Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ.

ΕΤΟΣ Α'.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΣΥΛΛΟΓΟΝ

ΤΕΥΧΟΣ Ε'. — ς'.

ΜΑΙΟΥ — ΙΟΥΛΙΟΥ ΑΩΞΔ'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ (Π. Α. Ζάνου, Σ. Καραθεοδωρῆ, Σ. Ἀριστάρχου, Σ. Μαυρογένους). — ΠΡΑΚΤΙΚΑ (Ἀπὸ τῆς ΞΖ'. μέχρι τῆς ΟΔ'. συνεδριάσεως). — ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ (Περὶ συναλλαγματικῆς. — Ἑλλ. Ἱστορία). — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ (Χειρόγραφον Ι. Μαυρογορδάτου). — ΠΙΝΑΞ (Ἐπιγραφαὶ Περίνθου). — ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ. — ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ (Ἐν τῷ Α'. Τόμῳ).

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΤΥΠΟΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΔΟΣ.

Ὁδὸς Γιουξέχ-καλδιρίμ Ἀρ. 44.

1864.

Ο

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΔΙΜΗΝΙΑΝ.

ΕΤΟΣ Α΄. — ΤΗι ΙΕ΄. ΜΑΙΟΥ ΑΩΞΔ΄. — ΤΕΥΧΟΣ Ε΄-Ϛ΄.

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ

ὑπὸ τοῦ Κ. Π. Α. ΖΑΝΟΥ

ἐν τῇ ἐκτάκτῳ συνεδριάσει ἀμφοτέρων τῶν Συλλόγων

τῇ 5 *Μαΐου* 1863.

Ἐρρίφθησαν κατὰ τὸν ἔνναton αἰῶνα, ἀπὸ τῆς Ῥώμης μέχρι τοῦ Βυζαντίου, ἀφορισμοὶ βαρεῖς κατὰ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου· φοβεραὶ κατάραι μετ' ἀγενῶν ὕβρεων ἀκούονται ἀκόμη καὶ σήμερον συνοδεύουσαι τὸ ὄνομά του· ἱστορικοὶ δὲ προκατειλημμένοι, τὰς πλέον ῥικώδεις ἐξυφαίνοντες συκοφαντίας, ἐπὶ δέκα ὅλους αἰῶνας διασύρουσι τὴν ἱερὰν μνήμην του!

Ἀλλ' ἠδυνήθησαν ἆρά γε ν' ἀμαυρώσωσι τοῦ Φωτίου τὴν δόξαν οἱ ἀφορισμοί, αἱ ὕβρεις καὶ αἱ συκοφαντίαι; Ἴσχυσαν ἆρά γε ὁ φθόνος καὶ ὁ φανατισμός, ἀφανίζοντες πᾶν μνημεῖον ἱστορικόν, νὰ ἐξαλείψωσιν ὅ,τι ἐξαίσιον καὶ ὡραῖον περιέχει ὁ βίος τοῦ κορυφαίου τῶν σοφῶν τοῦ Μέσου Αἰῶνος;

Ἔπρεπε ν' ἀπολεσθῇ τῷ ὄντι, μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς αὐτοκρατορίας, ἅπασα ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἱστορία, ἵνα συναπολεσθῇ καὶ τοῦ Φωτίου ἡ δόξα· ἔπρεπε νὰ καταστραφῇ ἐξ ὁλοκλήρου ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, καὶ μετ' αὐτῆς πᾶν ἴχνος ἑλληνισμοῦ, ἵνα βυθισθῇ διὰ παντὸς εἰς τῶν αἰώνων τὰ σκότη τὸ περικλεὲς αὐτὸ ὄνομα. Ἀλλά, θεία συνάρσει, πάντα ταῦτα ἐσώθησαν εὐτυχῶς· ἡμεῖς δέ, παραλαβόντες ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν τὴν διασωθεῖσαν ἱστορίαν τῶν πατέρων ἡμῶν, διακρίνομεν ἐν αὐτῇ τὸν θεσπέσιον ἄνδρα, ὅστις ἐλάμπρυνε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος διὰ τῆς σοφίας του, καὶ ἤγειρε τὴν γενεὰν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ληθάργου, εἰς ὃν κατεδίκασεν αὐτὴν σειρὰ αἰώνων ἀμαθείας καὶ ἀγρίας πρὸς τὰ γράμματα περιφρονήσεως.

Καὶ ὅμως, εἴμεθα τάχα ἡμεῖς θαυμασταὶ μόνον τῶν σπανίων προτερημάτων τοῦ Φωτίου καὶ τῆς εὐρείας πολυμαθείας του, καὶ ἐναβρυνόμεθα ἁπλῶς, ὅτι τοιοῦτον ἔκτακτον ἄνδρα ἐγέννησε τὸ ἡμέτερον ἔθνος; ὄχι. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, οἱανδήποτε τῆς γῆς καὶ ἂν κατοικῶμεν χώραν, ὑπὸ οἱονδήποτε πολίτευμα καὶ ἂν ζῶμεν, δι' ἡμᾶς ὁ Φώτιος εἶναι ὄνομα προσφιλὲς καὶ περίδοξον· εἶναι σύμβολον τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς αὐτονομίας· εἶναι ὁ ἡγεμὼν τῆς παλιγγενεσίας τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὸν Μέσον Αἰῶνα· εἶναι τέλος πάντων ὁ ἀτρόμητος καὶ μοναδικὸς ἀθλητής, ὁ παλαίσας γενναίως καὶ μετὰ λόγου, οὐχὶ ἁπλῶς περὶ τῆς ἱερότητος τῶν δογμάτων (διότι ὁ ἀγὼν κυρίως δὲν ἦτο τότε περὶ δογμάτων), ἀλλὰ πρὸς διατήρησιν καὶ ὑποστήριξιν δικαιώματος πολυτίμου, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἤθελεν ἀπολέσει τὴν ἀτομικότητα αὐτῆς, καὶ δὲν ἤθελε διατηρήσει μέχρις ἡμῶν τὸν ἰδιάζοντα αὐτῆς τύπον, ὅστις, κατὰ βούλησιν ὑπερτάτην, ἐχρησίμευσε καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἴδιον γνώρισμα καὶ ὡς σημεῖον ἑνότητος τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Τοιοῦτος παρίσταται ὁ Φώτιος ἐνώπιον τῆς ἱστορίας ἡμῶν, καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἐθνικὴν ἔποψιν θέλομεν ἐξιστορίσει τὰ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν σύντομον ταύτην βιογραφικὴν πραγματείαν.

Μέρος Πρῶτον.

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν λεπτομερῆ ἔρευναν τοῦ βίου τοῦ περικλεοῦς Πατριάρχου καὶ ἐξετάσωμεν ὁποίας τινὰς προσέφερεν ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλολογίαν, εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν, ἴδωμεν ἐν παρόδῳ ὁποῖός τις ἦτον ἐν συνόλῳ ὁ ἀνὴρ οὗτος. «Ὁ Φώτιος (λέγει » συγγραφεύς τις σύγχρονος ἡμῶν) συνεκέντρωνεν » ἐν ἑαυτῷ ὅλα τὰ ἐξαίσια προτερήματα, ὅσα ποτὲ ἡ φύσις ἐδωρήσατο εἰς θνητόν· ἡ ὑψίνοια, ἡ » τοῦ πνεύματος ζωηρότης, ἡ δραστηριότης ἡ ἀ» κατάβλητος, ἡ εὔκαμπτος συνάμα καὶ ἄκαμ» πτος θέλησις ἦσαν πλεονεκτήματα, δι' ἃ ἐξό» χως διεκρίνετο· εἶχε κλίσιν ζωηρὰν πρὸς τὰ » γράμματα, εἰς ἃ ἐνησχολεῖτο δι' ὅλης νυκτός· » ἦτον ἐπιτηδειότατος ῥήτωρ, συγγραφεὺς ἔξο» χος εἴς τε τὸν πεζὸν καὶ ἐπικὸν λόγον· κατεῖ» χεν ἁπάσας τοῦ καιροῦ του καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ » αἰώνων τὰς ἐπιστήμας· ὑπερεῖχεν εἰς ὅλα, οὐ» δενὸς δυναμένου παραβληθῆναι αὐτῷ .... Εἰς » τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα προσετίθετο καται» γωγὴ περιφανής, ἐξωτερικὸν κομψὸν καὶ εὐάρε» στον, σχῆμα σώματος σοβαρὸν καὶ μέτριον, » φυσιογνωμία χαρίεσσα, τρόποι γλυκεῖς καὶ ἀ» φελέστατοι, συμπεριφορὰ ἀρίστη, ὅλοι ἐν ἑνὶ » λόγῳ οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι, οἱ ἕλκοντες καὶ πα» ρασύροντες δι' ἀνεκφράστων θελγήτρων (1).» Ὁ γράψας ταῦτα δὲν εἶναι ἱστορικὸς εὐμενής, ποθῶν εἰλικρινῶς ν' ἀφήσῃ τοῖς μεταγενεστέροις ὡραῖον καὶ εὔγλωττον πανηγυρικὸν τοῦ Φωτίου· εἶναι ἀπ' ἐναντίας εἷς τῶν πλέον ἀδίκων κατηγόρων τοῦ Πατριάρχου· εἶναι ὁ γάλλος ἱερεὺς Ἰαγῆρος, ὁ ἐκσφενδονίσας κατὰ τὸ 1844 τὸ σφοδρότερον κατηγορητήριον κατὰ τοῦ διασήμου ἐκείνου ἀνδρός. Οὕτως ἔγραψαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ Βυζαντινοὶ καὶ νεώτεροι, ὅσοι, μὴ δυνάμενοι ν' ἀποκρύψωσι τὰς ἐξόχους τοῦ Φωτίου ἀρετάς, ἐκάλυπτον τὴν χολὴν αὐτῶν ὑπὸ τῆς εἰλικρινείας τὸ ἀγνὸν ἔνδυμα, ἀναβιβάζοντες ὑποκριτικῶς τὸν κατηγορούμενον ἄνδρα εἰς τὸν οὐρανόν, πρὶν ἢ καταβιβάσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ τάρταρα! Ὅσον ὅμως δολία καὶ ἂν εἶναι ἡ χεὶρ ἡ χαράξασα τὴν εἰκόνα, ἡ εἰκὼν εἶναι τελεία· εἶναι ἐν συνόλῳ ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἥρωος, παριστάμενος μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀκέραιος ἐνώπιον ἡμῶν, πρὶν ἢ ἀναπτυχθῇ καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς λεπτομερείας τὸ μέγα δρᾶμα τῶν πράξεων καὶ ἀγώνων αὐτοῦ.

Ἀνὴρ τοιοῦτος, οὕτως ἐξαιρετικῶς συγκεκροτημένος, εἶναι ἀναντιῤῥήτως ἔκτακτον φαινόμενον τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀμαθείας καὶ τοῦ ὑλισμοῦ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Ἐκπληττόμεθα διὰ τοῦτο δικαίως, πῶς ἠδυνήθη τοιοῦτος νὰ μορφωθῇ νοῦς ἐκ τοῦ χάους ἐποχῆς προζενούσης τὴ ἀληθείᾳ φρίκην διὰ τὸν ἐξευτελισμόν, ὃν ὑπέστη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Ματαίως δὲ ζητοῦμεν νὰ ἐξιχνιάσωμεν ἐκ τῶν ἱσορουμένων, εἰς ποῖα ἐξεπαιδεύθη λύκεια, τίνων διδασκάλων ὑπῆρξεν ἀκροατής, πόθεν ἐνὶ λόγῳ ἠρύσθη τὴν πολυμάθειαν ἐκείνην, τὴν ἀναβιβάσασαν αὐτὸν εἰς τοσοῦτον ὕψος ἐπιστήμης καὶ γνώσεων.

Ἐδιδάχθη ἆρά γε ὁ Φώτιος τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς παιδείας εἰς ἀφανές τι τοῦ Βυζαντίου διδασκαλεῖον, καὶ ἐνεπιστεύθη ἔπειτα αὐτὸν ὁ πατήρ, ὡς συνέβαινεν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, εἰς σοφόν τινα ἐρημίτην, διασώσαντα μακρὰν τοῦ κόσμου τὴν ἐλευθερίαν τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τοῦ φιλοσοφεῖν; κατέφυγε τάχα εἰς ἀπόκεντρόν τινα τῆς αὐτοκρατορίας χώραν, ἐν ᾗ διετηρήθη ἴσως ἐπιστημονικόν τι ἵδρυμα διαφυγὸν τὸν πέλεκυν τῆς κοινῆς τῶν ἐκπαιδευτηρίων καταστροφῆς; ἢ ἐμόρφωσε τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκ μόνης τῆς ἀόκνου μελέτης τῶν ἀριστουργημάτων τῶν ἡμετέρων προγόνων, καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν συγγραφῶν τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς;

Ὅλα ταῦτά εἰσι πιθανά, ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον καὶ βέβαιον. Εἷς μόνον διεσώθη μῦθος, μῦθος γελοῖος καὶ ἄχαρις τῆς νεότητος τοῦ Φωτίου, ὃν διέδωκε μέχρις ἡμῶν ὁ ἀξιοσημείωτος διὰ τὰς παραδοξολογίας καὶ τὸ τερατολόγον τῶν διηγημάτων αὐτοῦ, Συμεὼν ὁ Μάγιστρος (1). Ἀποστρέφοντες δὲ τὸ πρόσωπον ἀπὸ διηγημάτων τοιούτων, ἀναξίων τῆς ἱστορίας, καὶ ἀφίνοντες ἄλλοις τὴν περὶ τῶν ἀγνώστων καὶ ἀμφιβόλων ἔρευναν, ἐρωτῶμεν διὰ μίαν σιγμήν, ἡ ἐμφάνισις τοῦ Φωτίου κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα εἶναι τάχα φαινόμενον τόσον μοναδικὸν καὶ ἀσύνηθες ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡμῶν;

Δὲν ἀνατρέχω εἰς τοὺς ἀρχαίους τῆς Ἑλλάδος χρόνους, ἀλλ' ὁ Μέσος αὐτὸς Αἰὼν καὶ ὅλος ὁ μετὰ ταῦτα ἐθνικὸς ἡμῶν βίος παρουσιάζουσι τοιαῦτα εὐάριθμα μὲν ἀλλ' ἐκπληκτικὰ παραδείγματα. Εἶχον ἐκλείψει καὶ ἐπιστῆμαι καὶ γράμματα κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα, ὅτε ἀνεφάνη αἴφνης ἔξοχός τις ἀνήρ (1), ἐκ τῆς Δαμασκοῦ μὲν καταγόμενος, ἀλλὰ βαπτισθεὶς ὅλος ἐν τῷ ἑλληνισμῷ διὰ τῆς γλώσσης καὶ τῆς σοφίας τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ἔδρεψε τὴν δάφνην τῶν ποιητῶν καὶ διεφιλονείκησε τὴν δόξαν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Μ' ὅλην δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀμάθειαν κατὰ τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, μ' ὅλην τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων, τῶν πραγμάτων καὶ τῶν καιρῶν, ὁ γεωμέτρης Ψελλός (2), ἐν μιᾷ ἑλληνικῇ νήσῳ (τῇ Ἀνδρῳ) καὶ Λέων ὁ ἐπικληθεὶς Σοφός, ἔν τινι ἀσήμῳ γωνίᾳ τοῦ Βυζαντίου (3), διετήρησαν ἄσβεστον τὴν δᾷδα τῶν ἐπιστημῶν. Τὸ αὐτὸ δὲ φαινόμενον δὲν παρουσιάζεται τάχα καθ' ὅλην τὴν μετὰ ταῦτα ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους; Ἔφυγον καὶ τὸν ΙΕ'. αἰῶνα τὰς ἀνατολικὰς ταύτας χώρας καὶ σοφοὶ καὶ μάθησις! Παντέρημος ἔμεινεν ἡ Ἑλλάς, ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ τὸ Βυζάντιον πεπαιδευμένων καὶ πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως! Καὶ ὅμως πόσους δὲν εἴδομεν ἔκτοτε ἄνδρας πηδαλιουχοῦντας τὸ Γένος καὶ διαλάμποντας διὰ φωτὸς ἱεροῦ εἰς τὰ σκότη τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Φωτίου λοιπὸν δὲν εἶναι ποσῶς μυστήριον. Μὴ ζητήσητε δὲ νὰ μάθητε τίνες ἦσαν οἱ διδάσκαλοί του, καὶ αἱ σοφαὶ ἀκαδημίαι, ἐναῖς ἐξεπαιδεύθη. Διδάσκαλοι αὐτοῦ ὑπῆρξαν οἱ ἔνδοξοι πρόγονοι ἡμῶν καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες τοῦ χριστιανισμοῦ· πανεπιστήμιον δ' εὐρύτατον δι' αὐτὸν ἦν ἡ ἱστορία τοῦ ἔθνους του καὶ τῆς ἐκκλησίας του (4). Τίνος δὲ μόνον εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως ἀναπτυχθῇ ὁ γόνιμος αὐτοῦ νοῦς; Εἶχεν ἀνάγκην τῶν προσόντων ἐκείνων, περὶ ὧν ἄριστα μνημονεύει εἷς τῶν ἀδυσωπήτων ἐπικριτῶν καὶ ἀμειλίχων ἐχθρῶν του· «Πάντα συνέτρεχεν ἐπ' αὐτῷ (γράφει Νικήτας » Δαβὶδ ὁ Παφλαγών), ἡ ἐπιτηδειότης τῆς φύσεως, » ἡ σπουδή, ὁ πλοῦτος, δι' ὃ καὶ βίβλος ἐπ' αὐ» τὸν ἔῤῥει πᾶσα· πλέον δὲ πάντων ὁ τῆς δόξης » ἔρως, δι' ὃν αὐτῷ καὶ νύκτες ἄϋπνοι περὶ τὴν » ἀνάγνωσιν ἐμμελῶς ἐσχολακότι (1) κτλ.»

Ἡ ἐπιτηδειότης τῆς φύσεως, ἡ σπουδή, ἡ μελέτη, αἱ νύκτες, ἃς διήρχετο ἄϋπνος περὶ τὴν ἐμμελῆ τῶν συγγραφέων ἀνάγνωσιν, καὶ πρὸ πάντων ὁ τῆς δόξης, οὐχὶ τῆς ματαίας καὶ ἀμφιβόλου, ἣν ἐννοεῖ ὁ Νικήτας, ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς δόξης ὁ ἔρως συνεκρότησαν οὕτω καλῶς τὸν μέγαν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἔτι μείζονα μετὰ ταῦτα ἀναδειχθέντα Φώτιον.

Εἰς ὅλα δὲ ταῦτα θαυμασίως συνέτρεχε καὶ αὐτὴ ἡ εὐγενὴς καταγωγή του (2). Δὲν εἴμεθα, ἄπαγε! τῆς σχολῆς ἐκείνων, οἵτινες, ἵνα ἐξυμνήσωσιν ἔκτακτόν τινα θνητόν, ἀναβιβάζουσι τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ εἰς ἡρωϊκὴν ἢ πατριαρχικήν τινα οἰκογένειαν· ὄχι· τῶν μεγάλων ἀνδρῶν ἡ γέννησις δὲν συνδέεται ποσῶς πρὸς τὰ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀποκλειστικὰ προνόμια ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Ἡ μεγαλόνοια εἰς μόνην τὴν παντοδύναμον τοῦ Ὑψίστου χεῖρα ὀφείλει τὴν ὕπαρξίν της· ἀλλ', ἵνα ἀναφανῇ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὁ δαιμόνιος νοῦς, ἔχει ἀνάγκην ἀφεύκτως τῶν εὐτυχῶν ἐκείνων περιστάσεων, ἄνευ τῶν ὁποίων πολλοὶ μεγάλοι νόες ἔρχονται εἰς τὴν γῆν καὶ παρέρχονται, χωρὶς ἡ ἀνθρωπότης νὰ τοὺς γνωρίσῃ. Ἠδύνατο ὁ Φώτιος νὰ γεννηθῇ προικισμένος, ὡς ἦτο, μὲ ὅλα τὰ ἐξαίσια αὐτοῦ προτερήματα, ἐν τῷ μέσῳ τῆς πενεστέρας καὶ πλέον ἀσήμου οἰκογενείας, ἐν τῇ ἀφανεστέρᾳ συνοικίᾳ τοῦ Βυζαντίου· ἀλλ' ἦτο δύσκολον βέβαια ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ εὐτυχῆ αὐτὰ προτερήματα, καὶ ἔτι δυσκολώτερον νὰ φανῶσιν εἰς τὴν μεγάλην κοινωνίαν, ἐὰν ἡ ἀπαλὴ αὐτοῦ νεότης δὲν ἐλάμβανεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διακεκριμένην ἀνατροφήν, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐκ τῆς γεννήσεως, ὡς τόσα τρόπαια ἐνώπιον αὐτοῦ, τὰ περιφανῆ παραδείγματα τῶν

---

(1) L'abbé Jager. Hist. de Photius. σελ. 20.

(1) Κατὰ τὸν συγγραφέα τοῦτον (ἂν πρέπῃ συγγραφέα νὰ ὀνομάσωμεν αὐτόν) Σέργιος ὁ τοῦ Φωτίου πατὴρ εἰς μαθήματα αὐτόν ἐνδοὺς, μᾶλλον πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἐκεῖνος φιλοτιμότερον διέκειτο ἢ τὰ ἐκκλησιαστικά. Διὸ καὶ ἑβραΐζοντί μάγῳ συντετυχὼς «τί μοι, ἔφη, ὦ, νεανία, καὶ ποιήσω σε πᾶσαν γραφὴν ἑλληνικὴν ἐπὶ στόματος ἄγειν, καὶ πάντας τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ παρενδοκιμεῖν;» ὁ δὲ φησί, «τὸ ἥμισυ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προθύμως παρέξει σοι ὁ ἐμὸς πατήρ.» ὁ δὲ «οὐ χρῄζω χρήματα, ἀλλ' οὐδὲ τὸν πατέρα σου γνῶναι τὸ δρᾶμα· ἀλλ' ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ εἰς τόνδε τὸν τόπον, καὶ ἄρνησαι τὸν τύπον, ἐν ᾧ Ἰησοῦν προσηλώσαμεν, καὶ δῶσω σοι παράδοξον φυλακτὸν, καὶ ἔσται ἡ ζωή σου πᾶσα ἐν εὐημερίᾳ καὶ πολλῇ σοφίᾳ καὶ χαρᾷ.» Τὸν δὲ Φώτιον προθύμως ἀκούσαντα καὶ πάντα πρὸς τὴν τοῦ γόητος ἀρέσκειαν τετελεκότα, καὶ ἔκτοτε τοῖς ἀπηγορευμένοις βίβλοις τῆς μαντικῆς καὶ ἀστρολογίας καὶ τερατείας οὐκ ἀποσχόμενον τὸν νοῦν (Συμεὼν ὁ Μάγιστρος ἐν Χρονογρ. μετὰ Θεοφάνην σελ. 668—700. ἔκδ. Βόννης).

Ἐρυθριῶμεν ἀναγινώσκοντες τὰς παραδοξολογίας ταύτας! Ἀλλ' ὁ πολλῆς καὶ ἀηδοῦς τερατολογίας μεστὸς οὗτος μῦθος μαρτυρεῖ εἰς ὁποίαν εὑρίσκοντο ἄγνοιαν καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ Φωτίου· ἵνα δώσωσι δὲ λόγον ἑνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος, τῆς ἀδιαφιλονεικήτου ὀηλονότι σοφίας τοῦ ἐκτάκτου τούτου ἀνδρός, κατέφευγον εἰς τοιαύτας ἐρεσχελίας.

(1) Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

(2) Ψελλὸς ὁ Πρεσβύτερος, ἄλλος παρὰ τὸν Ψελλὸν τὸν ἀκμάσαντα κατὰ τὸν ἑνδέκατον αἰῶνα. Ἴδε Κεδρηνὸν Τόμ. Β'. σελ. 550. ἔκδ. Βόννης.

(3) Ὁ μετὰ ταῦτα Θεσσαλονίκης ἀρχιεπίσκοπος μαθητεύσας παρὰ τῷ Ψελλῷ. Ἴδε Κεδρ. ἐν σελ. 466—173. καὶ Lebeau, Hist. du Bas-Empire τόμ. ΙΓ'. σελ. 100. καὶ Λέοντα τὸν Γραμματικὸν σελ. 25. 254.

(4) Ὁ Δοσίθεος ἀποκαλεῖ αὐτοδίδακτον τὸν Φώτιον (Τόμ. Χαρᾶς σελ. δ'.) ὁ δὲ Σβαλούης ἀναφέρει, ὅτι διὰ τῆς ἰδιαιτέρας μελέτης ἐπέδωκεν ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς Schwalue De discidio ecclesiæ christianæ (Τομ. 2. σελ. 52.).

(1) Νικήτας ὁ Παφλαγὼν εἰς Βίον Ἰγνατίου. Ἴδε Πρακτ. Συνόδων. Τόμ. Ε'. σελ. 944 ἔκδ. Παρισίων 1714.

(2) «Οὐ τῶν ἀγενῶν καὶ ἀνωνύμων (γράφει ὁ αὐτὸς Νικήτας περὶ Φωτίου) ἀλλὰ τῶν εὐγενῶν κατὰ σάρκα καὶ περιφανῶν.»

διασήμων συγγενῶν του (1), καὶ ἂν εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν δὲν ὑπῆρχεν ἐν Βυζαντίῳ οὔτε μία βιβλιοθήκη, ἡ ἀπόκτησις δὲ μιᾶς μόνης βίβλου ἀπῄτει μεγάλην δαπάνην, δὲν παρεδέχετο ἄρθονα παρὰ τοῦ πατρός του τὰ μέσα πρὸς κατάρτισιν τῆς πλουσίας ἐκείνης τῶν συγγραμμάτων συλλογῆς, ἣς κατέλιπεν ἡμῖν μνημεῖον πολυτιμότατον.

Δὲν συνέτρεχε δὲ ἡ καταγωγή του εἰς μόνην τὴν ἐκλεκτὴν ἀνατροφήν, εἰς τὴν ἐκ παίδων προγύμνασιν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐν τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ ἀρετῇ, εἰς τὴν ζωηρὰν ἐν ἑνὶ λόγῳ παράστασιν τῶν οἰκογενειακῶν παραδειγμάτων, ἀλλ' ἐνεφύσησεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τὴν εὐγενῆ ἐκείνην μεγαλοφροσύνην, ἥτις ἔθετεν αὐτὸν ὑπεράνω τοῦ ταπεινοῦ πνεύματος τῶν συγχρόνων του.

Καὶ ὅμως οὐδέποτε ἠτένισεν ὁ Φώτιος εἰς τὰ ὑψηλὰ τῆς ἀριστοκρατίας ῥώμματα, ἀπὸ τῶν ὁποίων κατήγετο, οὔτε διελογίσθη ποτὲ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ δημόσια, παρουσιάζων ὡς συστατήριον τὴν εὐγενῆ γενετὴν ἢ τὰς ὑψηλὰς συγγενείας του. Μὲ τοιαῦτα εἰσιτήρια εἰσέρχονται τοὺς πυλῶνας τῆς κοινωνίας μόνον οἱ χαμαίζηλοι χαρακτῆρες, οἱ οὐδὲν ἔχοντες νὰ ἐπιδείξωσιν εἰς τὸν κόσμον ἀτομικὸν προσόν. Τῶν πατέρων ἡ δόξα ἔπεται, ἀλλ' οὐδέποτε προπορεύεται τῶν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν, τῶν ἐχόντων ἴδια πλεονεκτήματα καὶ προσωπικὰς ἀρετάς.

Ἀντὶ λοιπὸν ν' ἀναβῇ ἀμέσως ἐπὶ τῆς μεγάλης σκηνῆς τοῦ βίου, ἐνδεδυμένος τὴν ἀριστοκρατικὴν τήβεννον, κατεκλείσθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ του, οὐδένα ἄλλον προσπελάζων εἰμὴ τοὺς ἀθανάτους νεκροὺς μετὰ τῶν ὁποίων συνανεστρέφετο. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Φωτίου ὑπῆρξεν ἀφετηρία τοῦ εὐρυτάτου σταδίου του. Ἀπὸ τοῦ ἀφανοῦς αὐτοῦ θεωρείου ἔβλεπε τὰς πληγὰς τῆς κοινωνίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἔζη, ἠκροᾶτο τοὺς βαρεῖς τῶν καταδυναστευομένων στεναγμούς, ἔβλεπεν, ἤκουεν, ἐθρήνει, καὶ ἐμελέτα. Αὐτοῦ διῆλθεν ἐν μελέτῃ καὶ θεωρίᾳ ἅπασαν αὐτοῦ τὴν νεότητα. Ἀποφασίσας δὲ καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ν' ἀφιερώσῃ εἰς τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων τὴν ἔρευναν, θυμίαμα λατρείας προσέφερε διαρκῶς ἐνώπιον τῆς θρησκείας καὶ τῆς σοφίας. Αἱ ὑπὲρ τούτων διηνεκεῖς ἀσκήσεις αὐτοῦ, αἱ παννύχιοι μελέται καὶ τὰ εὐσεβῆ προγυμνάσματα, ἀνεβίβασαν τὸν ἀξιάγαστον τοῦτον ἄνδρα, μ' ὅλην τὴν δυσμένειαν τῶν καιρῶν, μ' ὅλον τὸν μαρασμὸν ἁπασῶν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, εἰς τὴν ὑψίστην τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας περιωπήν. Κατακλεισθεὶς ἐν τῇ αὐτοῦ βιβλιοθήκῃ ὁ Φώτιος δὲν ὡμοίαζε τοὺς ἰδιοτρόπους ἐκείνους, οἵτινες ἀπομονοῦνται, ἀποσυρόμενοι εἰς τὰ ἴδια ἢ εἰς τὰς ἐρημίας, ἵνα μὴ ἐξέλθωσί ποτε εἰς τὸν κόσμον, καὶ κατατρίβουσιν ὁλόκληρον τὸν βίον ἐν ἀμεθόδοις μελέταις, χωρὶς ἡ κοινωνία ἢ ἡ πατρὶς νὰ ὠφεληθῇ ποτε ἐξ αὐτῶν. Ὁ Φώτιος, ἐναποταμιεύων ὁσημέραι ἄπειρον ἐκ τῆς μελέτης πλοῦτον ποικίλων γνώσεων, ᾐσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ τὸν διασκορπίζῃ παντοῦ, μερίζων δὲ τὸν καιρὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν συγγραφήν, ἔσπευδεν, ὡς ὁ πιστὸς τοῦ Εὐαγγελίου δοῦλος, νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ τάλαντον, μεταδίδων εἰς τοὺς δύο του ἀδελφούς, εἰς τοὺς οἰκείους, εἰς τοὺς φίλους, ὅ,τι ἐγίνωσκεν ἢ ὅ,τι ἐκ τῆς μελέτης συνέλεγεν (1).

Ἦτο νεώτατος ἀκόμη, «τὴν τῶν μειρακίων ἡλικίαν παραλλάττων» (ὡς γράφει ὁ ἴδιος) (2) ὅτε συνέγραψε τὸ Λεξικόν του «*Λέξεων Συναγωγή*»· ἡ συγγραφὴ αὕτη εἶναι τὸ πρῶτον φιλολογικὸν δοκίμιον τοῦ Φωτίου, εἶναι τὸ προοίμιον, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἐμβριθῶν συγγραφῶν, αἵτινες ἐξῆλθον ἀπὸ τῆς σοφῆς αὐτοῦ χειρός.

Κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν συνέγραψε, φαίνεται, τὸ περὶ προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων καὶ τὰ κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ Λεοντίου συγγράμματα, ἐκλελοιπότα καὶ ἀφανισθέντα ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἀλλ' ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ μόνον διασωθεῖσαι βεβαιοῦσιν ἡμᾶς περὶ τῆς ἐξαιρέτου κλίσεως, ἣν εἶχεν ἐκ νεότητος περὶ τὰ ἱερὰ πράγματα. Τὴν κλίσιν δὲ ταύτην βλέπομεν παρακολουθοῦσαν τὸν ἄνδρα καθ' ὅλον τὸν βίον του. Διὰ τοῦτο, ἀναγινώσκων τις τὰς πλείστας τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ, ἤθελεν εἰπεῖ, ὅτι ὡς πατριάρχης ἔγραψεν, ὅσα ἔγραψεν, ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξεν ἄρχων πολιτικός, καὶ ὅτι ἐγεννήθη μόνον, ἵνα διδάσκῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου ἢ τῆς θεολογικῆς ἕδρας του.

Τοιαύτη ἦτον ἡ τάσις τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς. Τὰ θρησκευτικὰ συγγράμματα ἦσαν ἡ βάσις τῆς ἀνατροφῆς· τὸ περὶ τὰ δόγματα δὲ πολυπράγμον ἦτον ἡ τρυφὴ καὶ ἡ ἄμιλλα καὶ τῶν νέων καὶ τῶν γερόντων. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐφιλοσόφουν αἰωνίως ἀλλὰ καὶ φιλοσοφοῦντες ἐθεολόγουν. Ὁ Φώτιος εἶναι ἀναντιῤῥήτως μία ἐξαίρεσις τοῦ γενικοῦ τούτου συμπτώματος τῆς ἐποχῆς του, ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν διέφερε τῶν συγχρόνων του καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, φέρουσι μ' ὅλα ταῦτα αἱ πλεῖσται τῶν συγγραφῶν του τὸν εἰδικὸν τοῦτον τύπον τῶν βυζαντινῶν χρόνων (1).

Δὲν ἦτο δὲ τῆς ἀνατροφῆς του μόνον ἡ τάσις πρὸς τὸ θεολογεῖν, ἦτον ἀνάγκη ἰδιάζουσα τοῦ αἰῶνός του, ἦτο παρακολούθημα τῶν συμβάντων, ἅτινα προηγήθησαν καὶ συνώδευσαν ὅλον τὸν βίον του. Ἡ Ἐκκλησία ἐξήρχετο μόλις τότε ἀπὸ τὸν πεισματώδη πόλεμον, ὃν συνῆψε κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Αἰὼν ὁλόκληρος, δαπανηθεὶς περὶ τὴν συζήτησιν τῆς προσκυνήσεως τῶν εἰκόνων, ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴν ἀφήσῃ ἴχνη τῆς πάλης ἐκείνης, τῆς συνοδευθείσης μὲ τόσας ἀτιμίας, τόσα μαρτύρια. Ἡ κοινωνία ἔβλεπε πανταχοῦ τὴν αἵρεσιν· καίτοι δὲ ἐκλελοιπότων τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ προμάχων αὐτῆς, διετηρεῖτο ὅμως κρυπτομένη πολλάκις ἐν τοῖς σπηλαίοις τινῶν μοναστῶν, κάποτε ὑπὸ τὴν βασιλικὴν χλαμύδα, καὶ ἐνίοτε ὑπὸ τὸν μανδύαν τὸν πατριαρχικόν. Ὁ Φώτιος ἀνετράφη ὑπὸ τὰς ἐντυπώσεις ταύτας, διότι ἐγεννήθη τῆς αἱρέσεως ἀκμαζούσης, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου, ἤκουσε νεανίσκος ἔτι ὢν τὰς οἰμωγὰς τῶν βασανιζομένων εὐσεβῶν, καὶ εἶδε, μόλις ἀφίνων τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, τὸν θρίαμβον κατὰ τῆς αἱρέσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Μανιχαίων αἵρεσις, περὶ ἧς τόσα ἔγραψε (2), καὶ αἱ ἐπελθοῦσαι μετὰ ταῦτα περιπλοκαὶ μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης (1) πάντα ταῦτα ἐξηγοῦσιν ἀρκούντως τὸν λόγον, δι' ὃν γέμουσι θεολογικῶν συζητήσεων τὰ ἔργα τὰ ἐξελθόντα ἀπὸ τοῦ ὀξυτάτου αὐτοῦ καλάμου.

Ὁ θεολογῶν καὶ φιλολογῶν Φώτιος ἀόκνως καὶ ἐπιμόνως ἐνησχολεῖτο εἰς ἐπιστημονικὰς ἄλλας μελέτας, προσφιλέσταται δὲ αὐτῷ ἦσαν ἡ φιλοσοφία (2), ἡ ἰατρικὴ (3) καὶ ἡ ἐπιστήμη τῶν νόμων (4).

Αἱ θεωρητικαὶ αὗται γνώσεις καὶ ἰδίως ἡ περὶ τοὺς νόμους πολυμάθεια δὲν ἔμειναν ἐπὶ πολὺ στεῖραι καὶ ἄνευ ἐφαρμογῆς· διότι λίαν πρωΐμως ἠνεῴχθη εἰς τὸν εὐγενῆ νέον ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὰ τῆς πολιτείας πράγματα, ἀρκετὰ διακεκριμένης θέσεως προσδιορισθείσης αὐτῷ. Περιβληθεὶς δὲ τῷ ὑψηλῷ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ἀξιώματι, καὶ συνδεθεὶς διὰ συγγενικῶν δεσμῶν μετὰ τῆς αὐλῆς (5), ἐπέμφθη τῇ ἐπιταγῇ τοῦ βασιλέως καὶ τῇ ψήφῳ τῆς Συγκλήτου πρέσβυς εἰς Ἀσσυρίους.

Περὶ τῆς πρεσβείας ταύτης οὐδεὶς τῶν ἱστορικῶν ἀφῆκεν ἡμῖν διήγησιν ὁπωσοῦν ἀκριβῆ, δυναμένην νὰ διαλευκάνῃ τὸ σκοτεινὸν τοῦτο μέρος τῆς ζωῆς τοῦ κλεινοῦ ἀνδρός. Διόλου δὲ παράδοξον νὰ ἔμενεν ἄγνωστον εἰς τὴν ἱστορίαν τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονός, ἐὰν δὲν διεσώζετο ἡ τοῦ Φωτίου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἀδελφόν του Ταράσιον (6). Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης πληροφορού-

(1) Ταράσιος ὁ ἱερὸς πατριάρχης, ὁ προεδρεύσας τὴν Ζ'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἦν πατρόθειος τοῦ Φωτίου. Ἡ μὲν μήτηρ αὐτοῦ Εἰρήνη κατήγετο ἐκ τῶν περιφανεστέρων οἴκων, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Σέργιος, κατέχων τὸ τοῦ σπαθαρίου ἀξίωμα ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ, ἦν γόνος ἐκλεκτὸς τῶν εὐγενῶν ἐκείνων οἰκογενειῶν, τῶν διασωθεισῶν ἐκ τοῦ μεγάλου ἐκείνου τῆς εἰκονομαχίας κλύδωνος.

(1) Μία ἀπὸ τὰς γελοίας κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Φωτίου ἦτο καὶ αὕτη, ὅτι ἐδίδασκεν ἐξ ἡλικίας ἀνήβου· «τὸ καλεῖσθαι ῥαββὶ παρ' ἡλικίαν παντὶ σθένει πραγματευόμενος ἰδιογράφοις καὶ χειρογράφοις τοὺς κουφοτέρους συνοδέων εἰς ἑαυτόν!» (Ἐγκύκλιος τῆς Συνόδου τῆς συγκροτηθείσης κατὰ Φωτίου. Ἴδε Πρακτ. Συνόδων ἔνθα ἄνωθι.)

(2) Ἴδε Ἀμφιλοχ. ζητημ. ΚΑ'. ἐν τέλει τοῦ § α.

(1) Ποικίλαι εἰσὶν αἱ θεολογικαὶ συγγραφαὶ τοῦ Φωτίου. Αἱ ἀξιολογώτεραι δέ, μετὰ τὰ Ἀμφιλόχια, εἰσί.

α) Αἱ Ἐγκύκλιοι Ἐπιστολαὶ του πρὸς τοὺς ἀρχιερατικοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς περὶ δογματικῶν τινων διαφορῶν μεταξὺ ὀρθοδόξου καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως ἡ πρώτη.

β) Αἱ πρὸς λύσιν θρησκευτικῶν τινων ἀπορίων γραφεῖσαι Ἐπιστολαί του πρὸς φίλους ἢ συλλειτουργοὺς (ἴδε κυρίως τὰς ἐπιστολὰς Λ'. ΛΓ'. ΛΔ'. ΛΕ'. καὶ ΛΗ'.)

γ) Περὶ τῆς τοῦ ἁγ. Πνεύματος Μυσταγωγίας.

δ) Συναγωγαὶ καὶ Ἀποδείξεις.

ε) Κρίσεις καὶ Ἐπιλύσεις πρὸς Λέοντα τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καλαβρίας).

ς) Σειρὰ εἰς τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου (σύγγραμμα ἀνέκδοτον σωζόμενον ἐν τῇ τῆς Κανταβριγίας Βιβλιοθήκῃ).

ζ) Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (ἀνέκδοτον ἐπίσης, σωζόμενον ἐν τῇ τῆς Βασιλείας Βιβλιοθήκῃ).

η) Ὁμιλίαι δεκατέσσαρες, ἀνέκδοτοι, ἐξ ὧν τινας εἴδομεν ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχείου τοῦ ἁγίου Τάφου.

(2) Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως, λόγοι τέσσαρες, ἐξ ὧν τὸν τέταρτον ἐπιστέλλει πρὸς Ἀρσένιον τὸν Μοναχόν (ἴδε Φωτίου Τόμ. Β'. ἔκδ. Migne).

(1) Αἱ Ἐγκύκλιοι Ἐπιστολαί του πρὸς τοὺς ἀρχιερατικοὺς θρόνους ἐγράφησαν κατὰ τὰς περιπλοκὰς ταύτας. Εἰς τὸν Φώτιον ἀποδίδονται καὶ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Λατίνων Αἰτιάματα, ἀλλὰ ταῦτά εἰσι ψευδεπίγραφα.

(2) Γέμουσι φιλοσοφίας ἅπασαι αἱ συγγραφαί του, ἀλλ' ἐν τοῖς Ἀμφιλοχίοις κυρίως ἀναπτύσσει ἅπασαν τὴν περὶ τὴν θείαν ταύτην ἐπιστήμην καὶ ἰδίως τὴν λογικὴν δεινότητα αὐτοῦ (ἴδε Ἀμφιλόχ. ἰδίως τὰς ἐρωτήσεις Οζ'. περὶ εἰδῶν καὶ γενῶν τοῦ Πλάτωνος, καὶ ΡΛΖ'. περὶ τῶν δέκα Κατηγοριῶν).

(3) Τῶν ἰατρικῶν τοῦ Φωτίου γνώσεων ἀναφισβήτητον δεῖγμά εἰσιν αἱ ἐν γένει σοφαὶ ἐπικρίσεις τῶν διαφόρων ἰατρικῶν συγγραμμάτων, ὧν ποιεῖ περιλήψεις ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ, εἰδικώτερον δὲ ἐν τοῖς Ἀμφιλοχίοις ΡΙΓ'. λύσις περὶ ὀστῶν, ἀρτηριῶν, μυῶν κλπ., περὶ ὀσημάτων τοῦ ὀφθαλμοῦ, περὶ τοῦ πάσου τοῦ ὑδροκεφάλου καὶ περὶ σφυγμῶν. Ἴδε καὶ ἐπιστολ. ΣΚΓ'. περὶ φλεβοτομίας.

(4) Ἴδε περὶ τῶν νομικῶν συγγραμμάτων τοῦ Φωτίου, Μέρος Β'. τῆς παρούσης πραγματείας.

(5) Σέργιος ὁ τοῦ Φωτίου ἀδελφὸς ἐνυμφεύθη Εἰρήνην τὴν αὐταδέλφην τῆς αὐτοκρατείρας Θεοδώρας (Κεδρηνὸς Τόμ. Β'. σελ. 161.). Ἱστορικοὶ ἄλλοι ἀναφέρουσιν, ὅτι τὴν Εἰρήνην ἐνυμφεύθη οὐχὶ ὁ τοῦ Φωτίου ἀδελφὸς ἀλλ' εἷς τῶν ἀδελφῶν τῆς μητρός του. Ἡ γνώμη ὅμως τοῦ Κεδρηνοῦ φαίνεται ἀκριβεστέρα.

(6) Αἱ παλαιαὶ τῆς Μυριοβίβλου ἐκδόσεις φέρουσι τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἐν τῷ τέλει, αἱ δὲ νεώτεραι ἐν τῇ ἀρχῇ ὡς ἐν προοιμίῳ.

μεθα ἐν πρώτοις, ὅτι ἐσάλη πρέσβυς, «πρεσβεύειν ἡμᾶς ἐπ' Ἀσσυρίους αἱρεθέντας·» ἐπ' *Ἀσσυρίους* δὲ γράφων οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ ἀναντιῤῥήτως εἰμὴ τὸν Καλίφην τῶν Σαρακηνῶν. Ἐὰν δὲ ἀναμετρήσωμεν τὴν μεγάλην φιλολογικὴν ἐργασίαν, ἣν φιλοπονήσας ἐν τῇ ξενιτείᾳ ἔπεμψε τῷ ἀδελφῷ Ταρασίῳ, συνάγομεν ἐξ αὐτῆς καὶ συμπεραίνομεν ἀναγκαίως, ὅτι ἡ διαμονὴ αὐτοῦ παρὰ τῇ αὐλῇ τοῦ Καλίφου διήρκεσεν οὐκ ὀλίγον.

Ἀλλὰ κατὰ ποίαν ἀκριβῶς ἐποχὴν ἐγένετο ἡ ἀποστολὴ αὕτη; διὰ ποίους πολιτικοὺς λόγους τοιοῦτος ἐξωρμήθη ἀνὴρ ἀπὸ Βυζαντίου εἰς Βαγδάτιον; ὁποίους τινὰς καρποὺς ἔφερεν ἡ πρεσβεία ἐκείνη ὑπὲρ τῆς πολιτείας, ἧς ὁ Φώτιος ἦτο πρεσβευτής; Σιωπώσης περὶ πάντων τούτων τῆς ἱστορίας, δυνάμεθα ἄραγε ν' ἀναπληρώσωμεν τὴν σιωπὴν αὐτῆς;

Ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου καὶ τῶν προκατόχων του πολλαὶ ἐστάλησαν παρὰ τοὺς Καλίφας πρεσβεῖαι. Αἱ διάφοροι τῶν Σαρακηνῶν ἐπιδρομαί, αἱ συχναὶ ἀπειλαὶ καὶ ἐνοχλήσεις τῆς φιλοπολέμου ἐκείνης φυλῆς, προμηνυούσης ἔκτοτε πόσον καταπληκτικὴ καὶ ἐπίφοβος ἔμελλε ν' ἀποβῇ, ἠνάγκαζον τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου νὰ διατηρῶσι διπλωματικάς τινας, οὕτως εἰπεῖν, σχέσεις μετὰ τῶν Καλιφῶν, εἰς εἰδικὰς δέ τινας περιστάσεις ἔστελλον παρ' αὐτοὺς ἐκτάκτους ἀποστολὰς πρὸς διαπραγμάτευσιν σπουδαίων ἀντικειμένων, πρὸς συμβιβασμὸν διαφορᾶς τινος, ἢ πρὸς ἀνταλλαγὴν αἰχμαλώτων. Ἡ ἱστορία διέσωσεν ἡμῖν τὴν περιγραφὴν τῶν ἐπισημοτέρων μεταξὺ τῶν ἀποστολῶν τούτων. Μετὰ πλείστης δὲ μάλιστα λεπτολογίας καὶ βυζαντινοὶ καὶ νεώτεροι συγγραφεῖς διηγοῦνται τὴν ἐπὶ Θεοφίλου πομπώδη πρεσβείαν Ἰωάννου τοῦ Λεκανομάντεως, τοῦ μετὰ ταῦτα πατριαρχεύσαντος (1). Δὲν στεροῦνται ἐπίσης λεπτομερῶν περιγραφῶν αἱ ἄλλαι πρεσβεῖαι, ἃς ἀπέστειλεν ὁ αὐτὸς Θεόφιλος εἰς τὸν μέγαν Καλίφην μετὰ τὴν τοῦ Ἀμωρίου καταστροφήν (2).

Ὁ Φώτιος ὅμως δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ἐστάλη εἰς Βαγδάτιον ἐπὶ Θεοφίλου· διότι γεννηθεὶς κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην περὶ τὰ 820 (3), τοῦ δὲ Θεοφίλου τελευτήσαντος κατὰ τὰ 842, εἶναι δύσκολον νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἀνετέθη εἰς νέον εἰκοσιδύω ἐτῶν ἀποστολὴ τόσον σοβαρὰ καὶ τόσον ἐπίσημος. Ἡ εἰς Ἀσσυρίους πρεσβεία λοιπὸν ἔλαβεν ἀφ' ὑκτως χώραν μετὰ τοῦ Θεοφίλου τὸν θάνατον, ὅτε ἡ βασιλομήτωρ Θεοδώρα διεύθυνε τῆς αὐτοκρατορίας τὰς τύχας ἐν ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτῆς Μιχαήλ. Δὲν εἶναι δὲ ποσῶς ἀπίθανον ἡ εἰς Βαγδάτιον ἀποστολὴ τοῦ Φωτίου νὰ ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διενέξεων μεταξὺ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Σαρακηνῶν, διενέξεων ἃς προὐκάλεσαν, ὡς ἀναφέρει ὁ Κεδρηνός, οἱ λεγόμενοι Μανιχαῖοι ἢ Παυλιανοί (1).

Ἀλλ' ἂν σκοτεινὸν καὶ ἄθηλον διαμένῃ τὸ πολιτικὸν μέρος τῆς πρεσβείας ἐκείνης, ἔμενεν ὅμως ἐξ αὐτῆς ἀνεξάλειπτον μνημεῖον ἡ *Μυριόβιβλος*, ὅπερ θέλει διασώζεσθαι ἐνόσῳ ὑπάρχει ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ γλῶσσα. Ἡ *Βιβλιοθήκη* ἢ *Μυριόβιβλος* ἐγράφη μακρὰν τῆς πατρίδος, πρὸς παραμυθίαν ἀδελφοῦ προσφιλεστάτου (2), τοῦ ὁποίου ἔσπευσεν νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν διάπυρον πόθον καὶ τὴν θερμὴν αἴτησιν (3). Ἴσως δέ, (ὡς λέγει ὁ Gibbon), καὶ ἵνα μετριάζῃ τὰς ὥρας τῆς ἐξορίας ἢ τῆς μοναξίας του (4). Ἀλλὰ πῶς ἐν χώρᾳ βαρβάρῳ καὶ ξένῃ, οὐδενὸς ὑπάρχοντος βοηθήματος, ἠδυνήθη νὰ συγγράψῃ ὁ Φώτιος τὸ ἐξαίρετον τοῦτο καὶ ὅλως πρωτότυπον τῆς κριτικῆς καὶ βιβλιογραφίας σύγγραμμα; Θὰ ὑπετίθετο ἴσως, ὅτι ἔφερε καὶ ἐν Βαγδατίῳ μεθ' ἑαυτοῦ τὴν βιβλιοθήκην του, ἐὰν ὁ ἴδιος δὲν ἔλυε τὴν περὶ τούτου ἀπορίαν. «Τυχόντες (γράφει πρὸς τὸν Ταρά» σιον) ὑπογραφέως, ὅσας αὐτῶν ἡ μνήμη διέ» σωζεν ἐκδεδώκαμεν»· καὶ παρακατιών· «Εἰ δὲ

(1) Περὶ τῆς πρεσβείας ταύτης ἴδε Lebeau. Hist. du Bas-Empire Τόμ. ΙΓ'. σελ. 120 καὶ ἑφεξῆς.
(2) Ἴδε Κεδρηνὸν Τόμ. Β'. σελ. 131—137, καὶ Λέοντα τὸν Γραμματικὸν σελ. 224.
(3) Schwalue αὐτ. σελ. 51.

(1) Κεδρηνός σελ. 153—165.
(2) «Τῆς διαζεύξεως, ἣν βαρέως φέρει, παραμύθιον (Ἐπιστ. πρὸς Ταράσ.)».
(3) «Τοῦ σοῦ διαπύρου πόθου καὶ τῆς θερμῆς αἰτήσεως»· ἐν δὲ τῷ ἐπιλόγῳ τῆς Βιβλιοθήκης γράφει «φιλίας τε ἅμα καὶ παραμυθίας ὑπόθεσιν.»
(4) Γίββων, ὁ διάσημος τῆς Ἀγγλίας ἱστορικός, ὁ σπανίως μὲν καταδεχθεὶς νὰ ῥίψῃ συμπαθὲς βλέμμα ἐπὶ τῶν συγγραφῶν τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, φενδωλότατος δὲ περὶ τὸ ἐγκωμιάζειν, ἀφιεροῖ σελίδας ὁλοκλήρους ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου. Οὐδεμία τέχνη (λέγει) ἢ ἐπιστήμη ἦτο ξένη εἰς τὸν ἐγκυκλοπαιδικὸν αὐτὸν ἄνδρα· βαθὺς ὢν εἰς τὰς ἰδέας, ἀκάματος εἰς τὰς μελέτας, εὔγλωττος εἰς τὸ ὕφος, ἦν πρωτοσπαθάριος, ἤτοι ἀξιωματικὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ὅτε ἀπεστάλη πρέσβυς πλησίον τοῦ Καλίφου τοῦ Βαγδατίου. Ἵνα μετριάζῃ δὲ τὰς ὥρας τῆς ἐξορίας, ἴσως δὲ καὶ τῆς μοναξίας του, συνέθεσε ταχέως τὴν Μυριόβιβλον, μνημεῖον πολυμαθείας καὶ κριτικῆς. Ἐπιθεωρεῖ ἄνευ μεθόδου διακοσίους ὀγδοήκοντα συγγραφεῖς, ἱστορικούς, ῥήτορας, φιλοσόφους καὶ θεολόγους, παρουσιάζει συνοπτικῶς τὰ διηγήματα ἢ τὰς δοξασίας των, ἐκτιμᾷ τὸ ὕφος καὶ τὸν χαρακτῆρά των, κρίνει δὲ ἀκόμη ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας μεφρονίμως τινὰ ἐλευθερίαν καταδεικνύουσαν πολλάκις ἐγκαρσίως τὰς προλήψεις τοῦ αἰῶνος του (Hist. de la Décadence et de la Chute de l'Empire Romain. Τομ. Γ'. σελ. 524 ἔκδ. Παρισ. 1819).

» σοί ποτε κατ' αὐτὰ γενομένῳ τὰ τεύχη καὶ φι» λοπονουμένῳ τινὰ ὑποθέσεων ἐλλιπῶς ἢ οὐκ » εἰς τὸ ἀκριβὲς δόξουσιν *ἀπομεμνημονεῦσθαι*, » μηδὲν θαυμάσῃς· μίαν γὰρ ἑκάστην βίβλον ἀ» ναλεγομένῳ τὴν ὑπόθεσιν συλλαβεῖν καὶ μνήμῃ » καὶ γραφῇ παραδοῦναι ἀξιόλογον ἔργον ἐστὶ τῷ »βουλομένῳ· ὁμοῦ δὲ πλειόνων, καὶ τότε χρόνου »μεταξὺ διαῤῥυέντος, εἰς ἀνάμνησιν μετὰ τοῦ ἀ»κριβοῦς ἀφικέσθαι, οὐκ οἶμαι ῥᾴδιον εἶναι». Πῶς ὅμως ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ ἐν τῇ μνήμῃ βιβλιοθήκην ὁλόκληρον (1); Τοῦ προβλήματος τούτου οὐδεμίαν ἄλλην πιθανὴν λύσιν εὑρίσκω, εἰ μὴ ὅτι ἡ ἐξαισία τοῦ Φωτίου μνήμη ὑπεβοηθεῖτο διὰ σημειωμάτων, τὰ ὁποῖα συλλέξας ἐκ τῶν μακρῶν ἐν τῇ νεότητι ἀναγνωσμάτων ἔφερε πιθανῶς μεθ' ἑαυτοῦ καὶ εἰς τὴν Συρίαν.

Ὅ,τι δὲ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ *Μυριόβιβλος*, εἶναι ἔργον τεράστιον, καὶ ἂν οὔτε ἴχνος ἐσώζετο μέχρις ἡμῶν τῆς ἄλλης τοῦ Φωτίου διανοητικῆς ἐργασίας, ἤρκει αὐτὸ μόνον νὰ διαιωνίσῃ τὴν δόξαν του.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς πρωτοτύπου ταύτης συγγραφῆς ἤθελεν ἀποῤῥοφήσει ὁλόκληρον τὴν συνεδρίασιν ταύτην. Ἀντὶ δὲ τούτου, ἐπιτρέψατε νὰ εἰσέλθω μεθ' ὑμῶν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ σπουδαστηρίου τοῦ σοφοῦ πρεσβευτοῦ, καὶ ποδηγετούμενος ἐκ τῆς συγγραφῆς νὰ ῥίψω κατὰ τὴν νοερὰν ταύτην ἐπιθεώρησιν ἐπιπόλαιον βλέμμα ἐπὶ τῆς πλουσίας Βιβλιοθήκης του.

Ὁποῖοι τῳόντι ἐκεῖ θησαυροί! Ἅπασα ἡ σοφία, ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ ἀλεξανδρινή, ὅλοι οἱ μεγάλοι ῥήτορες καὶ ἱστορικοὶ τῆς ἀρχαιότητος, ὅλοι οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες μετὰ τῶν ἱερῶν τοῦ χριστιανισμοῦ συγγραφῶν ἐφυλάττοντο ὡς μαργαρῖται πολύτιμοι ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ ἐκείνῳ. Ἀνοίξατε τὴν *Μυριόβιβλον* καὶ θέλετε ἰδεῖ ἀκριβεστάτην *ἀπογραφὴν* τῶν κειμηλίων αὐτῶν, συναριθμουμένων εἰς διακόσια ὀγδοήκοντα (2). Ὁ ἀριθμὸς οὗτος συγγραμμάτων ὕλης ποικιλωτάτης εἶναι πλοῦτος μέγας διὰ βιβλιοθήκην μάλιστα ἑνὸς ἰδιώτου, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὰ ὀγκώδη ἐκ μεμβράνης χειρόγραφα ἀντελλάσσοντο δι' ἰσοτίμου βάρους χρυσίου. Ἀλλ' ἦσαν ἆρά γε ταῦτα μόνα τὰ ἀπαρτίζοντα τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Φωτίου; Εἶναι ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ μέγας ἑλληνισὴς τοῦ καιροῦ του ἐστερεῖτο τῶν ἐνδόξων τῆς ἀρχαιότητος ποιητῶν, τῶν μεγάλων τῆς Ἑλλάδος φιλοσόφων, οἵοι ἦσαν, φέρ' εἰπεῖν, ὁ Ὅμηρος, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης κλπ., περὶ ὧν οὐδὲν φαίνεται ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ ἀνάγνωσμα. Ὁ ἴδιος γράφων πρὸς τὸν Ταράσιον λέγει· «ἤτησας τὰς »ὑποθέσεις ἐκείνων τῶν βιβλίων, οἷς μὴ παρέτυ»χες ἀναγιγνωσκομένοις». Ὑπόσχεται δὲ ἐπιλέγων, ἂν τὸ θεῖον καὶ φιλάνθρωπον νεῦμα ἀνασώσῃ αὐτὸν καὶ ἐπανίδῃ τὸν ἀδελφόν, ν' ἀνακοινώσῃ αὐτῷ *παραπλησίῳ τύπῳ* καὶ ἐκδόσεις συγγραφῶν ἄλλων *οὐκ ἐλαττόνων* (1). Καὶ συνάγομεν ἐκ τούτων λοιπόν, ὅτι ἡ τοῦ Φωτίου βιβλιοθήκη ἦτο κατὰ πολὺ πλουσιωτέρα τῶν διακοσίων ὀγδοήκοντα ἀναγνωσμάτων, ἅπερ ἀπογράφει καὶ ἀναλύει ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ. Τὸ πλῆθος τούτων τῶν συγγραμμάτων διεξέρχεται ὁ Φώτιος ἄνευ μεθόδου καὶ τάξεως. Ἐσυμβουλεύθη δὲ καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ἑαυτοῦ μνήμην (2). Ἀλλά, καίτοι ἀμεθόδου καὶ ἀτάκτου τῆς συγγραφῆς, ἐκπλήττεται ὁ ἀναγινώσκων αὐτήν, θεωρῶν σοφώτατον καὶ πανεπιστήμονα συγγραφέα. Οὐδὲν διαφεύγει τὴν ὀξυδέρκειαν αὐτοῦ, οὐδὲν ἀφίνει ἄκριτον καὶ ἀνεξέλεγκτον· λαλεῖ περὶ ὅλων τῶν συγγραμμάτων, ὧν ποιεῖ τὴν *ἀπογραφήν*, ὡς περὶ πάντων εἰδημονέστατος· εἶναι δὲ θαυμαστὸς εἰς τὰς περιλήψεις του, φέρων ἐξίσου εὔληπτον καὶ σοφὴν γνώμην περί τε τῶν συγγραφέων καὶ περὶ τῆς ὕλης τῆς συγγραφῆς των. Οἱ ῥήτορες τῆς ἀρχαιότητος, οἱ ἀλεξανδρινοὶ συγγραφεῖς, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας κρίνονται παρ' αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς σαφηνείας καὶ ἀκριβείας, ὡς κρίνονται τὰ συγγράμματα τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Ἀετίου, τοῦ Ὀριβασίου καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων ἰατρῶν. Μετὰ τῆς αὐτῆς δ' εὐχερείας ἐκφέρει γνώμην περὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν ζητημάτων, ὡς ἀποφαίνεται περὶ παντὸς ἄλλου θέματος ἱστορικοῦ, φιλολογικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ. Ἐν ἑνὶ λόγῳ ὁ τὴν *Μυριόβιβλον* ἀναγνοὺς ἐξίσταται (ὡς ἔγραφεν ὁ ἀοίδιμος καὶ εὔγλωττος διδάσκαλος Κωνσταντῖνος

(1) Ὁ Καῖσαρ Καντοῦ ἀναφέρει περὶ Φωτίου τὰ ἑξῆς· Durant une ambassade, dont il fut chargé en Syrie, il lut un grand nombre de livres, dont il voulut faire partager le fruit à son frère (Hist. Univ. Τόμ. Θ'. σελ. 445.). Ὁ ἱστορικὸς οὗτος συμπεραίνει τοῦτο, φαίνεται, ἐκ τοῦ τύπου, ὃν δίδει ὁ Φώτιος εἰς τὴν Μυριόβιβλον. Καὶ τῳόντι τὸ Ἀνεγνώσθη, τὸ ἐπαναλαμβανόμενον τοσάκις ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ, δίδει ἀφορμὴν εἰς τοιοῦτον συμπέρασμα. Ἀλλὰ ποῦ καὶ πῶς τόσα ἀνέγνω ὁπολυμαθὴς συγγραφεύς, μὴ ὑπαρχούσης βιβλιοθήκης ἐν Βαγδατίῳ;
(2) «Ἀπογραφὴ καὶ συναρίθμησις τῶν ἀνεγνωσμένων »ἡμῖν βιβλίων, ὧν εἰς κεφαλαιώδη διάγνωσιν ὁ ἠγαπη»μένος ἡμῶν ἀδελφὸς Ταράσιος ἐξῃτήσατο· ἔστι δὲ ταῦτα »εἴκοσι δεόντων ἐφ' ἑνὶ τριακοσίοις». Ταῦτα ὡς ἐν κεφαλίδι ἔθεσεν ὁ Φώτιος ἐπὶ τῆς Μυριοβίβλου του· ἐπιλέγων δὲ γράφει τῷ ἀδελφῷ· «εἰς τοσοῦτον, οἶμαι, συνάγεται πλῆθος »(τῶν ἀνεγνωσμένων) τριακοσιοστῷ καὶ πεντεκαιθεκάτῳ μέρει, »προελθεῖν ἄχρι τῶν τριακοσίων κωλυόμενον» (ἴδε ἐν τῷ τέλει τῆς Μυριοβίβλου).
(1) Ἴδε Μυριόβιβλον ἐν τέλει.
(2) «Οὔτω δὲ τάξεως αἱ ὑποθέσεις ἐπιληψονται, ὡς ἂν »ἑκάστην αὐτῶν ἡ μνήμη προβάλοι.»

ὁ Οἰκονόμος), βλέπων ἄνδρα ἀχανεστάτης ἀναγνώσεως ταμιοῦχον, διατηροῦντα πανταχοῦ τὸ πρέπον τοῦ λόγου, καὶ συνάπτοντα εὐφυῶς τῆς ἀττικῆς Μούσης τὴν ἀκρίβειαν πρὸς τὰς νεωτέρας χάριτας τῆς ἀλεξανδρινῆς εὐγλωττίας (1).

Τὸν Φώτιον ἀπαντῶμεν μετ' ὀλίγον, οὐχὶ πλέον ἐν τῷ κατὰ τὸ Βαγδάτιον Σαραῖῳ τοῦ Καλίφου, ἀλλ' ἐν τῇ μητροπόλει τῆς αὐτοκρατορίας, ἐν αὐτῇ τῇ βασιλείῳ αὐλῇ, πρωτοασηκρήτην καὶ συγκλητικὸν προβιβασθέντα. (2) Ἐδῶ ἄρχεται τὸ εὐρὺ καὶ διάσημον αὐτοῦ στάδιον, οἱ μεγάλοι αὐτοῦ ὑπὲρ πάντων ἀγῶνες, ὑπὲρ τῆς πολιτείας, ὑπὲρ τῶν νόμων, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ μέγα πρὸ πάντων εὐεργέτημα διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς παιδείας ὑπῆρξεν ἡ στενοτάτη σχέσις, ἣν συνέδεσε μετὰ τοῦ Βάρδα, θείου τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀδελφοῦ τῆς Θεοδώρας.

Ἀτελὴς θὰ ἦτον ἡ βιογραφικὴ αὕτη πραγματεία, ἐὰν παρέλειπον τὸ ἀξιόλογον τοῦτο μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Φωτίου, καὶ δὲν ἔθετον ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, φίλοι ἀκροαταί, τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ παιδεία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, περὶ ἧς λαλοῦμεν. Ὁποία ὑπῆρξε τῷ ὄντι ἡ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ταπείνωσις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους! ὁ Μέσος ὅλος Αἰών, μ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀσχημίαν, δὲν παρουσιάζει ἐποχὴν φρικωδεστέραν, ἕνεκα τοῦ ἐξευτελισμοῦ τῶν γραμμάτων, ἢ τὴν ἀπὸ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου (714 Μ. Χ.) μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἐννάτου αἰῶνος. Ὁ εἰκονομάχος, ἵνα ἀναβιβάσῃ τὴν λατρείαν εἰς τὴν ἰδανικὴν αὐτῆς τελειότητα, ἔπρεπε νὰ περιφέρῃ πῦρ καὶ μάχαιραν ἐπὶ ὅλης τῆς αὐτοκρατορίας, ἵνα καταστρέψῃ τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, ἐνόμιζεν, ὅτι δὲν ἔβλαπτε νὰ καταστρέψῃ τὰ πάντα! Ἡ καταστροφὴ ἤρξατο καὶ μετ' ὀλίγον ἐγένετο πλήρης. Ὁ διώκτης τῶν εἰκόνων δὲν ἐσεβάσθη τίποτε, οὔτε αὐτὰς τὰς Μούσας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, αἵτινες ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ τῶν διαδόχων του ἔμειναν σιωπηλαὶ καὶ ἄναυδοι. Ἵνα ἐξαφανίσῃ δὲ καὶ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος τῶν προσκυνητῶν τῶν εἰκόνων κατέστρεφεν ὅ,τι πρὸ ποδῶν εὕρισκεν. Αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ φιλολογία, αἱ ὡραῖαι τέχναι, οἱ σοφοί, τὰ λύκεια, αἱ βιβλιοθῆκαι..... τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ ὑποκύψωσιν ἀπέναντι τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπεδίωκεν. Ἐδίδασκον καὶ διέτριβον τότε ἐν τῇ λεγομένῃ Οἰκουμενικῇ Σχολῇ δώδεκα πολυμαθεῖς καὶ εὐπαίδευτοι καθηγηταί. Ἀλλ' οἱ σοφοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς αἱρέσεως. Ἵνα ἀπολέσῃ λοιπὸν αὐτοὺς ὁ Ἴσαυρος, διέταξε νὰ παραδοθῇ εἰς τὰς φλόγας ἡ διάσημος ἐκείνη Σχολή. Τὸ ἀσεβὲς πρόσταγμα τοῦ τυράννου ἐξετελέσθη, καὶ ἔκτοτε ἠφανίσθη τὸ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς αὐτοκρατορίας τελευταῖον τῆς φιλοσοφίας ἵδρυμα, συναπολεσθείσης συνάμα τῆς ἐν αὐτῷ ἐκ τριάκοντα ἕξ χιλιάδων τόμων βιβλιοθήκης, πολυτίμου διὰ τὰ σπάνια χειρόγραφα καὶ τὰ διασωθέντα τῶν Ἀλεξανδρινῶν συγγράμματα (1). Βαθμηδὸν δὲ ἅπασαι αἱ τῆς νομικῆς σχολαί, αἱ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ Ἡρακλείου ἀκμάσασαι, ἐκλείσθησαν ἢ κατεστράφησαν, καὶ οὕτως ἐσβέσθη ὁλοτελῶς ἡ ἕως τότε ἀμυδρότατα διαλάμπουσα λυχνία τῶν ἐπιστημῶν. Ἔκτοτε οἱ αὐτοκράτορες ἀπὸ ἡγεμόνων τοῦ λαοῦ μετεβλήθησαν εἰς αἱρεσιάρχας· οἱ ὀπωσοῦν πεπαιδευμένοι, ἀντὶ νὰ συγγράφωσι, νὰ μελετῶσιν ἢ νὰ διδάσκωσι, παρεδίδοντο εἰς ματαίας θεολογικὰς συζητήσεις, ἢ εἰς γελοίας μεταφυσικὰς ἐρεύνας, τὸ πνεῦμα δὲ τῶν Ἑλλήνων (ἵνα κάμω χρῆσιν τῆς αὐστηρᾶς γλώσσης τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Βρεταννίας (2), τοῦ στιγματίσαντος τοὺς χρόνους ἐκείνους) τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἐδεσμεύετο ὑπὸ ταπεινῆς δεισιδαιμονίας. Ἡ εἰς τὰς ὀπτασίας καὶ τὰς γοητείας πίστις τοῖς ἀφήρεσε τὰς ἀρχὰς πάσης ἠθικῆς ἐνεργείας, τὰ συναξάρια δέ, αἱ ὁμιλίαι ἢ διδαχαὶ καὶ μελέται τινὲς κακόζηλοι, κεναὶ εὐφυΐας καὶ γέμουσαι κομποῤῥημοσύνης, ἦσαν αἱ βίβλοι διὰ τῶν ὁποίων ἀνετρέφετο ἡ νεότης!

Διερχόμενοι διὰ τῆς διανοίας τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους ἀσπαζόμεθα μετ' εὐλαβείας τὴν χεῖρα, ἥτις ἔθεσε τέρμα εἰς τοιαύτας ἀτιμώσεις τοῦ ἡμετέρου ἔθνους. Ἡ χεὶρ δὲ αὕτη δὲν εἶναι οὔτε τοῦ αὐτοκράτορος, οὔτε τῆς Θεοδώρας, οὔτε τοῦ Βάρδα, ἀλλ' εἶναι ἡ χεὶρ τοῦ Φωτίου.

Ὁ τῶν διαμαρτυρομένων σοφὸς Θεολόγος Λαυρέντιος Moshein, ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, καθὼς καὶ ὁ γνωστὸς Schoell (Histoire de la littérature grecque) συμμαρτυροῦσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ τῆς παιδείας κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἐννάτου αἰῶνος προαγωγή, ἡ προσασία, ἣν εὗρον παρὰ τῷ Βάρδᾳ τὰ γράμματα, ἡ μεγάλη ὤθησις, ἥτις ἐδόθη τότε εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ὀφείλονται ἰδίως εἰς τὸν Φώτιον. Δὲν θέλομεν ἄπαγε! νὰ ἐλαττώσωμεν κατὰ τοῦτο τοῦ Βάρδα τὴν δόξαν. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, μ' ὅσα καὶ ἂν εἶπον κατ' αὐτοῦ, ἀπέκτησε δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἐπερχομένων γενεῶν. Ἄνευ αὐτοῦ τὰ μεγάλα ὑπὲρ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων σχέδια τοῦ

(1) Ἐν τῇ περὶ τῶν Ο΄. Τετραβίβλῳ τομ. δ΄. σελ. 752.
(2) «Τῆς συγκλήτου βουλῆς τὰ πρωτεῖα φερόμενος» (Ἰωάννης ὁ Διάκονος εἰς βίον Ἰωάννου τοῦ Ὑμνογράφου).

(1) Gibbon αὐτ. Τόμ. Ι΄. Σελ. 22 καὶ Mortreuil, Hist. du Droit Byzantin, Τόμ. Α΄. σελ. 273.
(2) Gibbon Τόμ. Ι΄. σελ. 529.

Φωτίου ἤθελον πάντως ματαιωθῆ (1), διότι δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἰσχυρὰ χεὶρ, ἥτις ἔπρεπε νὰ θέσῃ αὐτὰ εἰς ἐνέργειαν. Ἄνευ τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ παραδείγματος, ὅπερ ὁ ἴδιος ἔδιδε πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν Μουσῶν (2), ὁ Φώτιος θὰ ἔμενεν, ἴσως διὰ πολὺν ἀκόμη καιρόν, κεκλεισμένος εἰς τὴν βιβλιοθήκην του, καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ δὲν θὰ εὔρισκε τὴν ἐλαχίστην ἠχὼ οὔτε παρὰ τῇ αὐλῇ, οὔτε παρὰ τῇ ἀριστοκρατίᾳ, οὔτε παρὰ τῷ κλήρῳ.

Οὕτω λοιπόν, κατὰ μοῖραν ἀγαθήν, δύο ἀντίθετοι χαρακτῆρες, ὑπὸ διαφόρων ἴσως κατὰ τὰ ἄλλα ἐμπνεόμενοι αἰσθημάτων καὶ ὑπὸ διαφόρων ἐλατηρίων ἐλαυνόμενοι, συνηνοῦντο καὶ συνεπίζοντο, ὅπως ἐγείρωσι τὰ πεπτωκότα γράμματα καὶ ἀνασύρωσι πάλιν τὰς ἐπιστήμας ἐκ τοῦ βόθρου, εἰς ὃν ἔῤῥιψαν αὐτὰς αἰῶνες ἄθλιοι καθ' ὅλα καὶ ἄμουσοι. Ἐν ὥρᾳ δὲ καλῇ συνεδέετο ἡ φιλία αὕτη τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Φωτίου. Ὁ Θεόφιλος πρὸ πολλοῦ δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀπῆλθε δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ἡ τὰ πάντα ἀποξηράνασα αἵρεσις. Ἠνοίγοντο τότε αἱ πύλαι τοῦ Βυζαντίου εἰς τοὺς ὑπερορίους ἄνδρας, εἴτε σοφοὺς εἴτε ὁσίους, καὶ ἐξολίζετο πάλιν ἡ πόλις τοῦ Κωνσταντίνου ἀπὸ τοὺς κεκλεισμένους ἐν τοῖς τάφοις ἢ κεκρυμμένους εἰς τὰ σπήλαια λογίους τοῦ ἔθνους. Ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἡ πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας ἀνέκτησε τὴν ὡραίαν ὄψιν, ἣν ἀπώλεσε πρὸ πολλοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ἡ βασιλομήτωρ, μεθ' ἁπάσης τῆς χορείας τῶν εὐσεβῶν, ἐπανηγύριζον ἀκόμη τῆς ὀρθοδοξίας τὸν θρίαμβον, ἐν ᾧ καὶ λαὸς καὶ κλῆρος καὶ ἀριστοκρατικαὶ τάξεις ἔμενον ἀκόμη ἐκθαμβοι διὰ τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἀρχαίας λατρείας, ὁ Φώτιος διεύθυνε τὰ βήματά του πρὸς τὸ βασιλικὸν μέγαρον τῆς Μαγναύρας, ὅπου μόλις περὶ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Θεοφίλου εἷς γέρων καθηγητής, ὢν πρὸ πολλοῦ κεκρυμμένος ἔν τινι συνοικίᾳ ἀγνώστῳ, ἐκλήθη νὰ διδάξῃ ταπεινῇ τῇ φωνῇ τὰς ὑψηλὰς θεωρίας τῆς γεωμετρίας καὶ τῆς ἀλγέβρας. Ὁ ἀφανὴς καὶ ταπεινὸς οὗτος διδάσκαλος ἦν ὁ μέγας καὶ πολὺς Λέων, ὁ διὰ τὴν πολυμάθειαν ἐπικληθεὶς Σοφός (3). Τὸν γέροντα τοῦτον σοφὸν διεδέχθη καθηγητὴς αὐτόκλητος, ὁ σοφώτερος αὐτοῦ Φώτιος, ὅστις ἐν ἡμέραις καὶ ὥραις ῥηταῖς, ἀφίνων τὰς ἄλλας ὑψηλὰς αὐτοῦ ἀσχολίας ἔν τε τῇ Συγκλήτῳ, ἐν τῷ Ἀσηκρητηρίῳ καὶ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ αὐλῇ, ἤρχετο διὰ τῆς διδασκαλίας νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς τὴν βυζαντινὴν νεολαίαν ποτὲ μὲν διδάσκων τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὰ τοῦ Ἀριστοτέλους Τοπικά (1), ἄλλοτε ἄλλα ἀναπτύσσων τῆς φιλοσοφίας μαθήματα, καὶ κάποτε διευκρινίζων θεολογικά τινα ζητήματα (2).

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρξατο ἡ τῶν γραμμάτων πραγματικὴ ἀνάστασις. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἡ φιλοσοφία ἠγέρθησαν. Ἦτο δὲ πεπρωμένον νὰ μὴ πέσωσι μηδὲ ὅτε ἡ Αὐτοκρατορία ἔπεσε, καθ' ὃ περισωθεῖσαι, διὰ χειρῶν πάλιν ἑλληνικῶν, ἐν τῇ φιλοξένῳ χώρᾳ τῆς Ἰταλίας.

Ὅτε ταῦτα ἐγίνοντο, ὁ Βάρδας ἦτο μάγιστρος τῶν σχολῶν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον εἰς ἀνωτέραν ἀνέβη κοινωνικὴν περιωπήν, ὅτε δὲν ἐδεσμεύετο πλέον ἐκ τῶν ἐνοχλήσεων τῆς αὐτοκρατορίσσης καὶ ἐκ τῶν ἐμποδίων, ἅτινα ἀπήντα ἴσως καὶ παρ' αὐτῇ ἀκόμη τῇ Ἐκκλησίᾳ, περιοριζούσῃ ἕως τότε τὰ πάντα εἰς προσευχὰς καὶ γονυκλισίας· ὅτε τέλος πάντων ὁ Βάρδας ἦτο Καῖσαρ, ὁ δὲ Φώτιος ἡ δεξιὰ τῆς Αὐτοκρατορίας χεὶρ, τῶν διδασκαλείων αἱ θύραι ἔτι εὐρύτερον ἠνεῴχθησαν, καὶ αἱ στοαὶ τῆς Μαγναύρας ἀθρόως ὑπεδέχοντο τοὺς σοφοὺς ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων σημείων τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦν ἐποχὴ παλιγγενεσίας πραγματικῆς τῶν γραμμάτων· ἡ Κωνσταντινούπολις δ' ἐπὶ Φωτίου καὶ Βάρδα ἠδύνατο νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν καλλίπολιν Φλωρεντίαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν φιλομούσων Μεδίκων.

Ὁ Φώτιος δὲ ἦτον ὁ μοχλὸς ἁπάσης ταύτης τῆς ἠθικῆς ἀναπλάσεως. Ἡ πολυμάθεια αὐτοῦ καὶ ὁ ζῆλος, ἡ αὐταπάρνησίς του, τὸ ἐνεργητικὸν μέρος, ὅπερ ἐλάμβανε διδάσκων ὁ ἴδιος ἐν τῷ κατὰ τὴν Μαγναύραν πανεπιστημίῳ, οἱ σοφοὶ σύλλογοι, οὓς αὐτὸς ἐσχημάτιζε, τὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα συνέγραφε καὶ διὰ τῶν ἀντιγραφέων διέδιδε, πρὸς ταῦτα δὲ καὶ ἡ εὐγλωττία ἐκείνη ἡ ἀπαράμιλλος καὶ ἡ ἰδιάζουσα ἐπιτηδειότης, ἣν εἶχε, τοῦ προσκτᾶσθαι φίλους, ἔθετον αὐτὸν ὑπεράνω πάντων, ἐγίνετο κέντρον ἰσχυρὸν καὶ ἀκράδαντον, πέριξ τοῦ ὁποίου συνήρχετο ἡ ἀριστοκρατικὴ τάξις, ἅπασα ἡ ἐκλεκτὴ τοῦ Βυζαντίου νεότης, ὅλοι ἐν

(1) Ὁ Gibbon λέγει περὶ τοῦ Βάρδα, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ Προστάτου τῶν γραμμάτων εἶναι ὁ μόνος, ὅστις ἐχρησίμευσε νὰ σώσῃ τὴν μνήμην του καὶ νὰ συγχωρήσῃ τὴν φιλοδοξίαν του (Τόμ. Ι΄. σελ. 523.).
(2) Ὅπως ἐρεθίσῃ τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτα τῆς νεολαίας, ἤρχετο ὁ ἴδιος καὶ ἐκάθητο εἰς τὰ θρανία τῶν σχολείων (Mortreuil, Τόμ. Α΄. σελ. 273.).
(3) Ὁ Καῖσαρ Καντοῦ (Hist. Univ. Τόμ. Θ΄. σελ. 443) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Θεόφιλος ἀνέσυρεν ἐκ τῆς δυστυχίας τὸν Λέοντα, τὸν ἔθεσεν εἰς τὸ παλάτιον τῆς Μαγναύρας, ἐμπιστευθεὶς αὐτῷ τὴν ἀνατροφὴν τῆς ἀριστοκρατίας.

(1) «Καὶ γὰρ πάλαι ποτέ, κατὰ τὰς διαλεκτικὰς προγυμνασίας, τὰς τοπικὰς μεθόδους ἀναπτύσσοντος μου τοῖς κεχρωμένοις κτλ.» (Ἀμφιλοχ. Ζητημ. ΟΖ΄. § δ΄.).
(2) Ἴδε Ἀμφιλοχ. Ζητημ. ΚΔ΄. ἐν τῷ τέλει τοῦ § θ΄.

ένὶ λόγῳ ὅσοι ἤθελον ν᾽ ἀκούσωσιν ἢ νὰ μάθωσι λόγον σοφόν, ἢ νὰ λύσωσιν ἀπορίαν. Ἡ οἰκία αὐτοῦ ἦτον ἀκαδημία αὐτόχρημα, ἦτο σύλλογος τῶν πεπαιδευμένων, ὧν ὁ Φώτιος ἦτον ὁ κορυφαῖος καὶ ὕπατος. «Ἠγαπώμην (γράφει ὁ ἴδιος ἐν τῇ πρὸς »τὸν Πάπαν ἐπιστολῇ), ἠγαπώμην τοῖς φίλοις ὑπὲρ »τοὺς συγγενεῖς. Ἄμφω δ᾽ ἐλογιζόμην καὶ τῶν »συγγενῶν ὁ φίλτατος. Ἡ δὲ περὶ ἐμὲ τοῦ πλη»σίον φήμη τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς ἀγνώστους »εἵλκεν εἰς ἔρωτα θεῖον καὶ φιλίας δεσμόν. Οἶκοι »μὲν γὰρ μένοντι, ἡ χαρίεσσα τῶν ἡδονῶν περι»επλέκετο τέρψις, τῶν μανθανόντων ὁρῶντι τὸν »πόνον, τὴν σπουδὴν τῶν ἐπερωτώντων, τὴν τρι»βὴν τῶν προσδιαλεγομένων, δι᾽ ὧν ἡ πρὸς τὰ »ῥᾷστα παράγεσθαι καταρτίζεται γνώμη, τῶν »ταῖς μαθηματικαῖς σχολαῖς λεπτυνομένων τὴν »διάνοιαν, τῶν ταῖς λογικαῖς μεθόδοις ἐγνευ»όντων τὸ ἀληθές, τῶν τοῖς θείοις λόγοις ἐθυνο»μένων τὸν νοῦν πρὸς εὐσέβειαν· τοιοῦτος γὰρ »χορὸς τῆς ἐμῆς οἰκίας ἦν ὁ χορός· ἐξιόντι δὲ »πάλιν πρὸς τὴν βασίλειον πολλάκις αὐλήν, αἱ »προπεμπτήριοι τῶν εὐχῶν, καὶ τοῦ μὴ βραδύνειν »ἡ προτροπή· ἐπανιόντι δὲ πάλιν πρὸ πυλῶν »ἱστάμενος ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ὑπήντα χορός, ἐξ ὧν »οἱ μὲν ἐνεκάλουν τὴν βραδύτητα, τισὶ δὲ καὶ »προσειπεῖν ἤρκει, ἄλλοις δὲ καὶ τὸ δεῖξαι μόνον, »ὅτι μεμενήκασιν.» Ἡ ὁμολογία αὕτη καὶ μόνη τοῦ Φωτίου, λαλοῦντος περὶ ἑαυτοῦ, εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα μαρτυρία τῆς ἐξόχου θέσεως, ἣν εἶχεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῆς ἐκτάκτου ἐκείνης πρὸς τὰς ἐπιστήμας ὠθήσεως, ἧς αὐτὸς μόνος ἦν τὸ ἰσχυρὸν ἐλατήριον.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν καλῶν τούτων ἀγώνων, τῶν ἠθικῶν τέρψεων καὶ τῶν ἀκαμάτων ὑπὲρ τῆς πατρῴας παιδείας προσπαθειῶν, ἐγείρεται δυστυχῶς ἡ σφοδρὰ ἐκείνη θύελλα κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου. Ὁ Πλάτων δὲ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ἦτο προωρισμένος νὰ λάβῃ μέρος ἐπισημότατον εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα, γενόμενος ἀθλητὴς τῆς μεγάλης πάλης, ἥτις διεχώρισεν ἔκτοτε τὴν Νέαν ἀπὸ τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης.

Μέρος Δεύτερον.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορος Θεοφίλου (842 Μ. Χ.) μέχρι τῆς ἐποχῆς, ἀφ᾽ ἧς ἄρχονται τὰ μεγάλα συμβάντα, ἅτινα προτιθέμεθα διὰ βραχέων νὰ ἐξιστορήσωμεν (859), δύο ἦσαν ἰσχυρὰ καὶ διακεκριμένα ἐν Κωνσταντινουπόλει κόμματα, τὸ τῆς βασιλομήτορος Θεοδώρας καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς καίσαρος Βάρδα. Ἡ Θεοδώρα, γυνὴ εὐσεβὴς καὶ ὅλως ἀφωσιωμένη εἰς τὰ θεῖα, οὐδόλως ὅμως παραιτηθεῖσα τῆς φιλοδοξίας, ἣν ἔχουσι συνήθως αἱ ἡγεμονίδες, αἱ ἀνατραφεῖσαι ἐν ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς, οὔτε ἤθελεν, οὔτε ἀνεγνώριζέ τινα ἰσότιμον αὐτῆς. Ἤξευρε καὶ ἠσθάνετο ἡ αὐτοκράτειρα, ὅτι, καθ᾽ ὃ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, ἦτον ὁ νόμιμος καὶ φυσικὸς κηδεμὼν καὶ τῆς ἐπικρατείας καὶ τοῦ υἱοῦ της. Ἀναδεχθεῖσα δέ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Θεοφίλου, τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν εἰκονομάχων, θριαμβεύσασα κατ᾽ αὐτῶν καὶ λαβοῦσα μόνη τὴν δόξαν τῆς τῶν εἰκόνων ἀναστηλώσεως, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἦτον ἐπιτετραμμένον εἰς ἄλλον, ἔστω καὶ ἀδελφόν της, νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἴσης ἐξουσίας ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἢ ὅτι ἡ γνώμη ἑνὸς ὑπηκόου ἠδύνατο πρὸς στιγμὴν ν᾽ ἀντισταθμίσῃ τὴν ἑαυτῆς.

Ὁ Βάρδας ἐξ ἄλλου, ἀνὴρ εὐφυέστατος, ἐπιτηδειότατος καὶ πολύπειρος, ἀλλὰ φίλαρχος καὶ φιλόδοξος, ἤθελε μόνος νὰ ἄρχῃ κρατῶν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του. Μετὰ τὴν βδελυρὰν δὲ δολοφονίαν τοῦ Θεοκτίστου, εἶδός τι δικτατορίας ἐξήσκει, κυβερνῶν ἐν ὀνόματι τοῦ ἀμφιταλαντευομένου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ, οὐδένα ἀνεχόμενος ἔλεγχον ἐπὶ τῶν ἰδίων του πράξεων ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατορίσσης.

Ἰγνάτιος, ὁ ἱερὸς πατριάρχης, ἐκράτει τότε τῆς Ἐκκλησίας τοὺς οἴακας, πρὸ ἑνδεκαετίας πατριαρχεύσας, τῇ βουλήσει τῆς Θεοδώρας, καὶ ἀνήκων ἑπομένως ὅλως καὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κόμμα αὐτῆς.

Υἱὸς ἀτυχὴς ἀτυχεστάτου αὐτοκράτορος (1) ὁ Ἰγνάτιος, ἐνδυθεὶς μετὰ τἀδυσυχήματα τῆς οἰκογενείας του ἀντὶ τῆς χλαμύδος τὸν μοναχικὸν τρί-

(1) Ὁ Ἰγνάτιος, ὡς εἶναι γνωστόν, εἶχε πατέρα τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Κουροπαλάτην, τὸν ἐπιλεγόμενον Ῥαγκαβῆν, μητέρα δὲ Προκοπίαν, τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου. Ὅτε δὲ Λέων ὁ Ἀρμένιος εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, καὶ διὰ τῆς λόγχης ἀνέβη τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας, τὴν λεγομένην τοῦ Φάρου, περιμένουσα ἐκεῖ τὴν τύχην της. Ἡ μάχαιρα τοῦ δημίου δὲν εἰσῆλθεν ἐν τῷ ἡσυχαστηρίῳ ἐκείνῳ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ. Ἀλλ᾽ ὁ Λέων, παραλαβὼν ἐκεῖθεν αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοκράτειραν, ταύτην μὲν ἔκλεισε μετὰ τῶν δύο της θυγατέρων εἰς μονήν τινα, ἥτις ἔφερε τὸ ὄνομά της, ἐκεῖνον δὲ μετὰ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, Εὐσταθίου καὶ Νικήτα, ἔστειλεν εἰς μονὴν ἄλλην ἐν μιᾷ τῶν νήσων τῆς Προποντίδος (πιθανῶς τῇ Πλάτῃ) ὅπου, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθανασίου Μοναχοῦ, ἔμελλε νὰ διανύσῃ τὸν βίον του. Οἱ δύο ἀτυχεῖς υἱοί, κατὰ τὰς ἀγρίας ἕξεις τῶν χρόνων ἐκείνων, εὐνουχίσθησαν. Ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Νικήτας, ἔθηγε τὸ ιδ᾽. ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὅτε συνέβησαν τὰ δυσυχήματα ταῦτα. Ἔζησε δὲ ἔκτοτε μακρὰν τῶν ἐγκοσμίων ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰγνάτιος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐγένετο μετὰ ταῦτα διάσημος (Τὰ μετὰ Θεοφάνην σελ. 19 καὶ Le beau Τόμ. ΙΒ΄. σελ. 276 καὶ ἑπεξῆς)

θωνα, ἦτον ὁ ἀσκητικώτερος τοῦ κλήρου ἀνήρ. Ἔχαιρε παρὰ πᾶσι φήμην ὁσίου καὶ ἐναρέτου ἀνδρός, ἀλλὰ δὲν ἦτον ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς, καὶ ἕνεκα τῆς ἡλικίας του καὶ διότι ἐστερεῖτο τῶν προσόντων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀναποφεύκτως εἰς πατριάρχης.

Ὁ πατριάρχης, καὶ τότε καὶ πάντοτε, δὲν ἐθεωρεῖτο ἁπλῶς ἀρχηγὸς τοῦ ναοῦ, δὲν ἦτο μόνον ὁ φύλαξ τῆς πίστεως, ὁ πρόεδρος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Συνόδων, ἀλλ᾽ ἦτο μεγάλη τις ἐξουσία, οὐσιώδη ἐξασκοῦσα ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς· ὁ πατριάρχης ἐν ἑνὶ λόγῳ ἦτον ὁ πνευματικὸς στρατηγὸς τῆς ἐπικρατείας, ὁ συνδέων τὴν κυβέρνησιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ὁ ἐπενεργῶν εἰς τὰ πλήθη διὰ τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας του καὶ ὁ περιστέλλων τὰς ἀκράτους τάσεις τῶν κυβερνώντων διὰ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς ἠθικῆς δυνάμεώς του.

Πολλάκις ἐψιθυρίσθη ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Βάρδα, ὅτι ὁ Ἰγνάτιος δὲν εἶναι τὸ κατάλληλον πρόσωπον διὰ τὴν πατριαρχικὴν ἕδραν, οὔτε τὸ διὰ τὰς περιστάσεις ἁρμόδιον. Ἀλλ᾽ ὁ γέρων, ὅσῳ ἤκουε τὰ ψιθυρίσματα ταῦτα, τοσούτῳ μᾶλλον συνεσφίγγετο πρὸς τὸ μέρος τῆς βασιλομήτορος, ἧς ἦτο κεκηρυγμένος ὀπαδός. Ἦτο δὲ ὁ Ἰγνάτιος, καὶ ἐκ τοῦ ἤθους καὶ ἐκ τοῦ προβεβηκότος τῆς ἡλικίας καὶ ἐκ τῶν οἰκογενειακῶν συμφορῶν, τραχὺς καὶ βαρὺς καὶ ἔστιν ὅτε ἀπότομος· διὸ καὶ προὐκάλεσε πολλάκις τὴν ἀγανάκτησιν τινῶν καὶ μάλιστα τοῦ μητροπολίτου Συρακουσῶν, ἰδίως δὲ καὶ πρὸ πάντων τοῦ Βάρδα.

Ὁ Συρακουσῶν Γρηγόριος καὶ ἀδίκους ὑπέστη ἐπιτιμήσεις καὶ ἀπεπέμφθη τοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ὁ Ἰγνάτιος προεχειρίζετο πατριάρχης. Κατὰ δὲ τοῦ Βάρδα οὐ μόνον οὗτος ἐξέφραζεν ἀντιπαθείας σφοδράς, συμμεριζόμενος μετά τινος ἐπιδείξεως τὴν διακωδωνιζομένην φήμην, ὅτι διετέλει δῆθεν εἰς ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τῆς νύμφης του Εὐδοκίας (1), ἀλλὰ καὶ προσελθόντος αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς ἐπισήμου (τῆς τῶν Θεοφανείων), ὅπως κοινωνήσῃ τῶν θείων μυστηρίων, ὁ πατριάρχης ἔκλεισε βιαίως τὴν πύλην τοῦ θυσιαστηρίου, ἀποστερήσας τὸν Καίσαρα, ὡς ἀνάξιον, τῶν θείων δώρων! Ἦν τοῦτο βεβαίως σκληρὸν καὶ ἀπότομον, ἀλλὰ κατα-

(1) «Προϋπῆρχον (γράφει ὁ ἴδιος Ἰγνάτιος πρὸς τὸν πάπαν) ἐν πάλῃ καὶ μάχῃ πρὸς τὸν τοῦ βασιλέως θεῖον Βάρδαν, καὶ παίων τοῖς τοῦ πνεύματος λόγοις οὐκ ἐπαύομαν, ἀντετυπτόμην δὲ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ ἐπιβουλαῖς. Ἡ δ᾽ αἰτία, ὅτι ἤλεγχον τοῦτον διὰ τὴν ἡρωδιανὴν χαμαιτυπίαν» (Ἰγνάτιος ἐν τῷ πρὸς τὸν πάπαν διὰ τοῦ Θεογνώστου γενομένῳ λιβέλλῳ. Ἴδε Πρακτ. Συν. αὐτ.).

δεικνύει τῶν καιρῶν ἐκείνων τὰ ἤθη, καὶ τὴν ὑψίστην κυριαρχικὴν δύναμιν, ἣν εἶχεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπῆρξαν καὶ ἄλλα προηγούμενα τῆς τοιαύτης εὐτολμίας τῶν ἡμετέρων ἱεραρχῶν, ἀποστερησάντων καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς βασιλεῖς τῆς θείας μυσταγωγίας. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ὦσι σκληρὰ τὰ παραδείγματα ταῦτα, μαρτυροῦσι τὴν εὐστάθειαν καὶ τὰς ἰσχυρὰς πεποιθήσεις τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ δίδουσιν εἰς τοὺς χαμαιζήλους τούτους τῆς ἀσταθείας καιροὺς διδακτικώτατον μάθημα.

Ὁ Βάρδας, καίτοι μέγας καὶ δυνατὸς καὶ πολύς, ἔκλινε γόνυ ἐνώπιον τοῦ Ἰγνατίου, ζητήσας ἐν ταπεινώσει συγγνώμην (1). Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ νέος αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ θερμῶς παρὰ τῷ πατριάρχῃ ἐμεσίτευσεν, ὅπως τύχῃ συγχωρήσεως ὁ θεῖος αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ὁ Ἰγνάτιος ἔμενεν ἄκαμπτος (2).

Διὰ τῆς πνευματικῆς ταύτης τοῦ Βάρδα ἀποκηρύξεως, διὰ τῆς ἀρνήσεως τῆς εὐαγγελικῆς συγγνώμης ἐτιμώρει ἆρά γε ἐλευθέρως καὶ ἀνεπιῤῥεάστως ὁ πατριάρχης τὸν πταίσαντα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐγίνετο ὄργανον ἐκδικήσεως τῆς βασιλίσσης; Ὅσον εὐνοϊκῶς καὶ ἂν ἐξηγηθῇ ἡ αὐστηρότης αὕτη τοῦ Ἰγνατίου, εἰς τὰ ὅμματα τοῦ Βάρδα ἔφερεν ἀπαίσιον χαρακτῆρα. Ἔκτοτε, ὡς ἦτον ἐπόμενον, τὸ μῖσος καὶ ἡ ἐκδίκησις κατεκυρίευσαν τὴν καρδίαν τοῦ Καίσαρος, καὶ ἔπρεπε λοιπὸν ἢ νὰ ὑποστῇ ἀγογγύστως τὰς πνευματικὰς ποινάς, διατελῶν τεταπεινωμένος ἀπέναντι τοῦ λαοῦ καὶ οἷον τῆς Ἐκκλησίας ἀπόβλητος, ἢ νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῆς ἰδίας του ἀδελφῆς καὶ τοῦ πατριάρχου.

Ἔτος σχεδὸν παρῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν συμβάντων τούτων, καὶ ὅμως ἡ Θεοδώρα καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἔμενον ἀνενόχλητοι. Ἰδοὺ δὲ τί ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ συμβαίνει θαυμασίως ὑπηρετῆσαν τὴν φοβερὰν τοῦ Βάρδα μνησικακίαν.

Ἦλθεν ἐκ Δυῤῥαχίου εἰς Βυζάντιον τότε μοναχός τις ὑποκριτής, Γήβων καλούμενος, ὅστις αὐτὸς μὲν ὠνόμαζεν ἀναφανδὸν ἑαυτὸν υἱὸν τῆς αὐτοκρατορίσσης, ὡς ἐξ ἄλλου δῆθεν ἀνδρὸς γεννηθέντα, ὑποκώφως δέ πως διεθρυλλεῖτο εἰς τὰ πλήθη ὅτι ὁ Γήβων ἀντιποιεῖται τὸ στέμμα (3),

(1) «Ὃν (Ἰγνάτιον) πολλὰ λιτανεύων καὶ δυσωπῶν ὁ Βάρδας συγχωρήσεως ἀξιωθῆναι οὐκ ἠδυνήθη» (Ὁρ. Κεδρην. Β. σελ. 551).

(2) «Ὁ κρατῶν (ὁ βασιλεὺς δηλονότι) ποτὲ μὲν εὐδωπεῖ με, ποτὲ δὲ ἠπείλει τὰ δεινά, εἰ μὴ πεισθείην δέξασθαι τὸν θεῖον αὐτοῦ» (ἴδε Ἰγνατίου Λιβέλλου ἐν Πρακτ. Συν. αὐτ.).

(3) «Ἦν δὲ Γήβων οὗτος ἐπίληπτος ἄνθρωπος καὶ τὰς φρένας οὐ πάνυ καθεστηκώς, ὃς πρὸ ὀλίγων ἐκείνων ἡμερῶν ἀπὸ

καὶ ὅτι διὰ τῆς ὑποτιθεμένης αὐτοῦ μητρὸς θέλουσι περιέλθει εἰς χεῖράς του τῆς βασιλείας τὰ σκῆπτρα. Ὁ μοναχὸς συλλαμβάνεται καὶ ἀποθνήσκει ὑπὸ τὰ βασανιστήρια (1), ἀλλὰ τὰ ἀφορῶντα αὐτὸν οὐδόλως ἐξηκριβώθησαν. Ἐκ τοῦ μυστηρίου δὲ τοῦ περιστοιχίζοντος τὸν ἄγνωστον τοῦτον ἐρημίτην, ἐκ τῶν ἀποδιδομένων αὐτῷ τολμηρῶν ἀξιώσεων καὶ ἐκ τῆς συμπαθείας, ἣν ἔδειξε, φαίνεται, πρὸς αὐτὸν ὁ πατριάρχης, ὠφελεῖται ἐπιτηδείως ὁ Βάρδας καὶ παριστᾷ εἰς τὸν αὐτοκράτορα (ἐνήλικα πλέον τότε) κατεπείγουσαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπομονώσεως μὲν τῆς βασιλομήτορος ἔν τινι μονυδρίῳ, τῆς καταβιβάσεως δὲ τοῦ Ἰγνατίου ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἐὰν ἤθελε τυχὸν ἀντιτείνει εἰς τὴν κουρὰν τῆς Θεοδώρας καὶ τῶν τεσσάρων αὐτῆς θυγατέρων. Τὰ πάντα ἤρχοντο κατὰ ῥοῦν καὶ ὅπως προεμελέτα αὐτὰ ὁ φιλέκδικος καῖσαρ! Ὁ Ἰγνάτιος ἀρνεῖται νὰ κείρῃ τὴν βασίλισσαν, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἦτον ἤδη ἑτοίμη! Ἡ Θεοδώρα καὶ αἱ ἡγεμονίδες ἐγκλείονται παραχρῆμα εἰς τὰ λεγόμενα τοῦ Καριανοῦ Παλάτια (2), ὁ δὲ Ἰγνάτιος ἐξορίζεται εἰς τὴν παρὰ τὴν Πρίγκιπον μικρὰν νῆσον Τερέβινθον (3).

Ἐπὶ τέσσαρας ἑβδομάδας ἔμεινεν ἐν χηρείᾳ ὁ θρόνος (ἀπὸ τῆς 23 Νοεμβρίου μέχρι τῆς 25 Δεκεμβρίου). Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ἐπανειλημμένως ἐστάλησαν εἰς Τερέβινθον πρεσβεῖαι, ὅπως πείσωσι τὸν ἐξόριστον πατριάρχην νὰ δώσῃ τὴν κανονικὴν ἐκ τοῦ θρόνου παραίτησιν· ἀλλ' οὗτος οὐδόλως ἐπείθετο (4).

Ἡ Ἐκκλησία ἐν τούτοις κατεκυμαίνετο, ὁ κλῆρος διεπληκτίζετο εἰς δύο διαιρούμενος κόμματα, ἡ Αὐλὴ δὲ καὶ ἡ Σύγκλητος ἔβλεπον τὴν ἀνάγκην νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ταύτην κατάστασιν διὰ τῆς ἀναγορεύσεως πατριάρχου.

Πάντες ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τὸν σοφὸν τοῦ Βυζαντίου ἄνδρα, τὸν πρωτοασηκρήτην Φώτιον. Ὅλη ἡ τοῦ λαοῦ πληθὺς ὡς εἷς καὶ μόνος ἠγέρθη ἄνθρωπος, ἀναζητοῦσα τὸν ἄνδρα τὸν μόνον δόκιμον καὶ κατάλληλον νὰ καθέξῃ τὸν κενωθέντα θρόνον καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν αἰθρίαν μετὰ τοιαύτην τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων θύελλαν. Ὁ θρόνος τοῦ Χρυσοστόμου προσφέρεται εἰς τὸν Φώτιον· ἀλλ' οὗτος ἀποβάλλει τὴν προσφερομένην αὐτῷ τιμήν. Κατὰ τῆς ἀρνήσεως αὐτοῦ ἀντιτάσσεται ἐπιμονὴ καὶ βία· καὶ ὅμως ὁ Φώτιος μένει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἄκαμπτος, ἀμετάπειστος. Πῶς νὰ ἀφήσῃ τὰς ὡραίας αὐτοῦ μελέτας; πῶς νὰ ἐγκαταλείψῃ τοὺς φίλους, τοὺς μαθητάς, τὴν διδασκαλίαν, τὸ στάδιον ἐν γένει τῶν φιλοσοφικῶν γυμνασμάτων καὶ νὰ ῥιφθῇ εἰς τὸ πολυτάραχον καὶ πολυμέριμνον τῆς πατριαρχικῆς ἕδρας; Ἀφόρητον ὀνομάζει διὰ τοῦτο τὴν κατ' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένην βίαν (1), κλαίων δὲ καὶ ἱκετεύων ἀποτινάσσει τὴν ποιμαντορικὴν βακτηρίαν. Ἀλλὰ κραταιῶς ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ τῶν ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν τὸ ἄθροισμα, ἀφιλανθρώπως καὶ φοβερῶς ἐξανίσταται κατὰ τῆς ἀρνήσεως ὁ αὐτοκράτωρ αὐτός (2)· ἐπὶ τέλους ῥίπτεται εἰς εἱρκτὴν ὁ Φώτιος κ' ἐκεῖθεν ἄκων εἰς τὸν θρόνον ἀναβιβάζεται (3). « Συνεσχέθημεν ἄκοντες (γράφει ἐν τῇ ἀπολογητικῇ αὐτοῦ εἰς τὸν Πάπαν ἐπιστολῇ), κακούργοις ἴσα καθειρχθημεν· ἐτηρούμεθα φυλασσόμενοι, ἐψηφίσθημεν ἀνανεύοντες, ἐχειροτονήθημεν κλαίοντες, ὀδυρόμενοι, κοπτόμενοι!»

Παραχαράττουσιν ἀσεβῶς οἱ ἐχθροὶ τοῦ Φωτίου τὴν ἱστορίαν καὶ νοθεύουσι τὰ γεγονότα, ἀποδίδοντες αὐτῷ τὴν ληστρικὴν ἁρπαγὴν τῶν πατριαρχικῶν σκήπτρων. Ὑπείκων τῇ βίᾳ καὶ ὑποτασσόμενος τῇ ἀνάγκῃ ἀνέβη τὸν θρόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναβὰς ζυγὸν βαρύτατον καὶ δυσβάστακτον ἀπεκάλει τὴν ποιμαντορίαν, καὶ κατεχόμενος ὑπὸ θλίψεως καὶ ὀδύνης ἔγραφεν (1) ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἕδρας του, ὅτι «ἐξέπεσεν εἰρηνικῆς ζωῆς, ἐξέπεσε τῆς φίλης ἡσυχίας, ἐξέπεσε δὲ καὶ δόξης.»

Τὸν Φώτιον λοιπὸν, ὅ,τι καὶ ἂν λέγωσιν οἱ κατήγοροι, βίᾳ καὶ παρὰ θέλησιν ψηφίζουσι πατριάρχην ὁ βασιλεύς, ὁ λαός, ὁ κλῆρος, ὡς καὶ αὐτοὶ οἱ φίλοι τοῦ Ἰγνατίου (2). Ἀπὸ λαϊκοῦ δὲ ἐν ἡμέραις ἓξ χειροτονεῖται ἀρχιεπίσκοπος Νέας Ῥώμης ὑπὸ τοῦ Συρακουσῶν Γρηγορίου, τὴν κέ. τοῦ Δεκεμβρίου (857 Μ. Χ.) παρόντος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐπευφημοῦντος τοῦ πλήθους.

Ὁ Ἰγνάτιος διέτριβεν εἰς Τερέβινθον, περιμένων καὶ προσευχόμενος, ἀλλ' ἀδημονῶν δι' ἣν ὑπέστη ἀδικίαν, καὶ ἀποκαλῶν τὸν Φώτιον ἀκοινώνητον καὶ ληστήν!

Ἐν ᾧ δὲ τὰ πάντα καλῶς ἔκειντο καὶ ἐπὶ τὰ βελτίω διερρυθμίζοντο, αἴφνης οἱ περὶ τὸν Ἰγνάτιον, καίτοι πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων ὑπὲρ τοῦ Φωτίου ψηφίσαντες, συνταράσσουσι τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας διὰ πράξεως ἐπιβλητέας βεβαίως ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ φατριασμοῦ. Συνέρχονται λοιπὸν οὗτοι ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, καὶ ἐν τῇ παρασυναγωγῇ ταύτῃ καθαιροῦσι τὸν νόμιμον πατριάρχην.

Τὸ μέγα τοῦτο σκάνδαλον, καταστρέφον τὴν πειθαρχίαν, δι' ἧς συνέχεται τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, προὐξένησεν ἐντύπωσιν θλιβερὰν ἐν ἁπάσῃ τῇ κοινωνίᾳ τοῦ Βυζαντίου, ἐθεωρήθη δέ, ὡς ἦτον ἐπόμενον, αὐτόχρημα στάσις κατὰ τῆς πολιτείας.

Ὁ καθ' ὅλα ὅσιος καὶ ἐνάρετος Ἰγνάτιος εἶναι πιθανὸν ἆρά γε τὴν τοιαύτην νὰ ὑπεκίνησεν ἔκνομον στάσιν; Οἱ ἱστορικοὶ διαφωνοῦσι καὶ κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε ἦτο δύσκολον νὰ μὴ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν τὸ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Εἰρήνῃ παρανόμως συγκαλεσθὲν συνέδριον. Φέρεται διὰ τοῦτο ἀπὸ Τερέβινθον εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὁ πρώην πατριάρχης, ἀνακρίνεται, δεσμεύεται, καί, κατὰ τὰς ἀγρίας ἕξεις τῶν χρόνων ἐκείνων, ὑποφέρει τὰ πάνδεινα.

Ὁ Φώτιος δυσθυμῶν ἐπὶ τὰ γενόμενα ἠγανάκτει, ὅτι εἰς τοιούτους εὑρέθη καιρούς. «Εἴθε θάνατός με προανήρπασεν! (ἔγραφε πρὸς τὸν Βάρδαν) οὐ γὰρ ἂν τοσούτων καὶ τηλικούτων κακῶν κύματα τὴν ἐμὴν ἐβάπτιζον ἐπικλύζοντα ψυχήν.» Ἀλλ' ὁ πλήρης φιλανθρωπίας καὶ δικαιοσύνης ἀνήρ, εἰ καὶ ἐγκαρδίως θλιβόμενος διὰ τὰ τότε συμβαίνοντα, ἦτο δύσκολον ν' ἀποφύγῃ ὅ,τι ὤφειλεν ὡς πατριάρχης. Ἡ κατὰ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ πνευματικὴ ποινὴ δὲν ἦτον ἁπλῶς μέτρον ἀνάγκης, ἀλλ' ἦτο καθῆκον ἐπιβαλλόμενον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς ὁ Φώτιος ἦτον ἀρχηγός. Τὴν πνευματικὴν δὲ ποινὴν ἔπρεπεν ἀναποδράστως νὰ ὑποστῇ ὁ Ἰγνάτιος ὑπὸ πάντας τοὺς τύπους τῆς αὐστηρότητος. Συγκαλεῖται ἄρα τοπικὴ σύνοδος ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἥτις καθαιρεῖ τὸν Ἰγνάτιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ στέλλει αὐτὸν εἰς Λέσβον ἐξόριστον (1).

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ γράφων ὁ Αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν πάπαν, ἵνα παρακαλέσῃ τὴν ἁγιότητά του νὰ στείλῃ ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Σύνοδον, ἥτις ἔμελλε νὰ συγκαλεσθῇ κατὰ τῶν εἰκονομάχων καὶ κατὰ Μανιχαίων, παρενείρει καὶ τὰ περὶ Φωτίου, οὐχὶ μεσολαβῶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ προκαλῶν τὸ ἀνεμπόδιστον τῆς συγκοινωνίας τῆς ἐν Ῥώμῃ ἕδρας μετὰ τοῦ πατριάρχου (2). Ἡ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιστολὴ ἐνεπιστεύθη εἰς πρέσβεις, ὅπως φέρωσιν αὐτὴν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁ Φώτιος δὲν ᾔλλει πρέσβυν οὐδένα (3), ἀλλ' ἀρχαῖον παρακολουθῶν ἔθος τῆς Ἐκκλησίας γράφει πρὸς τὸν Πάπαν τὴν ἐνθρονι-

---

τοῦ Δυρραχίου παρεγένετο, σχῆμα μὲν περικείμενος κληρικοῦ, παῖδα δὲ ἑαυτὸν τῆς βασιλισσης ἐξ ἀνδρὸς ἑτέρου ληρῶν, ᾧ οἱ πολλοὶ τοῦ δήμου ὡς βασιλεύειν μέλλοντι προσεῖχον» (Νικήτας ὁ Παφλαγὼν ἐν Βίῳ Ἰγνατίου).

(1) Ὁ Νικήτας μεταβάλλει τὰς χρονολογίας ἀναφέρων, ὅτι, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Ἰγνάτιος ὑπερωρίζετο εἰς Τερέβινθον, ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Γήδωνα ἀπὸ τῆς Ὀξείας εἰς Πρίγκιπον μετενεγκὼν τά τε σκέλη καὶ τοὺς βραχίονας ἐξέκοψε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύξας ἀπέκτεινεν αὐτόν (Νικήτας εἰς Βίον Ἰγνατίου).

(2) Συμεὼν ὁ Μάγιστρος (σελ. 658) καὶ ἄλλοι Βυζαντινοί, οἷον Λέων ὁ Γραμματικὸς (σελ. 237), ἱστοροῦσιν, ὅτι τὰς μὲν τρεῖς ἀδελφὰς τοῦ αὐτοκράτορος Θέκλαν, Ἀναστασίαν καὶ Ἄνναν εἰς τὰ Καριανοῦ μεθιστᾷ, Πουλχερίαν δέ, ὡς ἠγαπημένην τῇ μητρί, ἐν τῇ μονῇ τῶν Γαστρίων, καὶ ὅτι μετ' ὀλίγον ἑνώσας πάσας ἐν τῇ μονῇ τῶν Γαστρίων ἀπέκειρεν.

(3) Ἠλίας ὁ Μηνιάτης ἀναφέρει, ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Βάρδας, πρὸ τῆς βιαίας καταβιβάσεως τοῦ Ἰγνατίου, ἔστειλαν δὶς καὶ τρὶς ἐπισκόπους καὶ πατρικίους, ἵνα παρακινήσωσιν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ (Ἴδε Πέτραν Σκανδάλου σελ. 7).

(4) Εἰσί τινες τῆς γνώμης, ὅτι ὁ Ἰγνάτιος ἔδωκε παραίτησιν ἀλλ' ὅμως βεβιασμένην, διότι ἐκ τῆς ἐξορίας ἔδωκεν αὐτήν. Στηρίζουσι δὲ τὴν γνώμην ταύτην εἰς Πρακτικόν τι τῆς κατὰ Φωτίου συγκαλεσθείσης Συνόδου, ἐν ᾧ φαίνεται Ἠλίας ὁ τοῦ Ἱεροσολύμων Τοποτηρητὴς λέγων· «τὸ κατὰ τὴν ἐξορίαν γεγονὸς τῆς παραιτήσεως ἔγγραφον, ἀντὶ μηδὲ γεγονότος ἐστίν, εἰ καὶ γέγονεν, ὡς τυραννικῶς γεγονός» (Πρακτ. Συν. αὐτ.).

(1) Ἴδε ἐπιστολὴν ς'. Φωτίου πρὸς Βάρδαν (Φωτίου Ἐπιστολαί, ἔκδ. Λονδίνου 1651).

(2) Ἴδε ἐνθρονιστικὴν πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολὴν (L' abbé Jager. Hist. de Photius).

(3) «Φύλαξι παραδοθείς (λέγει ὁ ἴδιος Φώτιος ἐνώπιον τῆς Συνόδου τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τὸ 879), ἐτηρούμην, καὶ οὕτως ἐκεῖθεν ἄκων καὶ ἀποδυρόμενος εἰς τὸν θρόνον ἀνεβιβάσθην» (Ἴδε Πρακτ. Συν. Τόμ. ς'. σελ. 253.).

(1) Ἴδε ἐπιστολὴν Β'. πρὸς Πάπαν (Jager Hist. de Photius).

(2) Πέντε μόνον τῶν Ἰγνατιανῶν δὲν ἐψήφισαν ὑπὲρ τοῦ Φωτίου, ἤτοι ὁ Σμύρνης Μητροφάνης, ὁ Νεοκαισαρείας Στυλιανός, ὁ Ναζιανζοῦ Εὐσέβιος, ὁ Κομάνων Ἰωάννης καὶ ὁ Λεοντοπόλεως Ἰωάννης (ἴδε Στυλιανοῦ ἐπιστολὴν πρὸς πάπαν Στέφανον ἐν Πρακτ. Συν. αὐτ.). Κατὰ δὲ τὸν Γενέσιον (εἰς Δ. Βασιλειῶν) εἷς μόνον τῶν Ἰγνατιανῶν, Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ἀρμενίων, ἠρνήθη ψῆφον.

(1) Τινὲς θέλουσιν, ὅτι ἡ εἰς Λέσβον ἐξορία τοῦ Ἰγνατίου ἐγένετο πρὸ τῆς καθαιρέσεως αὐτοῦ καὶ ὅτι ἐπανέφερον αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν δεσμιον καὶ μετὰ ταῦτα ἐξώρισαν εἰς Λέσβον τὸ δεύτερον. Εἶναι δὲ ἀναντίῤῥητον, ὅτι πολλοὶ παρῆλθον μῆνες μετὰ τὰ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Εἰρήνῃ διαδραματισθέντα μέχρι τῆς ἐξορίας τοῦ Ἰγνατίου, λαβούσης χώραν περὶ τὸν Αὔγουστον 858. Ἂν πρέπῃ δὲ νὰ πιστεύσωμεν τὸν μητροπολίτην Μητροφάνη οὗτος γράφων πρὸς Μανουὴλ τὸν Πατρίκιον, ἀναφέρει καὶ ταῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους· «ληστρικὴν καὶ παρανομωτάτην καθαίρεσιν πεπόνθαμεν, καὶ ἔμφρουροι ἐν τοῖς Νουμέροις γεγόναμεν ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις, ἔτι γε μὴν καὶ ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος σιδηροδέσμιος σὺν ἡμῖν ἐφρουρεῖτο, καὶ ἄλλοι ἐν τῇ τοῦ Πραιτωρίου φυλακῇ εἶτα ἐξενεχθέντες ἐξωρίσθησαν, ὁ μὲν πατριάρχης εἰς Μιτυλήνην, οἱ δὲ λοιποὶ ἄλλοι ἀλλαχοῦ» (Πρακτ. Συν. αὐτ.).

(2) Ἴδε Σοφοκλέους Οἰκονόμου Προλεγ. εἰς Ἀμφιλόχ. σελ. κ'.

(3) Ψεύδεται ὁ Μητροφάνης γράφων, ὅτι ὁ πατριάρχης ἔπεμψεν εἰς Ῥώμην τέσσαρας μητροπολίτας. Οἱ σταλέντες

σικὴν ἐπιστολήν του, ἥτις ἦτον ἡ ἔγγραφος ὁμολογία τῆς πίστεως, ἣν ἀπέστελλον ἀμοιβαίως οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐκκλησιῶν μετὰ τὴν προχείρησίν των ἀπαραλλάκτως ὡς ἔγγιστα, ὅπως σήμερον καὶ πατριάρχαι καὶ ἀνεξάρτητοι Σύνοδοι στέλλουσι πρὸς τὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας τὰς εἰρηνικὰς λεγομένας ἐπιστολάς (1).

Τὸν ἱερὸν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας θρόνον κατεῖχε τότε Νικόλαος ὁ Ά., ἀνὴρ ἀγχίνους, μεγαλεπίβολος, ἠθῶν αὐστηροτάτων καὶ σταθερότητος ἀκραδάντου, ἀλλὰ συγκεντρόνων ἐν τῇ διανοίᾳ του ἁπάσας τὰς ἀποκλειστικὰς θεωρίας τῶν προκατόχων του. Ὁ Νικόλαος εἶχεν, ὡς λέγει ὁ Ἰαγῆρος μετὰ παῤῥησίας (2), «l' idée la plus complète de la Papauté» εἶχε δηλονότι τὴν ἰδέαν τῆς ἀπολύτου μοναρχικῆς ἐξουσίας ἐφ' ἅπασῶν τῶν ἀνεξαρτήτων ἐκκλησιῶν· οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἐτίθετο ὑπεράνω καὶ αὐτῆς τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων. Γράφων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Metz τῷ ἔδιδε τὰς ὁδηγίας ταύτας· «Ἐξετάσατε καλῶς, ἂν οἱ βασι-» λεῖς καὶ οἱ πρίγκιπες, εἰς οὓς ὑποτάσσεσθε, » εἰσὶ τῷ ὄντι βασιλεῖς καὶ πρίγκιπες, καὶ ἂν » κυβερνῶσι καλῶς ἑαυτοὺς καὶ τὸν λαόν. Ἄνευ » τούτου, ἀντὶ νὰ ὑποτασσώμεθα, πρέπει νὰ ἐ-» γερθῶμεν κατ' αὐτῶν» (3).

Ἐνώπιον τοιούτου ποντίφηκος, παρίστανται μετὰ ὁδοιπορίαν μακρὰν οἱ πρέσβεις τοῦ βασιλέως. Ὁ Νικόλαος ἐνδίδει εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων (λεγάτων), ὅπως λάβωσι μέρος ἐν ὀνόματι τῆς ἁγιότητός του εἰς τὴν συγκροτηθησομένην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἀλλ' ἀντὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ γράμματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου τὴν ἀδελφικὴν ἐκείνην ἀπάντησιν, ἥτις ἐν ὁμοίαις περιστάσεσι τυπικῶς ἐδίδετο πάντοτε, ἐπιλαμβανόμενος ἐπιτηδείως τῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἀναμιχθῇ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτου καὶ οὐδέποτε ὑποτελοῦς εἰς τὴν Ῥώμην, ἀρνεῖται ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν πατριάρχην, μέχρις οὗ πληροφορηθῇ τὰ ἐν Βυζαντίῳ διατρέξαντα, παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων αὐτοῦ (4), γράφων δὲ τῷ Φωτίῳ ἀποφεύγει νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸν πατριάρχην, ἀποκαλῶν ἁπλῶς «φρονιμώτατον ἄνδρα» (1). Τὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν πατριάρχην γράμματα ἔφερον χρονολογίαν τῆς 25ης Σεπτεμβρίου 860, ἐκόμιζον δὲ αὐτὰ ὅ τε ἐπίσκοπος τοῦ Πόρτου Ῥοδοάλδος καὶ Ζαχαρίας, ὁ ἐπίσκοπος Ἀγνανίας· εἰς αὐτοὺς δὲ ἀνετέθη ἡ ἐντολὴ ν' ἀντιπροσωπεύσωσι συγχρόνως τὸν ἁγιώτατον Πάπαν ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ.

Ἤλπιζεν ὁ Νικόλαος νὰ θέσῃ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ χεῖρα εἰς τῆς Νέας Ῥώμης τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις διὰ τῶν τοποτηρητῶν αὐτοῦ. Ἤλπιζεν ἐκ τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν, νὰ λάβῃ ἐνδόσιμον, ὅπως ἐγκατασταθῇ δικαστὴς μεταξὺ Φωτίου καὶ Ἰγνατίου καὶ διαῤῥυθμίσῃ, κατὰ θέλησιν, τὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕδρας· ἀλλ' ὁ Νικόλαος ἠπατήθη. Οἱ τοποτηρηταὶ αὐτοῦ λαμβάνουσι μέρος εἰς τὴν ἐκ 318 πατέρων συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον (τὴν Πρωτοδευτέραν Οἰκουμενικὴν λεγομένην), ψηφίζουσι μετὰ τῶν ἄλλων τὰ πρῶην γενόμενα, καταδικάζουσι τὸν ἐκ τῆς ἐξορίας προσκληθέντα ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰγνάτιον, ἀναγνωρίζουσι πατριάρχην νόμιμον τὸν Φώτιον, καὶ συντελοῦσι φρονίμως εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Ἐκκλησίας (2). Ἡ Σύνοδος ἐτελείωσε τὸ ἔργον της. Τὰ πρακτικὰ αὐτῆς στέλλονται εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ συνοδεύονται πάλιν δι' αὐτοκρατορικοῦ γράμματος.

Γράφει δὲ καὶ ὁ Φώτιος τότε τὴν δευτέραν αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολήν, ἣν οἱ μεταγενέστεροι *Ἀπολογίαν* ὠνόμασαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι ἓν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς καθ' ἡμᾶς εὐγλωττίας. Πολλαχοῦ διαλάμπει ἡ γλαφυρότης, ἡ τοῦ λόγου μεγαλοπρέπεια, πρὸ πάντων δὲ ἡ εὐαγγελικὴ μετριοφροσύνη καὶ εἰλικρίνεια. Ἐφιστῶ δὲ ἐνταῦθα, φίλοι ἀκροαταί, τὴν προσοχὴν ὑμῶν πρὸς ἀπόδειξιν ἱστορικῆς ἀληθείας, ἣν ἐστρέβλωσαν καὶ παρεμόρφωσαν οἱ κατήγοροι. Καταγγέλλουσιν οὗτοι τὸν Φώτιον, ὡς προκαλέσαντα τὰς θρησκευτικὰς ἐκείνας ἔριδας, καὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸν ἐγωϊσμὸν αὐτοῦ τὰ κατὰ

μητροπολῖται μετὰ Ἀρσαβάρου τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βάρδα ἦσαν πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ οὐχὶ τῆς Ἐκκλησίας (Ἴδε καὶ Μηνιάτου Πέτρα Σκανδάλου σελ. 11).

(1) Ἐπειδὴ συμβάντα ἔκτακτα προηγήθησαν καὶ παρηκολούθησαν τὴν τοῦ Φωτίου πατριαρχείαν, ἡ ἐνθρονιστικὴ πρὸς τὸν πάπαν διελάμβανε καὶ περὶ τούτων διαχαράττουσα σύντομον αὐτῶν εἰκόνα.

(2) **Hist de Photius** σελ. 33.

(3) **César Cantu Hist. Univ.** Τόμ. Θ'. σελ. 273.

(4) «Εἰς τὴν τοῦ Φωτίου χειροτονίαν συναινέσαι οὐ δυναμεθα (ἔγραφεν ὁ πάπας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα) μέχρις ἂν διὰ τῶν ἡμετέρων ἀποκρισιαρίων (**Legatis**), οὓς πρὸς ὑμᾶς ἀποστέλλομεν, ἅπαντα τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων πραχθέντα καὶ πραττόμενα μάθωμεν, ὧ ἐπειεικέστατε Αὔγουστε· ὅπως ὁ Ἰγνάτιος ἔλθῃ ἐνώπιον τῶν ἡμετέρων ἀποκρισιαρίων καὶ παντὸς τοῦ Συνεδρίου, καὶ ζητηθῇ τὰ κατ' αὐτὸν, καὶ οὕτω τῇ ἡμετέρᾳ προεδρείᾳ διαγνωσθῇ, ὅ,τιἂν περὶ αὐτοῦ πραχθῆναι μέλλῃ (ἴδε Πρακτ. Συν. αὐτ.).

(1) «Νικόλαος ἐπίσκοπος δοῦλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῷ φρονιμωτάτῳ ἀνδρὶ Φωτίῳ (ἴδε Πρακτ. Συν. αὐτ.).

(2) Ἴδε Πρακτ. Συν. αὐτ. Τόμ. Ε'. σελ 1209 καὶ Μηνιάτου Πέτρα Σκανδάλου σελ. 13.

τὴν ἐποχήν του συμβάντα! Ἀλλ' ἡ διασωθεῖσα πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολὴ εἶναι μαρτυρία ἀλάνθαστος καταδεικνύουσα τὸ ψεῦδος καὶ τὴν συκοφαντίαν. Ἐὰν ὁ πατριάρχης ἐπεδίωκε τῷ ὄντι τὴν διάῤῥηξιν τοῦ ἀδελφικοῦ δεσμοῦ τοῦ συνδέσαντος ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας τὰς δύο μεγάλας ἐκκλησίας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤθελεν ὑψώσει φωνήν, ὅπως προσκαλέσῃ ἀμέσως εἰς τὸ καθῆκόν του τὸν ἄκρον τῆς Ῥώμης ἀρχιερέα. Δὲν διαμαρτύρεται ὅμως ὁ πατριάρχης, ἀλλ' ἀπολογεῖται! Δὲν ὑψοῦται ἐκεῖ, ὅπου εἶχε δικαίωμα νὰ ὑψωθῇ ὡς ἴσος πρὸς ἴσον γράφων, ἀλλὰ ταπεινοῦται εὐαγγελικῶς, ἵνα συνδιαλλάξῃ τὰ διεστῶτα, καὶ ταπεινούμενος ὅμως ἐπικαλεῖται τῆς Ἐκκλησίας του τὰ προνόμια, τὰ ἔθη, τοὺς κανόνας, τὰς παραδόσεις! Ἐξαίσιος δὲ καὶ ἀμίμητος εἶναι ἀπολογούμενος κατὰ τῆς καταγγελίας ἐκείνης, ὅτι «κατὰ παραβίασιν τῶν κανόνων ἀπὸ λαϊκοῦ εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης προῆλθεν ὕψος.» Καὶ αὐτοῦ ἀντιπαραβάλλει τοὺς ἐπικρατοῦντας θεσμοὺς καὶ τὰς συνηθείας τῶν δύο ἐκκλησιῶν, καταδεικνύων ἐναργῶς τὰς ὑπαρχούσας ἐν τοῖς ἐθίμοις διαφοράς, αἵτινες οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐθεωρήθησαν ὡς παραβίασις τῶν κανόνων.

Ἀλλ' ἡ μετριοφροσύνη αὕτη τοῦ πατριάρχου παρώρμησεν ἄρα γε τὸν ἁγιώτατον πάπαν εἰς ἴσην μετριοπάθειαν; Ἐταξείδευον τὰ γράμματα καὶ τὰ πρακτικὰ διὰ τῶν θαλασσῶν τῆς Ἰταλίας, κομιζόμενα ὑπὸ Λέοντος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρέσβεως, ὅτε διὰ τοῦ Ἰγνατιανοῦ Θεογνώστου ἐφέρετο εἰς τὴν Ῥώμην ὁ πρὸς τὸν πάπαν τοῦ Ἰγνατίου λίβελλος, οὗτινος ἡ ταπεινὴ καὶ οἷον ὑποτελὴς γλῶσσα ὑποδαυλίζει ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας, καὶ ἐνθαῤῥύνει αὐτὴν πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ διαχαραχθέντος σχεδίου. Ὁ Νικόλαος λαμβάνει τῆς Συνόδου τὰ πρακτικά, πληροῦται ἀγανακτήσεως καὶ ὀργῆς κατὰ τῶν τοποτηρητῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ δὲν τολμᾷ νὰ ἀρνηθῇ ἀμέσως καὶ διαῤῥήδην τὴν ἀναγνώρισιν πράξεων Οἰκουμενικῆς Συνόδου, νομίμως καὶ κατὰ τύπους συγκροτηθείσης. Κρατεῖ διὰ τοῦτο τὸν Λέοντα εἰς Ῥώμην ὁλόκληρον τὸν χειμῶνα τοῦ 862, καὶ μόλις περὶ τὸν Μάρτιον ἀπολύει τὸν πρέσβυν, λύων συνάμα τὴν σιωπήν.

Γράφει λοιπὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ, τὰ πάντα ἀρνούμενος· ὁριμὺς δὲ καὶ τραχύτερος ἐξεγείρεται κατὰ τοῦ Φωτίου, καὶ ἄνευ ἀναβολῆς συγκαλεῖ τοπικὴν Σύνοδον, καθαιρεῖ τὸν πατριάρχην, διὰ γράμματος δὲ ἀσυνήθους καὶ ἀποτόμου δηλοποιεῖ τοῦτο τοῖς Ἀνατολικοῖς, γράφων ἀμετακλήτως· «καθαιροῦμεν Φώτιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, εἰ δὲ μὴ στέργουσιν ἡσύχως τῇ καθαιρέσει, καὶ ἀναθεματίζομεν» (1).

Ἀπέναντι τῶν παρατόλμων μέτρων, ἅπερ ἀπεφασίζοντο ἐν Ῥώμῃ, ὁ κλῆρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, διὰ συνέσεως πρεπούσης εἰς ὑπηρέτας τοῦ Θεοῦ, ὑπέμεινε σιωπῶν, καὶ ἀναμένων νὰ διορθώσῃ ὁ χρόνος τὸ μέγα σκάνδαλον. Ἀλλά, σιωπώσης τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ἦτον εὔκολον νὰ σιωπήσῃ καὶ ἡ Πολιτεία συνάμα. Γράφει λοιπὸν εἰς τὸν πάπαν ὁ αὐτοκράτωρ, γράφει δὲ οὐχὶ ἱκετεύων, ἀλλὰ παροτρύνων, συμβουλεύων καὶ ἀπειλῶν (2). Κατακείμενον εἰς τὴν κλίνην καὶ ἀγωνιῶντα ἀγωνίαν θανάτου εὗρε τὸν πάπαν ὁ κομίζων τὴν βασιλικὴν ἐπιστολήν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοιαύτῃ διακείμενος καταστάσει ὁ μέγας ποντίφηξ ἐπιμένει εἰς τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ, ἢ τέλος πάντων στέργει νὰ *ἔλθωσιν εἰς τὴν Ῥώμην ὅτε Φώτιος καὶ ὁ Ἰγνάτιος* καὶ ἡ ἁγιότης του νὰ δικάσῃ ἐκεῖ τὰ μεταξὺ αὐτῶν (3).

Αἱ δυσχέρειαι, εἰς ἃς εὑρέθη ἡ Ῥώμη μετὰ τὴν ἐν Metz σύνοδον (863) καὶ ἡ εἰσβολὴ τῶν Σαρακηνῶν εἰς Κρήτην, ἔστρεψαν ἀλλαχοῦ ἐπί τινα χρόνον τὴν προσοχὴν καὶ τῆς Δύσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως. Ὁ δὲ Φώτιος, ἀπελπισθεὶς νὰ φέρῃ ταχέως εἰς ἐπίγνωσιν τὸ Βατικανὸν, περιωρίσθη εἰς τὸ ἑαυτοῦ ποίμνιον, ὁπλίζων καὶ καταλλήλως παρασκευάζων αὐτὸ διὰ δημοσίων μαθημάτων, διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος διδασκαλίας, διὰ παραινέσεων, διὰ γραμμάτων καὶ ἐγκυκλίων, διὰ πάντων ἐν γένει τῶν μέσων, ἅπερ εἶχεν ἄφθονα εἰς τὰς ἐπιτηδείους αὐτοῦ χεῖρας (4).

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν περισπασμῶν καὶ τῶν φροντίδων τούτων προσκαλεῖται ὁ θεῖος ἀνὴρ νὰ προσφέρῃ εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίαν μεγάλην διὰ τῆς διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου εἰς γειτονικήν τινα φυλήν, ἥτις δὲν ἐγνώριζεν ἄλλον Θεὸν εἰμὴ τοὺς ἀγρίους θεοὺς τῶν δασῶν. Ὑπῆρ-

(1) «Νικόλαος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας, πᾶσι τοῖς τῆς ἀληθοῦς θρησκείας λειτουργοῖς, τοῖς ἁγιωτάτοις καὶ εὐλαβεστάτοις πατριάρχαις καὶ μητροπολίταις, τοῖς κατὰ Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην. Καθαιροῦμεν Φώτιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ κτλ. ἀποκαθίσταμεν δὲ Ἰγνάτιον εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκβεβλημένους εἰς τοὺς οἰκείους εἰσάγομεν θρόνους» (Ἴδε Πρακτ. Συν. Τόμ. Ε'. σελ. 1068 καὶ 1137 καὶ Μηνιάτου Πέτρα Σκανδάλου σελ. 16-18.

(2) Ἐὰν (ἔγραφε τελευτῶν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν Νικόλαον) δὲν ἀνακαλέσῃς τὴν κατὰ τοῦ πατριάρχου ἀπόφασιν, θὰ ἔλθω ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ εἰς τὴν Ῥώμην καὶ θέλω σὲ διώξει ἐκεῖθεν (**Jager** σελ. 113).

(3) Πέτρα Σκανδ. σελ. 19 καὶ **Jager** σελ. 119.

(4) Ὁ Ἰαγῆρος (σελ. 107.) δυσανασχετῶν μνημονεύει ταῦτα.

χε πέραν τοῦ Αἵμου λαός τις ἐμπειροπόλεμος, ἐχθρὸς τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀείποτε, γνωστὸς δὲ διὰ τὴν ἀνδρίαν του, τὸ ῥιψοκίνδυνον τοῦ χαρακτῆρός του, καὶ τὸ ἐπίμονον καὶ καρτερικὸν ἦθός του. Ὁ λαὸς οὗτος εἶναι οἱ Βούλγαροι. Ἀπειλήσαντες οὗτοι πολλάκις τὴν αὐτοκρατορίαν μέχρις αὐτῶν τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου, ἠττήθησαν ἐπανειλημμένως. Μετὰ τὴν ἧτταν δὲ αὐτῶν ἔπρεπεν ἀπὸ πολεμίων νὰ γίνωσιν ἀγαθοὶ γείτονες, ἀλλά, ἵνα ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ἔπρεπεν ὁ λαὸς οὗτος νὰ προετοιμασθῇ καταλλήλως διὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐσεβείας, ἔπρεπεν ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ βαπτισθῇ εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ χριστιανισμοῦ, νὰ ἐνδυθῇ τὸν νέον ἄνθρωπον καὶ νὰ πολιτισθῇ δι' αὐτοῦ. Ὁ Φώτιος, καὶ πρὶν ἢ ἀναβῇ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (ὅτε ἀκόμη ἡ Θεοδώρα διεύθυνε τὰς τύχας τῆς αὐτοκρατορίας), ἐπελήφθη τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἔργου, οὐδεὶς δὲ ἄλλος ἦτον ἐπιτηδειότερος καὶ χρησιμώτερος αὐτοῦ, ἵνα φέρῃ τοῦτο εἰς ἔκβασιν.

Κωνσταντῖνος ὁ φιλόσοφος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κύριλλος ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ ἐπικληθεὶς ἀπόστολος τῶν Σλάβων, ἐδίδασκε τότε τοὺς Χαζάρους, κατοίκους τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσσίας (1). Ὁ Κύριλλος οὗτος, καί, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, Μεθόδιος (2), ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίλλου, ὑπῆρξαν ὄργανα ἐπιτηδειότατα τοῦ πατριάρχου πρὸς κατήχησιν τῶν Βουλγάρων. Τὸ εὐσεβὲς τοῦτο ἐπιχείρημα ἐπέτυχε θαυμασίως, καὶ λαὸς δὲ καὶ ὁ τῶν Βουλγάρων Ἄρχων κατηχήθησαν καὶ ὑπὸ χειρῶν ἑλληνικῶν ἐβαπτίσθησαν (3).

Ταῦτα συνέβαινον κατὰ τὸ 864. Ἀλλὰ καὶ οἱ εὐγενεῖς οὗτοι τοῦ Φωτίου ἀγῶνες ἐσκανδάλισαν τὸν Νικόλαον. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάγωνται ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' εἰς ἐκείνην τῆς Ῥώμης! Προεκλήθη καὶ τότε ἐπιτηδείως ἔκφρασις δυσαρεσκειῶν κατὰ τοῦ νομίμου πατριάρχου (4). Ἐπαρουσιάσθησαν καὶ τότε εἰς τὴν Ῥώμην αὐτοχειροτόνητοι πρέσβεις καὶ πλουσιώτατοι, ὡς στελλόμενοι δῆθεν ἐκ μέρους τοῦ ἁπλουστέρου λαοῦ. Ἡ πνευματικὴ ἕνωσις τῆς Βουλγαρίας μετὰ τῆς Ῥώμης διεκωδωνίζετο καὶ τότε, ἄνδρες δὲ μισθωτοί, ἄνευ ἀρχῶν ἠθικῆς καί, ἴσως ἴσως, ἄνευ θρησκείας, περιβαλλόμενοι τὸν μανδύαν τοῦ πρεσβευτοῦ, ἔφερον ἐνώπιον τοῦ Βατικανοῦ τὴν πνευματικὴν ἀποσκίρτησιν ἑνὸς λαοῦ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης, ἥτις ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πίστιν! Ἀπὸ τῶν τελευταίων δὲ τοῦ Αἵμου ἀκρωρειῶν καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Θρᾴκην καὶ τὴν Μοισίαν πολλοὶ Ἀπόστολοι διεσπείροντο, ὅπως διεγείρωσι τὰ πνεύματα καὶ ἐπιτύχωσι τὴν ἀποσκίρτησιν λαοῦ κατηχηθέντος ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λατρείᾳ, καὶ ποτισθέντος διὰ χειρῶν ἑλληνικῶν τὰ νάματα τῶν ἡμετέρων πατέρων.

Ἀλλ' ἡ σοφωτάτη Ἐκκλησία τῆς Δύσεως ἠπατᾶτο καὶ τότε ἀπάτην μεγάλην διότι ἠγνόει ὅτι οἱ ὀλίγοι νεοσύλλεκτοι, τοὺς ὁποίους ἐστρατολόγει εἰς τὰς φάλαγγας αὐτῆς, δὲν ἦσαν στρατιῶται εἰλικρινεῖς καὶ τίμιοι, ἀλλὰ λειποτάκται τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος των!

Ὁ ἁγιώτατος πάπας, ἀφορίζων καὶ καθαιρῶν, ἐπέμενεν ἐπεμβαίνων εἰς τὰ τῆς Βουλγαρίας. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἐπισολήν, ἣν μετὰ δύο ἔτη (866) ἔστειλεν εἰς τὸν κλῆρον τῆς Ἀνατολῆς (1), οὐ μόνον τὰς ἀρχαίας αὐτοῦ ἀξιώσεις ἐπαναλαμβάνει, οὐ μόνον ἀνανεόνει τὰς ἐπιτιμήσεις αὐτοῦ κατὰ τοῦ πατριάρχου, ἀλλ' ἐπιμένει νὰ τεθῇ ἡ Βουλγαρία ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δικαιοδοσίαν. Τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἔγραφεν· ἀγνοῶν δὲ τοῦ ἀτυχοῦς Βάρδα τὴν ἐν Κρήτῃ δολοφονίαν, κατεδέχθη ἡ ἁγιότης του νὰ πέμψῃ περὶ τούτου ἐπιστολὴν ἰδίαν καὶ πρὸς τὸν Καίσαρα (2). Τότε δέ, ἀλλὰ τότε καὶ μόνον, ἐξαντλήσας ὁ Φώτιος πᾶσαν ὑπομονήν, ἀναλαμβάνει τὴν ἀξιοπρεπῆ θέσιν, εἰς ἣν ὤφειλε νὰ τεθῇ ὡς ἀρχηγὸς Ἐκκλησίας Αὐτονόμου. Γράφει λοιπὸν τὰς θαυμαστὰς *Ἐγκυκλίους* του πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς, προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς Σύνοδον πρὸς ἀντίληψιν τῶν πατρῴων προνομίων καὶ νόμων. Ἡ Σύνοδος συγκαλεῖται (867) ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Φωτίου. Ἡ Ἐκκλησία δὲ τῆς Ἀνατολῆς, ἀποδίδουσα τὰ ἴσα εἰς ἐκείνην τῆς Δύσεως, ἀφορίζει καὶ ἀναθεματίζει τὸν πάπαν Νικόλαον.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν ἐλάνθανε πλέον τὸν Φώτιον, ὅτι μέγα χάσμα ἠνοίγετο μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν· ἀλλὰ καὶ δὲν τὸν ἐλάνθανεν ἐπίσης ὅτι προηγεῖτο τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὅτι διέσωζε τὰ δικαιώματα αὐτῆς, καὶ ἄφηνεν αὐτὴν τοῖς μεταγενεστέροις ἀγνὴν καὶ ἐλευθέραν πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιῤῥοίας.

(1) Lebeau, αὐτ. Τόμ. ΙΓ'. σελ. 174—177.

(2) Περὶ Μεθοδίου ἴδε τὰ Μετὰ Θεοφάνην σελ. 164 καὶ 665.

(3) Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου πρὸς Βόγορίν, τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπικληθέντα Μιχαήλ, πληροφορεῖ ἀρκούντως ἡμᾶς, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ σοφὸς ἀνὴρ ἐγένετο κατηχητὴς τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ἂν καὶ ἀντιφατικὰς γνώμας ἀφῆκαν ἡμῖν οἱ ἱστορικοὶ περί τε τοῦ τρόπου τῆς κατηχήσεως καὶ τοῦ τόπου, ἔνθα ὁ Βόγορις ἔλαβε τὸ βάπτισμα.

(4) Ἴδε Jager σελ. 132 καὶ ἑξῆς.

(1) Ἴδε Πέτραν Σκανδάλου σελ. 21 καὶ Jager σελ. 141 καὶ ἑξῆς.

Τὸ Σχίσμα ἐγένετο! Ἀλλὰ τίς ὁ προκαλέσας αὐτό; τίς ὁ πράγματι ἔνοχος τῆς μεγάλης ταύτης θρησκευτικῆς διχονοίας;

Ἐδόθησαν τῷ ὄντι *Πρεσβεῖα τιμῆς* ἄλλοτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, διότι ἡ Ῥώμη ἦτο τῆς αὐτοκρατορίας μητρόπολις (1), ἀλλ' οὐδέποτε ἐδόθησαν εἰς αὐτὴν δικαιώματα πνευματικῆς ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν. Προήδρευεν ὁ Πάπας τῶν Συνόδων, καὶ τιμητικὴν κατεῖχε θέσιν μεταξὺ τῶν ὁμοτίμων πατριαρχῶν. Ἀλλὰ παρὰ τὰς ἐξωτερικὰς ταύτας τιμὰς οὐδεμίαν ἄλλην εἶχεν ἀρχήν, οὔτε ἐθεωρήθη ποτὲ *κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας*· διότι ἡ Ἐκκλησία, καὶ μάλιστα ἡ τῆς Ἀνατολῆς, οὐδεμίαν ἀνεγνώρισέ ποτε ἐπὶ τῆς γῆς κεφαλήν. Ἀλλ' ὁ πάπας Νικόλαος, ἐπιδιώκων τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων, ἅπερ συνέλαβον οἱ προκάτοχοί του μετὰ τοῦ Μεγάλου Καρόλου τὸν θάνατον, ἐζήτησε διαῤῥήδην *Πρεσβεῖα κυριαρχίας*, ἐν ᾧ ἡ Κωνσταντινούπολις ἔδιδε μόνον *Πρεσβεῖα τιμῆς*. Τὸ σχίσμα λοιπὸν ἦτον ἄφευκτος τῶν πραγμάτων συνέπεια· ἄλλως ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔπρεπε νὰ ὑποσῇ τὴν μεγάλην θυσίαν, ἣν ἐπερίμενε καὶ ἐπεδίωκεν ὁ Νικόλαος, νὰ μηδενισθῇ δηλαδὴ συγχωνευομένη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως!

Τί δὲ ἦτον ἡ Ἐκκλησία αὕτη παρὰ τῆς ὁποίας τοιαύτη ἐζητεῖτο θυσία;

Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν ἀντιπροσωπεύει ἁπλῶς ἓν δόγμα, δὲν εἶναι αὕτη ἱερατικὸν σωματεῖον, οὔτε ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις αὐτῆς εἰς λευϊτικόν τι σύστημα, τοῦ ὁποίου παρακολουθεῖ τὴν τύχην καὶ τὰς περιπετείας. Ὄχι! ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐκπροσωπεῖ μεγάλην καὶ πανάρχαιον κοινωνίαν. Ἡ ἱστορία αὐτῆς εἶναι ἱστορία τῶν ἀκαμάτων ἀγώνων τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην, Αἴγυπτον καὶ Ἀσίαν Ἑλλήνων πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν ἀληθειῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη εἶναι ἐν ἑνὶ λόγῳ (ἐπιτρέψατέ μοι τὴν τόλμην) ἡ ἐναργεστέρα εἰκὼν καὶ παράστασις τοῦ Χριστιανισμοῦ, περιβεβλημένου τὸν ἀφελῆ καὶ ἄσπιλον χιτῶνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κύπτομεν μετὰ σεβασμοῦ τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν ὑψηλῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἠθικῆς ἐκείνης τῆς ἐξαισίας, ἥτις ἐν αὐτῷ διαλάμπει. Ἀλλ' ἀνθρωπίνως σκεπτόμενοι σταματῶμεν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν ἑξῆς συλλογισμόν· «τί θὰ ἐγίνοντο ἄρα γε (λέγομεν οἱ τολμηρότεροι μεταξὺ ἡμῶν) τί θὰ ἐγίνοντο αἱ ἱεραὶ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλίαι, ἐὰν περιωρίζοντο ἐντὸς τῶν ἀκάρπων ἐρήμων τῆς Ἰουδαίας, ἢ ἐντὸς βαρβάρων ἐθνῶν ἢ φυλῶν, καὶ ἂν τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα δὲν ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑποδεχθῶσι, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἑλληνιζούσης Ἀνατολῆς; Ἂν βουλὴ τοῦ Ὑψίστου ἦτο νὰ ἐξαγνισθῇ μὲν ἡ ἀνθρωπότης, ἀδελφοποιηθῶσι δὲ οἱ λαοὶ καὶ προοδεύσωσιν αἱ νεώτεραι κοινωνίαι διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐργάτης τῆς ὑψίστης ταύτης βουλήσεως, ἂς τὸ εἴπωμεν μετὰ θάῤῥους, οὔτε ἡ Παλαιστίνη, οὔτε ἡ Σκυθία, οὔτε ἡ Ῥώμη ὑπῆρξεν ἀλλὰ ὁ Ἑλληνισμός.

Λαλῶν ἐνώπιον ὁμηγύρεως εὐσεβοῦς ἐννοῶ, ὅτι εἶναι βλασφημία νὰ διϊσχυρισθῶ, ὅτι ἄνευ τῆς Ἑλλάδος ἤθελον ματαιωθῇ διὰ παντὸς οἱ προαιώνιοι σκοποὶ τῆς θείας προνοίας! Ἀλλ' οὔτε βλασφημοῦμεν οὔτε ἀσεβοῦμεν φρονοῦντες, ὅτι τὸ ἐξαίσιον ἔργον τοῦ χριστιανισμοῦ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τῶν κοινωνιῶν πρόοδον καὶ ἐφαρμογὴν αὐτοῦ, ἤθελεν ἴσως ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον ἀναβληθῇ, ἐὰν τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν δὲν ὑπεδέχοντο ἀμέσως ἡ Ἑλλὰς καὶ αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον πεπολιτισμέναι αὐτῆς ἀποικίαι. Βραδέως δὲ ἤθελεν ἴσως προχωρήσει ἡ βλάστησις τοῦ ἱεροῦ σπόρου τοῦ ῥιφθέντος ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Γαλιλαίας, ἐὰν ὁ σπόρος αὐτὸς δὲν ἔπιπτεν ἐπὶ γῆς ἑλληνικῆς, ἐὰν δηλονότι ἡ ἑλληνικὴ σοφία καὶ εὐφυΐα δὲν ἠσπάζοντο εὐθὺς τὰς μεγάλας ἀληθείας τῆς νέας θρησκείας, καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἐνέδυον τὰς ἀληθείας ταύτας μὲ τὸ ἔνδυμα τοῦ πολιτισμοῦ των καὶ τῆς ὡραίας γλώσσης των. Εἶχε καὶ ἡ Ῥώμη πολιτισμόν, καὶ γλῶσσαν, καὶ ἄνδρας ἱκανοὺς πρὸς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο· ἀλλ' ἡ φωνὴ τοῦ Διδασκάλου τῶν ἐθνῶν δὲν ἤθελεν ἴσως ἀκουσθῇ κἂν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐὰν δὲν διήρχετο ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἀπὸ τὰς Α-

(1) Ὁ τῆς πρωτευούσης τῆς αὐτοκρατορίας Ἐπίσκοπος ἦτο φυσικώτατον νὰ θεωρῆται τιμητικῶς καὶ πρῶτος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Διὰ τοῦτο ἐδόθησαν τὰ Πρεσβεῖα εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης, ἐφ' ὅσον ἡ Ῥώμη ἦτο μητρόπολις. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ θρόνος μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τότε ἡ αὐτόθι συγκροτηθεῖσα Σύνοδος (381) ἐθέσπισε τάδε· «Τὸν μὲν τοι Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ῥώμην.» Ἐὰν ἀντὶ τούτου ἡ Οἰκουμενικὴ ἐκείνη Σύνοδος ἐθέσπιζεν ἀμέσως τότε, «τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἔχειν τὰ Πρεσβεῖα τῆς τιμῆς,» τὸ ζήτημα θὰ ἐλύετο ἔκτοτε, καὶ τὸ σχίσμα ἴσως δὲν θὰ ἐπήρχετο. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἐκεῖνος ὅστις ἔφερε τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης εἰς τὸ Βυζάντιον, ἠδύνατο νὰ φέρῃ καὶ τὸν ἐκκλησιαστικόν, καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Ῥώμης δὲν θὰ ἠδύνατο οὔτε ἐν νὰ προφέρῃ παράπονον. Ἀλλὰ τὸ σφάλμα ἐγένετο, καὶ καιρὸς πλέον δὲν ἦτο νὰ ἐπανορθωθῇ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Φωτίου, ἄνευ σχίσματος· καθ' ὅσον μάλιστα ἀντὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐκάθητο τότε εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἷς νεανίας, ἀνίκανος νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἔτι ἀνικανώτερος νὰ ἐκτελέσῃ μέγα τι σχέδιον.

θήνας καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις. Οὕτως ἦν δεδομένον ἄνωθεν! τὸ εὐαγγέλιον ἔπρεπε νὰ διαδοθῇ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ δι' αὐτῆς νὰ φωτίσῃ τὸν ἀρχαῖον γνωστὸν κόσμον. Ἐὰν δὲ οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἑλληνιζούσης Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ πρῶτοι δηλαδὴ πατέρες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, δὲν συνήρχοντο εἰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, δὲν ἐστερέουν τὸ δόγμα διὰ τῶν συγγραμμάτων, τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς εὐγλωττίας των, τὸ δόγμα τοῦτο καὶ ἡ δι' αὐτοῦ ἐνσαρκωθεῖσα εἰς τὰ πλήθη ἠθικὴ ματαίως ἤθελον διδάσκεσθαι ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ Καπιτωλίου, οἱ διάδοχοι δὲ τῶν Καισάρων θὰ ἐνόμιζον ἐπὶ πολὺν ἀκόμη χρόνον, ὅτι διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν κατακτήσεων προοδεύουσιν αἱ πόλεις καὶ δι' αὐτῶν μόνον φθάνει εἰς τὸν προορισμόν της ἡ ἀνθρωπότης.

Ὁ διὰ μακρῶν λοιπὸν αἰώνων καταρτισθεὶς ἑλληνικὸς πολιτισμός, ἡ διὰ τῶν σοφῶν τῆς ἀρχαιότητος τελειοποιηθεῖσα φιλολογία καὶ γλῶσσα, ἡ ἑλληνικὴ ἐν ἑνὶ λόγῳ σοφία καὶ ἐπιστήμη προσεκλήθη νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Μία δὲ θρησκεία ὅλως πνεῦμα καὶ νοῦς, συνενωθεῖσα, κατὰ θείαν εὐδοκίαν, μετὰ τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονοίας, ἐσχεδίασαν, ᾠκοδόμησαν καὶ ἐπαγίωσαν τὸ ἑδραῖον τοῦτο οἰκοδόμημα, ὅπερ ὀνομάζομεν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἠθέλησε νὰ διασείσῃ κατὰ τὸν ἔννατον αἰῶνα ἡ Πρεσβυτέρα Ῥώμη, ὑποτάσσουσα εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν της τὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐκείνην, ἥτις ἔθεσε τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ χριστιανισμοῦ, ἥτις διέσωσεν αὐτὸν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, ἀνεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον διὰ τῆς χειρὸς ἑνὸς μεγάλου βασιλέως (1), τὸν ὑπεστήριξε δὲ καὶ τὸν διετήρησε μέχρις ἡμῶν ἀκέραιον, ἀλώβητον καὶ ἁγνὸν ἀνὰ μέσον μυρίων δοκιμασιῶν, μυρίων κινδύνων.

Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι καὶ οἱ ἀγῶνες τῆς Ῥώμης ἐματαιώθησαν, διότι εὗρον ἐν Κωνσταντινουπόλει βράχον στερεὸν καὶ ἀκλόνητον τὸν μέγαν καὶ σοφὸν πατριάρχην, ὑποστηρίξαντα εὐτόλμως καὶ διασώσαντα τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους του. Τὸ Σχίσμα ἐγένετο, ὑπάρχουσι δὲ ἴσως πολλοὶ μεταξὺ ἡμῶν, οἵτινες θρηνοῦσι δι' αὐτό. Ἀλλ' ἂν θεωρῆται λυπηρὰ ὁπωσδήποτε ἡ διάρρηξις τῶν ἀδελφικῶν σχέσεων τῆς Νέας μετὰ τῆς Πρεσβυτέρας Ῥώμης, ἐθριάμβευσαν ὅμως αἱ ἀΐδιοι ἀρχαὶ τῆς δικαιοσύνης, ἐν δικαίωμα διεσώθη, ἡ ἡμετέρα δὲ Ἐκκλησία ἔμεινεν ἔκτοτε αὐτοτελὴς καὶ αὐτόνομος.

Πολλοὶ ἐπὶ Φωτίου καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας κατεβλήθησαν ἀγῶνες πρὸς ἕνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Συνεκροτήθησαν διὰ τοῦτο Μεγάλαι Σύνοδοι· ὑπῆρξαν καὶ πάπαι καὶ πατριάρχαι, ὑπὸ θείου ἀληθῶς φλεγόμενοι ζήλου, οἵτινες ἀνεζήτησαν τὰ πρόσφορα πρὸς ἕνωσιν μέσα. Ἀλλ' αἱ Ἐκκλησίαι ἔμειναν μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων θρησκευτικῶς διαχωρισμέναι!

Σήμερον νέα ἐφευρέθη πρὸς ἕνωσιν μέθοδος. Δὲν συγκροτοῦνται πλέον Σύνοδοι, δὲν συνεννοοῦνται διὰ γραμμάτων, ὡς ἄλλοτε, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν συζητοῦσι πλέον οἱ θεολόγοι, δὲν πραγματεύονται οἱ πεπαιδευμένοι περὶ τῆς παρὰ πάντων ποθητῆς εἰρηνοποιήσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ σχηματίζονται ἑταιρίαι ἀπόκρυφοι, στέλλονται μυστικοὶ ἀπόστολοι καὶ κατηχηταί, οἰκοδομοῦντες ἐκπαιδευτήρια καὶ καταστήματα δῆθεν φιλανθρωπίας, διὰ τοιαύτης δὲ ἐνεργείας προσπαθοῦσι νὰ ἀποκτήσωσιν ἕνα προσήλυτον! Ἐπιτρέψατε, φίλοι ἀκροαταί, νὰ μὴν ἐγγίσω τὴν χορδὴν ταύτην, διότι ἐκ τοῦ ἤχου αὐτῆς θὰ ἐξέλθωσι φθόγγοι ἀπεχθεῖς καὶ δυσάρεστοι. Ναί! τοιαύτη μέθοδος σήμερον ἐφευρέθη· ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι οὗτοι, οἱονδήποτε καὶ ἂν φέρωσιν ὄνομα, ἂς μάθωσι καὶ ἂς ἀκούσωσιν, ὅτι ἐρχόμενοι μεταξὺ ἡμῶν ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τοῦ ἐλέους, δὲν ὑπηρετοῦσι, φεῦ! τὸν θεὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, δὲν συντελοῦσιν εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν ἀγωνίζονται ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως, ἀλλὰ ῥίπτουσι τὸν σπόρον τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀναρχίας εἰς τὰς δυστυχεῖς ταύτας χώρας!

Ἡ μετὰ τὸ σχίσμα ἱστορία τοῦ Φωτίου, τῶν δύο πατριαρχειῶν καὶ τῶν δύο ἐξοριῶν αὐτοῦ ἐξέρχεται τῶν ὁρίων διατριβῆς προωρισμένης ν' ἀναγνωσθῇ κατὰ τὴν πανηγυρικὴν ταύτην ἡμέραν τῶν ἡμετέρων Συλλόγων. Ἀλλὰ μίαν ἔτι στιγμὴν ἀναμείνατε, φίλοι ἀκροαταί, ἵνα διεξέλθω μεθ' ὑμῶν ἐν παρόδῳ καὶ οἷον ἐπιτροχάδην τὰ κυριώτατα συμβάντα, ἅτινα παρηκολούθησαν τὸν ἔνδοξον πατριάρχην μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας τοῦ πολυκυμάντου βίου του.

Γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰς λεπτομερείας διηγεῖται μετὰ φρίκης ἡ ἱστορία, ἀνεστάτωσαν κατὰ τὸ 867 τὰ τῆς πολιτείας πράγματα. Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ δολοφονεῖται ἐν τῇ βασιλικῇ αὐτοῦ κλίνῃ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 14 Σεπτεμβρίου, δολοφονεῖται δὲ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρός, ἥτις πρὸ δεκαεπτὰ μηνῶν κατέσφαξε τὸν Καίσαρα Βάρδαν.

(1) Ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπιβεβαιοῖ τὸν λόγον ἡμῶν.

Ὁ Μακεδὼν Βασίλειος, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ εὐεργέτου του, ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου. Ὡς δὲ νὰ ἦτον ἀνάγκη νὰ προσενεχθῇ καὶ ἄλλο θῦμα εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Μακεδόνος, καταβιβάζεται ἀναιτίως τοῦ θρόνου ὁ πατριάρχης, ἐξορίζεται καὶ δεσμεύεται ἐν τῇ μονῇ τῇ καλουμένῃ τῆς Σκέπης (1).

Οὕτως ἀνεπτερώθησαν αἴφνης, καὶ ὅλως ἀπροσδοκήτως, αἱ ἐλπίδες τῆς Δύσεως. Σύνοδος δὲ κατὰ Φωτίου συγκροτουμένη (2) μετά τινα χρόνον (869) ἐν Κωνσταντινουπόλει καθαιρεῖ καὶ ἀφορίζει τὸν ἐν τῇ μονῇ τῆς Σκέπης φρουρούμενον καὶ βασανιζόμενον πατριάρχην (3). Ὁ πάπας Νικόλαος δὲν ἐπέζησεν, ἵνα ἴδῃ τὸν θρίαμβον τοῦτον, ἀλλ' ἡ ἱκανοποίησις, καίτοι ἐφήμερος, ἐλθόθη πλήρης εἰς τὸν τῆς Ῥώμης θρόνον, κατεχόμενον τότε ὑπὸ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ.

Ὁ Φώτιος καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ προσφέρει νέας ὑπηρεσίας εἰς τὰς Μούσας καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ δεσμωτηρίου του ἔγραφεν ἐπιστολὰς συγκινητικάς, δι' ὧν ἐνεθάῤῥυνε τοὺς ὑπερορίους συλλειτουργοὺς καὶ φίλους, παραμυθῶν αὐτοὺς διὰ τοὺς καταδιωγμούς, οὓς ὑφίσταντο, καὶ τὸ ἄδικον τῶν κακώσεων. Εἰς τὴν ὑπερορίαν δὲ ταύτην ὀφείλεται ἰδίως ἡ πολύτιμος *τῶν Ἀμφιλοχίων* συγγραφή, ἥτις ἐστὶ βιβλιοθήκη ὁλόκληρος περικλείουσα ἅπασαν τὴν θεολογικὴν σοφίαν (4).

Ἐπὶ τριετίαν ὅλην ἔμεινε καθειργμένος ὁ πατριάρχης, πολλαὶ δὲ τῶν ἐπιστολῶν του καί τινες τῶν πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον ἀπαντήσεών του διαχέουσι τὴν πικρίαν, ἣν ἀκαταπαύστως ἠσθάνετο ἐν τῇ ἐξορίᾳ (1). Ἀλλὰ μετὰ τριετίαν ὁ Βασίλειος ἐπανέρχεται εἰς αἰσθήματα εὐγενέστερα καὶ φιλανθρωπότερα. Ὁ ἐξόριστος φέρεται ἀπὸ τῆς Σκέπης εἰς τὸ παλάτιον τῆς Μαγναύρας (2). Εἰς τὰς χεῖρας δὲ αὐτοῦ ἐμπιστεύεται ὁ βασιλεὺς τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων του, καὶ ἰδίως τοῦ Λέοντος(3), συνάμα δὲ τὴν ῥύθμισιν καὶ κατάρτισιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν νόμων (4). Ἐν Μαγναύρᾳ δὲ παρεσκεύασεν ἔργα ἄξια λόγου, ἤτοι *τὸ Σύνταγμα* καὶ *τὸν Νομοκάνονα* (5), ἅτινά εἰσι μέχρι σήμερον ὁ Κώδηξ, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου (6).

Ἀλλὰ μία τῶν εὐτυχεστέρων στιγμῶν τῆς ζωῆς τοῦ εὐκλεοῦς ἐξορίστου εἶναι βεβαίως ἐκείνη, καθ' ἣν, μεμονωμένος ἔτι ἐν Μαγναύρᾳ, συνήντησεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν αὐτοκρατόρων τὸν γηραιὸν Ἰγνάτιον, πατριαρχεύοντα τότε. Μετ' ἄκρας ἀφελείας καὶ χάριτος διηγεῖται ὁ Φώτιος τὴν συνάντησιν ταύτην, ἐνώπιον τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τὸ 879 (7)· «προσέπεσε (λέγει) ὁ εἷς πρὸς τοὺς πόδας τοῦ ἄλλου, καὶ εἴ τι ἑκατέρῳ πρὸς τὸν ἕτερον διημάρτηται τῆς συγγνώμης ἔτυχεν ἀφ' ἑκατέρου», συγγνώμης ἀδελφικῆς, εἰλικρινοῦς καὶ ἀληθῶς εὐαγγελικῆς· διότι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὁ Ἰγνάτιος καὶ ὁ Φώτιος δὲν ἦσαν πλέον ἀντίπαλοι καὶ διαμαχόμενοι, ἀλλ' ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί· ἡ Ἐκκλησία δὲ καὶ τὸ Ἔθνος ἦσαν τὰ ἀντικείμενα τῶν σκέψεων καὶ φροντίδων των. Ὁ Στυλιανὸς καὶ οἱ ἄλλοι ὑπηρέται τῶν σχεδίων τῆς Δύσεως ἦσαν ἕτοιμοι καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ πολυπαθοῦς βίου τοῦ Ἰγνατίου νὰ σφυρηλατήσωσιν

(1) Βυζαντινοί τινες ἀποδίδουσι τὴν δυσμενῆ ταύτην διαγωγὴν τοῦ Βασιλείου κατὰ τοῦ πατριάρχου εἰς τοῦτο, ὅτι ὅθεν οὗτος ἐξήλεγξε τὸν νέον αὐτοκράτορα διὰ τὸν τοῦ Μιχαὴλ φόνον καί, μέλλοντα κοινωνεῖν, ληστὴν καὶ φονέα καὶ ἀνάξιον τῆς θείας κοινωνίας ὠνόμασεν. Ἡ ἀπὸ τῆς ἐξορίας ὅμως πρὸς τὸν Βασίλειον ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου διαψεύδει, καθ' ἡμᾶς, τὴν ὑπόθεσιν ταύτην (Ἐπιστολὴ 97η. σελ. 136 ἔκδ. Λονδίνου 1651).

(2) Ἡ Σύνοδος αὕτη συνεκροτήθη ἐπὶ πάπα Ἀδριανοῦ, εἶναι δὲ ἡ ὀγδόη κατὰ τοὺς Δυτικούς (Πρακτ. Συν. Τόμ. Ε'. σελ. 1025).

(3) Ἐβασανίζετο τῷ ὄντι, μία δὲ τῶν ἀφορήτων αὐτοῦ βασάνων ἦτο καὶ ἡ στέρησις βιβλίων· «βίον βιοῦμεν (ἔγραφεν εἰς τὸν Βασίλειον) θανάτου πικρότερον! ἠχμαλωτίσμεθα, πάντων ἐστερήθημεν, ἀλλ' ὅτι ἐστερήθημεν καὶ βιβλίων, καινὸν τοῦτο καὶ παράδοξον καὶ νέα καθ' ἡμῶν ἐπινενοημένη τιμωρία».

(4) Τὰ Ἀμφιλόχια εἶναι λύσεις διαφόρων ζητημάτων, καὶ ἰδίως ἐκκλησιαστικῶν, τὰ ὁποῖα ὁ τοῦ Φωτίου φίλος Ἀμφιλόχιος ὁ Κυζίκου ὑπέβαλεν αὐτῷ αἰτησάμενος τὴν λύσιν· ἡ λύσις δὲ ἐδόθη, ἐν τῷ καιρῷ τῶν πειρασμῶν, ἤτοι κατὰ τὴν ἐξορίαν του. Ὅσα καὶ ἂν εἴπῃ τις περὶ τῆς συγγραφῆς ταύτης, θὰ εἶναι μικρὰ καὶ ὀλίγιστα μετὰ τὴν σοφωτάτην συγγραφὴν τοῦ Κ. Σοφοκλέους Οἰκονόμου, τοῦ τῶν Ἀμφιλοχίων ἐκδότου.

(1) Ἴδε κυρίως τὴν ΡΙΘ'. ἀπάντησιν πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον.

(2) Γελοῖον ἐπενόησαν μῦθον οἱ συκοφάνται, ὅπως ἐξηγήσωσι κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Φωτίου. Περὶ τοῦ μύθου τούτου, ἤτοι τῆς συνθέσεως τῆς λέξεως Βεκλᾶς, ἴδε Γλυκᾶν, σελ. 552 καὶ 553, Λέοντα Γραμματικὸν, σελ. 258, καὶ ἰδίως Συμεῶνα τὸν Μάγιστρον (Τὰ Μετὰ Θεοφάνην σελ. 689), τὸν στρεβλώσαντα καὶ παραμορφώσαντα πάντα τὰ τὸν Φώτιον ἀφορῶντα.

(3) Εἰς τὸν σοφὸν ὀφείλει ὁ Λέων τὴν τοῦ Σοφοῦ ἐπωνυμίαν· ἀλλ' ἄριστα ἀντήμειψεν αὐτὸν ὁ ἀγνώμων μαθητής, ἅμα ἀνέβη τῶν αὐτοκρατόρων τὸν θρόνον.

(4) Τὰ λεγόμενα Βασιλικά.

(5) Ὁ Φώτιος συνέγραψε πρῶτον τὸ Σύνταγμα, τὸν δὲ Νομοκάνονα ἐξέδωκε κυρίως κατὰ τὸ 883 (Σοφοκλέους Οἰκονόμου Προλεγόμενα εἰς Ἀμφιλόχια σελ. να').

(6) Περὶ τοῦ Συντάγματος καὶ τοῦ Νομοκάνονος ἴδε Προλεγόμενα τῆς ἐκδ. τοῦ Συντάγματος τῶν θείων Κανόνων ὑπὸ Γ. Ῥάλλη καὶ Μ. Ποτλῆ Τόμ. Α'.

(7) Ἴδε Πρακτ. Συν. Τόμ. ς'. σελ. 253.

ἕνα ἔτι σιδηροῦν κρίκον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ὁ Ἰγνάτιος κατέστρεψε τὴν πλεκτάνην, ἣν ἄλλοι δολίως διέπλεκον ἐν ὀνόματί του. Ὁ Φώτιος ἦτον ἤδη ποδηγέτης καὶ σύμβουλός του. Ὅτε δὲ κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς ὁ εὐσεβὴς γέρων ἀνεζήτησε τὸν Φώτιον, ἔδραμε παρ' αὐτῷ ὡς εἰλικρινέστατος φίλος, ὡς τὸ εὐπειθέστερον τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ τέκνων (1). Δὲν μᾶς διέσωσεν ἡ ἱστορία λεπτομερείας τῆς ὑστάτης ἐκείνης συναντήσεως τῶν ἐξόχων τούτων πατριαρχῶν, ἀλλ' ἡ διάνοια, ἀναπληροῦσα τῆς ἱστορίας τὴν σιωπήν, παρίσταται νοερῶς ἐν τῷ θαλάμῳ τοῦ Ἰγνατίου, βλέπει τὸν Φώτιον γονυκλινῆ παρὰ τὴν κλίνην τοῦ Γέροντος, καὶ σπογγίζοντα μετὰ σεβασμοῦ τὸ ψυχρὸν δάκρυ τοῦ ἀποθνήσκοντος ἱεράρχου!..

Ὁ Ἰγνάτιος ἀποθνήσκει καὶ ὁ Φώτιος, κοινῇ γνώμῃ καὶ ψήφῳ, ἀναβαίνει πάλιν τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (877). Σύνοδος Οἰκουμενικὴ (2) συγγροτεῖται (878) πρὸς εἰρηνοποίησιν τῶν Ἐκκλησιῶν, τηρουμένων ἀθίκτων τῶν προνομίων τῆς Νέας Ῥώμης. Ἀλλ' ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἐπιδείξασα πρὸς στιγμήν, ἐπὶ Πάπα Ἰωάννου, αἰσθήματα εἰλικρινοῦς ἀγάπης καὶ ἀδελφικῆς ὁμονοίας, ἐπιστρέφει αὖθις εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς ἀξιώσεις, ἐπὶ Μαρίνου καὶ Στεφάνου, καὶ τὰ πράγματα πάλιν συγχέονται καὶ ταράττονται.

Ὁ Φώτιος ἦτο πεπρωμένον νὰ καταβιβασθῇ (3) καὶ πάλιν τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου μετὰ τοῦ Βασιλείου τὸν θάνατον, καὶ νὰ ἐξορισθῇ διὰ προστάγματος τοῦ *εὐγνώμονος* αὐτοῦ μαθητοῦ, Λέοντος τοῦ αὐτοκράτορος (886). Ἐξωρίσθη δὲ καὶ ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀπέθανε (τὴν ἕκτην φεβρουαρίου 891) κατὰ τὴν τῶν Ἀρμενιανῶν μονήν, τὴν ἐπιλεγομένην *τοῦ Βόρδου* (4). Ἀπετέθη δὲ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα ἐν τῇ μονῇ τῆς *Ἐρημίας* ἐν τῇ Μερδοσαγάρῃ (1). Αὐτοῦ ἐφησυχάζει ἡ μακαρία κόνις τοῦ Πατριάρχου, ἣν ἀδυσωπήτως διαταράττουσιν ἐπὶ δέκα ὅλους αἰῶνας ἐχθροὶ ἀμείλικτοι καὶ ἄδικοι συκοφάνται!

Οὕτω *παιδευθεὶς καὶ παιδεύσας* (ὡς ἔλεγε περὶ Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου ὁ θεολόγος Γρηγόριος) ἐτελεύτησεν ὁ τελευταῖος Πατὴρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, *προστεθεὶς τοῖς πατράσιν αὐτοῦ, τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἠγωνισμένοις.*

Ὁ Φώτιος ὑπῆρξε μέγας καὶ ὡς συγγραφεὺς καὶ ὡς ἱεράρχης. Ἡ δόξα αὐτοῦ θέλει διαμένει, ἐνόσῳ ὑπάρχει ἑλληνικὴ ἱστορία. Καὶ δι' αὐτὸ δὲ τὸ *Σχίσμα*, ἕνεκα τοῦ ὁποίου τοσαῦτα καταμαρτυροῦσι κατ' αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτὸ ἀκόμη τῷ ὀφείλει ὀφειλὴν μεγίστην τὸ ἡμέτερον ἔθνος· διότι, ἄνευ αὐτοῦ, ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἤθελεν ὑποδουλωθῇ, συγχωνευθῇ καὶ μηδενισθῇ, καὶ δὲν ἤθελε διαμείνει εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ὡς παραμυθία τοῦ Γένους καὶ ὡς σύμβολον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀτομικότητος.

(1) «Μετὰ τοῦτο νόσῳ κατακλιθέντος (τοῦ Ἰγνατίου) καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπιζητήσαντος παρουσίαν, οὐχὶ ἅπαξ καὶ δίς, ἀλλὰ πολλάκις ἐπισκεψάμενος αὐτὸν παρεγενόμην κτλ. (Ὁμιλία Φωτίου ἐνώπιον τῆς Οἰκουμ. Συνόδου ἴδε Πρακτ. Συν. Τόμ. ς'. σελ. 254.)

(2) Ταύτην οἱ Λατῖνοι ἀποκαλοῦσι Φωτιανὴν Ψευδοσύνοδον (ἴδε τὰ πρακτικὰ αὐτῆς ἐν Πρακτ. Συν. Τόμ. Ε'. σελ. 1149, 1209 καὶ 1484).

(3) Περὶ τῆς δευτέρας ταύτης τοῦ Φωτίου πτώσεως καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ συκοφαντιῶν, ἕνεκα τῶν ἀφορώντων τὸν Σανδαβαρηνόν, ἴδε Κεδρηνόν, Τόμ. Β'. σελ. 248—252, Γλυκᾶν, σελ. 553, Ἰωὴλ, σελ. 55 καὶ Λέοντα Γραμματικόν, σελ. 259—264.

(4) Περὶ τῆς μονῆς τῶν Ἀρμενιανῶν, ἢ Ἀρμενιακῶν καὶ κατ' ἄλλους Ἀρμονιανῶν, τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ Βόρδου ἢ Βόρδονος ἴδε Λέοντα Γραμματικόν, σελ. 258 καὶ 263, καὶ Συμεῶνα Μάγιστρον, σελ. 700. Ἄδηλον δὲ ποῦ ἀκριβῶς ἡ μονὴ αὕτη ἔκειτο, ἀλλὰ βεβαίως ἐν Κωνσταντινουπόλει ἢ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

ΤΙ ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟΝ.

Προσλαλιᾶς Ε' Συνέχεια.

(Ἴδε Τεῦχος Δ'. σελ. 157—8).

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΞΖ'. καὶ ΟΓ'. συνεδριάσει).

63. Τὸ Γ. γάμμα καὶ σαμαρικὸν ⟨ γίμελ ἢ γέμελ, οἱονεὶ ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ גמל τοῦ γενομένου ἐν τῷ χαλδαϊκῷ καὶ ἐντῷ συρικῷ ܓܡܠܐ καὶ 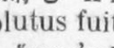 . Διὸ ἐγράφη ἐν τῷ ἑλληνικῷ δυσὶ *μ*. Περὶ τῆς σημασίας ἅπαντες συμφωνοῦσιν, ὅτι δηλαδὴ ἀρχικῶς σημαίνει *κάμηλον*, πλὴν τοῦ Ἱερωνύμου, ἐκλαβόντος αὐτὸ ἐξ ἑτέρας ῥίζης ἀραβικῆς ⟨ Κ Μ Λ (integer, perfectus, absolutus fuit), ὅθεν ἑρμηνεύει *πλήρωμα*. Πιθανὸν ὅμως ἀρχῆθεν τὸ Γ=Κ, εἰς ὃ καὶ τὴν σήμερον ἐν πολλοῖς μεταβάλλεται· διὸ καὶ τὰς ῥίζας αὐτῶν συμβαίνει εἶναι συγκεχυμένας. Ὁρᾶται λοιπόν, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν Γ οὐ διαφέρει τοῦ σαμαρικοῦ ⟨ εἰ μὴ κατὰ τὸ εὐθύγραμμον καὶ τὴν στροφὴν πρὸς τὰ δεξιά. Ἔχει δὲ τὸ σαμαρικὸν

(1) Περὶ τῆς Μονῆς τῆς Ἐρημίας ἡ Ἠρεμίας ἡ τοῦ Ἱερεμίου ἴδε Γεώργιον Μοναχόν, σελ. 844. Σημειωτέον δέ, ὅτι καθὼς ὁ τόπος τῆς τοῦ Φωτίου τελευτῆς εἶναι ἄγνωστος, οὕτως ἄδηλος καὶ ἄγνωστος διαμένει καὶ ὁ τόπος, ἔνθα ἐτάφη.

σχέσιν γραφικὴν πρὸς τὸ ὄνομα τῇ τε ὁριζοντείῳ καμπύλῃ γραμμῇ, οἷον λαιμῷ τινι, καὶ τῇ κατιούσῃ κεκλασμένῃ, οἷον ποδὶ ἐνάρθρῳ. Ὁ Hug παρατίθησιν ἐν τῷ πίνακι καὶ μορφὴν ἱερογλυφικήν, προφανῶς, εἰ καὶ μὴ ἀκριβῶς, ἐμφαίνουσαν κεφαλὴν καὶ λαιμὸν καμήλου, οὕτω 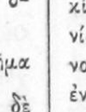 , ὥστε σημαίνεσθαι ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ἐπιφέρει μαρτυρίαν τινὰ πόθεν ἔχει λαβὼν τὴν μορφήν, οὐθ' ἡμεῖς πολὺ ἐρευνήσαντες τὰς ἱερογλυφικὰς ποικίλας ἐπιγραφὰς ἐν τῷ μεγίστῳ συγγράμματι Des Antiquités Egyptiennes de l' Expédition française en Egypte κυτυχήσαμεν ἐντυχεῖν τοιούτῳ τινὶ σχήματι. Ἀλλὰ καὶ ὁ Saalschütz οὐχ εὗρε τὸ ἀντίστοιχον τοῦ γράμματος ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς, καὶ λέγει (σελ. 49)· Man wird dies Bild im Aegyptischen nicht suchen. Τὸ φοινικικὸν πλησιέστατον τῷ ἑλληνικῷ οὕτω ⅂ καὶ ⅂ καί ποτε ὀξυτέρᾳ τῇ γωνίᾳ οὕτω ⅃. Τὸ αὐτὸ σχῆμα φέρει καὶ ἐν ταῖς σιναϊτικαῖς ἐπιγραφαῖς. Ὁ δὲ Ρυδβέκιος ἐσημείωσεν ἐν τῷ ρυνικῷ ἀλφαβήτῳ τὸ Γ, ἢ ὀρθότερον τὸ λατινικὸν C ἐπέχον τόπον τοῦ Γ, ἁπλῇ καθέτῳ οὕτω I. Οὐ μακρὰν τούτων ἐστὶ καὶ τὸ αἰθιοπικὸν ὅπερ πρηνὲς ὂν ποιεῖ τὸ γρανθὰμ οὕτω . Αἱ δύο γραμμαί, ποιοῦσαι γωνίαν ἐν τῷ σαμαρικῷ, οὐσιώδεις θεωροῦμεναι εἰς τὸ γράμμα, ἐτηρήθησαν ἐν τῷ ⊃ ἀραβικῷ· ἡ γὰρ συστραφεῖσα οὐρὰ ἐν τῷ ⊃ ὁλκὴ γραφίδος ἁπλῆ ἐστι καὶ οὐδὲν πλέον· ὅθεν ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν λέξεων παραλιμπάνεται. Καὶ ἐν τῷ συρικῷ, τῷ πεσχίτῳ, ἡ αὐτὴ γωνία σώζεται, εἰ καὶ ἄλλως οὕτως ἐξ οὗ καὶ τὸ ἡμέτερον τροχαλὸν γ. Ἐνδὲ τῷ ἐσράγγελῳ οὕτω . Ἐφ' ᾧ τοιάνδε τινά, καὶ καθ' ἡμᾶς παράδοξον, τήρησιν ποιεῖ ὁ Welsford (σελ. 41)· And if this be the true etymology (ἡ ἐκ τῆς καμήλου δηλονότι), the syriac is probably the oldest form as it bears the closest resemblance to the long neck of that animal. Ἐν τῇ ἑτρουρικῇ, ὡς καὶ ἐν τῇ λατινικῇ, οὐκ ἀπαντᾶται, ἀναπληρούμενον ἐν τῇ δευτέρᾳ, ὡς ὑφόμεθα, ἀλλοφθόγγως διὰ τοῦ ἡμίσεως Κ οὕτω ⟨ ὅπερ κατέχει τόπον Γ ἐν τῇ λοκρικῇ ἐπιγραφῇ, τῇ ὑπὸ τοῦ σπουδαιοτάτου καὶ ἀξιεπαίνου Κ. Οἰκονομίδου ἐκδοθείσῃ μετὰ σοφῶν σημειώσεων (ἐν Κερκύρᾳ, 1850). Ἐν τῇ ἀναγινωσκομένῃ ἱερογλυφικῇ γραφῇ οὐκ ἀπαντᾶται, συγχεομένης, ὡς ἔοικε, τῆς προφορᾶς αὐτοῦ τῷ κ, ἢ τῷ χ. Ἐν τῷ σαμσκρητά, ἔχοντι καὶ λεπτὸν καὶ δασὺ καὶ συρικτὰ δύο (λεπτὸν καὶ δασύ), μόλις ἄν τις τολμήσειεν εἰπεῖν, ὅτι τὸ λεπτὸν ⊓ δύναται ἀναχθῆναι εἰς τὸ ἡμέτερον ἀρχαῖον ἐκκλησιαστικὸν Γ. Τὸ ἰουδαϊκὸν ג ξενίζει ὅλως, ἂν μὴ εἴπῃς αὐτὸ ἀνατετραμμένον πως τὸ ἡμέτερον. Μεταξὺ τῶν πέντε ἢ ἓξ μορφῶν, ἃς ἤλλαξε κατὰ αἰῶνας τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἐν τῇ ἑλληνίδι, καὶ πασῶν τούτων ἐν γωνίᾳ τῶν δύο γραμμῶν, μία μόνη εὑρίσκεται μηνισκοειδής, ἐκλειψάσης τῆς γωνίας ἐκ τῆς ⟨ (=L), ὡς ὁρᾶται ἔν τινι νομίσματι τοῦ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι Ῥηγίου (Reggio), ἀποικίας ἑλληνικῆς, μικτῆς Χαλκηδέων καὶ Μεσσηνίων, κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον γενομένης, περὶ τὸ 740 Π. Χ. Τὸ νόμισμα φέρει ἐν μέσῳ καθήμενόν τινα σκηπτοῦχον καὶ ἐπιγραφὴν PECI . . . SON ὅπως εὑρηται ὑπὸ Dutens ἐν νομίσματι τοῦ Γέλωνος καὶ τῶν Ἀκραγαντίνων· διὸ καὶ δοξάζει αὐτὴν ἀρχαιοτάτην ἔν γε τῇ ἑλληνικῇ γραφῇ· ἀλλ' ὁ Welsford διϊσχυρίζεται, ὅτι τοῦτο τὸ C (=Γ) ἐστὶ κακῶς κεχαραγμένον λατινικὸν G.

64. Τὸ Δ. δέλτα καὶ σαμαρικὸν ⊿ δάλεθ. Σημαίνει δὲ θύραν ἢ εἴσοδον, εἴσοδον ὅμως τῶν ἀραβικῶν σκηνῶν, τῆς μὲν ὁριζοντείου ὕπερθεν γραμμῆς ἐμφαινούσης τὴν ῥάχιν ἢ τὸν ὄνον τῆς σκηνῆς, τῆς δὲ παραταθείσης δεξιᾶς λοξῆς, τὰ θυραῖα παραπήγματα ἢ τὰς παραστάδας, ἐφ' αἷς στηρίζεται ὁ ὄνος. Καὶ πάντως דלת ἑβραϊστὶ λέγεται ἡ θύρα hostium, janua, fores, ὅθεν καὶ αἱ βαλβίδες (τὰ φύλλα τῶν θυρῶν), ἔτι δὲ καὶ αἱ σελίδες τῶν βιβλίων, καθ' ἃ ἡρμήνευσε καὶ ὁ θεῖος Ἱερώνυμος *πινάκων*, tabularum. Ἅπαντες οἱ λοιποὶ ἑρμηνεύουσι θύραν ἁπλῶς. Διαφέρει δ' ὅμως ἡ ἡμετέρα γνώμη ἐνταῦθα, ὅτι πρῶτον μὲν οὐχ εὑρίσκομεν τὸ דלת ὡς ῥίζαν αὐτόχρημα, ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Ἀνατολικοὶ جامد *παγίαν* ἢ αὐτοπαγῆ, ἧς δηλονότι οὐδὲν τῶν γραμμάτων κατὰ πάσας τὰς ἀνακυκλήσεις τῶν γραμματικῶν παθῶν ἀπόλλυται· ἀλλ' οὐδ' ἐν ἁπάσαις ταῖς ἁρμονικαῖς εὕρηται τοιαύτη ῥίζα. Διὸ εἰκάζομεν ῥίζαν ἀληθῆ τὸ ἀραβικὸν دلث duxit, direxit, ὅ-

θεν دال (ΔΑΛ), quoquis dirigitur· καὶ τῷ ὄντι οἱ Ἄραβες τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος دال (ΔΑΛ) λέγουσι, σημαίνει δὲ ὁδηγόν, δείκτην). Εἰς ταύτην δὲ τὴν ῥίζαν προστιθέμενον τὸ ־ ἢ τὸ ם ποιεῖ τὸ θηλυκόν, ἢ τὸ ἀφῃρημένον τῶν ἀραμαίων γλωσσῶν, *ὁδηγία*, ἧς σύμβολον πραγματικὸν ἡ θύρα, ἡ δεικνῦσα τὴν εἴσοδον καὶ ὁδηγοῦσά πως τὸν ἄνθρωπον, ὅθεν καὶ σύμβολον εἰσαγωγῆς. Τὸ σχῆμα ἐν τοῖς φοινικικοῖς, ὡς ἀναφέρει ὁ Hug ἐκ τῶν νομισμάτων, ἐστὶ ἄνευ τῆς ὁριζοντείου τοῦ σαμαρικοῦ. Ὁ Saalschütz τὸ αὐτὸ ἐκ τῶν νομισμάτων οὕτω . Ὁ δὲ Hitzig ἐσημείωσεν οὕτω . Ἐκ δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀφῃρέθησαν ἥτε ὁριζόντειος καὶ ἡ λοξὴ γραμμὴ οὕτω ἔτι καὶ ἐν τοῖς κατ᾽ ἄλλην θέσιν γραφομένοις, οἷον ἐν τῇ λοκρικῇ καὶ ἐν τῇ δηλίᾳ καὶ ἐν τῇ σιγείᾳ ἐπιγραφῇ. Ἔτυχον ἰδεῖν κώδηκα ἀρχαῖον ἐκκλησιαστικῆς ὕλης, γραφέντα, ὡς εἴκασα, περὶ τὸν ὄγδοον αἰῶνα καὶ κομισθέντα ἀπὸ Συρίας, ἐν ᾧ τὸ Δ εἶχεν οὕτω οἱονεὶ τὸ φοινικικὸν παλίνορσον, μικρὸν ἐκτοπισθείσης τῆς λοξῆς γραμμῆς. Καὶ ἐπειδὴ περὶ τὸν αὐτὸν αἰῶνα, ἢ μικρὸν ὕστερον (ἤτοι τῷ 865), ἐπενοήθησαν (ὅρα J. Dobrowski, Instit. Ling. Slav. dialecti veteris. Vindob. 1822. Prolegom.) τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ὑπὸ τῶν ἐν μακαρίοις Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου τῶν ἰσαποστόλων, τὸ Δ ἐσχηματίσθη οὕτω οἷον καὶ διατηρεῖται μέχρι τῆς σήμερον. Τοῦτο δὲ προγγυλογραφούμενον τὴν τριγωνικὴν ἄκραν ταὐτὸν ἔσαι τῷ αἰθιοπικῷ δεύτ. Ὁ δ᾽ Ἀλέξιος Σύμμαχος Mazzocchi ἐσημείωσεν ἐν τῷ Προδρόμῳ τῶν Ἡρακλητων ψηφισμάτων (ἐν Νεαπόλει, 1754. σελ. 124—125.) τὸ Δ οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους προηγμένην ἔχον τὴν πλευράν, ἀλλὰ καὶ ἑκατέρωθεν οὕτω ὥστε συμπίπτειν τῷ ἄλφα. Ὁ Welsford ὁμολογεῖ, ὅτι καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἕλληνας παρὰ τῶν Φοινίκων, ἀλλ᾽ οὐ συνορᾷ, λέγει, ὁμοιότητά τινα θύρας. Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς ὁ Hug μαρτυρεῖ εὑρηκέναι αὐτὸ οὕτω κατάλληλον θύραν, ὡς λέγει (σελ. 26), πυραμοειδῆ ἢ τριγωνικὴν αἰγυπτιάζουσαν (αἱ γὰρ φοινικικαὶ οἰκοδομαὶ κατ᾽ αὐτὸν οὐ τοιαῦται ἦσαν). Ἐκ δὲ τούτου μάλιστα αἰνίττεται καὶ ἀρχὴν τοῦ Ἀλφαβήτου αἰγυπτιακήν. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐκφράζει καὶ ὁ Saalschütz, εἰμὴ ὅτι οὕτως ἀπηντηκέναι λέγει τῷ στοιχείῳ· eine Pyramide oder eine Hütte oder ein Grab (σελ. 40). Ἐκ τῶν ἀναγινωσκομένων ὅμως τῷ Χαμπολλιὼν ἱερογλυφικῶν ἐλλείπει· ἐν δὲ τῷ οἰκίσκῳ Γ΄. *Ἀλέξανδρος* ἀναγινωσκομένῳ ΑΛ ΣΝΤΡΖ, ἀναπληροῦται, (ἴδε Τεῦχος Β΄. σελ. 65), διὰ τεταμένης παλάμης, ἤτοι διὰ τοῦ Τ. Ἐν τῷ ἑτρουρικῷ ὁ Γόρι καὶ ὁ Buanarotti οὐκ ἀνέγνωσαν, ὡς οὐδὲ ὁ Maffei, ὡς δῆθεν ἀναπληρούμενον τῷ Τ, κἂν ἄλλοι τινὲς ἐσημείωσαν τὸ αὐτὸ οὕτω ἢ καὶ . Οὐ μακρὰν δὲ τοῦ Δ καὶ τὸ ع ἀραβικόν, παραχθέν, ὡς δοκεῖ, ἐκ τοῦ ג ἰουδαϊκοῦ, ἄνευ τῆς λοξῆς γραμμῆς τοῦ κατὰ τὸν Saalschütz φοινικικοῦ . Κατὰ δὲ τὸν Πορφύριον ἐν τῷ φοινικικῷ ἀπαντᾶται καὶ καὶ . Ἐκ δὲ τῶν σιναϊτικῶν σημειοῖ δύο καὶ . Ἐκ τῶν ρουνικῶν δύο ἐσημείωσεν ὁ Ῥυδβέκιος ἀντίστοιχα τοῦ λατινικοῦ D ἀναγόμενα εἰς τὰ προηγηθέντα σχήματα οὕτω καὶ . Καὶ τὸ συρικὸν *ἑστράγγελο* τὸ αὐτὸ τῷ ἰουδαϊκῷ ה πλὴν τῆς ἐντὸς στιγμῆς ἄνωθεν τιθεμένης εἰς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ ר (=ρ), ἔχοντος ὕπερθεν τὴν στιγμήν. Τὸ δὲ συρικὸν *πεσχίτο* κεῖται οἱονεί τι ἄμβλωμα οὕτω . Ἐν τῷ σαμσκρητά, πλουτοῦντι διαφόροις φθόγγοις καὶ ἀπηχήσεσι περὶ ταύτην τὴν φωνήν, μόλις ἄν τις εἴποι (μεσάζοντος τοῦ ἀραβικοῦ ἢ ἰουδαϊκοῦ) παρεμφερὲς ὁπωσοῦν τὸ σχῆμα καὶ ἐκ τούτου κατὰ συνέπειαν τὸ γρανθαμικὸν οἱονεὶ ἀντεστραμμένον, τοῦ πρώτου ὄντος κρεμαμένου (ὅρα καὶ ἐν τῷ Τ καὶ Θ).

65. Τὸ Ε. ἒ-ψιλον καὶ σαμαρικὸν = Hé.

ὁ Welsford τρισέλιδον ἱστορίαν ποιεῖ (ἐν σελ. 142—144) τοῦ Ε, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐγνώριζον αὐτὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα ΕΙ. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἡμεῖς λαλήσομεν ἐν τῷ περὶ μεταβάσεως τῶν γραμμάτων εἰς τοὺς Ἕλληνας. Νῦν δὲ σημειωτέον μόνον τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὅτι He, the oriental name of the letter, is not significant, or, in other words, does not explain itself, either in hebrew or any other shemitic language, that I can discover. Ὁ Hug (σελ. 27) ὁμολογεῖ, ὅτι οὐκ ἠδυνήθη συμβαλεῖν, τί ἐμφαίνει τὸ σχῆμα (οὐ γὰρ ἔλαβεν ὑπ᾽ ὄψιν, εἰμὴ τὰ ἱερογλυφικά, ὡς εἰκάζοντο τότε, καὶ τὰ φοινικικὰ καὶ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, ὧν τὰ μὲν πρῶτα οὕπω ἦσαν πεφωτισμένα ὑπὸ τοῦ Χαμπολλιών, τὰ δὲ δεύτερα καὶ τρίτα, ὡς ἐν χρήσει γενόμενα παρ᾽ ἔθνεσι πολύ τι κομψοτέροις τῶν Σαμαριτῶν, ἔλαβον καὶ ποιάν τινα κομψότητα), ἢ πόθεν ἔσχε τὴν φωνήν, οὔτε τί τὸ ἀντιστοιχοῦν ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς· «Aus den He oder E weiss ich nichts zu machen, weil mir bestimmtere Weisungen von Seite des Namens abgehen, und auch von Seite der Zeichnung.» Ὁ Saalschütz ἑπόμενος τῷ Ewald παράγει αὐτὸ ἐκ τοῦ הא ἐν σημασίᾳ δῆθεν *ὀπῆς* ἢ *ῥωγῆς*, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ οὕτως εὑρίσκει ὁμοιότητά τινα τοῦ ὀνόματος πρὸς τὸ σχῆμα, φέρει δ᾽ ὅμως ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν τρία τινὰ σχήματα, οὕτω καὶ καὶ , καὶ ἐκ τῶν ἱερατικῶν . Ὁ δὲ Hitzig, γράψας αὐτὸ ἐκ τῶν φοινικικῶν οὕτω ἑρμηνεύει θυρίδα, ἤτοι παράθυρον ἐκ τοῦ ﻫ λέγων ἢ ﻉ τῶν ἀραβικῶν (ὅρα §. 68). Ὁ Πορφύριος προσίθησιν ὡς φοινικικὰ μὲν καὶ τὸ καὶ , ἐκ δὲ τῶν σιναϊτικῶν ἓν . Καὶ ὁ Ῥυδβέκιος ἐκ τοῦ ρουνικοῦ ἁπλῆν κάθετον οὕτω I. Ἐν τῇ ἑτρουρικῇ ἐστιν ἀπαράλλακτον τῷ ἑλληνικῷ μικρόν τι κεκλιμέναις ταῖς ὁριζοντείοις γραμμαῖς οὕτω . Ἐν τῷ ἑστράγγελο τῆς συρικῆς ἔστι μέν πως τὸ ἑλληνικὸν ἀλλὰ τὴν ἄνω ὁριζόντειον ἔχει καμπύλην καὶ πρηνές ἐστιν οὕτω παρεμφερὲς ὁπωσοῦν τῷ δευτέρῳ ἱερογλυφικῷ. Τὸ ἰουδαϊκὸν οὕτω ה οἱονεὶ τὸ τρίτον ἱερογλυφικόν, ὡς ἂν ἦν ἐκ τοῦ σαμαρικοῦ ἁπλῶς , τὰς δὲ δύο γραμμὰς ἔχει ἐν μιᾷ, καὶ ταύτῃ οὐ κατὰ χώραν. Ταύτας τὰς δύο γραμμὰς ἐν γωνίᾳ ὅμως ὀξείᾳ ἔχει καὶ τὸ ἀραβικὸν οὕτω ﻫ μετὰ τῆς νέρθεν συστροφῆς οὕτω ﻫ ὡς κἀν τῷ Γ, διαστελλομένῳ μόνῃ τῇ νέρθεν στιγμῇ ὡς ἰδομεν. Ἀλλ᾽ ἡ ἀραβικὴ ἔχει καὶ ἕτερον σημεῖον λεπτοτέρας πνεύσεως, ὅπερ ἂν εἴποις συγκεκλεισμένον καὶ μονόγραμμον συρικὸν οὕτω ﻫ = = συρικῷ = ἢ ἱερογλυφικῷ = = = τρισὶν ἀραβικοῖς ταὐτοφώνοις. Ἐν τῇ αἰθιοπικῇ τὸ πρῶτον στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου, λεγόμενον Ὅτι πνεῦμα λεπτόν ἐστιν, ἀντιστοιχοῦν τῷ ἀραβικῷ ﻫ, τὸ δὲ (ἅσ) δασύτερον, ἀντίστοιχον τῷ ἀραβικῷ ﺡ ὡς καὶ δασύτατον τὸ (χάρμ), ἀντίστοιχον τῷ ἀραβικῷ ﺡ = τῷ ἰουδαϊκῷ ח Ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων παρεμφερὲς τῷ σαμαρικῷ , ὅπερ ὅμως διαφαίνεται ἐν τῷ ἑτρουρικῷ ὁμοιομόρφῳ τῷ ἀνωτέρῳ φοινικικῷ = Ε ἑλληνικῷ, ὅπερ, κατὰ τὰς παναρχαιοτάτας ἐπιγραφάς, οἷαι ἡ Σιγεία καὶ ἡ Δηλεία, ὁρᾶται καὶ κεκλιμένον . Ἐν τοῖς κατὰ Χαμπολλιὼν ἀναγινωσκομένοις ἱερογλυφικοῖς κοινὸν σημεῖον τοῦ Α καὶ τοῦ Ε τίθεται, ὡς ἐν τῷ ἑβραϊκῷ καὶ ἀραβικῷ τὸ א ἢ ا, ἀετὸς ἐν ἠρεμίᾳ οὕτως, ὅπερ ἂν εἴη ἀμυδρῶς ἐσκιαγραφημένον ἐν τῷ σαμαρικῷ . Ὥστε περὶ τοῦ σχήματος ἀρκοῦσα ἐγγύησις ἂν εἴη, τοὐλάχιστον παρ᾽ ἡμῖν, τὸ ἱερογλυφικὸν Ε. Καὶ τὸ σαμαρικὸν ὅθεν τὸ ἑλληνικὸν Ε, σημαίνει, ἔκ γε τοῦ σχήματος, πτηνόν τι. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῇ εἶναι ἀετοειδές, ὡς δείκνυσι τὸ ἱερογλυφικόν, μεθ᾽ οὗ συγχέεται, κατὰ τὰς τῶν Ἀνατολικῶν παραδόσεις, καὶ ὁ μυθολογούμενος φοίνιξ κατὰ τὸ «ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου» (ψαλμ. ΡΒ΄. 6), εἴη ἂν καὶ ἡ σημασία αὐτοῦ ὡς σύμβολον διηνεκοῦς ἢ ἐνεχούσης ὑπάρξεως καὶ δυνάμεως. Ὁ Γενεβράνδος ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ σημειοῖ περὶ τοῦ ἀετοῦ· est enim animantium volucrum vivacissima. Ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου (Μ΄. 31) θαυμασίαν παρομοίωσιν τῶν πιστευόντων καὶ ἐλ-

πιζόντων ἐπὶ Κύριον, τὴν ἐκ τοῦ ἀετοῦ, θαυμάζει ὁ σοφὸς Γεσένιος, ἐπιλέγων· schoene Schilderung von der Kraft des Glaubens und Vertrauens. Ἡ δὲ φωνὴ τοῦ Ε μετὰ πνεύματος λεπτοῦ ἐν ἁπάσαις ταῖς γλώσσαις κατάφασίς ἐστι τοῦ ὄντος ἢ τῆς ὑπάρξεως. Ἔστι δὲ προσθῆναι καὶ τοῦτο. Ἐν τῇ ἀραβίδι, ὡς πληρεζάτῃ πασῶν τῶν ἁρμονικῶν, τὸ μικρὸν πτηνὸν ἢ ὁ νεοσσὸς τοῦ ἀετοῦ ἐπονομάζεται ﺃ Ἐθούμ, πιθανὸν ἢ κατ' ἰδίωμα ἢ κατ' ἀποκοπὴν (χάριν συντετμημένης ὀνομασίας) μεμενηκέναι τὸ ὄνομα Ε ἢ Ἐΐ, ἀποκοπέντος τοῦ *ἰθούμ* ἢ *θούμ* (1), ὅπερ βεβαιοῖ καὶ ἡ ἀρχαία αὐτοῦ ἑλληνικὴ γραφὴ ΕΙ, ὡς ῥηθήσεται ἐν τῷ παρ' Ἕλλησιν ἀλφαβήτῳ. Ὠνομάσθη δὲ ἐκ μικροῦ πτηνοῦ, διὰ τὸ εἶναι ἢ εὑρίσκεσθαι καὶ δασύτερον αὐτοῦ τὸ Η, ὥστε σημαίνειν τὴν φωνὴν ἀετίδιον, ὅπερ ἁρμόζει καὶ εἰς τὸ ἱερογλυφικὸν Ε, καὶ ἑπομένως εἰς τὸ σαμαρικὸν 𐤄. Ὅτι δὲ ὁ ἀετοῦ νεοσσὸς ἦν ἐν διαφόροις σημασίαις ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς, μαρτυρεῖ ὁ Ὡραπόλλων (Β΄. 2).

66. Τὸ ς. ἐπίσημον βαῦ καὶ σαμαρικὸν 𐤆. Σημαίνει δὲ ὀβελὸν ἢ ὄγκην τὸ κατὰ λέξιν. Οὕτω μεταῤῥάζει καὶ ὁ Saalschütz, Haken. Ὁ δὲ Hitzig προστίθησι (σελ. 29) καὶ Nagel ἐπὶ τῇ αὐτῇ σημασίᾳ· ὄνυξ γὰρ κἀν τῇ ἑλληνίδι ὄργανόν τι λέγεται ἀγκύλον τιμωριτικόν. Ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ ἡ μορφὴ αὐτοῦ παραστατικωτέρα ן. Περὶ τοῦ γράμματος καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ ἐκτάδην ἐλαλήσαμεν (2) προλαβόντως (Τεῦχ. Ἀ. σελ. 11-13)

(1) Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος λόγος τῆς ἐκ τοῦ Εἰθούμ παρωνυμίας τοῦ γράμματος. Τὸ תאם = θὰμ (τὸ γὰρ Τ παρ' Ἑβραίοις ἐπαμφοτερίζει, τῇ μὲν ὡς Τ προφερόμενον, τῇ δὲ ὡς Θ) ἐνικὸν ἐστι τοῦ תומים θουμ-ίμ, αὕτη δὲ ἡ λέξις σημαίνει τὰ ἀδελφά, τὰ δίδυμα, gemelli. Ὥ-ε, ἀνάγνωσθῇ καὶ τὸ ἐνικὸν (κατὰ προφορὰν γλωσσήματος) ἀντὶ θὰμ, θούμ, ὡς καὶ τὸ πληθυντικόν, ἡ σημασία τοῦ Εἰθούμ ἴσαι Ε ι = ἀδελφὸν (διὰ τὸν πνευματισμόν), τίνος; τοῦ Ηεθ = Η δηλονότι. Διὸ καὶ ἐδόθη τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μικροῦ ὀρνέου τοῦ καλουμένου Ε ι θ ο ύ μ, καὶ δηλοῦντος τῇ εἰκόνι αὐτοῦ τὸ Ε ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω. Ὡς δὲ λέξις χωρισθὲν τὸ θ ο ύ μ ἀπεκόπη τῷ χρόνῳ καὶ ἔμεινε τὸ ΕΙ = F, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐφέρετο κἂν τῷ ἑλληνικῷ ἀλφαβήτῳ, οἷς παράθες καὶ τὴν γνώμην τοῦ Saalschuetz τὸν ἐν τῷ Η.

(2) Οὐκ ἄπο σκοποῦ δὲ προσθῆναι ἐνταῦθα καὶ τὰ ἑξῆς συμβαλλοντα εἰς δεῖξιν τῶν ὅσων ἐλαλήσαμεν (αὐτόθι) περί τε ῥάβδων καὶ ὀβελίσκων, εἰκαστικῶς δὲ προσεθέμεθα ἐκεῖ, ὅτι πάλαι ποτὲ τὰ στοιχεῖα, ἐπὶ εὐχρεῖ μαθήσει τῶν φωνῶν, ἢ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἄλλο γραφῆς βοήθημα, ἢ καὶ διὰ περιττότητα κομψότητος παρίστων τὰ ἀντικείμενα ἁπτὰ διὰ μικρῶν γραμμικῶς τετορευμένων σταλίκων (paxillorum), ἀλλήλοις συνημμένων ἢ ἐμπεπαρμένων, ὅθεν καὶ σήματα ἐλέγοντο. Καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία, καθ' ἡμᾶς γε, ὅτι καὶ τὰ σφηνοειδῆ λεγόμενα γράμματα τοιαύτην ἀρχὴν ἔσχον καὶ δὴ καὶ τὰ κεντικὰ ἢ σεντικά. Σύμπασα γὰρ ἡ σφηνοειδὴς γραφὴ ἀρχὴν ἦ, οὕτως εἰπεῖν, στοιχεῖον πρωτόγονον ἔχει τὸ σχῆμα ▬ οὗ τὸ μῆκος, ἡ ἀλλοία θέσις, ἐν γένει μὲν ὁριζοντεία καὶ ὀρθή, σπανίως δὲ λοξή, ἡ ἀλλεπαλλία, ἡ συμπλοκή, κλπ. ποιοῦσι πᾶσαν τὴν γραφικὴν σχηματολογίαν (ὅρα καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις καὶ ἐν τῷ Journal Asiatique (Janv.-Févr. 1863): La grande inscription du Palais de Khorsabad, par J. Oppert et J. Ménant)

Ἐν δὲ τῇ σινικῇ τὰ δύω σχήματα τὸ 𐤉 καὶ τὸ 𐤋 ὧν παραφυάδες τὸ ▬ καὶ ◠ συμπλεκόμενα καὶ διασταυρούμενα, ὑπεράνω, ὑποκάτω, ἢ πλησίον τιθέμενα κατὰ κλίσεις διαφόρους καὶ μεγέθη ποικίλα, συνήθως μὲν ἴσα σπανίως δὲ καμπύλα, ποιοῦσι πᾶσαν τὴν ὑπεραρίθμον καὶ ἰδιόρυθμον λογογραφίαν τούτου τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ καὶ τῆς νῦν ἰουδαϊκῆς ἡ βαβυλωνικῆς γραφῆς τῶν Ἑβραίων τρία κυρίως στοιχεῖά εἰσιν, ἡ τετράγωνος ἢ ῥομβοειδὴς στιγμή, ἡ εὐθεῖα ˌ ἢ κάθετος ἢ λοξὴ ἢ ὁριζοντεία γραμμὴ εἰς σχῆμα ῥομβοειδὲς ▬ ἢ ἐπιμήκης καὶ σφηνοειδὴς ▬ ἥτις ἐνίοτε καὶ καμπυλοῦται. Ἐπὶ τούτοις δὲ τοῖς τρισὶ στοιχείοις καὶ οἱ καλλιγράφοι γυμνάζονται. Ὥστε ἅπασαι αὗται αἱ γραφαὶ σταλικώδεις εἰσίν. Ἄλλως τε γνωστόν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ Buchstaben ὀνομάζουσι τὰ γράμματα, οἱονεὶ στάλικας πυξίου (baculi buxeae). Τὸ γὰρ Buch, εἰ καὶ ὁ φιλολογικώτατος J. G. Wachter, ἐν τῷ Glossar. Germ. continens origines Antiquit. totius linguae Germ., ἐν λέξει, παράγει ἐκ τοῦ Buche, εἴδους δρυός, τοῦ φηγοῦ, ἡμεῖς μέντοι ἔχομεν τὸ πυκ-σίον πλησίον τοῦ Buch, σημαίνοντος ὅθεν baculi buxeae. Ἀκολούθως δὲ ἤρξαντο τὰ σχήματα ταῦτα τῶν γραμμάτων ἐγκολλάπτεσθαι ἐπὶ πινάκων ἢ πλακῶν, λιθίνων ἢ μεταλλίνων ἢ πυξίνων ἢ κυπαρισσίνων. Ἐντεῦθεν πυξία λίθινα, αἱ μωσαϊκαὶ πλάκες. Καὶ ὁ Πλάτων (Πολιτείας Ε΄) ἐπαιζε λέγων κυπαριττίνας μνήμας. Καὶ ὁ Ὡράτιος περὶ τῆς τῶν ἀρχαίων ἀρετῆς, ὡς ἐνασχολουμένων ἀεὶ εἰς χρήσιμα λέγει (De arte poetica, 399) ξύλῳ ἐγκολάπτειν νόμους.

leges incidere ligno

Ἀκολούθως αἱ πλάκες αὗται ἠλείφθησαν ἢ κηρῷ ἢ πίσσῃ, ἐγχαραττομένων τῶν γραμμάτων στιλιδίῳ, ἕως οὗ ἀντικατέστη ἡ βίβλος ἤτοι οἱ φλοιοί (ὅθεν καὶ χάρτης ἐκ τοῦ حرط φλοΐζω καὶ γράμμα ἀραβιστὶ حرف ἐκ τοῦ χαράσσω καὶ γράφω) καὶ τὰ φύλλα τῶν δένδρων, μάλιστα τῶν φοινίκων, εἶτα δὲ καὶ αἱ διφθέραι καὶ οἱ ὑμένες περιτόναιοί τε καὶ ἐντερικοί (ἱστορεῖται δέ, ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐσώζετο πᾶσα ἡ Ἰλιὰς ἐπὶ ἐντέρου δράκοντος γεγραμμένη). Ἐπηκολούθησε δὲ ὁ πάπυρος καὶ τέλος ὁ κοινὸς χάρτης, εὑρεθέντος πρωΐμως καὶ τοῦ μέλανος.

οὕτω 𐤂. Ὁ δὲ Ρυδβέκιος ἀντιβάλλει ἐν τοῖς ρουνικοῖς τὸ σχῆμα ᚴ εἰς τὸ F = ﻑ ἀραβικόν. Παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις Ἕλλησι, καὶ ἰδίως τοῖς Αἰολεῦσιν, ἐγνώσθη ὑφ' ἑτέραν μορφήν, τὴν τοῦ F, οὖσαν τὴν αὐτὴν καὶ ἐν τῷ φοινικικῷ κατὰ τὸν Hitzig οὕτω 𐤋, ὅπως σώζεται καὶ ἐν τῇ λατινίδι τηροῦν τὴν οἰκείαν θέσιν ἐν τῷ ἀλφαβήτῳ. Ὡς ἔχον δὲ ὄψιν δύο ὑπερτεθειμένων Γ ὠνομάσθη καὶ *δίγαμμα*, δύναμιν ἔχον οὐχὶ πνεύματος λεπτοῦ ἢ δασέος, ἀλλὰ παχυφωνίας τινός, grassayement. Καὶ ἐν πολλοῖς μέρεσιν οἱ ἡμέτεροι χωρικοὶ προφέρουσιν ἀρχαϊκῶς τὸ θεός, θεFὸς καὶ τὸ γυρεύω, γυρεύFω, διπλασιάζοντες τὸ παχύνον F, ὅπερ πληροῖ οὕτω τὸ μεταξὺ δύο φωνηέντων χάσμα καὶ οὗπερ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ὁμήρου, κατά γε τὴν μετρικήν, πολὺς ἤδη γίγνεται λόγος. Ἀλλὰ περὶ τούτου ῥηθήσεται καταλληλότερον καὶ ἐν τῷ περὶ μεταβάσεως τοῦ ἀλφαβήτου παρ' Ἕλλησιν. Ἐν τῇ συρικῇ *ἐστράγγελο* οὕτω 𐤊 καὶ *πεσχίτο* αὐτόχρημα Ο. Τούτου δὲ διχοτομηθέντος εὐθείᾳ Φ μορφοῦται τὸ αἰθιοπικὸν Βαῦ, οὗ ἰσόφθογγον καὶ ὅμοιόν πως τὸ 8 σεσημείωται τῷ Γόρι ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις ἑτρουρικοῖς. Τὸ δὲ ἀραβικὸν γράφεταί πως οὐκ ἀνόμοιον τοῦ ἰουδαϊκοῦ οὕτω 𐤅. Ἐν τοῖς ἀναγνωσθεῖσιν ἱερογλυφικοῖς εὑρίσκεται ἔχον σχῆμα ἀνούρου πτηνοῦ 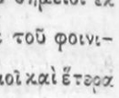 καὶ ἐκφωνεῖται ου. Τὸ δὲ σύμπλεγμα προφέρεται τουτ καὶ σημαίνει εἰκόνα ἢ τὸν θεὸν Τὼθ ἢ Θεῦθ ἢ τὴν Ἶβιν. Ἡ δὲ θεότης αὕτη γράφεται καὶ συμβολικῶς

οἰκ. Η΄.

(Οἰκ. Η΄.) Τουθ-Μησ (ὅρα Πίνακα Ἀβύδου παρὰ M. W. Brunet de Presle Recherches Egyptiennes σελ. 194. οἰκ. 20). Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς προφέρεται ἐπίσης καὶ ὡς *υ* ἢ *ϐ* ὑπὸ τὸ σχῆμα ﻕ παρεμφερὲς τῷ ἀραβικῷ βαῦ, ὡς ἐν τῷ Αὐτοκράτωρ (Τεῦχ. Β΄. σ. 65. οἰκ. Δ΄). Ἀλλ' οὖν ὡς ἐκ τῆς προηγηθείσης (§. 65.) μορφῆς 𐤃 τοῦ ἱερογλυφικοῦ Ε εἰκάζω ταύτην τὴν μορφὴν ﻕ ἐν τῷ Αὐτοκράτωρ εἶναι πνευματισμοῦ ἐλαφροῦ σημεῖον μᾶλλον, ἢ αὐτόχρημα Βαῦ = ου ὡσανεὶ Αὐτοκράτωρ. Ἐν τῷ σαμσκρητὰ συγχέεται τῷ βραχμανικῷ Β ﺏ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τῷ γρανθὰμ 𑌵 οὐ μακρὰν τοῦ λατινικοῦ V = τῷ ἑλληνικῷ υ τροχαλῷ.

67. Τὸ Ζ. ζῆτα καὶ σαμαρικὸν 𐤆. Ὀνομάζεται δὲ ζάϊν πλησίον τοῦ ἀραβικοῦ ζέϊν ﺯ τοῦ σημαίνοντος κυρίως μὲν *στολισμόν*, κατὰ δὲ μεταφορὰν καὶ ἅρματα, ἐν τῷ ἑβραϊκῷ, ὡς ὄντα στολισμὸς ἀνδρί. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐφίππια καὶ οἱ ζωστῆρες τῶν ἵππων καὶ πάντα τὰ ἐξ ἱμάντων περιάμματα αὐτῶν, κἄν τε μονοφόρων κἄν τε ἐζευγμένων, ὀνομάζονται τῷ αὐτῷ ὀνόματι ζέϊν. Ὁ Saalschütz ἑρμηνεύει Schwert, σπάθην, ἢ ἁπλῶς Waffe, ἄρμα. Ὁ δὲ Hitzig, ἑρμηνεύει Hippe, δρέπανον. Ἡ οὐσία τοῦ γράμματος ἐφεδράζει, ὡς δοκεῖ, εἰς γυμνὸν τὸ σχῆμα 𐤆. Αἱ δὲ δύο ὑπόλοιποι λαμβδοειδεῖς γραμμαὶ δοκοῦσιν ἀνάλογοι τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ ἀλφαβήτῳ ἐπὶ τοῦ ﻝ οἱονεὶ ὑποσᾶται. Καὶ πάντως ἔν τε τῷ σλαυϊκῷ καὶ τῷ γερμανικῷ ἀλφαβήτῳ ἔχει σχῆμα ζ παραγόμενον ἐκ τοῦ τροχαλοῦ ζ ἀντεστραμμένου. Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς, κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἐν Πηλουσίῳ ψηφίσματος, γενομένην ὑπὸ Χαμπολλιών, ἡ φωνὴ τοῦ τζ ἐν τῷ τζὲτ (= ᾰε.) σημειοῦται διὰ τοῦ ὄφεως οὕτω 𓆑. Καθ' ὅσον ὁ ὄφις, ἐν ποιᾷ τινι θέσει ὅμως, σημαίνει καὶ τὸ ἀεὶ ἢ αἰώνιον (Ὡραπόλλων Α΄. 1.). Πιθανὸν λοιπὸν ἡ φωνὴ τοῦ ζ, οὖσα πλησίον τῆς τοῦ τζ, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς καὶ ἑτέροις δυτικοῖς ἔθνεσιν, ἐσημαίνετο διὰ τοῦ αὐτοῦ σημείου 𓆑. Διότι καὶ παρ' ἡμῖν οὐ πρὸ πολλοῦ τὸ τσ, τὸ τζ, τὸ δζ (= τῷ ﻫ σλαυϊκῷ) καὶ αὐτὸ τὸ ζ ἐγράφοντο συγχεχυμένως, ὅπως καὶ παρὰ Λατίνοις· Antiquitus Latini antequam Z admitterent G pro eo usurpabant (Jos. Scalig. Animadv. in Chronol. Eusebii, σελ. 105). Ἕκαστος δ' ὁρᾷ, ὅτι καὶ ἡ μορφὴ 𓆑 πολὺ παρεμφερής ἐστι τῆς ἀνωτέρω σημειωθείσης 𐤆 = ζ, ὡς καὶ τὸ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὄνομα αὐτοῦ ἔχει, μεῖναν, ὡς δοκεῖ, ἐξ ἑτέρου ἀλφαβήτου, περὶ οὗ ὕστερον. Οὐ μακρὰν δὲ τούτου τοῦ ὀφιοειδοῦς ζ καὶ τὸ ἰουδαϊκὸν ἔχον οὕτω ז (ζάϊν). Ἀλλ' ἐν τῇ συρικῇ γραφῇ σχεδὸν κάθετος γραμμή ἐστι. Τοιαύτην γραμμὴν καὶ ἐκ τῶν σιναϊτι-

κῶν ἐπιγραφῶν σημειοῖ ὁ Πορφύριος. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικόν, ὡς γράφει ὁ Hitzig ἐν τῷ πίνακι, ἐστὶ κάθετος, μικρὸν τὰς ἄκρας ἐγκαρσίοις γραμμιδίοις σημειουμένη οὕτω I. Καὶ εἶπεν ἄν τις, τῶν γραμμιδίων ἐπεκταθέντων, ἔχομεν τὸ γράμμα οὕτω H περὶ οὗ ὕστερον. Μᾶλλον γὰρ ἀναλογικὸν εἰπεῖν, ὅτι αἱ δύο παράλληλοι, ἀντὶ τοῦ ζευχθῆναι λοξῶς, συνεζεύχθησαν καθέτως. Ὁ Saalschütz ἡρμήνευσε τὴν φωνὴν *σπάθηr* καὶ ὁ Hitzig *δρέπαror*, ὡς προείπομεν. Ἀλλ' ὁ πρῶτος σημειοῖ ἐν τῷ πίνακι ἑπτά που ἱερογλυφικά, ὧν οὐδὲν ἔχει μορφὴν σπάθης ἢ δρεπάνου. Ἅπασαι δ' αἱ ἱερογλυφικαὶ γραφαὶ φέρουσι τύπον ⊏⊐ ἢ ⊸⊸ ἢ ⊣⊢ ἢ καὶ ⊸⊸ ἢ καὶ τέλος ἐν μόνον ⊸ ἀνάλογον τοῦτε ἰουδαϊκοῦ καὶ ὅμοιον τοῦ συρικοῦ καὶ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ. Εἴληπται δὲ ταῦτα ἐκ τῆς ζώνης τῶν ἀσιανῶν γυναικῶν, ἢ καὶ οἵαν ζώννυνται οἱ ἱερεῖς ἡμῶν ἱερουργοῦντες· ἔστι δὲ τοῦτο ἔθος πανάρχαιον ἐν τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, λείψανον τῆς στολῆς τῆς βρώσεως τοῦ Πάσχα. Φοροῦσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ πεπαιδευμένοι τῶν Μοχαμεδανῶν, οἵτινες οὐ σπανίως καὶ μονοκέφαλον φέρουσι τοιαύτην ζώνην οὕτω ⊂ συζευγνύντες αὐτὴν μετὰ τῆς οὐραίας πορπίδος καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς μονοκέφαλον ⊸ =ζ. Ἡ δὲ ζώνη ἀληθῶς στολίζει τὸν ἄνθρωπον, μάλιστα παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς, ὧν ὁ ἱματισμὸς πλατύς, διὸ καὶ αἱ ἐκ τῆς ζώνης πτυχαὶ (σοῦρραι) λέγονται ἑλληνιστὶ στολίδες· ἐκ μεταφορᾶς δὲ καὶ αἱ ῥυτίδες τοῦ προσώπου εὐφήμως στολίδες ἀκούουσι· λέγεται δὲ καὶ كشكش κοσκόσκ ἤτοι ἐστολισμένος, ἐν οἰκιακῇ ἐκφράσει. Συχνὸν δὲ καὶ ἐν τῇ Γραφῇ τὸ «ζῶσον τὴν ὀσφῦν σου» ἤτοι συστάλθητι καὶ κόσμησον σεαυτόν. Οἱ ζωστῆρες τῶν πολεμιστῶν ἦσαν, ὡς δοκεῖ, δακτυλίους πλάκας φέροντες ἢ ἐλάσματα ἐκ διαφόρων λαμπρῶν μετάλλων.

Οὐδ' ἔτορε ζωστῆρα παναίολον, ἀλλὰ πολὺ πρὶν
Ἀργύρῳ ἀντομένη, μόλυβος ὡς ἐτράπετ' αἰχμή.
(Ἰλ. Α'. 237.)

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπίθετον *παναίολος* (Ἰλ. Δ'. 186.) δείκνυσι τὴν ποικιλίαν καὶ τὸ κομψὸν τῆς ζώνης. Ἀλλαχοῦ δέ που (Ἰλ. Η'. 305.) κεχρωματισμένον καὶ λαμπρὸν περιγράφει τὸν ζωστῆρα «φοίνικι φαεινόν». Τοιαύτας ζώνας ἐξ ἐλασμάτων ἀργυρῶν ἐγκεκαυμένων χρώμασι ποικίλοις ὁρῶμεν μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὰς γυναῖκας τῶν χωρικῶν τῆς Θράκης. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἱμάντες τῶν διφρίων ἵππων καὶ τῆς ξυνωρίδος, οἷον ζωστῆρες, χαλινοί, ἕλκυθρα κλπ. *ζέϊr* (harnais) ὀνομάζονται, καὶ ὁ ἀφοπλισμὸς ὅλος τοῦ πολεμιστοῦ, τὸ ἅρμα, «ἀρήϊα ἔντεα» *ζέϊr* λέγονται. Οὐδαμῶς οὖν ἄπο ἀναλογίας καὶ τὴν ζώνην λέγεσθαι *ζέϊr* ϛολισμόν, καὶ ϛολισμὸν διὰ προσαρτημάτων ἢ καὶ ἐγκολαμμάτων, ὡς ἡμεῖς ἐξελάβομεν ἑρμηνεύοντες τὸ ἀλφάβητον (Τεῦχ. Α'. σελ. 11.§. 37).

Τὸ δὲ ἐκ δύο τμημάτων ζ = ⊏⊐ ἢ ⊸⊸ ὅπερ μονοκέφαλον γράφεται οὕτω ⊸● (1) καὶ συνημμένων τῶν δύο κεφαλῶν οὕτω, ⊸⊸ ἀνέγνων ἐν τῇ ῥηθείσῃ θαυμασίᾳ περιγραφῇ τῶν αἰγυπτιακῶν λειψάνων ὑπὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον ἀποσολῆς τῶν σοφῶν Γάλλων (Expédition etc. Τόμ. Α'. Ile de Philae), ἔνθα (planche 25 ἐν ἡμετέρῳ οἰκίσκῳ Θ'.) ἀναγινώσκεται ἐν παχυστομίᾳ βαρβαρικῇ τὸ Καίσαρος ΚΙΖΡΖ μετὰ

Οἰκίσκος Θ'.

τῆς ἐπαγομένης συνήθους εὐχῆς «τζέτε ἄχν βὰ Πτὰχ» (*αἰωροβίου*, ὡς ἑρμηνεύεται ἐν τῇ στήλῃ Πηλουσίου ἐν *ΦθαΗ*) (2). Καί μοι σημείου τὸ ὄνομα Καίσαρος γραφόμενον ΚΙΖΡΖ. Παρὰ γὰρ τοῖς Ἀσιανοῖς οὐ μόνον τὰ σύμφωνα παχυστομοῦνται, ἀλλὰ καὶ τὰ φωνήεντα οὐ κατὰ μοῖραν τίθενται, ὅτι ἀήθης αὐτοῖς ἡ γραφὴ αὐτῶν. Ἐν τῷ τετάρτῳ οἰκίσκῳ ὅμως τοῦ αὐτοῦ τεύχους καὶ τοῦ Ἑ. πίνακος καὶ ἐν τῇ αὐτῇ λέξει *Καίσαρος* εὑρίσκεται τὸ πρῶτον ζ

(1) Παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι τοῦτο τὸ ζ ἀνεγνώσθη ἐν πολλοῖς ἡμαρτημένως ὡς ⊂ =σ, ὅπερ ἐξὶν ἴσως ὁ γεννήτωρ τοῦ ἡμετέρου ἐκκλησιαστικοῦ C. Γραφὲν δὲ C κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Πτολεμαίων μετέβη εἰς τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν. Πολὺ δὲ πλησίον ἐστὶ τοῦ γραμμικοῦ ἱερογλυφικοῦ τοῦ σάμεχ ἡ C οὕτω γραφομένου Ϲ.

(2) Ὁ ΦθαΗ ἢ Πτὰχ ἢ καὶ ἁπλῶς Φθᾶ, ὃν καὶ ἄλλως Κνὲφ ὀνομάζουσι, σημαίνει τὸν Ὕψιστον Νοῦν. (Ὁρα **Sainte Croix Mystèresdu Paganisme**, ἔκδ. **Sylvestre de Sacy, Paris, 1817**. Τόμ. Ι'. σελ. 8.). Ὅθεν καὶ τὸ δὲ Πτὰχ σημανεῖ τὸ σὺν θεῷ. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀραβικὸν ڤ συγγενὲς τῷ αἰγυπτιακῷ Πτὰχ σημαίνει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἄρχεσθαι καὶ τὴν ἀρχήν, καὶ δὴ καὶ τὸ κατορθοῦν καὶ νικᾶν, فتح ἐνταῦθα ἥδέως ἂν ἐξέλαβον ἐν Νίκῃ, ὡς ἂν ἔλεγεν αἰωνοβίου, νικητοῦ, κοινὸν πρόσρημα τοῖς βασιλεῦσι.

(1) Ἴσως ὁ γενόμενος αὐτοκράτωρ περὶ τὰ 244 Μ. Χ. Ὅθεν συμπεραίνειν δυνάμεθα, ὅτι ἕως τότε, ἴσως δὲ καὶ μίαν ἢ δύο ἑκατονταετηρίδας κατώτερον, ἡ ἱερογλυφικὴ γραφὴ ἦν ἐν χρήσει δημοσίᾳ. Ἐπειδὴ ὁ Etienne Quatremère (**Recherches Critiques et Historiques sur la langue et la litterature de l'Egypte, Paris, 1808**, σελ. 8.) ἐκ τοῦ Καπιτωλίνου ἀναφέρει, ὅτι οἱ στρατιῶται τοῦ Γορδιανοῦ Γ', τοῦ διαδεξαμένου τὸν ῥαθέντα Φιλίππαν (238), ἐπέγραψαν τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ γράμμασιν ἑλληνικοῖς, ῥωμαϊκοῖς, περσικοῖς, ἰουδαϊκοῖς, καὶ αἰγυπτιακοῖς. Ἀλλ' οὐδόλως βέβαιον εἰ ταῦτα ἦσαν ἱερογλυφικὰ ἢ δημοτικὰ ἢ καὶ κοπτικά. Σὺν πᾶσι τούτοις, ἐπειδὴ τὸ τοῦ Φιλίππου ὄνομα φέρεται ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν, εἰκὸς συμπεραίνειν, ὅτι καὶ τὸ ἐπιτύμβιον ἦν ἱερογλυφικῶς ἐγκεχαραγμένον. Ὅπως δ' ἂν ἔχοι τὸ πρᾶγμα, κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἕνεκα τῆς προόδου τῆς κοπτικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς, ἣν ἐνηγκαλίσθη καὶ ὁ χριστιανισμός, ἦσαν πολὺ ἠμελημένα τὰ ἱερογλυφικά, καὶ πολλὰ παραφωνα εἰσήχθησαν εἰς τὴν γραφὴν ἢ καὶ εἰς τὴν μεταγραφήν, ἐξ ἧς ἡμεῖς ἐλάβομεν.

Οἰκίσκος Ι'.

(ἡμέτ. οἰκ. Ι'.) ὀρθῶς ἤτοι σ= ⊂ γραφόμενον οὕτω ΚΙΣΡΖ. Ἀλλὰ τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ οἰκίσκου ⌒ ἀναγινώσκω ■, ὥστε εἶναι τὴν πρώτην αὐτοῦ λέξιν οὐ Τλβιζ, ἀλλὰ Πλβιζ, ἤτοι Φίλιππος (1). Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ζ. Τὰ δύο τμήματα αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ κεῖσθαι ὁριζοντίως, εἰσὶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὑπερτεθειμένα παραλλήλως καὶ συνεζευγμένα οὕτω Z διὰ λοξῆς γραμμῆς, ὡς εὕρηται καὶ ἐν τῇ φοινικικῇ γραφῇ. Ἐν δὲ τοῖς ἀρχαίοις νομίσμασιν, οἷα τὰ τῆς Κυζίκου, συνενοῦνται σπανίως καὶ διὰ καθέτου οὕτω I. Ἐν δὲ τῇ αἰθιοπικῇ αἱ δύο γραμμαὶ εἰσὶ κάθετοι συνεζευγμέναι δι' ὁριζοντίου οὕτως H ὡς ἀνεγνώσθη ἐν τῇ περσικῇ σφηνοειδεῖ οὕτω |>>| κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ σοφοῦ Γροτεφένδ. Ἂν δέ τις λάβῃ κατὰ νοῦν τοὺς θαυματοποιοὺς (jongleurs) τῆς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας Αἰγύπτου, ζωννυμένους ὄφεις ἐπὶ φόβῳ τῶν θεατῶν, ὅθεν καὶ τὸ κοινὸν «ἐζώσθη εἰς τὰ φείδια», οὐκ ἀπιθάνως εἶπεν ἄν, ὅτι τεχνῖται ἐμιμοῦντο καὶ ζώνας ὀφιοειδεῖς, ἐχούσας τὰς πορπίδας ἢ δύο ἀντιθέτους ὄφεων κεφαλὰς ἢ καὶ μίαν μόνην. Οἴδαμεν δέ, ὅτι καὶ τὴν σήμερον αἱ κυρίαι φέρουσι περιτραχήλια *βόας*, ἔτι δὲ καὶ δακτύλια ἢ βραχιόνια ἐπὶ στολισμῷ ὀφιοειδῆ. Ἄλλως ἐν τῇ ἀραβίδι ὁ ὄφις μεταξὺ ἄλλων πολλῶν ὀνομάτων κοινότερον ὀνομάζεται καὶ χάϊ ⊃ ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης ἐξ ἧς καὶ ἡ ζωὴ ⊃ا χαϊάτ. Διὸ καὶ τὸ αἰώνιον δι' ὄφεως σπειρωτοῦ, οἱονεὶ ζωννύντος, ἐμφαίνεται κατὰ τὸν Ὡραπόλλωνα (Βιβ. Α'. Κεφ. ά.). Ὅθεν καὶ τὸ κρέας ἰδίως τῆς ἐχίδνης ὡς μάλιστα ὑγιεινὸν καὶ μακρᾶς ζωῆς παρεκτικὸν ὑπολαμβάνουσιν οἱ κοινοὶ ἀνέκαθεν· «προσιστοροῦσι δὲ ἔνιοι καὶ μακρογήρους γίγνεσθαι τοὺς ἐσθίοντας αὐτάς (Διοσκουρ. Βιβ. Β. κεφ. ιϛ'.)». Διὸ καὶ τὸ τζέτε (=ἀεὶ) ἀνωτέρω ἐγράφη ἱερογλυφικῶς τῷ ὄφει οὕτω ⌒. Πολλὰ γὰρ κατὰ πρόληψιν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγομεν περὶ τῶν ὀνειροκριτικῶν, εἰσήχθησαν ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν καὶ εἰς τὸ θρήσκευμα καὶ εἰς τὴν ἰατρικὴν καὶ εἰς τὰς μαγγανίας. Ἐξέστω δέ μοι ποιῆσαι καὶ τὴν ἑξῆς τήρησιν· ὅτι *ζώνη* οἱονεὶ *ζεόνη* ἢ δσεόνη (οἱονεὶ ἐκ τοῦ δέω) πολὺ πλησίον ἐστὶ τῷ ζέϊν, ἐξ οὗ καὶ παροιμιακὸς λόγος, *ζῇ καὶ ζώννυται*, ἤτοι ζῇ καὶ στολίζεται. Ἐν τῷ σαμσκρητὰ οὐδὲν γράμμα ἐκφωνεῖται ὅπως τὸ ζ. Εὕρηται δ' ὅμως ἐν τῷ γραν-θὰμ τὸ 2 φθογγαζόμενον ὡς τὸ Z ἐν τῇ ἰταλικῇ εἰς τὴν λέξιν pezzo (ὅρα ⅄).

68. Τὸ Η. ἦττα καὶ σαμαρικὸν ⅄ χέθ. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται εἶναι τὸ ἀνωτέρω ⅄ (=Ε) μεθ' ὑποσάτου ⅄ ὡς καὶ ἐν τῷ Σ ὀψόμεθα. Ὥστε τὰ δύο πνεύματα, ψιλὸν καὶ δασύ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν τῶν πατέρων προφοράν, χαρακτηρίζονται μικρᾷ τῇ διαφορᾷ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ γράμματος ⅄ ὡς καὶ ἐν τῷ ἰουδαϊκῷ ח καὶ ח. Διὸ καὶ ὁ Hug βουλόμενος ἀποδοῦναι λόγον τίνος ἕνεκεν τὸ δασὺ τοῦτο ἐλλείπει ἐκ τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου λέγει (σελ 11)· Sind nur in die Aufstuffung des Hauches ungleich, ἤτοι διαφέρουσι μόνον τῷ βαθμῷ τῆς πνεύσεως. Εἰ καὶ ἡ αἰτιολογία ταύτης τῆς ἐλλείψεως οὐκ ἔρρωται, λεγομένη οὕτως ἀντιβί-

Ἔτι δὲ καὶ ὁ σοφὸς κ. W. Brunet de Presle (Examen critique de la succession des Dynasties Egyptiennes, Paris, 1850, σελ. 169) ἐσημείωσε τοιαῦτα σφάλματα καὶ εἰς παναρχαιοτάτας ἐπιγραφάς.

ως εἰς τὸ ἦθος τῶν σημικῶν γλωσσῶν (τότε γὰρ οὔπω ἐξιχνίαζο ἅπαν τὸ ἀλφάβητον ἐκ τῶν νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν), συμβάλλει ὅμως ἀρκούντως εἰς τὸ ἡμέτερον προκείμενον, ὅτι δηλονότι τὸ ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο τὸ . Σὺν πᾶσι τούτοις εἰδέναι ὀφείλομεν, ὅτι τὸ φοινικικὸν ἀλφάβητον μετὰ τὸν Hug (ἔγραφε γὰρ περὶ τὴν ἀρχὴν τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος) ἐξηκριβώθη πολὺ ὑπὸ τῶν σοφῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Kopp, τοῦ Γεσενίου καὶ ἑτέρων, καὶ ἥδη ἀναγινώσκεται πλῆρες (ὅρα καὶ Cyclopaedia of biblical litterature τοῦ Kitto ἔκδ. β΄. Τόμ. Α΄. σελ. 120, ἔνθα τὸ Ε καὶ τὸ Η ταὐτὰ εἰσι σχεδὸν τοῖς σαμαρικοῖς, χαρακτηριζόμενα οὕτω καὶ).

Παρὰ δὲ τῷ Hitzig σημειοῦται καὶ οὕτω . Ὁ δὲ Welsford ἐκ τῶν παρὰ Dutens καὶ Rose νομισμάτων γράφει κἀν τῷ ἑλληνικῷ αὐτῷ τῷ ἀρχαίῳ. Καὶ τί μὲν σημαίνει τὸ ὄνομα εἴπομεν προλαβόντως (Τεῦχ. Α΄. σελ. 13. § 39), ἀλλ' οὐ περιττόν, ἵνα κἀνταῦθα ἐξηγηθῶμεν σαφέστερον. Ἄν τις λάβῃ κατὰ νοῦν, ὅτι ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς γράμμασι τὸ δασὺ τῆς πνεύσεως ἀνεγνώσθη ὑπὸ Χαμπολλιών, ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς τοῦ Πηλουσιῶτου ψηφίσματος, σημειούμενον διὰ δύο γραμμῶν (ﺡ χὰτ) πλεκτῶν, ἐμφαινουσῶν δύο κλώσματα, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ΦΘαΗ ἢ Πτάχ, οὕτω εὑρήσει τὴν ὀνομασίαν τοῦ δασέος Η προσφυῶς ἐμφαινομένην τῷ ﺡ σημαίνοντι μὲν τὴν γραμμήν, ἢ κλωστήν, ἢ κρόκην, ἢ μήρινθον καὶ τὰ παρόμοια, ἔχοντι δὲ καὶ τὴν ἀνάλογον πνεῦσιν (ὅρα καὶ De Rosny, Ecriture figurative σελ. 44). Ἀληθὲς μὲν ὅτι ἡ λέξις ἀναλογικῶς σημαίνει, κατὰ μὲν τὸν Saalschütz, Verzaünung, *φραγὴν* ἁπλῶς, κατὰ δὲ τὸν Hitzig, συνωνύμως πως Pferch, *περίφραγμα μάνδρας*. Ἐκ τῆς ἀναλογίας δ' ὅμως τοῦ ἄν τις εἴπῃ, ὅτι καὶ πτηνόν τι εἶχεν ὄνομα παρεμφερὲς ἀπὸ πνεύματος δασέος ἀρχόμενον, οἷον ἔχει τὸ τετράπουν ﺡ χούτ, ὅπερ οἱ λεξικογράφοι *αἴγαγρον* μεταφράζουσιν, οὐκ ἂν ἀπίθανα λέγοι. Ἔχομεν δὲ καὶ πτηνὸν ἐξ ἐλαφροτέρου πνεύματος ὀνομαζόμενον, οἷον ﻫﺪﻫﺪ ὁ ἔποψ. Καὶ κατὰ συγκυρίαν ﺣﻴﺜﺎ ἤτοι Ηιττᾶ (τοῦ Η προφερομένου δασέως οἷον χίττα) σημαίνει μακρόλαιμον τρουθοκάμηλον خيطاء بوتى λέγει ὁ μεταφραστὴς دبور قوشه اولان دوه اوزون τοῦ Καμοῦς ἐν λέξει. Ἔχει δὲ πάντοτε ἡ ῥίζα τὴν σημασίαν τῆς γραμμῆς ἢ σειρᾶς· ὅθεν καὶ *σειρᾶς* στρουθοκαμήλων ὡς ἐθίζουσι ταῦτα τὰ πτηνὰ νέμεσθαι, ἢ καὶ ἀκρίδων (παρὰ τῷ αὐτῷ λεξικογράφῳ). Ἴσως δὲ καὶ ὁ πατὴρ τοῦ ἀλφαβήτου, ἀφορῶν εἰς τὴν σειρὰν τῶν γραμμάτων, ἔθετο τοῦτο τὸ περιεκτικὸν ὄνομα. Οὐκ ἀδύνατον λοιπὸν ἀποδοῦναι λόγον ἀποχρῶντα τῆς σχέσεως τῆς μορφῆς πρὸς τὸ ὄνομα καὶ τὴν σημασίαν. Καὶ δὴ τό τε (=ε ψιλόν), ἐμφαῖνον πτηνὸν κατά γε μορφὴν καὶ ἔννοιαν, ὡς καὶ τὸ ἱερογλυφικὸν ἀφίστανται πολὺ τῆς ἰδέας τοῦ *φραγμοῦ*. Ἀλλὰ καὶ τὸ συρικόν, καί τοι μακρόθεν, συμβιβάζει ὅμως πολὺ τὴν παρ' ἡμῖν προβαλλομένην ἐκδοχήν. Γράφεται γὰρ οὕτω. . Καὶ ἐπανορθούμενον ἔξει μὲν ὁπώσποτε ἀμυδρὰν ἰδέαν πτηνοῦ, ἀναλόγου τῷ ἐν τῷ σαμαρικῷ πλὴν τοῦ ὑποσάτου, ὀφθήσεται δ' ὡς ἄμβλωθρον τοῦ καὶ οὐδέποτε *φραγῆς*. Ἴσως δὲ οὕτω συμβιβάζεται καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Saalschütz (σελ. 51—54) ἐκτάδην ἑρμηνευομένη περὶ τοῦ Ε καὶ Η γνώμη. Λέγει γάρ· Bei der grossen Aehnlichkeit des ה und ח sowohl der Gestalt als dem Laute nach, liegt dem Gedanke nicht fern, dass beide anfænglich nur durch ein Zeichen, næmlich das des Chat, von dem sich der Name und ein demselben entsprechendes characteristisches Bild erhalten hat, vertretten wurden κτλ. Ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνει, ὅτι μόνη ἡ προφορὰ διέστελλε ταῦτα, κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν γνώμην τοῦ Hug (εἰμὴ ὅτι οὗτος μὲν λέγει πρωτότυπον τὸ Ε, ἐκεῖνος δὲ τὸ Η), καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα, ἤτοι κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτῶν, ὅτε ἐτελειοποιήθη τὸ ἀλφάβητον, ὅτε δηλαδὴ ἐχωρίσθησαν διὰ μόνης τῆς ἐμφαντικῆς φωνῆς חא =χέ, ὠνόμασται τὸ Ε ἄνευ σημαντικοῦ ὀνόματος καὶ ἑπομένως ἄνευ σχήματος παραστατικοῦ ἀντικειμένου τινός. Καὶ οὕτως ἀποκηρύττει τὴν ἰδέαν τῆς ὀπῆς, ἣν πρότερον (ὅρα ἀνωτέρω § 65) ἐκ τοῦ Ewald υἱοθέτησεν. Ἡμεῖς ἐσμὲν ὅλως περὶ τῆς διὰ παντὸς ἀκεραιότητος τοῦ σημικοῦ ἀλφαβήτου, συμφωνοῦντες καθ' ὁλοκληρίαν μετὰ τοῦ Hitzig, ἔς γε τοῦτο, λέγοντος· Diese XXII Buchstaben kehren in allen semitischen Alphabeten wieder. Τοῦτο δὲ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἀσὶμ ἐφένδης ἐν τῷ Καμοὺς ἐν λέξει إبجد ὅτι καὶ οἱ Ἄραβες ἔγραφόν ποτε τούτοις μόνοις καὶ σὺν πᾶσι τούτοις. Καὶ μηδαμῶς συγκατατιθέμενοι τῷ Olshausen λέγοντι (σελ. 4.)· Halte ich es für unrichtig, wenn man sagt (ὁ δ' εἰπὼν ἦν ὁ Hitzig) dieses Alphabet sei vollkommen selbstændig, und von jedem andern unabhængig, πιςεύομεν, ὡς ὁ γεννήσας ἐγέννησεν αὐτὸ ἄρτιον, ἤ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ αὐτοῦ Hitzig (σελ. 4.)· Wie aus Jupiters Haupte die Minerva. Ἀλλὰ καὶ λόγους ὁλοκλήρους ἡρμηνεύσαμεν ἐκ τῆς σειρᾶς τῶν φωνῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων αὐτοῦ, ὅπερ οὐκ ἂν γένοιτο, εἴπερ κατ' ὀλίγον καὶ κατὰ καιρὸν ἀνεπληροῦτο τὸ Ἀλφάβητον. Διό, καὶ ὡς οὐδαμῶς στέργομεν εἰς τὸ θεωρεῖν αὐτὸ γεγονέναι μέν ποτε κολοβόν, κατὰ ταύτην ἢ κατ' ἐκείνην τὴν φωνήν, ἀναπληρωθῆναι δὲ τῷ χρόνῳ καὶ κατ' ὀλίγον, οὕτως οὐδαμῶς ςέργομεν κατατρίβειν τὸν χρόνον καὶ διαπλανᾶν ἐν ἀντιλογίαις τοὺς τὰ τοιαῦτα φιλοκρινοῦντας. Αλλ' αὐτοὶ κρινέτωσαν περὶ τῆς δικαιότητος τῶν λόγων καὶ τῆς ἀναλογίας. Ἐν τῷ σαμσκρητά, ἐπειδὴ πλήθουσι τὰ δασέα ἢ τὰ πνευστικὰ σύμφωνα, ἓν μόνον πνεῦμα ἄσχετον ψιλὸν εὑρίσκεται, καὶ τοῦτο οὐδόλως ἀνάλογον ἔχον τὴν μορφήν, ἂν μὴ εἴπῃς πάντη, ἐν μέρει οὕτω οἷον ε τροχαλὸν κρεμάμενον. Ἐν τῇ ἑτρουρικῇ οἱ ἀκριβέστεροι οὐ συναριθμοῦσι τὸ στοιχεῖον ἐν τοῖς ἑτρουρικοῖς, εἰ καί τινες ἐσημείωσαν αὐτὸ οὕτω (ὅπερ πολλὴν ἔχει τὴν ὁμοιότητα πρὸς τὸ Σιναϊτικὸν ὡς ἐσημείωσεν αὐτὸ ὁ Πορφύριος) ὅπως ὁ Γόρι, (Dif. dell' alfab. degli antichi Toscani, Πρόλογ. σελ. CXLIX) ἐν τῷ καὶ πιθανῶς ἔν τισιν ἑλληνικαῖς λέξεσι, καὶ τοῦτο οὐ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῶν Ἑτρουρίων. Παντάπασι δὲ ξενίζει τὸ ρυνικὸν κατὰ Ῥυδβέκιον .

69. Τὸ Θ. Θῆτα καὶ σαμαρικὸν θὲθ καὶ ἑβραϊςὶ טית καὶ συριςὶ θῆθα. ὁ Welsford ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ (σ. 147) παραδόξως τὸ ἑλληνικὸν Θ τίθησιν ἀντίςοιχον τῷ ἑβραϊκῷ ת ἤτοι Τ, ἀπαναινομένων καὶ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς θέσεως ἔν τε τῷ ἀναγνωςικῷ καὶ λογιςικῷ. Εἶτα προστίθησιν· It appears to me to be one of the very oldest letters in existence

to have passed into the Greek Alphabet directly from the sanskrit, and not through the medium of any of the shemitic languages or Alphabets, and to have been primarily an hieroglyphic, both in China and Egypt. Λέγει δὲ ὅτι τὸ Θ ἐν μὲν Κίνᾳ σημαίνει ἥλιον ὀνομαζόμενον ζῦ (jy), ἐν δὲ Αἰγύπτῳ τὸν αὐτὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα ΦΡΕ καὶ ὅτι τὸ ἀνωτέρω γρανθαμικὸν Ο ἐν τῷ σαμσκρητά, κατὰ τὸν λεξικογράφον Wilson, σημαίνει *κόκλον*, *σφαῖραν*, *δίσκον* τοῦ ἡλίου (*Σίβα*), καὶ τῆς σελήνης (*Παρβατή*), καὶ εἴδωλον, καὶ θεόν, καὶ ἓν ὄνομα τοῦ Σίβα. Καὶ προστίθησιν, ὅτι ὁ κύκλος ἐστὶ τὸ οὐσιῶδες τοῦ γράμματος, τετραγωνισθέντος ὑστεροχρόνως ἐν ταῖς ἐγγλυφαῖς διὰ τὸ εὔκολον. Καὶ τῷ ὄντι τὸ PA, ἢ PE καί, σὺν τῷ ἄρθρῳ Π ἢ Φ, ΦΡΕ, σημειοῦσιν οἱ Αἰγύπτιοι τῷ Θ, ὡς ἁπανταχοῦ ἐν τῷ οἰκείῳ PaMeΣO καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. Ἀλλ' ἐν τῇ κινικῇ γραφῇ τὸ ζῦ ἐστὶν ἡ οβ΄. κλεῖς καὶ σημαίνει ἥλιον, γραφόμενον οὕτω , ὅπερ ὁ Welsford (σελ. 276) ὁμολογεῖ μὲν νῦν γράφεσθαι τετράγωνον, διὸ ὀνομάζει αὐτὸ a sort of ladders, εἶδος ἀναβάθρας, λέγει δὲ ὅτι ἀρχῆθεν ἐγράφετο κύκλος. Ἡ γὰρ κινικὴ γραφὴ ἀπαναίνεται τὸ στρογγύλον καὶ πᾶν καμπυλόγραμμον συγκεκλεισμένον, καὶ οὐδ' ἂν εὕροις οὐδὲ ἓν τοιοῦτο ἐν ὅλῳ ἡμιολίῳ μυριάδος λέξεων τῶν ὑπὸ Guignes. Τὸ δὲ θῆτα σημαίνει σημεῖον διακριτικὸν περιδεδεμένον ἢ διακεκριμένον σημείῳ τινὶ ὅθεν καὶ ἁπλῶς ὅριν ὄντα ἐσπειρωμένον ἢ καὶ κολουριασμένον, οἷον δεσμόν, καὶ ἰδίᾳ ὅριν ἐςιγματισμένον καὶ ποικιλόχρουν ﻣﻘﻠﻢ nuancé de diverses couleurs. Διὸ καὶ ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Μ. 208) λέγει·

Τρῶες δ' ἐρίγησαν ὅπως ἴδον αἴολον ὄφιν.

Τὸ Θ σημαίνει ἔτι πτηνόν τι κατάστικτον τοῦ γένους Κατᾶ (ἴσως frangolina), ἰδίως δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν ἵππων λευκόν, καί τι πέταλον περιδεόμενον ἐπὶ τοῦ μετώπου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐν τῷ προσεύχεσθαι, καὶ πᾶν ὅ,τι περίαπτον, ὡς σημεῖον διασταλτικόν (monimentum, λέγει ὁ Καστέλλης), καὶ τὰ δέματα ἐκ παλαιῶν τριμάτων διαφοροχρόων πανίων, κρεμαμένων εἰς τὰς οὐρὰς τῶν καμήλων ἢ εἰς τὰ κέρατα τῶν νεμομένων βοῶν, ὡς σημεῖον διαστολῆς καὶ ἀναγνωρισμοῦ τοῦ κτήτορος. Τὸ οὖν περίκλαςον σχῆμα σημαίνει περίαπτον δεσμὸν οἷον καὶ τὸ ἑλληνικὸν θ καὶ Θ. Συμμαρτυρεῖ δὲ τῷ λόγῳ καὶ τὸ ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς emroulement

περισ*ί*λισις, κατὰ τὸν Χαμπολλιών. Ἐπὶ τῇ αὐτῇ σημασίᾳ καὶ ὁ Hitzig (σελ. 35) ἐκλαμβάνει τὴν λέξιν gekugelt, das sich ringelt, καὶ παραλληλίζει τὸ ἑβραϊκὸν ע πρὸς τὸ νουμιδικὸν , ὅπερ λέγει, ὅτι γράφεται καὶ ἄλλως . Εἰς ταῦτα ὁ Πορφύριος προσίθησι καὶ καὶ καὶ καὶ ἐκ τῶν σιναϊτικῶν ἐπιγραφῶν καὶ καὶ καὶ οἷον ἔξω ἔχοντα τὴν συστροφήν. Ὁ Hitzig ἐκλαμβάνει τὸ σχῆμα ὡς κεφαλὴν ὄφεως, ἐφ' ἧς ζηρίζει τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ, ὡς ὀψόμεθα ἐν ἰδίᾳ προσλαλιᾷ. Ἐν τούτοις τὰ δύο ἑλληνικὰ σχήματα θ καὶ Θ τῷ αὐτῷ που φθόγγῳ, καί τοι τραχεῖ, εὑρίσκονται ἐν τῷ γραν-θαμικῷ ἀλφαβήτῳ οἷον Ο=ΤΤΗΗα καὶ =ΤΗα, τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ὑπερώου, τὸ δεύτερον ἐπὶ τῶν ὀδόντων (ὅρα καὶ Ο). Ὁ Saalschütz (1) φέρει ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν βραχίονα μετ' ὠλένης καὶ χειρὸς ἀνεφγμένης, φερούσης ἐν παλάμῃ τρίγωνόν τι οὕτω καὶ .

Καὶ ἐπειδὴ ἡ χεὶρ αἰγυπτιαστὶ λέγεται ΤΩΤ, πλησίον τῆς φωνῆς τοῦ γράμματος τὲθ ἢ θὲθ, συμπεραίνει, ὅτι καὶ τὸ γράμμα αἰγυπτιακὴν ἔχει σημασίαν. Πρὸς τούτοις δοκεῖ δοξάζειν, ὅτι τὸ σχῆμα τοῦ ἑβραϊκοῦ ט καὶ τοῦ σαμαρικοῦ ἤτοι τὸ Θ δύναται προσαρτηθῆναι διὰ τοῦ δημοτικοῦ εἰς τὸ ἐνδειχθὲν ἱερογλυφικόν. Ἄλλως ὅμως ἔχει καὶ ὄφιν οἷον ἀνωτέρω σεσημειώκαμεν, ἴσως διότι τὸ συρικτὸν θ πολλὰ πλησιάζει εἰς τὸ ζ.

70. Τὸ Ι. ἰῶτα καὶ σαμαρικὸν ἰώδ. Ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις φοινικικαῖς ἐπιγραφαῖς, ταῖς εὑρεθείσαις ἐν Κιττίῳ καὶ ἐν Μελίτῃ, ὡς σημειοῖ ὁ προεπαινεθεὶς Hug (αὐτόθι), εὑρίσκεται τὸ Ι ἐγκεχαραγμένον οὕτω ἢ καὶ . Τοῦθ' ὅπερ ἔνθεν μὲν παρεμφερές πως ἐστὶ πρὸς τὸ ἀνωτέρω σαμαρικόν, ἔχον ὅμως ἄλλην θέσιν, ἔνθεν δὲ πρὸς τὸ ἱερογλυφικόν, ὅπερ λέγει ὁ Hug εὑρηκέναι οὕτω . Ὁ Saalschütz παρατίθησιν ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν ὠλένην ὁλοσχερῆ, ὡς καὶ ἐν τῷ Θ ἄνευ ὅμως τοῦ τριγώνου καὶ ἑρμηνεύει τὸ φοινικικὸν ὡς ἐμφαῖνον μόνους τοὺς δακτύλους, ἤτοι χεῖρα ἠνεῳγμένην ἢ τεταμένην, ausgestreckte Hand. Μικροῦ δεῖν τὸ αὐτό φησι καὶ ὁ Hitzig (σελ. 35—36) εἰς διαφοράν, λέγων, τοῦ Κέφ, ὅπερ γράφει οὕτω gekrummte Hand = Faust (πυγμή). Χαρακτῆρας δὲ τοῦ Ι δίδωσιν ἐκ τῶν φοινικικῶν τοὺς ἑξῆς· καὶ καὶ καὶ καὶ ἐπιλέγων· Zeigt ausser dem aufwaerts gekehrten Daumen drei Finger. Ὁ δὲ Πορφύριος ἐκ τῶν Σιναϊτικῶν ἐπιγραφῶν σημειοῖ οὕτω . Ἐν τῷ ἑτρουρικῷ ὁ Γόρι ἔχει σχῆμα ἀπαράλλακτον τῷ ἑλληνικῷ. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ τοῦ γράμματος ἰὼδ σημαίνει πως χεῖρα. Εἴπομεν δέ πως, διότι κατὰ τὴν νῦν τῶν σημικῶν γλωσσῶν προφορὰν οὐ διὰ τοῦ φωνήεντος ω ἀλλὰ διὰ τοῦ ε (ἐν τῷ ἑνικῷ) οἷον ע καὶ διὰ τοῦ α σημαίνεται ἡ χεὶρ יד· διὰ δὲ τοῦ ω ἢ ου μόνον ἐν τῇ συρικῇ οἷον ἐν λέξει ἤτοι ἰώδα, σημαινούσῃ κατὰ τὸν Καστέλλην *puerum*, puerum. Αὕτη δὲ ἡ λέξις ἐστὶ συγγενὴς καὶ φωνῇ καὶ σημασίᾳ πρὸς τὴν ἀγγλικὴν youth (*νεότης* ἢ καὶ *νέος*) καὶ τὴν καρατουρκικὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν *ἠΰθεος*. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ὑποτύπωσιν τὴν τῆς χειρὸς δηλ. δύναται σημαίνειν ἰδεογραφικῶς τὸ αἰτητικὸν καὶ τὸ χρείαν ἔχειν βοηθείας ἢ πορισμοῦ (Διόδ. Σικ. Γ'.), ὡς τὰ παιδία· ἡ γὰρ χεὶρ κατὰ θέσεις καὶ στάσεις πολυσήματος· φωνητικῶς δὲ ἔχει δύναμιν τοῦ Τ, ὡς ἐν τῷ στοιχείῳ δειχθήσεται. Ἡμεῖς ἐξελεξάμεθα τὴν συρικὴν σημασίαν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἤτοι *παιδίον*, ὡς ἁρμόζουσαν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συνθήκῃ τοῦ ἀλφαβητικοῦ λόγου. Πῶς δὲ μετέπεσε τὸ Ι ἐκ τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ σχημάτων, τοῦτε σαμαρικοῦ καὶ φοινικικοῦ, εἰς τὴν ἁπλουστάτην γραμμικὴν ἐκτύπωσιν καὶ ἐν τῇ χαλδαϊκῇ καὶ ἐν τῇ συρικῇ καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ι εἰς ἁπλοῦν, οὕτως εἰπεῖν, σημεῖον, ὥστε καὶ παροιμιακῶς λέγεσθαι πᾶν σμικρὸν καὶ ἁπλοῦν *ἰῶτα*, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἂν μή τις διϊσχυρισθῇ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνωτέρω φοινικικοῦ μεταπεσόντος εἰς τὸ ἐμορφώθη τὸ ἐκ δὲ τούτου πάλιν τὸ Ι. Ὁ Saalschütz λέγει, καὶ οὐκ ἀπιθάνως, ὅτι ἡ μετάβασις ἐγένετο πρῶτον ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς, γραφεισῶν τριῶν παραλλήλων ||| ἀντὶ τριῶν δακτύλων, εἶτα δύο, εἶτα δὲ καὶ ἑνὸς μόνου, ὅθεν τὸ ἑλληνικὸν Ι. Δηλοῦται δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὧν ἐπιφέρει δημοτικῶν σχημάτων, οἷον = = = καὶ τέλος = ἐξ οὗ ἄν τις εἴποι καὶ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν . Τὸ γὰρ πάλαι παρ' Ἕλλησι Ι κατὰ πέντε ἢ ἓξ μορφὰς ἐτυπώθη, ὧν μία καὶ ἡ δειχθεῖσα, ἧς πλησίον καὶ τὸ ἀραβικὸν (*ἰέ*), ἤτοι Ι παχύ, δυνάμενον ὁτὲ μὲν ὡς φωνῆεν ὁτὲ δὲ ὡς σύμφωνον καὶ ἴδια ἔχον πάθη γραμματικά. Τοῦτο τὸ παχὺ τετραγωνιζόμενον εὑρίσκεται καὶ ἐν τῷ βραχμανικῷ οὕτω οἷονεὶ ὡς ἔγγιστα τοῦ ἀρχαίου προσημειωθέντος ἑλληνικοῦ . Ἐν τῷ βραχμανικῷ εὑρίσκονται καὶ ἕτερα δύο καθαρὰ φωνήεντα τὸ μὲν βραχὺ τὸ δὲ μακρὸν παρεμφερὲς τῷ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀμφότερα περίαπτα τοῖς συμφώνοις, τὸ μὲν ἀριστερόθεν οἷον ἐν τῷ (*ἅγιος*) τὸ δὲ δεξιόθεν οἷον ἐν τῷ (*γυνή*). Καὶ ἐκ τοῦ γραναθαμικοῦ ψιλοῦ φωνήεντος ἤτοι Ι ἂν ἀφαιρέσῃς τὴν συστροφὴν (ὅρ. Τεῦχ. Β'. σελ. 63. § 61) εὑρήσεις αὐτὸ ὅμοιον τῷ ἀνωτέρω ἀραβικῷ ἢ ἑλληνικῷ οἷον = υ. Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς ὁ Χαμπολλιὼν ἀναγινώσκει Ι τὰ δύο ὡς ἐν τῷ ΠΤΟΛΜΙΣ (οἰκ. ΙΑ'.) ἤτοι Πτολεμαῖος.

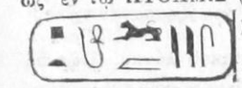

Καὶ πάντως τὸ σχῆμα εἴποις ἂν εἶναι τὸ ἰουδαϊκὸν

Οἰκ. ΙΑ'.

πλὴν τῆς σμικρότητος. Ἀλλ' ἐν τῇ ἱερογλυφικῇ ἄστατα καὶ ἀχαρακτήριστα τὰ φωνήεντα, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ ἀραβικῇ γραφῇ. Διὸ καὶ ἐν πολλοῖς οἰκίσκοις βασιλικῶν ὀνομάτων, ἓν μόνον εὑρισκόμενον ἀναγινώσκεται Α, οἷον ἐν τῷ οἰκίσκῳ Ἀμενὼτῳ (ὅρα Τεῦχ. Β'. σελ. 65. οἰκ. Ε'.) παρὰ W. Brunet de Presle (Exam. Crit. de la Success. des Dynast. Égypt. σ. 161). Ὅθεν καὶ ἐν τῷ οἰκίσκῳ τοῦ Πτολεμαίου δύναται ἀναγνωσθῆναι τὸ μὲν πρῶτον ὡς α τὸ δὲ δεύτερον ὡς ε οἱονεὶ ΠΤΟΛΕΜαΐΣ. Ἐν τῇ ἑτρουρικῇ ἀείποτε εὑρέθη γραμμίδιον κάθετον οἷον τὸ ἡμέτερον.

71. Τὸ Κ. κάππα καὶ σαμαρικὸν Κὰφ ἢ κατὰ προφορὰν Κέφ. Πλησίον δ' αὐτοῦ καὶ τὸ κουφικὸν ὅθεν καὶ τὸ κοινὸν οἷον τῆς τριγώνου στιγμῆς μεταβληθείσης εἰς γραμμὴν λοξήν. Οὐ μακρὰν δὲ τούτων καὶ τὸ ἰουδαϊκὸν ὁμοίως καὶ τὸ ἑστράγγελο ὡς καὶ τὸ κοινὸν ψιτὸ λεγόμενον ἤτοι ἁπλοῦν . Ὁ Hug σημειοῖ ἐκ τῶν ἀρχαίων νομισμάτων παρ' Ἕλλησιν οὕτω καὶ ὅπερ ἐν Κυζικινοῖς νομίσμασιν εἶδον οὕτω πλησίον τοῦ ἱερογλυφικοῦ οἱονεὶ δύο ὠλέναι ἀναπεπταμέναι δεομένου ἢ αἰτοῦντος. Ὁ Hug ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν φέρει παλάμην οὕτω . Καὶ πάντως αὐτὸ τὸ ὄνομα Κὲφ δηλοῖ τὴν παλάμην ἢ καὶ τὸ δράζασθαι· πόθεν δ' ἔλαβε τοῦτο οὐ σημειοῖ ὁ Hug. Αἱ δύω ὅμως ὠλέναι ἀναγινώσκονται ἐν τῷ οἰκίσκῳ (ΙΒ'.) Σεβεκώφ.

Τὰς δύω ὠλένας φέρει καὶ ὁ Saalschütz ἐκ τῶν ἱερογλυφικῶν. Ἀλλὰ δοκεῖ κοινότερον κατὰ καιροὺς εἶναι τὸ σύμβολον ὡς ἐν τοῖς ὀνόμασι Κλεοπάτρα (Τεῦχ. Β'. σ. 65. οἰκ. Β) καὶ Αὐτοκράτωρ (αὐτ. οἰκ. Δ'.)

Οἰκ. ΙΒ'.

Τῷ χρόνῳ δὲ μετεμορφώθη πως· διότι ἐν τῷ Καίσαρος (ἀνωτέρω οἰκ. Θ'.) γράφεται οὕτω ἤτοι καμπύλῃ τῇ ὑποτεινούσῃ γραμμῇ. Ἐντῇ ἑτρουρικῇ ὅμοιον ἢ μᾶλλον ταὐτόν ἐστι τῷ ἑλληνικῷ καί ποτε μικρόν τι παραλλάσσον οὕτω ἢ καὶ ἁπλῶς ἀτεχνίᾳ ἴσως τοῦ γράψαντος ἢ διὰ τὸ συγκεχύσθαι τῷ Γ, ὅπερ, ὡς εἴδομεν (ἐν § 63.) εὑρέθη, ὡς τὸ λατινικὸν C, καὶ ἐν ἑλληνικοῖς νομίσμασιν. Ὁ Hitzig ὡς φοινικικὸν σχῆμα τοῦ γράμματος παρέχει ἐν τῷ πίνακι ἓν μὲν τὸ ἕτερον δὲ τὸ · ἀλλ' εἴποι ἄν τις, ὅτι συνέχεε τὸ καὶ τὸ Κ. Ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς αἱ μορφαὶ ἠλλαξαν κατὰ χρόνους καὶ τόπους, οἷον καὶ

(1) Ὁ Hug περιορίζει τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ περὶ τῆς σχέσεως τῶν γραμμάτων πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ἐξ ὧν παρωνυμοῦνται, ἐπὶ μόνων τῶν 15 στοιχείων, τῶν κατὰ πρῶτον εἰσαχθέντων παρ' Ἕλλησιν, οἷον α. β. γ. δ. ε. ι. κ. λ. μ. ν. ο. π. ρ. σ. τ., καὶ ὄντων κοινῶν, ὡς λέγει, καὶ τοῖς Φοίνιξι (ὅρα §. 68). Περὶ δὲ τῶν ζ. ξ. η. θ. οὐδένα λόγον ποιεῖται, πόθεν δηλαδὴ ἔσχον τὰ ὀνόματα καὶ τί σημαίνουσι.

. Ἐν τῷ σαμάκρητὰ δύο εἰσὶ τὰ Κ, τὸ μὲν ψιλὸν ὅπερ ἄλλως γράφεται ἔχον ἴσως μακρόθεν ἐμφέρειάν τινα πρὸς τὸ ἡμέτερον τροχαλὸν κ, τὸ δὲ δασὺ τραχύπνευστον παντάπασι ξενίζον καὶ τὴν μορφὴν καὶ τὴν φωνήν.

72. Τὸ Λ. λάμβδα καὶ σαμαρικὸν λάμεδ. Σημαίνει δὲ ἡ φωνὴ τὸ τύπτειν τινὰ ὀργάνῳ τινὶ τυπτικῷ, ἢ ἁπλῶς τὴν τύψιν ἐπὶ παιδείᾳ, καὶ ἐκ μεταφορᾶς τὸ παιδεύειν καὶ διδάσκειν, ἢ καὶ ἀφῃρημένως τὴν παιδείαν καὶ μάθησιν. Τὴν αὐτὴν σημασίαν ἀπέδωκε πάλαι ὁ θεῖος Ἱερώνυμος. Τυπτικὸν δὲ ὄργανον ἑρμηνεύει καὶ ὁ Saalschütz, Knüttel καὶ Geissel. Ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς εὕρηται, ὡς ἐν τῷ οἰκίσκῳ Πτολεμαῖος (ὅρα ἀνωτέρω οἰκ. ΙΑ΄.) καὶ Κλεοπάτρα (Τεῦχ. Β΄. σελ. 65. οἰκ. Β΄.) διὰ λέοντος ἐμφαινόμενον. Πολλάκις δὲ τίθεται καὶ ἀντὶ τοῦ Ρ λαμβδιζομένου, ὡς ἐν τῷ οἰκίσκῳ ΑὐτοκράτωΛ (Τεῦχ. Β΄. σελ. 65. οἰκ. Δ΄). Ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη ἐναλλαγὴ τοῦ στοιχείου Ρ εἰς Λ ἐγίνετο κατ' ἰδίωμα τῆς αἰγυπτιακῆς γλώσσης, ἐσημείωσε καὶ ὁ Quatremère (Recherches sur l' Egypte etc. σελ. 228 ὑποσημ. 5) ἐκ τοῦ παναρχαιοτάτου τμήματος τοῦ Προφήτου Ἱερεμίου ἐν μεταφράσει αἰγυπτιακῇ κοπτικοῖς γράμμασι γεγραμμένῃ. Ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαίᾳ γραφῇ εὕρηνται καὶ ἕτεραι μορφαί, οἷον ἀρχαιοτάτη ὁμοία τῇ φοινικικῇ κατὰ τὸν Hitzig. ὁ Hug ὅμως φέρει τὰς ἑξῆς ἁπλουστέρας καὶ ὁμοίαν τῇ ρουνικῇ, ἔτι δὲ τὰς καὶ καὶ ὅθεν καὶ ἡ λατινικὴ καὶ ἡ ἀρμενικὴ κτλ. Τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ στοιχεῖ καὶ τὸ ἰουδαϊκὸν καὶ τὸ ἐστράγγελο ᾧ ἕπεται καὶ τὸ Κουφικὸν καὶ τὸ ἀραβικὸν εἰμὴ καθ' ὅσον καμπύλον. Τὸ δὲ ἑτρουρικόν ἐστιν ὅμοιόν πως . Ἐν τῷ σαμσκρητὰ δύο Λἔχουσιν οἱ Ἰνδοί, τὸ μὲν σύμφωνον γραφόμενον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν συμφώνων οὕτω ἢ καὶ τὸ δὲ ὡς φωνῆεν, καὶ τοῦτο διπλοῦν καὶ ὑπογραφόμενον εἴτε ἐλαφρὸν καὶ ἄτονον εἴτε παχὺ . Ἀλλ' ἅπαντα ταῦτά εἰσι ξένα τῆς σημικῆς μορφῆς, ἂν μὴ εὕρῃς ὁμοιότητά τινα μεταξὺ τοῦ καὶ τοῦ κεφαλαίου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ δὴ καὶ τοῦ τροχαλοῦ λ, προσεγγίζοντος τῷ αἰγυπτιακῷ δημοτικῷ, ὅπερ ὁ Saalschütz οὕτω σημειοῖ ἐν τῷ πίνακι. Ἀλλὰ καὶ τὸ γρανθαμικὸν ἔσχατον σύμφωνον Λ (τρία γὰρ εἰσὶ ταῦτα οἷον καὶ ὅπερ καὶ τελικὸν τίθεται, καὶ ἐξ οὗ, ἂν ἀφέλῃς τὴν ἀρχικὴν συστροφὴν τῆς γραμμῆς (ὅρα § 62), ὅμοιόν πως εὑρήσεις τῷ σαμαρικῷ. Ὁ Hug, ἀγόμενος ἐκ τῆς φοινικικῆς ἢ καὶ ἑλληνικῆς ἀρχαίας γραφῆς, εἰκάζει αὐτὸ μὲν σημαίνειν τὸ Stechen, κεντᾶν, καὶ τὸ Unterrichten, διδάσκειν, τὸ δὲ σχῆμα Griffel, γραφίδα ἢ στῦλον γραφικόν. Ὁ Hitzig (σελ. 11), ἑρμηνεύσας die Geissel ἤτοι μάστιγα, fouet, ἔλκει τὴν σημασίαν εἰς ὄφελος τῆς ἑρμηνείας, ἣν δίδωσιν εἰς τὸ Ἀλφάβητον, ὡς ὀψόμεθα· Besser, λέγει, Ochsenstechel «κάλλιον δηλ. βούκεντρον.» Ἀλλ' ἡ μορφὴ τοῦ γράμματος ἀπαναίνεται τοῦτο. Ἡμεῖς εἰκάσαμεν καὶ πάλαι, ὡς καὶ νῦν, ἀπό γε τῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος ποδηγετούμενοι καὶ τῆς σαμαρικῆς γραφῆς, εἰ θέλεις δ' ἔτι καὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, εἶναι μὲν ὄργανον τυπτικόν, οἷον μάζιγά τινα ἐφπλωμένην, σημαίνειν δὲ συμβολικῶς παιδείαν ἢ διδασκαλίαν (1). Ὅθεν ἐν συμπεράσματι ὀρθῶς κεῖται ἐνταῦθα σύμβολον παιδείας καὶ μαθήσεως ἡ μάστιξ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.

(1) Καὶ πάντως ἡ μὲν ἐξουσία τοῦ διοικεῖν καὶ ἀποφαίτζειν ἐσημαίνετο τὸ πάλαι διὰ κλειδῶν. Ὁ Προφήτης Ἡσαΐας λέγει κατὰ τοὺς Ο΄. (ΚΒ. 22)· «Καὶ δώσω τὴν δόξαν Δαυὶδ αὐτῷ, καὶ ἄρξει, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἀντιλέγων. Καὶ δώσω αὐτῷ τὴν κλεῖδα οἴκου Δαυὶδ ἐπὶ τῷ ὤμῳ αὐτοῦ, καὶ ἀνοίξει, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀποκλείων, καὶ κλείσει, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀνοίγων.» Καὶ κατὰ τοῦτο ἄλλοθι (Θ΄. 6.) λέγει· «Οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγεννήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ.» Καὶ ἐν τῷ Ἱερῷ Εὐαγγελίῳ ἡ ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἀναγγέλλεται συμβόλῳ κλειδῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν προγόνων ἐκαλοῦντο «κλειδοῦχοι θεῶν» ἔφερον δὲ καὶ τὸ σύμβολον (ὅρα σημ. Σπανεμίου εἰς Καλλιμάχου ὕμνον Δήμητρος στιχ. 45· ἔκδ. Ἐρνέστου, 1761, καὶ ἐκτάδην ἐν ταῖς σημειώσεσι τοῦ Γεσενίου εἰς ἅμαρσ τὰ εἰρημένα χωρία τοῦ Προφήτου ἐν τῇ συγγραφῇ W. Gesenii Comment. über den Jesaia, Leipzig 1821.). Ἡ μὲν κλεῖς λοιπὸν ἦν σύμβολον τῆς ἐξουσίας ἢ ἐπιμελείας τοῦ διοικεῖν· ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐσημαίνετο ἡ διὰ ῥάβδου, ὅθεν καὶ τὸ σκῆπτρον, καὶ ἡ ῥαβδουχία παρὰ Ῥωμαίοις, οὐ πρὸ χρόνων δὲ πολλῶν καὶ παρὰ Τούρκοις, ὅτε ἤρχετο, ὡς ἀγορανόμος, ὁ Σταμπολεφένδης, ἢ καὶ διὰ μάστιγος παρ' Αἰγυπτίοις καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ῥωμαίοις· ὁρῶμεν γὰρ εἰδώλια κεράμια φέροντα ἐπ' ὤμου μάστιγα· καὶ οἱ ῥωμαῖοι στρατηγοὶ ἐμαστίγουν, ὡς ὁρῶμεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σκῦθαι (Ἡροδ. Δ. 14) λειποτακτήσαντας τοὺς δούλους καὶ γεναίως ἀντιμαχομένους διὰ μαστίγων κατέστειλον. Ἕως τῆς σήμερον ἐν Τουρκίᾳ οἱ λεγόμενοι γιασακτζίδες ἐν ταῖς μεγάλαις συρροαῖς τοῦ ὄχλου, ἄλλοτε δὲ εἰς τὰς πατριαρχικὰς ἢ ἀρχιεπισκοπικὰς ἐκκλησίας ἐν πανηγυρικαῖς πολυπληθέσι συνάξεσιν, ὅπου ὁ βαρὺς ὄχλος συνέρρει, μαστιγοφόροι διατηροῦσι τὴν εὐταξίαν καὶ ἀναστέλλουσι τὰς ὁρμὰς αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἱ εὐνοῦχοι τοῦ Σεραγίου οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, ὅτε ἐξήρχοντο τὰ βασιλικὰ χαρέμια, ἔφερον μάστιγας, ὡς ἐξουσίαν ἔχοντες ἀποσοβεῖν ἐκ τῆς ὁδοῦ πάντα τὸν τυχόντα, καὶ ἀληθῶς ἀπεσόβουν ἀγεληδὸν τοὺς παραπορευομένους καὶ παράγοντας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ὤμων φερόμενος στρόπος τῶν παλαιῶν ἡμῶν διδασκάλων ἴσως διατελεῖ ἐν τῇ μνήμῃ τινῶν, ἢ ἀκουσάντων ἢ καὶ ἐπαπολαυσάντων τῆς τότε μεθόδου. Ὅθεν καὶ τὸ παροιμιακὸν τοῦ Σολομῶντος ῥητὸν «μαστιγεῖ δὲ υἱὸν ὃν παραδέχεται» καὶ τὸ «ὁ φειδόμενος τῆς ἑαυτοῦ ῥάβδου μισεῖ τὸν ἑαυτοῦ υἱόν».

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΝΘΟΥ.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΞΗ΄. ΞΘ΄. καὶ ΟΑ΄. Συνεδριάσει.)

Προτιθέμενος ν' ἀνακοινώσω ὑμῖν ἐπιγραφάς τινας, ὧν αἱ μὲν ἑλληνικαὶ δὲν ἐξεδόθησαν ὑπὸ Βοικχίου (1), αἱ δὲ λατινικαί, ὡς καὶ αἱ δίγλωσσοι, δὲν περιελήφθησαν ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Ὀρελλίου (2), θέλω προτάξει ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ αὗται εὑρέθησαν.

Ἡ *Πέρινθος* ἤτοι *Ἡράκλεια* (3), πόλις τῆς Θράκης, κεῖται ἐπὶ τῆς Προποντίδος εἰς 45°, 40′ μήκους καὶ εἰς 40° 59′ πλάτους (4) «ἐπί τινος αὐχένος ὑψηλοῦ χερρόνησου, σταδιαῖον ἐχούσης τὸν αὐχένα (5).»

Τὸ παλαιότερον ὄνομά της ἦτο, φαίνεται, Μυγδονία (6) ἀπὸ Μύγδονος, ἑνὸς τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτῆς ἱδρυτῶν. Ἀκολούθως ἔσχεν Ἡρακλέα ὡς «Κτίστην» (7), τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖται διὰ πολλῶν νομισμάτων τῆς Περίνθου, ἐν οἷς ἀναγινώσκεται ΗΡΑΚΛΗ. ΚΤΙΣΤΗ. περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἡρακλέους (8). *Πέρινθος* δὲ μετωνομάσθη ἀπὸ Περίνθου τινός, ὁπαδοῦ τοῦ Ὀρέστου (1), νέους ἀποίκους μετενεγκόντος αὐτόθι (2).

Ἐκ τῶν εἰρημένων συμπεραίνομεν, διαφωνοῦντες πρὸς τὸν Raoul Rochette (3), ὅτι τὸ ὄνομα *Ἡράκλεια* ἦν προγενέστερον τοῦ ὀνόματος *Πέρινθος*, τοῦτο δὲ πάλιν ἐπικρατέστερον ἐκείνου, διὸ καὶ μόνον ἀπαντᾶται ἐν τοῖς Π. Χ. συγγραφεῦσιν, ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν.

Περὶ δὲ τὸ 1000 Π. Χ. (4), ὡς καὶ μετὰ ταῦτα περὶ τὸ 599 Π. Χ. (5), ἔστειλαν αὐτόσε ἀποίκους οἱ Σάμιοι (6). Διὸ καὶ ἐπί τινων μὲν νομισμάτων ἐγκεχάρακται (7) ΙΩΝΩΝ, πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐκ Σάμου καταγωγῆς τῶν ἀποίκων Περινθίων, ἐπὶ ἄλλων δὲ παρίσταται (8) ἡ Ἥρα, θεὰ πολιοῦχος τῶν Σαμίων.

Αἱ διάφοροι ἐπωνυμίαι καὶ ἀποικίσεις τῆς πόλεως ταύτης μέχρι τοῦ ς΄. Π. Χ. αἰῶνος καταδεικνύουσι τὰς διαφόρους ἁλώσεις, καταστροφὰς καὶ μεταβολάς, ἃς ὑπέστη κατὰ τοὺς παναρχαίους ἐκείνους χρόνους.

Πρὸ τῶν Μηδικῶν *οἱ ἀπὸ Στρυμόνος* (ποταμοῦ ἐκχεομένου παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν) *Παίονες, χρήσαντος τοῦ θεοῦ στρατεύεσθαι ἐπὶ Περινθίους* (9), . . . *ἐπέπεσον αἴφνης κατ' αὐτῶν, καὶ πολλότε ἐκράτησαν καὶ ἔλιπον σφέων ὀλίγους.*

Ὅτε δὲ ὁ Δαρεῖος ἐνετείλατο τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Μεγάβαζον (490 Π. Χ.) νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Θράκην, πρώτους ὑπέταξε τοὺς Περινθίους (10), οἵτινες, καίτοι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, *ἄνδρες ἀγαθοὶ περὶ τῆς ἐλευθερίης γενόμενοι* (11), ἀλλ' ἐξησθενημένοι ἐκ τῆς τῶν

(1) A. Boeckh, Corpus Inscriptionum Graecarum, Berolini, 1841-53, φύλλ. Τομ. Β΄. ἀρ. 2020-9.

(2) C. Orelli, Inscriptionum Latinarum Selectarum amplissima Collectio, Turici, 1828-1856, 8ον. Τόμ. 3.

(3) Πτολεμαίου, Γεωγρ. Γ΄. 11, 16.

(4) Kiepert, Atlas Antiquus.

(5) Διοδώρου, Ιγ΄. 76.

(6) Τζέτζου, Χιλ. Γ΄. 812.

(7) Amm. Marcell. ΚΒ΄. 8.

(8) T. E. Mionnet, Description de Médailles antiques, grecques et romaines, Paris, 1806, ss. 8ον. Τόμ. Α΄. σελ. 399, ἀρ. 242.

(1) Στέφανος Βυζάντιος, ἐν λέξει Πέρινθος.

(2) (Buonarotti), Osservazioni istoriche sopra alcuni medaglioni antichi, Roma, 1698, 4ον. σελ. 182.

(3) Hist. de l' Etablissement des Colonies Grecques, Γ΄. σελ. 360-3.

(4) Panofka, Recherches sur les noms des vases grecs, σελ. 22.

(5) Γ. Συγκέλλου, Χρονογρ. σελ. 238. καὶ Εὐσεβίου, Χρον. Β΄. 124.

(6) Πλουτάρχου, Ἑλληνικῶν, 56.

(7) J. Eckhel, Doctrina Numorum Veterum, Vindobonæ, 1792-8, 4ον. Τόμ. Β΄. σελ. 39.

(8) Mionnet, αὐτ. σελ. 401. ἀρ. 254.

(9) Ἡροδότου, Ε΄. 1.

(10) Ἡροδ. αὐτ. Σημειωτέον, ὅτι ἐνταῦθα ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τοὺς Περινθίους Ἑλλησποντίους· διότι τινὲς τῶν ἀρχαίων ἢ ὅλην τὴν Προποντίδα ἢ μέρος αὐτῆς, τὸ ἐντὸς Περίνθου, τῷ Ἑλλησπόντῳ ἀπένειμον κατὰ τὸν Στράβωνα (331. τεμ. 58.) καὶ Εὐστάθιον τὸν Θεσσαλονίκης (Παρεκβολαὶ εἰς Διονύσιον Περιηγητήν, ς΄. 140).

(11) Ἡροδ. Ε΄. 2.

Παιόνων ἐπιδρομῆς (1), εὐχερέστερον ἔκυψαν τὸν αὐχένα εἰς τὸ *πλῆθος* τῶν Περσῶν. Ἡ καταστροφὴ τῆς Περίνθου, πρωτευούσης πόλεως τῆς Θράκης, διευκόλυνεν εἰς τὸν Μεγάβαζον τὴν ὑποδούλωσιν (2) τῆς ὅλης χώρας.

Καὶ οὕτως, οἱ Περίνθιοι, ὑποχείριοι γενόμενοι, ἠναγκάζοντο πάντως νὰ μάχωνται ὑπὲρ τῶν Περσῶν κατὰ τῶν συγγενῶν των Ἑλλήνων (3). Οὐ πολλῷ δ᾽ὕστερον (περὶ τὸ 480 Π. Χ.) εἶδον καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν καιομένην ὑπὸ τῶν Φοινίκων, ἐπιπλευσάντων (4) ἐν ὀνόματι τοῦ Μεγάλου Βασιλέως.

Ἀλλ᾽ ὁ Περσικὸς χείμαῤῥος, ὅσον λάβρος καὶ ἂν ἐφώρμησε, τόσον ταχύτερος ἐξράφη πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ δὲν ἐβράδυναν ἡ τε Πέρινθος καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις ν᾽ ἀνεγερθῶσιν ἀκμαῖαι καὶ θάλλουσαι.

Ἡ Πέρινθος κατέστη ἀκολούθως φόρου ὑποτελὴς τοῖς Ἀθηναίοις, ὅπερ ὁ περικλεὴς Βοίκχιος ἐν τῇ Staatshaushaltung der Athener ἀποδείκνυσι, συμμαρτυρουσῶν καὶ πολλῶν ἐπιγραφῶν ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις *Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι* (5) ἀναγινωσκομένων.

Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡ Πέρινθος ἦτο σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων (6), καὶ ἐβοήθει μὲν αὐτοὺς καὶ χρήμασι, καὶ σίτῳ, καὶ ἀνδράσι, ἐδέχετο δὲ (406 Π. Χ.) ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς τὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου στρατόπεδον (7).

Ἀφ᾽ οὗ δὲ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν κατεστράφη (404 Π. Χ.), ἡ Πέρινθος ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν τῶν Λακεδαιμονίων (8), ὑπείκουσα εἰς τὸν ἐν Βυζαντίῳ ἁρμοστήν (9). Τὴν ὑπερησπίζοντο μισθωτοὶ μὲν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Θρᾳκῶν (10), ἀντιζηλίαι δὲ τῶν ἁρμοστῶν καὶ ναυάρχων (11), κατὰ τῶν διὰ θαλάσσης καταπιέσεων τῶν Λακεδαιμονίων.

Ἀλλ᾽ ἡ ἐπαυξάνουσα εὐημερία τῆς Περίνθου διεκύδευε τὰς ἐλευθερίας αὐτῆς. Φίλιππος ὁ Μακεδών, ἀποφασίσας νὰ καταστρέψῃ τὴν ἰσχὺν τῶν Ἀθηνῶν, πρῶτον ἠθέλησε νὰ γίνῃ κύριος τῆς σιτοπομπείας (1), καὶ μάλιστα τῶν ἐμπορικῶν ἐκείνων λιμένων τῆς Θράκης, παρ᾽ ὧν αἱ Ἀθῆναι ἐλάμβανον τὸ πλεῖστον τοῦ σίτου των. Ἐπολιόρκησε λοιπὸν τὴν Πέρινθον τῷ 341 Π. Χ. (2). Ἀλλ᾽ ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῆς Ἀπολλόδωρος (3), στρατηγὸς μισθωτῶν, ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Ὄχου (4), βασιλέως τῶν Περσῶν, μετὰ σίτου καὶ χρημάτων, ἔτι δὲ οἱ συγγενεῖς (5) τῶν Περινθίων Βυζάντιοι, ὧν ἡ πόλις, καίτοι σύμμαχος τοῦ Φιλίππου (6), ἐπολιορκήθη πρὸς ἀντεκδίκησιν τῷ 340 Π. Χ. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, καταπεισθέντες ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, ἀπέστειλαν εἰς βοήθειαν τῶν κινδυνευουσῶν πόλεων στόλον ὑπὸ τὸν Φωκίωνα. Ἀπελπισθεὶς ὁ Φίλιππος, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν γενναίαν τῶν Περινθίων ἀντίστασιν, ἣν περιγράφει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (7), ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῷ 339 Π. Χ. (8), ἀφ᾽ οὗ προηγουμένως ἐδήωσε τὴν Περινθίαν (9). Εὐγνωμονοῦντες τοῖς Ἀθηναίοις οἱ Βυζάντιοι καὶ οἱ Περίνθιοι, ἐξέδωκαν τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο παρὰ Δημοσθένει ψήφισμα, δι᾽ οὗ πολλαὶ προνομίαι χορηγοῦνται τοῖς Ἀθηναίοις (10). Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐμφαίνει τὸν γενὸν δεσμόν, ὃς συνέδεε τὰς δύω παραλίους τῆς Θράκης πόλεις, ὥστε καὶ ἕνα ἱερομνήμονα (ἐπώνυμον ἄρχοντα) καὶ μίαν ἁλίαν (συνέλευσιν δήμου) καὶ μίαν βουλὴν αὐτὰς ἔχειν.

Κατὰ τὴν Μακεδονικὴν ἐποχὴν τοσοῦτον ἤκμαζεν ἡ Πέρινθος, ὥστε καὶ ὑπὸ Σελεύκου τοῦ Νικάτορος (306-280) ὠκίσθη πόλις εἰς Συρίαν *Πέρινθος* (11) κληθεῖσα. Καὶ ὁ μέγας κωμικὸς Μένανδρος

---

(1) Le Muse di Herodoto, v, 1-2 annotazioni di C. A. Mustoxidi.
(2) Ἡροδ. Ε΄. 2.
(3) K. von Rotteck, Allgemeine Geschichte 19e Auflage, 1854, 8ον. Τόμ. Β΄. σελ. 35.
(4) Ἡροδ. ϛ΄. 33.
(5) Ἐτ. 1853. φυλλ. ΑΒ΄. ἀρ. 1186, 1198, 1252, κλ.
(6) A. Boeckh, Staatshaushaltung der Athener, Berlin, 1851-2, 8ον. Τόμ. Α΄. σελ 543, 743. Γ΄. 189.
(7) Ξενοφῶντος, Ἑλλην. Α΄. 1, 21.
(8) Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβ. Ζ΄. 2. 8, 9.
(9) Αὐτ. Ζ΄. 2. 5, 13.
(10) Αὐτ. Α΄. 1. 9. καὶ Β΄. 6. 2-5.
(11) Αὐτ. Ζ΄. 2. 13, 14. καὶ Ζ΄. 6. 24.

(1) Δημοσθένους, περὶ τοῦ Στεφάνου, ἔκδ. Reiske, ΙΗ΄. σελ. 254.
(2) H. Clinton, Fasti Hellenici, ex altera id. angl. conversi a C. G. Krueger, Lipsiæ, 1830, 4ον. σελ. 156.
(3) Παυσανίου, Α΄. 29, 7.
(4) Ἀρριανοῦ, Ἀναβ. Ἀλεξ. Β΄. 14, 5.
(5) Δημοσθ. αὐτ. σελ. 255. Οὕτως ὀνομάζονται ἐν τῷ δωρικῷ ψηφίσματι, ἕως διότι, πρὶν ἢ μεταναστεύσωσιν ἐκ Σάμου εἰς Πέρινθον ἄποικοι Ἴωνες, ἀπῴκησαν αὐτόθι Μεγαρεῖς.
(6) Δημοσθ. αὐτ. σελ. 254.
(7) Διοδ. Ιϛ΄. 73—76.
(8) H. Clinton, αὐτ. σελ. 158.
(9) Στεφ. Βυζ. ἐνλ. Commentar. Lucae Holstenii.
(10) Τὰ ἐν τῷ περὶ Στεφάνου δημόσια ἔγγραφα θεωροῦνται παρά τινων σοφῶν ὡς ὑποβολιμαῖα· ἀλλ᾽ ἐκ τῶν αὐθεντικωτέρων ἐστὶ τὸ «ψήφισμα Βυζαντίων» (Δημοσθ. ὑπὲρ Κτησιφῶντος περὶ τοῦ Στεφάνου ὑπὸ Γαβριὴλ Σοφοκλέους, Ἀθήνησι, 1858, 8ον, σελ. 188).
(11) Ἀππιανοῦ, Συριακή, 57. καὶ C. Cellarii, Notitia Orbis Antiqui, Lipsiæ, 1731—2, 4ον. Τόμ. Β΄. σελ. 386.

(1) ὁ Ἀθηναῖος (342-291 Π. Χ.) συνέγραψε τὴν *Περινθίαν*, ἐν ᾗ ἐξιστορεῖται πιθανῶς ὁ βίος ἑταίρας τινὸς ἐκ Περίνθου, καὶ ἐξ ἧς ἠρανίσθη πολλὰ ὁ Τερέντιος γράφων τὴν *Ἀνδρίαν* (2).

Εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὑπετάσσετο μὲν ἡ Πέρινθος, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ θρᾳκικαὶ παράλιοι πόλεις, διετήρει ὅμως πάντοτε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς.

Ταύτην βλέπομεν διεκδικουμένην, καὶ ἐνώπιον τοῦ ῥωμαίου στρατάρχου Τίτου Κυΐντου Φλαμινίου (τῷ 196 Π. Χ.), ὑπὸ τῶν Ῥοδίων ἀπαιτούντων, ἵνα ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος ὁ Ε΄. ἀποκαταστήσῃ *καὶ Περινθίους εἰς τὴν Βυζαντίων συμπολιτείαν* (3)· ἐξ οὗ συμπεραίνεται, ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ 339 Π. Χ., ἢ καὶ πρὶν ἀκόμη, *συμπολιτεία* Περινθίων καὶ Βυζαντίων διετηρεῖτο μέχρι τοῦ 197 Π.Χ. Ἐξῆλθε τοίνυν (τῷ 196 Π. Χ.) δόγμα τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου διατάττον τὸν Φίλιππον νὰ ἐξαγάγῃ τὴν φρουράν του ἐκ τῆς Περίνθου καὶ ἀνακηρύττον ταύτην *πόλιν ἐλευθέραν* (4). Μόλις δὲ περὶ τὸ 183 ἔτος Π. Χ. ὁ Φίλιππος, *βαρυνόμενος καὶ στένων* (5), *ἀπέβη τῶν ἐπὶ Θράκης ἑλληνίδων πόλεων.*

Ἐνταῦθα χάσμα ὑπάρχει ἐν τοῖς ἱστορικοῖς, οἵτινες οὐδὲν ἀναφέρουσι περὶ τῆς τύχης τῆς Περίνθου. Ἀλλὰ διεξερχόμενοι τὴν ἱστορίαν (6) τῶν βασιλέων τῆς Θράκης ἀπὸ Κότυος τοῦ Β΄. (171 Π. Χ.) μέχρι Κότυος τοῦ Ε΄. (7 Μ. Χ.), καὶ βλέποντες τοὺς συνεχεῖς τῶν Ὀδρυσῶν, Βέσσων, Καινῶν, Σαπαίων καὶ λοιπῶν Θρᾳκῶν πολέμους, εἴτε πρὸς ἀλλήλους εἴτε καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, συμπεραίνομεν, ὅτι οἱ Περίνθιοι δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἁπλοῖ θεαταί, ἀλλ᾽ ὅτι, κατὰ τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων, ἄλλοτε εἰς ἄλλην προσετίθεντο μερίδα.

Καθὼς δὲ τὸ Βυζάντιον ἐχορήγει ἐπικουρίαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους κατὰ τοῦ Ἀντιόχου, τοῦ Περσέως, τοῦ Ἀριστονίκου, τῶν πειρατῶν κλπ. (1), τὸ αὐτὸ πιθανῶς συνέβαινε καὶ διὰ τὴν Πέρινθον, πολιορκηθεῖσαν μάλιστα πλὴν εἰς μάτην (2) ὑπὸ τοῦ Μιθριδάτου (τῷ 88 Π. Χ.).

Ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου ἀπαντῶμεν δύω μνημεῖα ἀρχαιολογικὰ πλείστου λόγου ἄξια. Τὸ μὲν πρῶτόν ἐστι νόμισμα τῶν Βυζαντίων (3), φέρον τὴν εἰκόνα ἔνθεν μὲν Κότυος τοῦ Ε΄., ἢ τοῦ συμβασιλεύσαντος Ῥησκουπόριδος, ἔνθεν δὲ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Τὸ δεύτερόν ἐστιν ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη Γ΄. ἐπιγραφή, ἀνάθημα οὖσα τῶν Περινθίων πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα αὐτοὺς υἱὸν τοῦ εἰρημένου Ῥησκουπόρεως. Τὰ μνημεῖα ταῦτα μαρτυροῦσι περὶ τῆς ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Θράκης χορηγουμένης προστασίας πρός τε τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Πέρινθον.

Οὐχ ἧττον ἀξιοσημείωτός ἐστι καὶ ἡ κατωτέρω τῆς αὐτῆς περίπου ἐποχῆς ἐπιγραφὴ (Δ΄.) Γπαιπύρεως.

Τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον, *ἀρχαίας καὶ διασήμους πόλεις*, κατὰ τὸν Τάκιτον (4), ἐπεσκέπτοντο ἄνδρες τὰ πρῶτα φέροντες ἐν Ῥώμῃ, ὅπως ὁ Γερμανικὸς τῷ 18ῳ Μ. Χ.

Ὅτε δὲ ἡ Θρᾴκη ὑπετάγη εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 26 Μ. Χ. (5), καὶ ἀκολούθως *ἐπαρχία* ῥωμαϊκὴ ἐγένετο, κατά τινας μὲν (6) ἐπὶ τοῦ Κλαυδίου, τῷ 46 Μ. Χ., κατ᾽ ἄλλους δὲ (7) ἐπὶ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ, τῷ 72 Μ. Χ., ἔκτοτε καὶ ἡ Πέρινθος ἀνεγνώρισε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥώμης. Ἐφ᾽ ᾧ καὶ σώζονται αὐτοκρατορικὰ τῆς Περίνθου νομίσματα ἤδη ἀπὸ Κλαυδίου (8). Ἀνεκτίσθη δὲ ἢ μᾶλλον ηὐξύνθη ὑπὸ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ, ὅστις ἀνέδειξεν αὐτὴν *Μητρόπολιν* τῆς Εὐρώπης (ἤτοι μέρους τῆς Θράκης) δοὺς αὐτῇ καὶ ἄρχοντα (9).

Τοιούτων ἀρχόντων, ἤτοι πρεσβευτῶν καὶ ἀντιστρατήγων, ὀνόματα ἀναγινώσκονται ἐπὶ τῶν ἐπιγραφῶν (10) καὶ τῶν νομισμάτων (11) αὐτῆς ἀπὸ τοῦ Τραϊανοῦ μέχρι (12) τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου

---

(1) Taciti, Annales, ΙΒ΄, 62.
(2) Μέμνονος, τεμ. Μ΄. ἴδε Fragmenta Historicorum Graecorum, ἔκδ. Didot, Paris, 1846-51, 8ον. Τόμ. Γ΄. σελ. 546.
(3) Eckhel, αὐτ. Β΄. σελ. 59. καὶ Visconti, αὐτ. Β΄. σελ. 114.
(4) Tac. Ann. Β΄. 54.
(5) Tac. Ann. Δ΄. 46—51.
(6) Γ. Συγκέλλου, Χρον. 333, ϛ΄.
(7) Μαλαλᾶ, Χρον. Ι΄. σελ. 338.
(8) Suet. Vesp. 8. —Eutropii, Brev. Hist. Rom. Ζ΄.
(9) Eckhel, αὐτ. Β΄. 40.
(10) Ὅρα κατωτέρω τὴν Ε΄. Ἐπιγραφήν.
(11) Αὐτ. Β΄. 41.
(12) Mionnet, αὐτ. σελ. 403, ἀρ. 272.

(98-180 Μ. Χ.). Ἐνταῦθα παρατηρήσεως ἄξιόν ἐστιν, ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίνου (138-161) ἔσχεν *ἡγεμόνα* (praesidem) (1) καὶ οὐχὶ *πρεσβευτὴν* (legatum Caesaris), ὡς ἐπὶ τῶν προκατόχων καὶ διαδόχων αὐτοῦ.

Καίτοι δὲ ὑπέκειτο ἡ Πέρινθος εἰς πρεσβευτὴν Καίσαρος, ἄλλοτε μέν, ὡς ἐπὶ Τραϊανοῦ, πιθανῶς εἰς τὸν τῆς ἐπαρχίας Μοισίας (2), εἰς ὃν καὶ τὸ Βυζάντιον, ἄλλοτε δὲ εἰς τὸν τῆς Βιθυνίας, εἰς ὃν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Προποντίδος παράλια (3), οὐχ ἧττον ὅμως διετήρησε τὴν ἰδίαν αὐτῆς αὐτονομίαν. Εἶχεν ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Αὐγούστου καὶ ἐρεξῆς δῆμον (4), συνέδρους ἤτοι βουλευτάς (5), βουλήν (6), decuriones (7) ἤτοι συγκλητικούς. Ἀλλὰ καὶ νόμους ἡ πόλις ἰδίους εἶχεν, ὡς λ. χ. ἐκεῖνον, δι' οὗ ἀπηγορεύετο τὸ θάπτειν ἐν ἀλλοτρίῳ μνημείῳ ἐπὶ τῇ ἑξῆς ποινικῇ ῥήτρᾳ· «εἰ δέ τις τολμήσει ἕτερόν τινα καταθέσθαι, δώσει τῇ πόλει 500-2,500 δηνάρια (8).»

Πολλαὶ συντεχνίαι ἢ τέχναι (τὰ νῦν ἐσνάφια) ἤκμαζον ἐν Περίνθῳ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων. Τοιαῦται ἦσαν ἡ τῶν *σακκοφόρων* (9) ἢ ἀχθοφόρων τῶν ἐκ Κρήτης, ἡ τῶν *πραγματευομένων* (10) τῶν ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἡ τῶν *λιθουργῶν* (11) ἢ λιθοξόων κλπ. Ἑκάστη δὲ τούτων εἶχε ταμεῖον ἴδιον, ἐξώδευεν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐπέβαλλε χρηματικὴν ποινὴν εἰς τοὺς παραβλάπτοντας τὰ συμφέροντα αὐτῆς.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός, ὅσις ἐπεσκέπτετο τὰς πόλεις τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ, ἔφθασεν εἰς τὴν Θράκην, ὅπερ μαρτυρεῖται καὶ ἐκ νομίσματος φέροντος «Adventui Aug. Thraciae» (12). Διελθὼν δὲ τότε πιθανῶς διὰ τῆς Περίνθου παρέσχεν αὐτῇ εὐεργεσίαν τινά, ἀνθ' ἧς ἡ πόλις εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρε μνημεῖον καὶ αὐτῷ (13) (125 Μ. Χ.) καὶ τῇ αὐτοκρατορίσσῃ (14).

(1) Αὐτ. σελ. 409, ἀρ. 271.
(2) C. Plini et Traiani, Epist. ΜΓ΄ (ΝΒ΄).
(3) Στράβ. ΙΖ΄. 25.
(4) Ὅρα κατωτέρω τὴν Γ΄. Ἐπιγραφήν. — Böckh, C. I. G. αὐτ. ἀρ. 2022, 2024.
(5) Αὐτ.— Böckh, αὐτ. ἀρ. 2025, 2027.
(6) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Ε΄. — Böckh, αὐτ. ἀρ. 2022, 2024, 2025.
(7) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. ΙΘ΄.
(8) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Β΄. Ζ΄. Η΄. — Böckh, αὐτ. ἀρ. 2027, 2028.
(9) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Α΄.
(10) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2026.
(11) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Β΄.
(12) Mionnet, de la Rareté des Méd. Rom. Paris, 1847, 3e éd. 8ον. Τόμ. Α΄. σελ. 197.
(13) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2020.
(14) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2021.

Ἕτερον μνημεῖον ἀνηγέρθη περὶ τὸ 138 Μ. Χ. εἰς Ἀντωνῖνον τὸν Εὐσεβῆ (1), ὅστις, εἰ καὶ δὲν ἀπεμακρύνθη τῆς Ἰταλίας, πολλῶν καλῶν αἴτιος ἐγένετο εἰς τὰς ἐπαρχίας (2).

Ἀλλ' ἐκεῖνος, ὅσις ηὔξησεν ἐπαισθητῶς τὰς προνομίας τῆς Περίνθου ἦν Σεπτίμιος ὁ Σεβῆρος, ὅστις περὶ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς πρὸς τὸν Νίγρον μαχόμενος, καὶ ἐπὶ τριετίαν ὅλην (193-196 Μ. Χ.) τὸ ἀσπασθὲν τὴν μερίδα τούτου Βυζάντιον πολιορκήσας, καὶ ἐκπορθήσας αὐτό, ὑπεδούλωσεν ὡς κώμην (3) εἰς τὴν Πέρινθον, ἥτις, προϊδοῦσα τὸν νικητήν, εἶχε σπεύσει ἤδη ἀπὸ τοῦ 193 Μ. Χ. ν' ἀνοίξῃ εἰς αὐτὸν τὰς πύλας της. Τότε δὲ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ χαράττειν νόμισμα ἀφῃρέθη ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου, οὗτινος οὐδὲν τοιοῦτον εὑρέθη ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου (4), ἐνῷ πολλὰ τῆς Περίνθου νομίσματα εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνάγονται (5).

Τότε δὲ ἀπενεμήθη ὑπὸ τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου (6) εἰς τὴν Πέρινθον ὁ τίτλος «Νεώκορος» ἢ διότι ἀνήγειρεν ἴσως ναὸν (7) εἰς τιμὴν τοῦ Σεβήρου, ἢ διότι συνέστησε (8) νέους ἀγῶνας «Σευήρεια Πρῶτα», «Ἐπιδήμεια Β΄. Σευήρεια», «Φιλαδέλφεια», «Ἡράκλεια» (9), καὶ ἀνενέωσεν ἀρχαιοτέρους, οἷον τὰ «Ἄκτια» καὶ τὰ «Πύθια» (10).

Ἀπέναντι τηλικούτων εὐεργεσιῶν, *ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν νεωκόρων Περινθίων* ἀνήγειραν ἀνδριάντα εἰς Σεβῆρον περὶ τὸ 198 Μ. Χ. ὁπότε δηλονότι ὁ Σεβῆρος ἔλαβε τὸν τίτλον Παρθικός. Ἐπέγραψαν δ' ἐπ' αὐτοῦ τὴν σωζομένην ἔτι ἐπιγραφὴν (11) ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Παλαιᾶς Μητροπόλεως, ἥτις ἦτον ἴσως αὐτὸς ὁ ὀκτάστυλος ναός, ὁ εἰς τιμὴν τοῦ Σεβήρου ἀνεγερθείς, ὡς εἰκάσαμεν ἀνωτέρω.

Ὁ Δίων διηγεῖται (12), ὅτι οἱ Περίνθιοι ἐφάνησαν τότε σκληροὶ πρὸς τοὺς Βυζαντίους. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἐπιβεβαιοῦται ὑπ' ἄλλων ἱστορικῶν.

(1) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. ΙΕ΄.
(2) Παυσαν. Ἀρκαδ. ΜΓ΄.
(3) Ἡρωδιανοῦ, Γ. 6, 9. — Ι. Ξιφελίνου, Ἐπιτ. Δίωνος, Σεβῆρος. — Ἡσυχίου Μιλησίου, τεμ. Ας΄. εἰς Fragm. Hist. Græc. Τόμ. Δ΄. σελ. 153. — Σουίδα, λ. Σεβῆρος.
(4) Mionnet, Descr. des Méd. Gr. et Rom. Τόμ. Α΄. σελ. 395, ἀρ. 108, 109.
(5) Αὐτ. σελ. 403-4, ἀρ. 273—280.
(6) Krause, Νεώκορος, Lips. 1844.
(7) Mionnet, αὐτ. σελ. 405, ἀρ. 278.
(8) Buonarotti, αὐτ. σελ. 159. κ. ἑ.
(9) Eckhel, αὐτ. σελ. 41.
(10) Eckhel, αὐτ. σελ. 41.
(11) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2022.
(12) Ι. Ξιφιλ. αὐτ. — Ism. Bullialdus ad Ducae Hist. Notae, Κεφ. ΙΒ΄. σελ. 46.

Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οἱ Βυζάντιοι, καίτοι μετὰ ταῦτα, πάλιν ἐπὶ Σεβήρου, ἀνεκτήσαντό τινας τῶν ἀπολεσθεισῶν αὐτῶν ἐλευθεριῶν (1), διέμειναν ὅμως ὑποτασσόμενοι εἰς τοὺς Περινθίους μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Καθ' ὅσον ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι τὸ Βυζάντιον ἦν ἐπισκοπὴ τῆς Περίνθου (2), καὶ γνωστόν, ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ διαιρέσεις τῆς χώρας συνεβάδιζον ταῖς πολιτικαῖς. Ἐκ τούτου δὲ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν τὸ ἔθος, ἵνα ὁ κατὰ καιρὸν Ἡρακλείας ἐγχειρίζῃ τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον τῷ ἐκλεγομένῳ Ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, ὃν καὶ ἐχειροτόνει ἐπὶ τοῦ Βαλσαμῶνος (3).

Ἡ ἑορτὴ τῶν «Φιλαδελφείων» δὲν ἐπανηγυρίσθη φαίνεται πλέον, καὶ δικαίως, μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν τοῦ Γέτα (τῷ 212 Μ. Χ.)· τοὐλάχιστον ἐπὶ τῶν νομισμάτων τοῦ Καρακάλα δὲν ἀπαντῶνται ἢ τὰ «Ἄκτια» καὶ τὰ «Πύθια» (4).

Ὁ δὲ Ἡλιογάβαλος ἐπισκεφθεὶς πιθανῶς τὴν Πέρινθον τῷ 218 Μ. Χ. (5) ἐδωρήσατο αὐτῇ τὸν τίτλον «*δὶς* Νεωκόρος», ἤτοι *διπλασίως* (6) Νεωκόρος, τίτλον ὃν διετήρησε τοὐλάχιστον μέχρι τοῦ Γαλλιηνοῦ (7) περὶ τὸ 268 Μ. Χ. Ἐπὶ τοῦ Ἡλιογαβάλου ἡ ναυτιλία τῶν Περινθίων ἐξηκολούθει ἀκμάζουσα (8). Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου (222-235 Μ. Χ.) ἐπανηγυρίσθησαν αὖθις ἐνταῦθα δημόσιοι ἀγῶνες, «τὰ Ἄκτια» (9).

Ἡ ἐπὶ Γορδιανοῦ γενομένη *Ὁμόνοια Περινθίων καὶ Ἐφεσίων* (10) ἀπέβλεπε, φαίνεται, οὐ μόνον τὴν κοινὴν λατρείαν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (11), ἀλλὰ καὶ ἀγῶνας ἀπὸ κοινοῦ εἰς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος. Τὸ αὐτὸ δὲ συμπεραίνομεν καὶ διὰ τὴν *Ὁμόνοιαν Περινθίων καὶ Σμυρναίων*, τὴν γνωριζομένην διὰ τῶν νομισμάτων (12) τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις διερχόμενος τὴν Θράκην (13) τῷ 242 Μ. Χ. παρέμεινεν ἴσως καὶ ἐν Περίνθῳ.

Ὅτε δὲ Σκῦθαι τὸν Τάναϊν διαβάντες τῷ 250 Μ. Χ. ἐλήζοντο μὲν ἅπασαν τὴν Θράκην, κατέσχον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Φιλιππούπολιν (1), τότε ἔδραμεν ὁ Δέκιος τῷ 251 καὶ διέσωσε προφανοῦς ὀλέθρου πολλὰς πόλεις, ὧν μία ἡ Πέρινθος ἀνήγειρεν αὐτῷ πιθανῶς ἀνδριάντα, ἐφ' οὗ ἡ σωζομένη ἐπιγραφή (2).

Ἔκτοτε αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σκυθῶν καὶ ἄλλων βαρβάρων στιφῶν εἰς τὴν Θράκην ἦσαν ἀδιάκοποι, ὡς καὶ οἱ ἐμφύλιοι τῶν ῥωμαίων αὐτοκρατόρων πόλεμοι, καθ' οὓς ἑκάστη τῶν ἐν Θράκῃ πόλεων προσηρτᾶτο εἰς μίαν μερίδα. Οὕτω τὸ Βυζάντιον, τὴν τοῦ Μακρίνου προτιμῆσαν, κατεγράφη τῷ 263 Μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ (3), καὶ οὐδὲν νόμισμα ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν μέχρι Κωνσταντίνου ἐχάραξεν, ἐν ᾧ ἡ Πέρινθος προσετέθη φαίνεται πρὸς τὴν τοῦ Γαλλιηνοῦ μερίδα, ὡς ἔνεστιν εἰκάσαι ἐκ τοῦ τελευταίου αὐτῆς, τοῦ ἐπὶ Γαλλιηνοῦ, νομίσματος (4).

Ἐπανερχόμενος ὁ Αὐρηλιανὸς ἐκ τῶν κατὰ τῆς Ζηνοβίας νικῶν του καὶ διατρίβων εἰς Πέρινθον (5) προὐκάλεσεν, ἕνεκα τῆς αὐστηρότητός του, συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ· ὥστε καὶ κινήσας ἐκεῖθεν διὰ τὸ Βυζάντιον ἐδολοφονήθη ἔμπροσθεν τοῦ Καινοῦ φρουρίου (6), ὅπου καὶ ἐτάφη τῷ 275 Μ. Χ. Ἐνταῦθα (7) ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου πενθεροῦ του καὶ ὁ Νουμεριανὸς κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 284 Μ.Χ. ἐπιστρέφων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Περσῶν πολέμου.

Ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς διέμενε συνήθως κατὰ Μάϊον τοῦ 287 (8), τοῦ 293 (9), τοῦ 294 (10), καὶ ἄλλων ἐτῶν (11), χάριν ἐαρινῆς διατρι-

(1) Σουίδα, λ. Σεβῆρος.
(2) Βαλσαμ. καὶ Ζωναρ. εἰς γ΄. τῆς ἐν ΚΠ. Β΄. Οἰκ. Συν. — Le Quiens, Oriens Christianus, Τόμ. Β΄. σελ. 232.
(3) Βαλσαμ. αὐτ.
(4) Mionnet, αὐτ. σελ. 408, ἀρ. 295, 298, 299.
(5) Ἡρωδ. Ε΄. 5, 3.
(6) Buonarotti, αὐτ. 159. κ. ἑ.
(7) Mionnet, αὐτ. σελ. 414, ἀρ. 338.
(8) Αὐτ. σελ. 410, ἀρ. 311, 314.
(9) Αὐτ. σελ. 412, ἀρ. 322.
(10) Αὐτ. σελ. 414, ἀρ. 335.
(11) Αὐτ. σελ. 414, ἀρ. 330, 334.
(12) Eckhel, αὐτ. σελ. 42.
(13) Capit. Gord. 27.

(1) Ζωσίμου Ἱστορ. Α΄. Δέκιος.
(2) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2023.
(3) Trebell. Gall. 6, 7.
(4) Mionnet, αὐτ. σελ. 414, ἀρ. 338.
(5) Ζωσίμ. αὐτ. Αὐρηλιανός.
(6) Eutrop. αὐτ. Θ΄. Aurel.
(7) Χρον. Ἀλεξανδρ. — Ι. Ζωναρ. ΙΒ΄. 30.
(8) Cod. Just. Lib. V. Tit. 12. l. 1! (Severae), 12 (Rufinae)· ἴσως δὲ καὶ Αὐτ. VIII. 28. 11 (Rufinae). — Αὐτ. V. 12. 13 (Catulae et Statiae). — Αὐτ. V. 37. 16 (Proculo)· ἴσως δὲ καὶ Αὐτ. VIII. 56. 4 (Proculae), ἔνθα, καθ' ἡμᾶς γε, ἀναγνωστέον Maji ἀντὶ April.
(9) Αὐτ. II. 22. 3 (Attiano), 4 (Isidoro), 5 (Rufo)· ἴσως δὲ καὶ Αὐτ. VIII. 17. 6 (Rufo). — Αὐτ. II. 25. 4 (Isidoro). — Αὐτ. III. 35. 4 (Zoilo). — Αὐτ. III. 42. 8 (Photino). — Αὐτ. V. 16. 17. (Capitolinae), ἔνθα, καθ' ἡμᾶς γε, ἀναγνωστέον Maji ἀντὶ Mart. ἴσως δὲ καὶ Αὐτ. VIII. 43. 11 (Capitolinae). — Αὐτ. VI. 50. 13 (Zetho).
(10) Αὐτ. II. 19. 6 (Polliae). — Αὐτ. II. 21. 4 (Manandrae). — Αὐτ. IV. 19. 11 (Antoniae).
(11) Αὐτ. V. 71. 12 (Leontio). - Αὐτ. VI. 9. 4 (Marcello). — Αὐτ. VI. 20. 9 (Onesimo). — Αὐτ. VIII. 44.

θῆς, ἐν Ἡρακλείᾳ, ὁπόθεν πλεῖσα αὐτοκρατορικὰ διατάγματα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ συμβασιλεύσαντος Μαξιμιανοῦ ἐξεδόθησαν, εἰς διαφόρους ἀναφερόμενα. Ἀλλὰ καὶ διαβατικῶς διέμενεν ἐνταῦθα, ὡς κατὰ Νοέμβριον τοῦ 293 (1) καὶ τοῦ 294 (2). Ὅθεν καὶ οὐ μακρὰν τῆς Ἡρακλείας ὑπάρχει ἐπιγραφή, ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τούτους (3). Κατὰ τὴν πάλην τοῦ Μαξιμίνου καὶ Λικινίου ἡ Ἡράκλεια ἑάλω ὑπὸ τοῦ πρώτου (4), ἕως οὗ ὁ δεύτερος κατετρόπωσε τὸν Μαξιμῖνον ἐνώπιον τῆς Ἡρακλείας τῇ 30 Ἀπριλίου 313 Μ. Χ. Ὁ Λικίνιος ἔκτοτε ἦρχε μόνος τῆς Θράκης, μέχρις οὗ τῷ 325 ἐνικήθη κατὰ κράτος ἐν Ἀδριανουπόλει (5) ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις κατέστρεψε τὴν ὑπὸ τοῦ Σεβήρου δοθεῖσαν ὑπεροχὴν τῇ Περίνθῳ ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Θράκης μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ γόνιμον τῆς χώρας τῶν Περινθίων ἐξεικονίζεται ἐπὶ τῶν Π. Χ. νομισμάτων αὐτῶν διὰ τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος (6) καὶ τοῦ Βάκχου (7), τὸ ἐμπόριον αὐτῶν διὰ τῆς τοῦ Ἑρμοῦ (8), ἡ δὲ ναυτιλία αὐτῶν διὰ τῶν τοῦ Ποσειδῶνος συμβόλων (9). Ἐφ' ᾧ καὶ ἡ πόλις ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων παρίσταται ὡς γυνὴ ἱσταμένη ἔμπροσθεν βωμοῦ καίοντος, καὶ κρατοῦσα ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ φιάλην οἴνου, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ κέρας Ἀμαλθείας (10).

Ἡ Πέρινθος φημίζεται διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς ὑπὸ τοῦ Ἱπποκράτους (11), ὅστις, ὡς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερομένων κομήτου καὶ σεισμοῦ (12), τῶν ἐν Περίνθῳ παρατηρηθέντων, εὑρίσκετο αὐτόθι, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Κ. Littré (1), τῷ 426 Π. Χ. Περιγράφει δ' ὁ Ἱπποκράτης λεπτομερῶς δύω ἐπιδημίας τῆς Περίνθου, καῦσον, ἢ πυρετὸν ὀξύν (2), καὶ βῆχα (3), ἧς συνέπειαι ἦσαν νυκταλωπία, περιμνευμονία, κυνάγχη, παραπληγία κλπ. Λέγει δ' ὅμως (4), ὅτι ἐν Περίνθῳ «τὸ ἔαρ τὸ ἐπίπαν ὑγιεινότατον καὶ ἥκιστα θανατῶδες». Διέμεινε δ' ὡς φαίνεται αὐτόθι ἐπὶ μακρόν, καὶ εἶχε πολλὴν πελατείαν, ὡς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Τεμένους (5), τὴν τοῦ Ἀπημάντου (6) κλπ.

Πολλαὶ αἰγυπτιακαὶ θεότητες ἐλατρεύοντο ἐν Περίνθῳ, οἷον ἡ Ἶσις (7), ὁ Ἆπις (8), ὁ Ἄνουβις (9), ὁ Ἁρποκράτης (10), ὁ Σέραπις (11). Τοῦτο δὲ διττῶς ἐξηγεῖται, ἢ διότι καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὃν διαφερόντως ἐσέβοντο οἱ Περίνθιοι, ἦν καταγωγῆς αἰγυπτιακῆς (12), ἢ διότι παρέλαβον τὴν λατρείαν τῶν Αἰγυπτίων μεταγενεστέρως ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅπως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴν τοῦ Σεράπιδος (13), θεότητος ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου τὰ μάλιστα τιμωμένης (14).

Ἐκ τῶν σωζομένων λειψάνων τὴν σήμερον δύναταί τις εἰκάσαι πόσον λαμπρὰ μνημεῖα ὑπῆρχον ἐν Περίνθῳ τὸ πάλαι. Τοιοῦτον ἦτο τὸ Ἡρῷόν της (15), ἀνεγερθὲν ἴσως πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους, τὸ ἀμφιθέατρόν της, κατά τινας (16) ἓν τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἐπὶ Αὐγούστου ἦσαν αὐτόθι πολλὰ ἀγάλματα (17). Ἀκολούθως δὲ καὶ Τύχαιον (18), ἤτοι ναὸς τῆς Τύχης, ἱδρύθη, καὶ ἕτερος ὀκτάστυλος ναὸς (19) ἐπὶ Σεβήρου, καὶ μνημεῖα (ἴσως ἀνδριάντες) εἰς τὸν

13 (Matronae), 14 (Apiano), 15 (Basilidae).—Αὐτ. VIII. 18. 8 (Fabricio).—Αὐτ. VIII. 28. 12 (Zotico). — Αὐτ. VIII. 56. 5 (Epagatho). — Αὐτ. IX. 33. 4 (Attalo).— Αὐτ. IX. 41. 13 (Philippae).

(1) Αὐτ. V. 48. 10 (Epigono).

(2) Αὐτ. II. 3. 27 (Aurelio Chresimo). — Αὐτ. VIII. 28. 19 (Libyae), 20 (Sabino), ὁπόθεν εἰκάζομεν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἤτοι τὴν ς'. εἰδῶν Νοεμβρίου, διελθὼν ἐξ Ἡρακλείας ὁ Διοκλητιανὸς ἔφθασεν εἰς Βυζάντιον, καὶ ἑπομένως δὲν διέτριψεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πρώτην πόλιν.

(3) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2018.

(4) Εὐσεβ. Θ'. 10.—Lactant. 45-47.

(5) Εὐσεβ. Θ'. 11, 12.

(6) Mionnet, αὐτ. σελ. 401, ἀρ. 258, 259, 260. καὶ σελ. 402, ἀρ. 261, 262, 263.

(7) Αὐτ. σελ. 401, ἀρ. 254, 255.

(8) Αὐτ. σελ. 402, ἀρ. 264.

(9) Αὐτ. σελ. 401, ἀρ. 257.

(10) Αὐτ. σελ. 402, ἀρ. 266. καὶ σελ. 405, ἀρ. 280. καὶ σελ. 410, ἀρ. 312. καὶ σελ. 414, ἀρ. 335, 337.

(11) Hippocrate, avec trad. comment. etc. par E. Littré, Paris, 1846, 8ον. Τόμ. Ε'. Arg. gén. σελ. 13.—Αὐτ. Ἐπιδημ. Β'. 1. 5.-Αὐτ. Β'. 3. 1.-Αὐτ. ς'. 2. 19.

(12) Αὐτ. Ἐπιδ. Δ'. 21.

(1) Αὐτ. Arg. gén. σελ. 16-18.

(2) Αὐτ. Ἐπιδ. Β'. 3. 1, 3.

(3) Αὐτ. Ἐπιδ. ς'. 7. 1, 10.-Αὐτ. Περὶ Χυμῶν, 7.

(4) Αὐτ. Ἐπιδ. Β'. 1. 5.

(5) Αὐτ. Ἐπιδ. Β'. 1. 7. - Αὐτ. Ἐπιδ. Δ'. 25.

(6) Αὐτ. Ἐπιδ. Β'. 2. 9.-Αὐτ. Ἐπιδ. Δ' 22, 23, 27.

(7) Mionnet, Αὐτ. σελ. 400, ἀρ. 251, 252. σελ. 401, ἀρ. 253.

(8) Αὐτ. σελ. 400, ἀρ. 251.

(9) Αὐτ. σελ. 401, ἀρ. 253.

(10) Αὐτ. σελ 400, ἀρ. 252.

(11) Αὐτ. σελ. 400, ἀρ. 251, 252. σελ. 401, ἀρ. 253.

(12) Ἡροδ. Β'. 43. - Eckhel, αὐτ. σελ. 40.

(13) Παυσαν. Α'. 18.

(14) Buonarotti, αὐτ. 271-273

(15) Ἱπποκρ. Ἐπιδ. Δ'. 23.

(16) Le Bruyn, Voy. au Levant, Delft, 1700, φύλλ. σελ. 230.— L. Moréri, Dict. Hist. 11e éd. 1724, φυλλ. Τόμ. Γ'. 138.

(17) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Δ'.

(18) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2024.

(19) Mionnet, αὐτ. σελ. 404, ἀρ. 278.

Ἀδριανόν (1), εἰς Ἀντωνῖνον τὸν Εὐσεβῆ (2), εἰς τὸν Σεβῆρον (3), εἰς τὸν Δέκιον (4) ἀνηγέρθησαν, καὶ ἀνδριάντες εἰς τεχνίτην διάσημον (5), ἴσως δὲ καὶ εἰς Πρεσβευτὴν Καίσαρος (6) ἀνυψώθησαν, καὶ ἀγάλματα (7), καὶ βωμοί (8), καὶ μνημεῖα (9) ἰδιωτῶν, καὶ καταβαταί (10), καὶ λατομεῖα (11) ἀφιερώθησαν. Ἀλλὰ καὶ ψηφοθέται (12) αὐτόθι εὐδόκιμοι ἀνεδείχθησαν, καὶ πολλαὶ συντεχνίαι, ὡς ἄνω ἐρρέθη, συνεστήθησαν.

Οὐδεμία τῶν μέχρι τοῦδε εὑρεθεισῶν ἐν Περίνθῳ ἐπιγραφῶν ἐστι προγενεστέρα τοῦ Αὐγούστου. Τούτων δέκα μὲν ἐξέδωκεν ὁ Βοίσχιος, πλὴν οὐχὶ πάσας ἀπταίστως, ὡς θέλομεν παρακατιὼν ἀποδείξει. Εἰσὶ δὲ καί τινες ἀνέκδοτοι, ἃς ἡ αὐτοὶ ἀντεγράψαμεν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1852, ἢ παρὰ φίλων μετέπειτα παρελάβομεν. Ἐξ αὐτῶν αἱ μέν εἰσιν ἑλληνικαί, αἱ δὲ λατινικαί, αἱ δὲ δίγλωσσοι· δύνανται δὲ ἀκριβέστερον ἑρμηνευόμεναι, ἢ ὅσον ἡμεῖς στερούμενοι βίβλων καὶ εἰδικῶν γνώσεων δυνάμεθα νὰ πράξωμεν, μέγα νὰ ἐπιχέωσι φῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς περιωνύμου ταύτης πόλεως. Ἂς ἐπιτραπῇ δὲ εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ τηρήσωμεν χρονολογικήν τινα τάξιν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν παρατιθεμένων ἐπιγραφῶν.

—

Ἐπιγραφὴ Α'.

Εὑρίσκεται ἐπὶ λιθίνου βάθρου, μετακομισθέντος ἐκ Περίνθου καὶ ἐντετειχισμένου ἔξωθεν ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς ἐν Ὁμουρτζᾷ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ὁ ἐφ' οὗ λίθος ἔχει μῆκος μὲν 0, 89 μέτρου, πλάτος δὲ 0, 45.

(Ὅρα Πίν. 1.)

Ἡ τέχνη ἡ τῶν σακκοφόρων, τῶν ἀπὸ τῆς Ἐλήρας, τὸ ἄγαλμα σὺν τῷ βωμῷ κατεσκεύασαν ἐκ τῶν ἰδίων εὐτυχῶς.

Περὶ τέχνης ἢ συντεχνίας (collegii) ἐρρέθησάν τινα ἀνωτέρω. *Σάκκος* δὲ δωρικῶς ἀντὶ τοῦ ἀττικοῦ *σάκος* (13), σημαίνει ἐνταῦθα ἢ σακκίον μάλλινον (τσουβάλι), καὶ τότε σακκοφόροι, οἱ ἀχθοφόροι, ἢ τεμάχιον λινοῦ ὑφάσματος, δι' οὗ διαπερῶν ὁ οἶνος ἀπεκαλεῖτο *σακκίας* (1), καὶ τότε σακκοφόροι, οἱ περὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀσχολούμενοι. Ἦσαν δὲ οὗτοι οὐχὶ Περίνθιοι, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἐλήρας. Ταύτην εἰκάζομεν εἶναι τὴν Ἔλυρον (2), πόλιν ὀρεινὴν τῆς Κρήτης, νοτιοδυτικῶς τῆς νήσου κειμένην, μεταξὺ τῶν νῦν Σφακιῶν καὶ Λουτραρίου. Ἡ Ἔλυρος ἢ Ἐλήρα ἐσώζετο ἐπὶ Παυσανίου (3), καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τούτου ἀνάγομεν τὴν εἰρημένην ἐπιγραφήν, περίεργον καθ' ὅσον καταδεικνύει τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις τῆς Περίνθου πρὸς τὴν Κρήτην.

(1) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2020.
(2) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. ΙΕ'.
(3) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2022.
(4) Αὐτ. ἀρ. 2023.
(5) Αὐτ. ἀρ. 2024.
(6) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Ε'.
(7) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Α'.
(8) Αὐτ. καὶ Böckh, αὐτ. ἀρ. 2026.
(9) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Η'.
(10) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Β'.
(11) Ὅρα κατ. Ἐπιγρ. Ζ'.
(12) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2025.
(13) Φρυνίχου Ἐκλ. ἔκδ. Paw, 1739, 8ον. σ. 108.

—

Ἐπιγραφὴ Β' (4).

Εὑρίσκεται παρὰ τῷ γράφοντι, μετακομισθεῖσα ἐξ Ἡρακλείας. Εἶναι δὲ ἐγκεχαραγμένη ἐπὶ στήλης κυλινδροειδοῦς ἐκ μαρμάρου, ὕψος μὲν ἐχούσης 0,24 διάμετρον δὲ 0,60.

(Ὅρα. Πίν. 2.)

Αὐρ. Εὐτυχὴς Συνφόρου Περίνθιος κατεσκεύασα τὴν καταβατὴν σὺν τῇ ἐπικειμένῃ σορῷ ἐμαυτῷ καὶ τῇ συνβίῳ μου Αὐρ. Ζωσίμῃ καὶ τοῖς τέκνοις μου. Εἰ δέ τις τολμήσε[ι] ἕτερον καταθέσθαι, δώσει τῇ Πόλει δηνάρια φ'. καὶ τῇ τέχνῃ τῶν λιθουργῶν δηνάρια φ'. Χαῖρε παροδεῖτα.

Τὸ ἐπίθετον Σύμφορος, δηλ. χρήσιμος, ἐξ οὗ καὶ ὁ ἅγιος Συμφοριανός, ἐδίδετο συνήθως εἰς τοὺς ἀπελευθέρους· ἀπαντᾶται δὲ συνεχέστατα εἰς χριστιανικὰς ἐπιγραφάς, οἷον τῆς Θεσσαλονίκης (5) καὶ ἄλλας (6). Παρατηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ *ν* πρὸ τοῦ *φ* καὶ *β* ἐν ταῖς λέξεσι Συνφόρου καὶ συνβίῳ δὲν μεταβάλλεται εἰς *μ*. Λέγεται δὲ ἐπιθετικῶς μὲν καταβατὴ ἢ καθ' Ὅμηρον καταιβατὴ (7) θύρα, ἐκείνη δι' ἧς καταβαίνει τις, οὐσιαστικῶς δὲ *ἡ καταβατή*, ἡ ὑπὸ γῆν ἄγουσα κλίμαξ. *Ἡ σορὸς* δὲ ἐστὶν ἡ στήλη ἐφ' ἧς ἡ ἐπιγραφή· ἐν ᾧ ὁ σωρὸς ἐμφαίνει τὴν ἐπὶ τοῦ τάφου ἐπισεσωρευμένην γῆν. Ἄξιον δὲ προσοχῆς, ὅτι ἡ sepulchri violati actio (8) δίδεται οὐ μόνον τῇ Πόλει (=τῇ Περίνθῳ) ἀλλὰ καὶ τῇ τέ-

(1) Πολυδ. Ὀνομ. ς'. 19.—Αὐτ. Ι'. 75.
(2) Παυσ. Ι'. 16.— Στέφ. Βυζ. ἐν λ.
(3) Παυσ. Ι'. 16.
(4) Ὁμολογοῦμεν χάριτας τῷ σοφῷ ἀνδρὶ Κ. Βονιέτῳ τῷ Πραιλίῳ, διότι ἐν Παρισίοις διατριβοντας ὡδήγησεν ἡμᾶς εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς.
(5) Böckh, αὐτ. ἀρ. 1969.
(6) Ἀνθολ. Παλατ. 351. 3.
(7) Ὀδυσ. Ν. 109, 110.
(8) Dig. Lib. XLVII. Tit. 12.

χνη τῶν λιθουργῶν. Καὶ τῷ ὄντι οἱ λιθουργοὶ ἢ λιθοξόοι, γλύπται, καὶ συμφέρον εἶχον, ἵνα ὁλονὲν νέα μνημεῖα παραγγέλλωνται καὶ μὴ θάπτωνται ἄλλοι ἐν τοῖς αὐτοῖς, καὶ ἕνεκα τοῦ ἐπαγγέλματός των ἠδύναντο ὁσημέραι παρευρισκόμενοι νὰ ἐπιτηρῶσι τὰ ἐν ταῖς νεκροπόλεσιν. Ἴσως δὲ τέλος ὁ Αὐρ. Εὐτυχὴς ἦν καὶ αὐτὸς τῆς συντεχνίας των, καὶ ὤφειλον νὰ προσέχωσιν, ὅπως διαφυλαχθῇ ἡ τελευταία του θέλησις. Τὸ δηνάριον κατὰ τὸν W. Smith (1) ἀντιστοιχεῖ πρὸς 8 penny καὶ 2 farther, ὥστε τὰ 500 δηνάρια ἰσοδυναμοῦσι πρὸς 18 λίρας ἀγγλικάς, 1 schelling καὶ 4 penny, πρόσιμον εἰς ὅπερ κατεδικάζετο ὁ ἀθετήσας τὸν περὶ ταφῆς νόμον.

Ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν, ὅτι κατὰ τὸν Γ'. Μ. Χ. αἰῶνα, εἰς ὃν ἀποδίδομεν τὴν προκειμένην ἐπιγραφήν, συνεχέετο τὸ *ει* καὶ τὸ *ι*, διότι ἀντὶ παροδῖτα ἡ ἐπιγραφὴ φέρει παροδεῖτα.

—

Ἐπιγραφὴ Γ'.

Ἀντεγράφη τῷ 1852 ἐν Περίνθῳ ἐκ μαρμάρου τινὸς χρησιμεύσαντος ἴσως ὡς βάθρον ἀγάλματος.

(Ὁρα Πίν. 3.)

Ρησ[κ]ουπόρεως υἱὸν ὁ Δῆμος [κ]αὶ οἱ Σύνεδροι τὸν ἑαυτῶν σωτῆρα [κ]αὶ εὐεργέτην.

Ὁ Ῥησκούπορις οὗτος ἦν ὁ Β'. βασιλεύσας ἐν Θράκῃ μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Κότυος ἐπὶ Αὐγούστου καὶ Τιβερίου (2).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ Ἀσπουργιανοί, εἰσελάσαντες εἰς τὸν Κιμμερικὸν Βόσπορον καὶ φονεύσαντες τῷ 2 Μ. Χ. τὸν βασιλέα τοῦ Βοσπόρου Πολέμονα τὸν Α', κατέσχον τὴν χώραν αὐτοῦ (3). Ἀλλ' ὁ εἰρημένος Ῥησκούπορις ἐφορμήσας ἐξεδίωξεν αὐτούς, καὶ ἐγκατέστησεν αὐτόθι θρᾳκικὴν δυναστείαν. Ἡ ἐπικουρία αὕτη τοῦ βασιλέως τῆς Θράκης δὲν ἀναφέρεται μὲν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἀλλ' ἀποδείκνυται ἐναργέστατα διὰ συγχρόνων νομισμάτων καὶ ἐπιγραφῶν τοῦ Βοσπόρου, ἐφ' ὧν ἀπαντῶνται δύω ὀνόματα θρᾳκικά, τὸ μὲν Κότυος, ἀδελφοῦ, τὸ δὲ Σαυρομάτου (4), υἱοῦ πιθανῶς τοῦ Ῥησκουπόρεως τούτου. Ὁ Raoul Rochette (5), λογικώτατα βαίνων, ἀποδείκνυσι σφάλλοντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ Cary, Eckhel καὶ Visconti περὶ τῆς νέας ἐν Βοσπόρῳ δυναστείας, καὶ ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι *ἡγεμών τις θρᾳξ* κατέλαβε τότε τὴν βασιλείαν τοῦ Βοσπόρου. Ὁ ἡγεμὼν οὗτος, ὃν δὲν ὀνομάζει, εἶναι, καθ' ἡμᾶς, ὁ εἰρημένος Ῥησκούπορις, οὗτινος ὁ μὲν εἷς τῶν υἱῶν, ὁ ἐν τῇ παρούσῃ ἐπιγραφῇ, ἐβασίλευσε τῆς Θράκης, ὁ δ' ἕτερος (1), Σαυρομάτης, ἐγένετο ἐν Βοσπόρῳ ἀρχηγὸς νέας δυναστείας. Αἱ ἐπιμιξίαι δὲ καὶ σχέσεις τῶν βασιλέων τῆς Θράκης καὶ τῶν τοῦ Βοσπόρου ἀπὸ τοῦ Δ'. ἤδη Π. Χ αἰῶνος ἀναφαίνονται. Οὕτως ἐβασίλευε τῆς Θράκης τῷ 356 Π. Χ. Βηρισάδης τις (2) καὶ 4 ἔτη μετὰ ταῦτα τὸ ὄνομα Παιρισάδης ἀποδίδοται εἰς βασιλέα τοῦ Βοσπόρου. Κότυς, Ῥασκούπορις (3), καὶ Ῥοιμητάλκης εἰσὶν ὀνόματα κοινὰ εἰς τοὺς βασιλεῖς ἀμφοτέρων τῶν Κρατῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐβοήθει ἡ μία τὴν ἄλλην δυναστείαν· ὁ Ἀριοφάρνης βασιλεὺς τῆς Θράκης τῷ 351 Π. Χ. συνεμάχει (4) τῷ Εὐμήλῳ, υἱῷ τοῦ Παιρισάδου, καὶ ὑπὲρ Μιθριδάτου τοῦ Μεγάλου, βασιλέως τοῦ Βοσπόρου, ἐμάχοντο τῷ 75 Π. Χ. Θρᾷκες (5).

Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς Ῥησκούποριν τὸν Β'. Οὗτος καὶ πρὸς τὸν Τιβέριον τολμήσας ν' ἀπειθήσῃ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτοῦ (6) τῷ 19 Μ. Χ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥησκουπόρεως, ἡ Θράκη ἀνετέθη εἰς Ῥοιμητάλκην τὸν Β'. υἱὸν Ῥησκουπόρεως τοῦ Β'. καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Κότυος (7). Ὁ Ῥοιμητάλκης, φανεὶς πιστὸς πρὸς τοὺς Ῥωμαίους (8), ἔτυχε τῆς εὐνοίας αὐτῶν, ὥστε καὶ τὰ ὅριά του ἐξέτεινε καὶ ἰσχὺν μεγάλην ἐκτήσατο καὶ ἱκανὸς ἦτο νὰ διασώσῃ καὶ ὠφελήσῃ ἐμπορικὰς πόλεις, οἵα ἦν ἡ Πέρινθος. Οἱ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ Σύνεδροι (Βουλῆς) εἰσὶ τὰ μέλη τῆς Βουλῆς (9).

—

Ἐπιγραφὴ Δ'.

Σώζεται ἐν τῇ ἐν Ἡρακλείᾳ Παλαιᾷ Μητροπόλει, δεξιὰ εἰσιόντι καὶ ἄνωθι ἐπὶ τοῦ τείχους ἐπὶ δύω ταινιῶν ἐκ μαρμάρου, αἵτινες ἐχρησίμευσαν ὡς ὕλη δι' οἰκοδομήν, καὶ ὧν ἡ μὲν πρώτη ἔχει μῆκος 2,35 μέτρου καὶ πλάτος 0,16 ἡ δὲ δευτέρα μῆκος 0,89 καὶ πλάτος ἐπίσης 0,16.

---

(1) Dict. of Greek and Roman Antiq. 2d ed. London, 1849, 8ον. ἐν λ.
(2) Tac. Ann. Β'. 64-67. καὶ Γ'. 38.
(3) Στράβ. ΙΑ'. 495.
(4) Visconti, αὐτ. σελ. 149-151.
(5) Antiq. Grecques du Bosphore Cimmérien, Paris, 1822, 8ον. σελ. 142-4.

(1) Αὐτ. σελ. 117.
(2) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. ἔκδ. Reiske. Τόμ. Α'. σελ. 623.— Cary, Αὐτ. σελ. 22.
(3) Ἐν μὲν Θρᾴκῃ συνήθως γράφεται Ῥασκούπορις ἢ Ῥαισκούπορις, ἐν δὲ τῷ Βοσπόρῳ Ῥησκούπορις (Raoul Roch. Αὐτ. σελ. 141).
(4) Διοδ. Κ'. 22.
(5) Ἀππιανοῦ, Μιθριδ. 69.
(6) Δίον. Κασσ. Δ'. 30.
(7) Tac. Ann. Δ'. 5.
(8) Αὐτ. Δ'. 47.
(9) Böckh, αὐτ. ἀρ. 2025.

Ἐν Κ. Π. Τύπ. Φροντιστ. Σχολῆς ἐτ. 2ον. σ.

Ἀριθ. 1.
ΗΤΕΧΝΗ-ΗΤΩΝΣΑΚ
ΚΟΦΟΡΩΝ-ΤΩΝΑΠΟ
ΤΗΣΕΛΗΡΑΣ-ΤΟΑΓΑΛ
ΜΑΣΥΝΤΩΒΩΜΩΚΑ
ΤΕΣΚΕΥΑΣΑΝΕΚΤΩΝ
ΙΔΙΩΝΕΥΤΥΧΩΣ

Ἀριθ. 2.
ΑΥΡΕΥΤΥ
ΡΟΥΤΕΡΙΝ
ΣΚΕΥΑΣΑΤΗ
ΣΥΝΤΗΕΠΙΚ
ΕΜΑΥΤΩΚΑ
ΜΟΥΑΥΡΖΩ
ΤΕΚΝΟΙΣΜ
ΤΟΛΜΗΣΕ
ΚΑΤΑΘΕΣΘ
ΗΠΟΛΕΙ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ
ΓΩΝ ΦΧ
ΡΟΔΕΙΤΑ

Ἀριθ. 3.
ΒΙΟΥΤΟΤΕΛΟΣΧΑΙΡΕΔΕΙ
ΡΑΤΕΔ ΦΝΟΣΜΑΡΩΝΙΕΚΤ
2ΝΜΛΡΩΝΟΣΜΕΙΑΣΧΑΡΙΝ

Ἀριθ. 4.
ΡΗΣΙΟΥΠΟΡΕΩΣΥΙΟΝΔΗΜΟΣΙΟΙΣΥΝΕ
ΔΡΟΙΤΟΝΕΑΥΤΩΝΣΩΤΗΡΑΙΑΙΕΥΕΡΓΕΤΗΝ

Ἀριθ. 5.
ΑΡ. ΙΤΟΙΣΑΜΟΙΣΑΓΑΛΜΑΣΙΝΟΙΣΑΝΑΚΕΙΜΕΝΟΙΣΕ
ΛΑΡΚΙΑΓΗΠΑΙΠΥΡΙΣΑΛΑΡΚΙΟΥΑΣΙΑΤΙΚΟΥΘΥΓΑΤΗΡ-ΤΟΠΑΝΤΩΝΤΟΥΠΑΤΡΟΣΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΑΣΑΝΕΘΗΚΕ

Ἀριθ. 6.
ΑΡΤΕΜΕΙΣΙΑΣ ΟΦΟΥΤΟΜΙΝΗΜΕΙΟΝΕΠΟΙΗΣΑΕΜΑΥΤΗΣΕΥΝ ΩΠΩΜΑΤΙΠΡΟΚΟΝΗΣΕΙΩ
ΒΟΥΛΟΜΑΙΔΕΜΕΤΑΤΟΝΕΜΟΝΘΑΝΑΤΟΝΜΗΔΕΝΑΕΤΕΡΟΝΕΠΙΘΗΝΑΙΜΗΝΟΝΤΟΝΤΝΒΙΟΝΜΟΥ
ΑΠΟΔΙΩΝΙΟΣΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥΓΕΙΔΕΤΙΣΠΑΡΕΝΧΕΙΡΙΣΙΕΤΕΡΟΝΤΕΡΟΝΤΙΝΑΒΑΛΕΙΝΔΩΣΕΙΠΙΣΤΗΝΠΟΛΙΝ

Lit. A. J. Manaraky.

(Ὅρα Πίν. 4.)

Λαρκία **Γ**ηπαίπυρις, Λαρκίου Ἀσιατικοῦ θυγάτηρ, τὸ ἄ[γαλμα παρὰ] τοῖς ἄλλοις ἀγάλμασιν, τοῖς ἀνακειμένοις ἐν αὐτῷ, ἐξ ἐντολῆς καὶ ἀναλωμάτων πάντων τοῦ πατρὸς κατασκευάσασα ἀνέθηκε.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἐπιβεβαιοῖ τὸν διϊσχυρισμὸν τοῦ Raoul Rochette (1), ὅτι ἡ τοῦ Visconti γραφὴ Πηπαιπύρεως ἦν ἐσφαλμένη, καὶ ὅτι ἡ γνησία ἐστὶ Γηπαιπύρεως. Ἦτο δὲ ἴσως αὕτη ἡ σύζυγος τοῦ εἰρημένου Σαυρομάτου τοῦ Α΄. οὗτινος ἀποθανόντος ἔμεινε μόνη (2) βασίλισσα τοῦ Βοσπόρου περὶ τὸ 17 Μ. Χ. Φαίνεται δέ, ὅτι ἐγκαταλείπουσα τὴν Πέρινθον, ὅπως συνοδεύσῃ τὸν σύζυγον αὐτῆς, ἀνέθηκεν ἐνταῦθα ἀφιέρωμά τι κατ' ἐντολὴν τοῦ πατρός της, οὗτινος τὸ ὄνομα Λάρκιος (3), λατινιστὶ δὲ Lartius (4) ἢ Largius (5), εἶναι ῥωμαϊκόν.

—

Ἐπιγραφὴ Ε΄.

Ἀντεγράφη δὶς ἐν Ἡρακλείᾳ, τῷ μὲν 1859 κατ' ἐντολήν μου, τῷ δὲ 1860 ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Λαγκαδᾶ, ὅστις μοὶ τὴν ἐκοινοποίησεν.

(Ὅρα Πίν. 5.)

Μ. Οὐλπιον Σ[ε]νεκίωνα Σατ[ορ]νεῖνον (6), **πρεσβ[ευτὴν] Σεβ. ἀντιστράτ[ηγ]ον, τὸν τειμ[η]τὴν καὶ ὕ[πατ]ον, ἡ βουλὴ δι' ἅ[π]ασαν ἀρε[τ]ὴν τὸν ἑαυτῆς [εὐ]εργέτην.**

Ὅτι τὸ *πρεσβευτὴς Σεβαστοῦ* ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λατινικὸν Legatus Caesaris, τὸ *ἀντιστράτηγος* πρὸς τὸ propraetor provinciae, τὸ *τιμητὴς* πρὸς τὸ quaestor, τὸ *ὕπατος* πρὸς τὸ consul, τοῦτο καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν δῆλον, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς διγλώσσου ἐπιγραφῆς, τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ τῆς Ἀλγερίας ἀνακαλυφθείσης (7), ἥτις ταὐτίζεται σχεδόν, πλὴν τῶν κυρίων ὀνομάτων, πρὸς τὴν ἡμετέραν. Legatus Augusti, propraetor Provinciae Thraciae ἀναφέρεται ἐπὶ Ἀδριανοῦ (8) καὶ ἐπὶ Σεβήρου (1)· καὶ μεταξὺ τῶν δύω τούτων ἐποχῶν φρονοῦμεν, ὅτι ἀνήκει ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφή. Παρατηρητέα καὶ ἐνταῦθα ἡ σύγχυσις τοῦ ε καὶ τῆς ει ἐν τῇ λέξει τειμητὴς ἀντὶ τιμητής.

Ἡ *Βουλὴ* δὲ ἄνευ τοῦ *δήμου* ἐψήφισε τὸ προκείμενον ψήφισμα.

(1) Antiq. Gr. etc. σελ. 113, 114.
(2) Αὐτ. σελ. 114, 118.
(3) I. Ξ ε φ ε λ. Ἐπιτ. Δίωνος, Νέρων.
(4) Liv. Β΄. 18.
(5) C. Plinii, Epist. Γ΄.5.—Eutrop. Rom. Hist. Brev. Α΄.
(6) Ὀφείλω τὴν ἀναπλήρωσιν τοῦ κυρίου ὀνόματος εἰς τὸν σοφὸν ἡμῶν συνάδελφον καὶ ἀρχαιολόγον ἐν τοῖς μάλιστα, Κ. Μόρτμαν, καθοδηγήσαντά με καὶ ὡς πρὸς τὸν ὁρισμὸν τῆς ἐποχῆς ἐπιγραφῶν τινων.
(7) Orelli, αὐτ. ἀρ. 6911.
(8) Αὐτ. ἀρ. 822.

—

Ἐπιγραφὴ ς΄.

Ἐπὶ μαρμάρου, ταλέντος τῷ γράφοντι ἐξ Ἡρακλείας, καὶ ἔχοντος σχῆμα κύβου, ὕψους 0,48 μέτρου γαλλικοῦ.

(Ὅρα Πίν. 6.)

[Ὦ] φίλε [παροδῖτα. Τ]αχὺ μή με [πα]ρ[ίδῃς.] Βίου τὸ τέλος χαίρε[τ]ε. Ῥαγέδ[α]φνος Μάρωνι ἐκ τῶν Μ[ά]ρωνος. Μνείας χάριν.

Περίεργον καὶ πρωτοφανές, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, εἶναι τὸ ὄνομα *Ῥαγέδαφνος*, θρᾳκικὸν πάντως, ὡς καὶ τὸ Ῥάσκος, Ῥασκούπορις κτλ. Ἡ ἐποχὴ (2) τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι, ὡς εἰκάζεται, ἡ ἀρχὴ τοῦ Β΄. αἰῶνος Μ. Χ.

—

Ἐπιγραφὴ Ζ΄.

Ἀντεγράφη ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ μοὶ ἐστάλη τῷ 1859.

(Ὅρα Πίν. 7.)

Γ]ορτάσης ζῶν καὶ φ[ρονῶν] κατεσκεύασα τὸ λατο[μεῖ]ον ἐμαυτῷ καὶ [τ]ῇ γλυκ[υτάτῃ] μου συμβίῳ Αὐρ. Ἀρήτᾳ κ[αὶ το]ῖς φωτινοτάτοις [μου τέ]κνοις. Ἐὰν [δέ τις τολμή]σει ἕταιρ[ον θέσθαι] π[τῶμα (3), δώσει τῇ Πόλει δηνάρια ,βφ.]

Τὸ ὅλον τῆς ἐπιγραφῆς, ὡς καὶ τὰ ἐπίθετα *γ.λυκυτάτη* καὶ *φωτεινότατα*, δείκνυσι τὸ κακόζηλον τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν παρακμὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ΄. αἰῶνος, εἰς ὃν ἀποδίδομεν τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην. Παρατηρητέα ἡ σύγχυσις τοῦ ι καὶ τῆς ει ἐν τῇ λέξει φωτινοτάτοις, ὡς καὶ ἡ τῆς αι καὶ τοῦ ε ἐν τῇ λέξει ἕταιρον. Περὶ τῆς ποινικῆς ῥήτρας ἐῤῥέθησάν τινα ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς Β΄. ἐπιγραφῆς. Προσθετέον δέ, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ὑπῆρχε τοιαύτη, οἷον ἐν Σμύρνῃ· « εἰς τὴν σορόν μου μηδένα ἕτερον βληθῆναι, ἐὰν δέ τις βάλῃ, δότω τῇ Ζμυρναίων Γε-

(1) Αὐτ. ἀρ. 5501.
(2) Ὁ λίαν ἐντριβὴς περὶ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἄοκνος ἀρχαιοδίφης, Κ. Dethier, ἐβοήθησέ μοι εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐποχῆς τινων ἐπιγραφῶν.
(3) Τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς λέξεως π τ ῶ μ α ὑπέδειξέ μοι ὁ σοφὸς ἑλληνιστὴς Κ. Miller, ὅτε τῷ 1862 ἐκοινοποίησα τὰς παρ' ἐμοὶ ἐπιγραφάς.

ρουσίᾳ δηνάρια α . . καὶ οὐκ ἐξέσαι αὐτῇ ἄλλον θεῖναι οὐδένα οὔτε κληρονόμοις αὐτῆς εἰς τὸ μνημεῖον· ἐὰν δὲ ἕτερόν τις θῇ εἰς τὴν σορὸν αὐτῆς, ὁμοίως δώσει τῇ Γερουσίᾳ δηνάρια α (1), » ἐν Προύσσῃ· « ἐὰν δέ τις ἕτερον ἐνθάψῃ, δώσει προστίμου τῷ ἱερωτάτῳ Ταμείῳ δηνάρια ,βφ (2), » ἐν Ῥώμῃ· « si quis hoc sepulchrum vel monumentum cum ædificio universo post obitum meum vendere vel donare voluerit, vel corpus alienum invehere velit, dabit, poenæ nomine, arcæ pontificum sestertios centum numero, et ei, cui donatum vel venditum fuerit, eadem poena tenebitur (3), καὶ ἀλλαχοῦ.

—

Ἐπιγραφὴ Η′.

Ἐπὶ μεγάλης πλακὸς ἐκ μαρμάρου. Ἀντεγράφη ἐν Ηρακλείᾳ κατὰ Μάϊον τοῦ 1853 καὶ μοὶ ἐνεχειρίσθη. (Ὥρα Πίν. 8.)

Ἀρτεμεισία Σοφοῦ τὸ μνημεῖον ἐποίησα ἐμαυτῇ σὺν[τ]ῷ πώματι προκονησ[ε]ίῳ. Βούλομαι δὲ μετὰ τὸν ἐμὸν θάνατον μηδένα ἕτερο[ν] βληθῆναι ἢ μόνον τὸν συνβίον μου Ἀπολ[λ]ώνιο[ν] Ἀπολλωνίου. Εἰ δέ τις παρενχειρήσι ἕτερόν τινα βαλεῖν, δώσι [ε]ἰς τὴν πόλιν δηνάρια ,βφ.

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ′. αἰῶνος Μ. Χ. Ἐγράφη δὲ φαίνεται μέρος μὲν αὐτῆς ὑπὸ ἀρχαϊκωτέρας χειρός, ἴσως πατρός τινος, μέρος δὲ αὐτῆς ὑπὸ νεωτεριζούσης, ἴσως τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἐκ τοῦ διττοῦ σχήματος τοῦ Σ, Ω, Υ, Μ συμπεραίνεται. Παρατηρεῖται ἐν αὐτῇ ἡ σύγχυσις τῆς ει καὶ τοῦ ι ἐν ταῖς λέξεσιν Ἀρτεμεισία καὶ προκονησείῳ, καὶ τἀνάπαλιν ἐν ταῖς λέξεσι παρενχειρήσι καὶ δώσι· ἔτι δὲ τὸ ν πρὸ τοῦ β δὲν μεταβάλλεται εἰς μ, ὡς ἐν τῇ λέξει συνβίον, οὔτε πρὸ τοῦ χ εἰς γ, ὡς ἐν τῇ λέξει παρενχειρήσει. Τὸ δὲ προκονησίῳ γράφεται ἐνταῦθα δι' ἑνὸς ν, ὅπως καὶ παρὰ Ζωσίμῳ (4) καὶ παρὰ Σουΐδᾳ ἐν λ. Προκόνησος. Οὐδεὶς δὲ ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ προικοννήσιον μάρμαρον μεγάλως ἐφημίζετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (5).

Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.

(1) Th. Reinesii, Syntagma Inscript. Antiq. Lips. 1682, φύλλ. σελ. 725. ἀρ. ΙΔ′.
(2) Mordtmann, Inschriften aus Bithynien. Ἰδὲ Πρακτ. τῆς Βαυαρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, 1863, Μαρτ. 7. σελ. 239. ἀρ. 48.
(3) Orelli, αὐτ. ἀρ. 4427.
(4) Ζωσίμ. Β′. 30.
(5) Στράβ. ΙΓ′. 588.—Plin. Η. Ν. Λς′. 6.—Vitruv. Α′. 8.

ΠΕΡΙ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗΣ
καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων αὐτῶν.

(Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ΟΔ′. συνεδριάσει)

(Συνέχεια ἴδε Τεῦχος Γ′. σελ. 111 κ. ἑ.)

—

Μέρος Β′.

ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ

καὶ τῶν ταύτης πρὸς τὴν ζωὴν σχέσεων (1).

Α′. Πνεῦμα καὶ ὕλη, ψυχὴ καὶ σῶμα· ὁ ἄνθρωπος.

Εἴδομεν ἀνωτέρω, ἐν τῷ *Περὶ Ζωῆς* πρώτῳ μέρει, πόσον ἐστὶ δύσκολον τὰ τῆς σωματικῆς ζωῆς φαινόμενα ἐννοεῖν καὶ ἐξηγεῖν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκτὸς τῆς ζωῆς, ἣν ζῇ, ὑπάρχει, ἔφημεν, καὶ ἕτερόν τι τῆς ὕλης ἀνώτερον, οὐδόλως τοῖς νόμοις, τοῖς τὴν ὕλην διέπουσιν, ὑποτασσόμενον, ὅλως ἐλεύθερον, ἄφθαρτον, καὶ αὐτὸ ἑαυτῷ συνειδός· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ νοῦς ἢ τὸ πνεῦμα. Πνεῦμα, ψυχὴ καὶ σῶμά ἐστιν ἡ τριάς, ἢ ἐν τῷ ὁρατῷ κόσμῳ, κατά τινας φιλοσόφους τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ἐποχῆς, ἀποτελεῖ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ πόθεν μὲν τὰ ὁρατὰ σώματα συνίστανται, πῶς ζῶσι, καὶ ὑπὸ τίνων ἀναλλοιώτων τῆς φύσεως νόμων κυβερνῶνται, ταῦτα πάντα, κατά τι καὶ μέχρι τινὸς ἡμῖν ἐστι γνωστὰ καὶ τῇ ἐρεύνῃ προσιτά. Τὸ δὲ πνεῦμα εἰς τί συνίσταται, τοῦτ' οὐκ εὐχερές ἐστιν ἡμῖν ἐννοῆσαι. Τὸ γὰρ εἰδέναι, ὅτι οἱ τοῦτο διέποντες νόμοι πέραν τῶν φυσικῶν κεῖνται, τοῦτ' οὐκ ἔστι γνῶσις, οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη, ἔστι δὲ μᾶλλον ἄρνησις, τὴν ἄγνοιαν ἡμῶν καταφαίνουσα. Ὅπερ δ' ἀκριβῶς ἐπιστάμεθα, τοῦτό ἐστιν, ὅτι δηλονότι ἐνταῦθα τὰ φυσικὰ λήγουσι καὶ τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ ἄρχονται. Ἡ δὲ λέξις πνεῦμα ἢ νοῦς ἐστιν ἐξ ἐκείνων, αἵπερ ζῶντες σονῳκειώθημεν, αἵπερ ἐξ ἀρχῆς τῆς ὑπάρξεως τοῦ κόσμου ἐφευρέθησαν, δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτῷ σύνοιδεν, ἃς ἕκαστος ἐκφωνεῖ, καὶ ἀκούων ἐπαναλαμβάνει καὶ ἐννοεῖ, χωρὶς τοῦ περαιτέρω ἐξετάζειν, τί ποτε αὖτ' ἂν εἶεν ἢ σημαίνειν· ἀλλὰ περὶ τῆς σημασίας αὐτῶν οὐδεὶς ὃς ἀμφιβάλλει, ἐπειδὴ περὶ ταύτης οὐδείς ποτ' ἐδίστασεν, οὔτε τινὸς ἀμφιβάλλοντός ποτ' ἤκουσε. Παρίστησι δ' ἡ λέξις ἰδέαν ἐξ ἐκείνων, ἃς ὁ Κάντιος ὑφερπυσάσας (2) ἀπεκάλεσε, καὶ περὶ ὧν εἶπεν, ὅτι ποτὲ μὲν ἀπατῶσι, ποτὲ δ' ἀληθεύουσιν, ἐπειδὴ καὶ τὰ σκοτεινὰ πορίσματα οὐκ ἀεὶ ἀπατῶσι. Πρὸς δ' εὐχερεστέραν συνεννόησιν, νομίζομεν ὀνήσιμον τὰς πηγὰς ἀνερευνῆσαι, ἐξ ὧν ἡ ἰδέα ὑφείρπυσεν. Ἐὰν δὲ προσεκτικῶς καὶ ἀπροκαταλήπτως τὴν ἱστορίαν τοῦ νοὸς ἀναδιφήσωμεν, εὑρήσομεν, ὅτι οὐ διὰ τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων, ἀλλ' ἐκ τοὐναντίου διὰ τῆς ἐκ τῶν προτέρων ὁδοῦ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἰδέαν ταύτην ἀφίκετο. Καί μὰ Δί' ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἤρξατο τὸν ἐγκέφαλον ἀνατέμνων καὶ τὰς λειτουργίας αὐτοῦ μελετῶν, πρὶν ἢ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ νοὸς ἀφίκετο· ἀλλ' ἡ ἰδέα τῆς συνειδήσεως, αἱ ὑψηλότεραι ἐμφανίσεις τοῦ νοός, αἱ πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ καλὸν σχέσεις αὐτοῦ, ὁ νόμος τοῦ καθήκοντος, ἡ πίστις πρός Ὄν τι ἀνώτερον τῶν γηΐνων, ἅπασαι αἱ γνώσεις αὗται πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπῆρχον καὶ πρὸ πολλοῦ ἤκμαζον, πρὶν ἢ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ αἰτία τῶν τοσούτων θαυμασίων ἐνεργειῶν ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου ἐρευνητέα. Δύο κόσμοι, ὧν ὁ μὲν διανοητικὸς ὁ δ' αἰσθητός, ἐδόθησαν ἡμῖν ἀρχῆθεν ταὐτοχρόνως, καὶ ἅπασαι αἱ σπουδαὶ καὶ δοκιμασίαι τοῦ παραγαγεῖν τούτους ἐξ ἀρχῆς ἄλλης ἢ τῆς θείας ἐναυάγησαν. Τὸ νοητὸν καὶ τὸ αἰσθητόν, ἡ δυὰς αὕτη, ὁρίζει τὴν ἀνθρωπότητα. Τοιαῦτα ὅρια ἡ φιλοσοφία τιθεῖσα, θριαμβεύει, ἀνασκάπτουσα δὲ τὰ ὅρια ταῦτα, ἀπόλλυται. Καὶ ὁ μὲν νοητὸς τῶν κόσμων ἐμφανίζεται ἡμῖν διὰ τῶν νόμων τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, ὁ δὲ φυσικὸς διὰ τῶν νόμων τῶν ἐν χρόνῳ καὶ χώρᾳ ἐνεργούντων σωμάτων. Τὸ δὲ πέραν τούτων τῶν νόμων, τὴν οὐσίαν τῶν δύο τούτων κόσμων, ἀγνοοῦμεν καὶ ἀγνοήσομεν. Ὀνομάζομεν δὲ τὴν οὐσίαν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τοῦ ὑπὸ τὰς ἡμῶν αἰσθήσεις πίπτοντος, ὕλην ἢ σῶμα, τὴν δὲ τοῦ νοητοῦ, τοῦ ὑπὲρ τὰ φυσικά, νοῦν ἢ πνεῦμα. Οὐδέποτε δ' ἀμνημονεῖν δεῖ, ὅτι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν ἀμφοτέρων τῶν κόσμων οὐδαμῶς οὐδέποτ' ἐξηγεῖν δυνάμεθα.

Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃ τις ἡμᾶς, ποῦ ἐμφανίζονται ἡμῖν οἱ ὑψηλότεροι ἐκεῖνοι νόμοι, κατ' ἀναλογίαν τῶν φυσικῶν, τῶν ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ ἐμφανιζομένων, ἀποκρινόμεθα, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοῦτο διὰ τοῦ ἀνεπτυγμένου καὶ καθαροῦ λόγου, τοῦ ἐποπτικοῦ. Πᾶν, οὑτινος αἰσθανόμεθα, πᾶν, οὑτινος μνημονεύομεν, καὶ αὐτὰ τῆς ἀτομικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως τὰ ἐνδότερα αἰσθήματα δύνανται ἐπαναχθῆναι εἰς τὸν περικυκλοῦντα ἡμᾶς κόσμον. Μόνη δὲ ἡ μετάρσιος διάνοια δεικνύει ἡμῖν καὶ ἕτερον κόσμον ὑπὲρ τὸν ὑλικόν. Ἡμεῖς αὐτοὶ οὐκ ἐσμὲν πνεῦμα, ἀλλ' αἰσθανόμεθα ἐν ἡμῖν ἐκείνου, ὅπερ πνεῦμα ἢ νοῦν καλοῦμεν, καὶ ὅπερ διὰ τῶν διεπόντων αὐτὸ νόμων ἡμῖν σκεπτομένοις ἐμφανίζεται· αἰσθανόμεθα, ὅτι ἐστὶ θεὸς ἐν ἡμῖν. Ἡ φύσις οὐκ ἔστι νοῦς, ὡς ὁ Κλένκε φησίν, ἀλλὰ νοῦς καὶ φύσις εἰσὶ δύο θεῖαι σφαῖραι, αἵτινες ἐξ ἀρχῆς προϋποτίθενται, αἵτινες παραλλήλως βαίνουσι, προσαλλήλως ἐμφαίνονται, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ παράγουσι τρίτον ὄν, ὅπερ ἐστὶν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ἆρα ὁ ἄνθρωπός ἐστι τὸ μέσον, δι' οὗ οἱ δύο κόσμοι προσάπτονται, καὶ ἐνταῦθα κεῖται τὸ πρόβλημα, ἐνταῦθα κεῖται τὸ αἴνιγμα, ὅπερ οὐδέποτ' ἐναργῶς λυθήσεται. Καὶ ἀληθῶς ἐστι καὶ ἔσται ὅλως ἀκατανόητον, πῶς ἐστι δυνατὸν δύο οὐσιωδῶς διαφόρους ἀρχὰς ἐν ἑνὶ ὄντι συνδέεσθαι (ἐν ᾧ ἑκατέραν τούτων ἑτεροίοις νόμοις ὑπείκειν χρεών), καὶ ὅμως ἐν ἁρμονίᾳ διάκεισθαι, καὶ λόγῳ μὲν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ νόμου ἐπ' ἀμφοῖν ἐπικρατοῦντος, τοῦ τῆς συντηρήσεως, πράγματι δὲ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τοῦ νόμου ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἀρχαῖς ἀντιθέτων καὶ ἀντιζόων οὐσῶν, καὶ ὅμως τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα συνυπάρχειν. Πολλάκις δ' ὁρῶμεν τὴν συντήρησιν τοῦ νοὸς τὴν τοῦ σώματος βλάπτειν, καὶ τ' ἀνάπαλιν, τὸ καθῆκον πολλάκις ἀπαιτεῖ τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς τοῦ σώματος, καὶ τοὐναντίον, ὁ καθ' ἑκάστην βίος ὡς πλεῖστα ὁσημέραι παρέχει ἡμῖν παραδείγματα, καθ' ἃ τὸ πνεῦμα τῷ σώματι θυσιάζεται. Καὶ ἐκτὸς τούτου τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ἀκατανόητόν ἐστι, πῶς τὸ σῶμα ἐπὶ τοῦ πνεύματος, πῶς τὸ πνεῦμα ἐπὶ τοῦ σώματος ἐπενεργεῖν δύναται, πῶς τὴν ἰδέαν αἰσθητήν, πῶς τὴν νευρικὴν ἐντύπωσιν νοητὴν γίγνεσθαι. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης τὸ ἀκατανόητον παύει ὂν ἀκατανόητον, ὅταν κατανοῆται διὰ τί ἐστιν ἀκατανόητον. Καὶ τοῦτο ἐνταῦθ' ἀκριβῶς οὕτω συμβαίνει. Ἀδυνατοῦμεν καταλαβεῖν τὸ ἐγώ, ἐπειδὴ ἡμεῖς αὐτοί ἐγώ ἐσμεν, οὕτως ὡς ἡ χεὶρ ἑαυτῆς ἅπτεσθαι ἀδυνατεῖ. Εὐτυχῶς δ' οὐ πλείονος χρήζομεν, ἐπειδὴ οἱ μὲν νόμοι τοῦ νοὸς ἀρκοῦσιν ἡμῖν πρὸς τὴν σκέψιν καὶ τὴν βούλησιν, οἱ δὲ τοῦ σώματος πρὸς τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ· ὁ μὲν εὖ φρονῶν ἀρκεῖται, ἂμ' εὑρὼν καὶ θεὶς τὰ ὅρια τῆς σκέψεως, ὁ δ' ἅπληστος ὀνειροπόλος ἀείποτε ὑπερπηδᾷ ταῦτα· ἡ γὰρ ἀλήθεια ὁρίοις ὁρίζεται, μόνον δὲ τὸ ἄτοπον ἀπεριόριστον.

Εὐχερῶς δ' ἄν τις ἐννοήσειεν, ὅτι ἡ ἀκάματος τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἐρευνᾷν τάσις οὐκ ἀνέσχετό ποτε ἠρέμα στῆναι, ὑπ' ἐμφύτου ὁρμῆς πρὸς τὰ πρόσω κινουμένη, αὐταὶ δ' αἱ κατὰ τοσαύτας ἑκατονταετηρίδας τῶν φιλοσόφων, τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων, μέχρι τῆς σήμερον προσπάθειαι ἀποδεικνύουσιν ἐναργῶς, ὅτι οὕπω ἡ ἕρευνα εἰς τὸν ποθητὸν τῆς τελείας γνώσεως σκοπὸν ἐποδηγέτησεν· ἡ δ' ἱστορία τῆς ψυχολογίας

(1) Πηγή, ἐξ ἧς τὸν λόγον μάλιστ' ἀρυσόμεθα, ἔσται πρὸ πάντων τὰ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ Feuchtersleben συγγράμματα, οἷον Lehrbuch der aerztlichen Seelenkunde κτλ.
(2) Erschlichene Begriffe.

προφανῶς τοῦτο ἐπισφραγίζει. Καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἐπικρατουσῶν περὶ ψυχῆς δοξῶν παραλείποντες, εἴπωμεν ἐν παρόδῳ τινὰ περὶ τῶν περὶ ψυχῆς ἰδεῶν νεωτέρων τινῶν φιλοσόφων, ἄλλως θ' οἱονεὶ ἀπηχημάτων τῶν ἀρχαιοτέρων οὐσῶν. Ὁ μὲν Σπινόζας ἐθεώρει νοῦν καὶ σῶμα ὡς τροποποιήσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην παραδεξάμενος, διέρρηξε μὲν ἀποτόμως τὸν γόρδιον τῆς ἀπορίας δεσμόν, οὐδόλως δ' αὐτὸν ἔλυσεν. Οὔτε δὲ τοῦ Fichte ἡ δοκιμὴ τοῦ θεωρῆσαι τὸ σῶμα ὡς ἐμφάνισιν τοῦ νοὸς ἐξήγησέ τι, οὔτε τοῦ Σχελιγγίου ἡ ἰδέα τῆς ἀδιασπάστου ἑνώσεως καὶ τῆς ταὐτότητος τῶν δύο κόσμων, τοῦ διανοητικοῦ καὶ τοῦ σωματικοῦ, ἥσπερ μὴ ἰσχυούσης, ἑκάτερος τούτων ὡς τοιοῦτος, οἷος ἐστίν, οὐχ' *ὑπαρκτὸς* ἂν εἴη, οὔτε τοῦ Hegel ἡ μεγαλόνοια, τὴν συνείδησιν μέχρι τῶν ἐγκάτων ἀκριβέστατα ὡσεὶ ἀνατεμοῦσα καὶ περιγράψασα, νεώτερόν τι παρήγαγεν, οὔτε τὸ αἴνιγμα τοῦτο τῆς Σφιγγὸς ἔλυσε. Μόνος δ' ὁ Κάντιος οὐκ ἐδίστασε τὸ ἄλυτον τοῦ αἰνίγματος εἰλικρινῶς ὁμολογῆσαι. Τί δὲ καὶ οἱ μετὰ τὸν Κάντιον περαιτέρω ἔπραξαν; οὐδὲν ἀληθῶς ἢ τὰ ἐσκαμμένα παραβόλως ὑπερπηδήσαντες, τὰ παρὰ τοῦ γηραιοῦ φιλοσόφου τεθειμένα ὅρια παραφόρως καὶ ἀπερισκέπτως παραβάντες, τὸ ζήτημα οὔτε κἂν μικρὸν διεφώτισαν.

Ἡ δὲ δόξα, ἥτις τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ νοὸς οὐδόλως διακρίνει, ἀλλὰ τὸν νοῦν ὡς ἀνωτέραν δύναμιν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ σώματος θεωρεῖ, ἔστιν ἄντικρυς ὁ λεγόμενος ὑλισμός, τὸ αἴνιγμα οὐδόλως λύων, ἔτι δὲ μᾶλλον τοῦτο ἐπισκοτίζων. Ἐπειδή, ὅταν τὴν δυάδα τῶν ἀρχῶν παραδεχώμεθα, ἐννοοῦμεν τὴν ὕπαρξιν ἑκατέρας τούτων κατ' ἰδίαν, μόνον τὸν τρόπον τῆς ἑνώσεως ἀγνοοῦντες· τὴν δ' ἕνωσιν τοῦ σώματος μετὰ τοῦ νοὸς τὰ πράγματα δεικνύει, καὶ ταῦτα δὲ καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν καὶ θεμελιοῦ καὶ ἐξηγεῖ, τὸν δ' ὑλισμὸν παραδεχόμενοι, οὐκ ἄν ποτε ἐννοήσαιμεν, πῶς ἡ ὕλη νοεῖν καὶ σκέπτεσθαι οἷα τ' ἂν εἴη, καὶ ἡ ἡμῶν ὕπαρξις πᾶσαν ἀνωτέραν σημασίαν καὶ προορισμὸν προῖκα ἀπολέσειε, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ αὐτόχρημα εἰς κτήνη μεταβαλοίμεθ' ἄν.

Παραδεκτέον οὖν πνεῦμα καὶ σῶμα ὡς χωριστὰ ἀπ' ἀλλήλων ὑπάρχοντα. Καὶ τοῦ μὲν σώματος χωρὶς τοῦ πνεύματος τὰς ἰδιότητας καὶ δυνάμεις ἐξετάζει ἡ φυσικὴ ἐνγένει, καὶ ἰδίᾳ ἡ φυσιολογία, τοῦ δὲ πνεύματος τοὺς νόμους χωρὶς τοῦ σώματος ἐρευνᾷ ἡ μεταφυσική. Τὸ δὲ πνεῦμα σὺν τῷ σώματι ἀκατανοήτῳ τινὶ τρόπῳ συνδεδεμένον καὶ ἐν αὐτῷ τῷ *δεσμῷ* ὃν ὀνομάζομεν ψυχὴν καὶ τὸ συναμφότερον τούτων καλοῦμεν ἄνθρωπον, καὶ οὕτω, τὴν διὰ τῶν τριῶν λέξεων, « πνεῦμα, ψυχήν, καὶ σῶμα » τριαδικὴν ἔννοιαν εἰς δυαδικὴν συμβιβάζοντες μονάδα, διὰ μὲν τῆς λέξεως «πνεῦμα» τὴν ὑπὲρ τὴν ὕλην ἀρχὴν ἐν ἀφαιρέσει, διὰ δὲ τῆς λέξεως «ψυχὴ» τὸ πνεῦμα σὺν τῷ σώματι συνδεδεμένον ἐν συγκρίσει ἐννοοῦμεν. Ὅθεν αἱ πηγαὶ τῶν περὶ ψυχῆς μελετῶν ἡμῶν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ καὶ φυσιολογίᾳ ζητητέαι. Οὐχ ἧττον δὲ καὶ ἡ συγκριτικὴ φυσιολογία καὶ ψυχολογία τῶν ζώων διαχέει φῶς εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, μάλιστα ὡς πρὸς τὰς ἐνστίκτους ὁρμάς· ἀλλ' οὐδέποτε ἀμνημονεῖν χρὴ τὸν ἄνθρωπον τοσούτῳ μᾶλλον διαφέρειν τῶν ζώων, ὅσῳ τούτοις οὔτε λόγος οὔτε ἐλευθερία ἔνεισιν, ἀλλ' ἁπλαῖ ὁρμαὶ ὑπὸ τοῦ ἐνστίκτου κινούμεναι.

—

Β'. Μέθοδος ἡ εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ψυχῆς ἄγουσα, διάκρισις τοῦ αἰσθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου.

Κἀνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῇ βιολογίᾳ, δύο μέθοδοι εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου ἡμῶν φέρουσιν, ἡ συνθετικὴ δηλονότι καὶ ἡ ἀναλυτική. Καὶ ἡ μὲν ἐκ τῶν προτέρων συνθετικὴ ἐκ τῆς μονάδος ἀρχικῆς τινος ἐπιστημονικῆς ἰδέας τὰ εἰδικὰ παράγει, ἡ δ' ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναλυτική, ἀπὸ τῶν εἰδικῶν δοθέντων ἀντικειμένων ἀρχομένη, διὰ τοῦ συλλογισμοῦ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μονάδα καταντᾷ· ἡ μὲν τὴν φιλοσοφικὴν θεμελίωσιν τῆς ἐπιστήμης παρέχει, ἡ δὲ τὴν φυσιογραφικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἐκτυλίσσει· τὴν μὲν πρώτην ὁδὸν βαδίζει ὁ μεταφυσικός, τὴν δὲ δευτέραν ὁ φυσιολόγος· ἡμῖν δὲ τὴν διὰ μέσου ἀμφοτέρων αὖθις βαδίσαι ὁδὸν ἐπιτραπήτω.

Ὁρίσαντες οὖν, ὅσον ἔνεστι, προηγουμένως τὰ πράγματα καὶ τὰς ἰδέας, ὅθεν ὁρμώμεθα, ἀρξόμεθα πρῶτον ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπὸ τῶν ἁπλουστέρων λειτουργιῶν τῆς ψυχικῆς ζωῆς, καὶ βαθμηδὸν καταντήσομεν εἰς τὰς μᾶλλον συνθέτους καὶ ὑψηλοτέρας, ὅπως ἔπειτα ἀπὸ τούτων πρὸς ἐκείνας ἐπανακάμψωμεν, ὡς ἐκ τῶν προτέρων.

Ἐν πρώτοις δὲ σκοπῶμεν, πῶς συλλαμβάνομεν τὰς ἰδέας, *σῶμα, ψυχή, πνεῦμα.* Μὴ συνοφρυοῦσθε, Κύριοι, οὐδεὶς φόβος μὴ λαθὼν παρσύρω ὑμᾶς εἰς τὸν σκοτεινὸν καὶ ἐπικίνδυνον λαβύρινθον τῆς μεταφυσικῆς· οὗτος ἔστω ἡμῖν ἀπρόσιτος, καίτοι οὐδεμία βλάβη ἂν προὔκυπτεν, εἰ δι' ἐφευρετικῆς τινος Ἀριάδνης ἐδυνάμεθα ἀκινδύνως αὐτὸν διαδραμεῖν. Ἀλλ' ἡμῖν ἀνάγκη σκοπιάν τινα στερεὰν ἀνευρεῖν, ἀφ' ἧς ἂν ἀσφαλῶς τὴν ψυχὴν ἐποπτεύσαιμεν (ἄνευ γὰρ βάσεώς τινος οὐδὲν ἐστι γενέσθαι)· αὕτη δ' ἡ σκοπιὰ ἔσται πάλιν θεωρία. Συγχωρήτωσαν δέ μοι οἱ πρακτικώτεροι καὶ θετικώτεροι τῶν ἀκροατῶν ἄνδρες, οἱ ὡς σφόδρα τὰς θεωρίας ἀποτροπιάζοντες, ἐπενθυμῆσαι αὐτοῖς, ὅτι ἑκάστη ἀνθρώπινος πρᾶξις, ἔστω καὶ ἡ ἁπλουστέρα καὶ ἡ μηχανικωτέρα, βιάζει ἀκαθέκτως τὸν νοήμονα ἄνθρωπον εἰς ἀναζήτησιν ἀρχῶν καὶ εὕρεσιν θεωρίας πρὸς ἐξήγησιν, ὅσον τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ δέδοται.

Καταντῶμεν δ' εἰς τὰς ἀρχικὰς ταύτας ἰδέας διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς συνειδήσεως. Καὶ διὰ μὲν τῶν αἰσθήσεων ἐμφανίζεται ἡμῖν ὁ σωματικὸς κόσμος, διὰ δὲ τῆς συνειδήσεως ἀνακαλύπτεται ὁ πνευματικός. Ὑπάρχουσιν ἄρα δύο γεγονότα, δύο ἀρχαί, ἐξ ὧν προαγόμεθα, καὶ ταῦτά ἐστιν ἡ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντίληψις καὶ ἡ διὰ τῆς συνειδήσεως συναίσθησις.

Ὁ τρόπος, καθ' ὃν ὁ ἄνθρωπος ἀφικνεῖται εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τούτων, ἐστὶν ὁ διπλοῦς ἀνωτέρω διαγραφείς, ὁ διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ ὁ διὰ τῆς συνθέσεως. Καὶ πρῶτον μὲν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ τῶν αἰσθήσεων λαμβάνομεν γνῶσιν τοῦ σωματικοῦ κόσμου· ἐπὶ μᾶλλον δὲ καὶ μᾶλλον ἀναπτυσσόμενος ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸν σωματικὸν κόσμον ἀναλύων, ἐπανάγεται κάτωθεν εἰς τὰ ἄνω, καὶ ἐκ τῶν συγκεκριμένων εἰς τὰ ἀφῃρημένα καὶ τὰς ἰδέας καὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν ἰδέαν τῶν ἰδεῶν ἀνυψοῦται, ἣν διὰ τῆς λέξεως « πνεῦμα» ἐκφράζει. Αὕτη δ' ἡ ἰδέα ἐν τῷ βαθμῷ τούτῳ μένει εἰσέτι ἀρνητική, ἐπειδὴ οὐ δηλοῖ αἰσθητόν τι σῶμα, ἀλλ' ἀσώματόν τι ὄν. Ἀλλ' ὅταν ἡ τοὺς δύο τούτους κόσμους συνδέουσα συνείδησις, ἥτις διὰ τῆς ἐμφύτου ἰδέας τῆς μονάδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἀναγγέλλεται, ἀνατείλῃ ἐν τοῖς ἔνδον τοῦ ἀνθρώπου, τότε δὴ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἐν αὐτῷ ἐνοικοῦντος πνευματικοῦ ὄντος ὡς θετικὴ συνανατέλλει, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς συνειδήσεως ἄνωθεν πρὸς τὰ κάτω ἐπανακάμπτων τὸν ὑλικὸν κόσμον, ὅνπερ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐγνώρισε, καὶ τὸν πνευματικόν, ὅνπερ διὰ τῆς συνειδήσεως ἀνεκάλυψεν, εἰς ἓν ὅλον ἑνοῖ, καίτοι πνεῦμα καὶ σῶμα ἀπ' ἀλλήλων διακρίνων.

Τὴν δ' ἕνωσιν τῆς ἀντιλήψεως τῶν δύω τούτων ὄντων εἰς ἓν ὑποκείμενον σημαίνει ἕκαστος διὰ τοῦ *ἐγώ.* Ὅθεν τὸ *ἐγὼ* τῶν φυσιολόγων τῆς ψυχῆς οὐκ ἔστι τὸ *ἐγὼ* τῶν μεταφυσικῶν. Ἐκεῖνο μέν, περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶ φυσιολογικῶς, συνίσταται ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ μεταφυσικὸν *ἐγὼ* ἐστὶν ἡ ἀφαίρεσις τοῦ πνευματικοῦ προσώπου (1). Μὴ δέ μοι ἀντιλεγέτωσάν τινες, προβάλλοντες, ὅτι τὸ *ἐγὼ* ἀνάγκη καθαρῶς πνευματικὸν εἶναι, ἐπειδὴ ὁ παῖς νήπιος ἔτι ὢν καὶ περὶ ἑαυτοῦ λαλῶν, τῷ τρίτῳ προσώπῳ χρῆται, μέχρις οὗ ἡ ἰδέα τοῦ πνευματικοῦ προσώπου ἐν αὐτῷ ἀναπτυχθῇ (1). Τὸ πρᾶγμα δ' ἔχει οὕτως· ὁ παῖς λαλεῖ περὶ ἑαυτοῦ τριτοπροσώπως, ἕως ὅτου συναισθανθῇ τῆς σχέσεως τῶν δύο κόσμων ἐν ἑνὶ ὑποκειμένῳ. Τὸν κύκλον τοῦτον οὐ δέον ἡμᾶς εἰς ἄτοπόν τι ἀποπλανῆσαι. Ὁ ἄνθρωπος συναισθάνεται τῆς ἐν αὐτῷ τῷ *Ἐγὼ* ἐνυπαρχούσης ἀντιλήψεως καὶ συνειδήσεως, ὡς ἑνός· τὸ ὅτι δὲ δύο κόσμοι εἰσίν, οἵτινες αὐτῷ ἐμφανίζονται, καὶ ἐν αὐτῷ συγκεντροῦνται, τοῦτο εὑρίσκει διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, ἥτις τούτους διακρίνει.

Τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμά εἰσιν ἡ ἀφαίρεσις αὕτη· καὶ ἐκεῖνο μὲν φαίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ὡς σάρξ, τοῦτο δὲ δηλοῦται αὐτῷ ὡς ψυχή. Σὰρξ δ' ἐστὶ τὸ ἐμπεπνευσμένον σῶμα, καὶ ψυχὴ τὸ σεσωματωμένον πνεῦμα, καὶ τὰ δύο ἐνδομύχως εἰς ἓν συνδεδεμένα ἐν τῇ ζωῇ ἀχώριστά εἰσιν.

Τὰς δ' ἰδέας ταύτας δεῖ ἡμᾶς εὐκρινῶς καὶ βαθέως τῷ νῷ ἡμῶν ἐντυπῶσαι, εἰ μὴ βουλόμεθα ἀποπλανηθῆναι ἐν τῇ περαιτέρω ἐρεύνῃ. Ἐντυποῖ δ' αὐτὰς μάλιστα, ὅστις ταύτας σὺτὸς ἑαυτῷ ἐφαρμόζει καὶ ἐν ἑαυτῷ δοκιμάζει.

Ὑπάρχουσιν ἄρα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ διττὰ συζήματα ἀντιληπτικῆς δυνάμεως, καὶ τὸ μὲν ὀνομάζομεν σάρκα, τὸ δὲ ψυχήν· ἡ μὲν ἐξήρτηται ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθιστικῶν, ὧν τὸ ὅλον ἀποκαλοῦμεν Φύσιν, ἡ δὲ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν, ὧν τὸ ὅλον ἀποκαλοῦμεν Πνεῦμα (2). Συναισθανόμεθα τῶν δύο τούτων κόσμων ἐκ τῆς ἐξαρτήσεως, ἐνῇ πρὸς ἐκείνους τυγχάνομεν ὄντες· εἰσὶ δὲ γενικαὶ ἀφαιρέσεις τῆς ἐν ἡμῖν γενικῆς ἀτομικότητος. Ἀμφότεραι δ' αἱ ἀφαιρέσεις αὗται εἰσιν αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἀνεξήγητοι, καὶ πρὸς ἀλλήλας συγκρινόμεναι ὁμοίως ἀσαφήνιστοι· τοιαύτη δ' ἐξήγησις, οἵαν τινὲς ὑμῶν ἴσως ἀπαιτεῖτε, ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ οὐκ ἔστιν ἀναγκαία. Καὶ ὥσπερ οἱ φυσικοὶ γιγνώσκουσι μὲν καὶ καθ' ἑκάστην μεταχειρίζονται τὸν ἠλεκτρομαγνητισμόν, μηδόλως τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐννοοῦντες, καὶ ὥσπερ οἱ ἀστρονόμοι τὰς κινήσεις μὲν καὶ τροχιὰς τῶν οὐρανίων σωμάτων λογιζόμενοι ἀκριβεῖς εὑρίσκουσι, μηδόλως τὴν φύσιν αὐτῶν γνωρίζοντες, οὕτω καὶ ἡμεῖς δυνάμεθα μὲν προσηκόντως τῆς ὑπάρξεως τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος ἀντιλαμβάνεσθαι, ὡς πρὸς τὰς πρὸς ἄλληλα ἐξωτερικὰς σχέσεις αὐτῶν, ὡς σαρκὸς καὶ ψυχῆς, ἀδυνατοῦμεν δ' ἐμβαθῦναι καὶ σαφηνίσαι

(1) Toeltenyi, Kritik. I, 223.

(1) Fichte.
(2) Noval, Kl. Schrift, II, 157.

τήν τε οὐσίαν αὐτῶν καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας ἐνδομύχους σχέσεις (1). Ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς ἀρκούμενος ἐπέχει, εἰ ἔν τινι φαινομένῳ δύναται ἐξηγῆσαι τὸ αἴτιον, δι' ὃ ἀδύνατόν ἐστιν ἐξηγῆσαί τι. Ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ γνωστοῦ καὶ τοῦ ἀγνώστου συνίσταται ἡ ἀρετὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καντίου. Δότε δὲ σκοπῶμεν τί σημαίνει *ἐξηγεῖν*; *Ἐξηγεῖν* σημαίνει, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, ἀπ' ἀρχῆς τινός τι παράγειν· ταύτην δὲ τὴν ἀρχὴν προσήκει εἶναι καταληπτήν, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἀκαταλήπτου οὐδέν ἐστι παράγειν καταληπτόν, ὅπερ ἐστὶν *ἐξηγεῖν*. Τί δ' ἐστι *καταληπτόν*; *Καταληπτόν* ἐστιν, ὅ,τι ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν νόμων τῆς λογικῆς γίνεται. Οἱ δὲ νόμοι οὗτοι κἂν φυσικοὶ κἂν μεταφυσικοὶ ὦσιν, οὐδαμῶς ἡμιν ἔξεσι τὴν ἀρχὴν τούτων σαφῶς νοῆσαι· ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐκτὸς τούτων κεῖται. Ἐπεὶ οὖν τὸ φαινόμενον τῶν δύο τούτων πραγματικοτήτων πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἵσταται οὕτως, ὥστε τὴν ὕπαρξιν τούτων ἡμῖν εὖ φρονοῦσιν ἀρνηθῆναι ἀδύνατον εἶναι, ἀναγκαζόμεθα παραδεχθῆναι ἀρχάς τινας ἢ δυνάμεις τινάς, ὧν τὴν μὲν πνευματικὴν τὴν δ' ὑλικὴν τιθέμεθα· διὰ τῆς παραδοχῆς δὲ τῶν ἀρχῶν, ἢ τῶν δυνάμεων τούτων, οὔτε τὸ πνεῦμα, οὔτε τὸ σῶμα, οὔτε ἡ μονὰς ἐν τῇ δυάδι, οὔτε ἡ δυὰς ἐν τῇ μονάδι ἐξηγεῖται, πᾶσα δ' ἄλλη διὰ τῆς Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως ταύτης τῶν φιλοσοφούντων διεκπεραίωσις τολμηρὸν ἂν εἴη σόφισμα. Ἐν πάσῃ σκέψει πανταχοῦ ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἐμφύτων ἡμῖν λογικῶν νόμων ὁδηγεῖσθαι ἀνάγκη· εἰ τὸ πρᾶγμα ἄλλως εἶχεν, ἐδυνάμεθ' ἂν δημιουργεῖν καὶ γοητεύειν, ἡμεῖς δὲ τοιοῦτοι, οἷοι ἐσμέν, οὐδαμῶς ἂν ἦμεν. Τὸ βούλεσθαι δ' ἑρμηνεύειν τὴν ἡμῶν αὐτῶν μονάδα, τοῦτο ματαιοπονία ἂν εἴη, ἐπειδὴ αὕτη ἀμέσως ἡμῖν αὐτοῖς ὡς τοιαύτη παρίσταται. Λογιζόμενοι δὲ ταύτην ὡς μονάδα τοσοῦτον ταύτην ἐννοεῖν δυνάμεθα, ὅσον, ὥσπερ ἀνωτέρω εἴρηται, ἡ δεξιὰ χεὶρ τῆς εὐωνύμου εὐχερῶς ἁπτομένη ἑαυτῆς ἅπτεσθαι ἀδυνατεῖ.

Ἐκ τούτου δῆλον, πόσον ματαιοί εἰσιν αἱ προσπάθειαι τοῦ ἐξηγῆσαι τὰς ἀλληλεγγύους τοῦ σώματος πρὸς τὴν ψυχήν, καὶ πόσον ἄσκοπος ἡ ἐπίκρισις τῶν διαφόρων τούτων δοκιμῶν τῆς ἐξηγήσεως, τοιαῦται δ' εἰσὶν αἱ ὑποθέσεις τῆς προδιατεταγμένης ἁρμονίας, τῆς φυσικῆς ἐπιῤῥοίας καὶ τῶν παραπλησίων. Ἡ δυὰς οὐκ ἐδόθη ἡμῖν ὡς δυάς, ὥστε ἐκ ταύτης τὰς μονάδας ἐξαγαγεῖν, ἐκ τοὐναντίου ἡ μονὰς ἐδόθη ἡμῖν ὡς μονάς, καὶ τὴν δυάδα διὰ τοῦ νοὸς ἡμῶν καὶ δι' ἀφαιρέσεως ἀνευρίσκομεν. Ἡμεῖς αὐτοὶ μαρτυροῦμεν τοὺς δύο τούτους κόσμους.

(1) Nasse, Zeitschrift, 1822, φύλ. Α'. σελ. 3.

—

Γ. Πνευματισμός, ὑλισμός, σύστημα τῆς ταὐτότητος. Φυσιολογία τῆς ψυχῆς.

Ἡ μὲν μέθοδος, ἡ διὰ παντὸς τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ σώματος χωρίζουσα, ἔστιν ὅλως φιλοσοφική, τὰς ἀρχὰς μὴ ἀναμιγνύουσα, ἐν τοῖς πνευματικοῖς φιλοσοφοῦσα, καὶ ἐν τοῖς φυσικοῖς φυσιοδιφοῦσα, καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ὁρμωμένη, εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον τῆς ἐρεύνης, εἰς ἓν σημεῖον ὅπου ἀμφότερα συνδέονται, ἀφικνουμένη.

Ἡ δὲ μέθοδος, ἡ τὴν μονάδα τῶν δύο κόσμων διατηροῦσα, δύναται διὰ τριπλῆς βαδίσαι ὁδοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν ἰδανικῶς τὸ σῶμα ὡς προϊὸν τοῦ πνεύματος θεωροῦσα, καὶ φιλοσοφικῶς ἐκεῖνο ἐκ τούτου παράγουσα.

Δεύτερον δὲ πραγματικῶς, ἢ μᾶλλον ὑλικῶς, τὸ πνεῦμα ὡς προϊὸν τοῦ σώματος θεωροῦσα, καὶ φυσικῶς τὴν ἀνάπτυξιν ἐκείνου ἀπὸ τούτου παράγουσα.

Τρίτον δ' ἀμφοτέρους τοὺς κόσμους θείᾳ τινὶ μοίρᾳ εἰς ἓν ταὐτίζουσα, καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα εἰς ἓν καὶ ταὐτὸ συμπηγνύουσα, ἢ μᾶλλον ὡς κατηγορούμενον μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, διπλῆν μορφὴν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, ἐμφανίσεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας, θέσιν καὶ ἀντίθεσιν τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως θεωροῦσα, καὶ οὕτω, παραδόξως πως, τὴν φιλοσοφίαν σὺν τῇ ἐμπειρίᾳ ἑνοῦσα. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ μέθοδος τῆς χθὲς καὶ πρῴην δὴ ἀκμασάσης, καὶ λεγομένης Φιλοσοφίας τῆς ῥύσεως, Φιλοσοφίας τῶν ταὐτοτήτων.

Ἅπασαι δ' αὗται αἱ μέθοδοι, καίτοι πολλὰ τὰ θαυμάσια ἐξ ἀρχῆς ὑπισχνούμεναι, τὸν γόρδιον τῆς σκέψεως δεσμὸν ἀποτόμως μὲν διαῤῥηγνύουσαι, οὐδαμῶς δὲ καὶ λύουσαι, τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἀπροκατάληπτον καὶ ἀγνὴν ἔρευναν ἐμποδίζουσι.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδανικὴν μέθοδον λέγομεν, ὅτι τὸ βούλεσθαι διὰ τῆς θεωρίας ἐξ ἀρχῆς τὸ σῶμα ἐρευνᾶν, καὶ τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ οὕτως ἐκ τῶν προτέρων μανθάνειν, τοῦτ' ἀδύνατόν ἐστιν, καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐρεύνης ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις παραλύει. Ὡς δὲ πρὸς τὸν ὑλισμόν, ὅτι τὸ ἐξηγεῖν ὑλικῶς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πνευματικὴν ζωήν, τοῦτ' ἐξ ἅπαντος εἰς ἀρνητικὸν ἀποτέλεσμα φέρει, καὶ ἐκτὸς τούτου τὸ ἐλεύθερον τοῦ νοὸς δεσμεύει. Ὡς δὲ πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς φύσεως, ὅτι ἡ ταύτισις τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος εἰς ἀδιαίρετόν τινα μονάδα οὐδὲν ἀποτέλεσμα ὁριστὸν παρέχει.

Ὅθεν οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν ἐναπολείπεται, ἢ θεωρῆσαι τὴν ψυχὴν σὺν τῇ σαρκὶ συνδεδεμένην, καὶ ἀμοιβαίως πρὸς ἀλλήλας ταύτας ἐνεργούσας, οὐδέποτε τῆς πνευματικῆς οὐσίας ἐκείνης, οὐδὲ τῆς σωματικῆς ταύτης ἐπιλήσμονας. Τὸν δὲ τρόπον τοῦτον τῆς ἐρεύνης φυσιολογίαν τῆς ψυχῆς ὀνομάσομεν. Αὕτη δ' οὐκ ἔστιν οὔτε φυσιολογία τοῦ σώματος, οὔθ' ἁπλῶς ψυχολογία κατὰ τὴν τῶν πλείστων παραδοχήν. Ἐπειδὴ ἡ μέν ἐστι περιγραφὴ τῶν ἰδιοτήτων τῆς ψυχῆς, ἡ δὲ τῶν τοῦ ζῶντος σώματος· ἐν ᾧ ἡ φυσιολογία τῆς ψυχῆς, ἡ καὶ καθ' ἡμᾶς κυρίως ψυχολογία, ἔστιν ἡ ἐπιστήμη ἡ διδάσκουσα, ὅσον ἔνεστιν ἡμῖν κατανοῆσαι, τὰς μεταξὺ τῆς ἀδιασπάστως συνδεδεμένης ψυχῆς σὺν τῷ σώματι σχέσεις. Ἡ δὲ ψυχὴ οὐκ ἔστιν ἁπλῶς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἡ σὰρξ τὸ ἐξωτερικόν. Ἐπειδὴ αἱ ἰδέαι αὗται—ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικόν — εἰσὶν ἰδέαι τῆς κατὰ χῶρον διαφορᾶς τῶν σωμάτων. Ἡ δὲ ψυχὴ ἀσώματος οὖσα τῷ χώρῳ οὐχ ὁριστή. Οὕτως ἀπαντῶμεν καὶ τοῖς βουλομένοις τὴν ἕδραν τῆς ψυχῆς, κατὰ τὸν Καρτέσιον καὶ ἄλλους, ὁρίσαι. Ἀλλ' οὐχ ἧττον αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι οὐπανταχοῦ τοῦ σώματος ἴσως ἐντενεῖς εἰσι. Καὶ ταῦτα δ' ὡς ἐκ προοιμίων προτάξαντες, χωρῶμεν ποῤῥωτέρω εἰς τὴν ἔρευναν τῆς σχέσεως τοῦ ἄϋλου πρὸς τὸν ὑλικὸν κόσμον.

—

Δ'. Γενικὴ αὐταίσθησις, κοιναίσθησις, ἐξωτερικαὶ αἰσθήσεις.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη αἴσθησις, δι' ἧς ἕκαστός τις ἀντιλαμβάνεται τοῦ *ἐγώ*, πρὶν ἢ αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναργῶς ἐμφανίσηται, ἐστὶν ἡ σωματικὴ ἀμυδρὰ αὐταίσθησις (1). Ἡ δ' ἐνέργεια αὐτῆς ἄρχεται ἤδη πρὸ τῆς διὰ τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐννοιῶν ἀντιλήψεως. Ἔστι δ' ἡ βάσις τῶν ζωτικῶν ἐμφανίσεων. Ἄνευ γὰρ τῆς γενικῆς ταύτης αὐταισθήσεως, οὐκ ἂν ἦμεν βέβαιοι τὸ ἡμῶν αὐτῶν σῶμα ἡμέτερον εἶναι. Ἐπειδὴ ὡς πρὸς τὰς λοιπὰς αἰσθήσεις τὸ σῶμά ἐστιν ἀντικείμενον, ὥσπερ ἕκαστόν τι, ὅπερ βλέπομεν, οὗπερ ἀκούομεν, γευόμεθα καὶ ἁπτόμεθα (2). Ἡ ἀρχέτυπος καὶ ἄμεσος αὕτη αὐταίσθησις ἀναγκαίως διακριτέα ἀπὸ τῆς λεγομένης κοιναισθήσεως, περὶ ἧς περαιτέρω λαλήσομεν. Ἔστι δ' αὕτη, ὡς παρακατιόντες ὑποδείξομεν, ἡ λειτουργία ἰδιαιτέρας τινὸς νευρικῆς σφαίρας, ἥπερ ἰδιαίτεραί τινες αἰσθήσεις ἡμῶν αὐτῶν ἀνάγονται. Ἡ δ' ἀρχέτυπος γενικὴ αὐταίσθησίς ἐστιν ἡ τὰς λοιπὰς ἰδιαιτέρως ὁρίζουσα, καὶ φαίνεται, ὅτι ἀπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀνεξάρτητος ὑπάρχει. Ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ τὰ ἁπλουστάτως συγκεκροτημένα ζῶα, τὰ ἰδίου τινὸς νευρικοῦ συστήματος ἀμοιροῦντα, καὶ ἐξ ἁπλῆς ὀργανικῆς μόνον ὕλης συνιστάμενα, ὡς π. χ. τὰ ζωόφυτα, δεικνύουσιν ἴχνη τῆς αὐταισθήσεως ἀναντίῤῥητα. Τὸ φῶς, δι' οὗ ὁρῶμεν τὰ ὁρατὰ ἀντικείμενα, ἐνεργεῖ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ ὀπτικοῦ νεύρου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ὑγρῶν, καὶ τῶν διαφανῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἱστῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ αἱ αἰσθήσεις τοῦ ὄμματος ἐξήρτηνται ἐν μέρει καὶ ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ὅθεν ἡ εὐαισθησία αὕτη φαίνεται εἶναι ἀναγκαία τις ἰδιότης αὐτῆς τῆς ζώσης ὀργανικῆς ὕλης, ἥτις αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ φέρει τὰς ἀνάγκας τῶν εἰδικῶν αἰσθήσεων, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ πρὸς νευρικόν τι σύστημα συμβάλλοντα. Ταῦτα δὲ τὰ στοιχεῖα ἐν ταῖς ἀνωτέραις τῶν ζώων κλάσεσι καὶ τῷ ἀνθρώπῳ εἰς ἰδιαίτερόν τι σύστημα, *νευρικὸν* καλούμενον, συμπυκνούμενα καὶ μορφούμενα χαρακτηρίζουσιν ἀκριβέστερον τὸν ὀργανισμόν (1).

Ἐν αὐτῇ τῇ γενικῇ αὐταισθήσει καὶ τῇ ὀργανικῇ ὕλῃ ἅπασαι αἱ εἰδικαὶ αἰσθήσεις, καὶ τὰ εἰδικὰ ὄργανα τούτων, ὥσπερ τὰ φυτὰ ἐν τῷ σπόρῳ, ἐμπεριέχονται. Τὸ βρέφος, τῶν αὐτοῦ αἰσθήσεων συναισθάνεται, πρὶν ἢ αὐτῶν χρῆσιν ποιήσηται (2). Αὕτη δ' ἡ αἴσθησίς ἐστιν οὕτως ἀμυδρά, ὥστε τὸ βρέφος καὶ αὐτῆς τῆς ὀδύνης ἧττον αἰσθάνεσθαι, ὅπου ἂν διεγείροιτο (3). Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀμυδρά ἐστι παρὰ τοῖς βρέφεσι καὶ ἡ ἀντίληψις ἀντικειμένου τινὸς διά τινος τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων τῶν μήπω ἀνεπτυγμένων.

Καίτοι δ' ὁ Brach δικαίως διατείνεται (4), ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γενικῇ αὐταισθήσει ἀντικείμενόν τι ἔγκειται, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τ' ἂν εἴη τινὸς κατάστασίν τινα μεταδίδοσθαι, χωρὶς τοῦ μεταδίδοσθαι, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς καὶ λεληθότως, καὶ μερίδα τινὰ ἐκείνου ὅπερ τὴν κατάστασιν ἀποτελεῖ, καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς θεωρουμένη ἡ ἰδέα τοῦ ὑποκειμένου τὴν τοῦ ἀντικειμένου αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ ἐμπεριέχει, ἁρμόζει ὅμως, τό γε νῦν ἔχον, ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Καντίου θεμελιωθείσῃ διακρίσει ἐμμένειν, ἢ διὰ μὲν τῆς αὐταισθήσεως τῆς ἡμετέρας μάλιστα προσωπικότητος (τοῦ ὑποκειμένου) ἀντιλαμβανόμεθα, διὰ δὲ τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων κατ' ἀνιοῦσαν γραμμὴν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τῶν ἐκτὸς ἡμῶν ἀντικειμένων αἰσθανόμεθα.

(1) Nasse, ἐν τῇ ἄνω ῥηθείσῃ ἐφημερίδι αὐτοῦ. σελ. 23, 24.
(2) Brach, ueber d. Bd. d. K. Gef. 1842.

(1) Töltenyi, Kritik, II. σελ. 226.
(2) Brach, αὐτ. σελ. 11.
(3) Αὐτόθι.
(4) Αὐτ. σελ. 15.

Μικρόν τι ἀπὸ τῆς ἀμυδρᾶς αὐταισθήσεως πρὸς τὰ πρόσω βαδίζοντες ἀπαντῶμεν αἰσθήσει, ἥτις διά τινος ἰδιαιτέρου νευρικοῦ συστήματος ἐκτελεῖται· καὶ αὕτη πάλιν διττή ἐστιν, ἡ μὲν ἐσωτερική, βαθμοῦ κατωτέρου, ἀμυδρῶς τε καὶ λεληθότως ἐκτελουμένη, τὴν ἐσωτερικὴν τῶν ὀργάνων καὶ λειτουργιῶν κατάστασιν τῷ κοινῷ αἰσθητηρίῳ μεταδίδωσιν, ἡ δ' ἐξωτερική, βαθμοῦ ἀνωτέρου, καθαρῶς τὰς διὰ τῶν ἐξωτερικῶν λεγομένων αἰσθήσεων ἀντιλήψεις ἐργάζεται.

Πρὶν δ' ἢ περὶ τούτων ἰδίᾳ λαλήσωμεν, προηγουμένως περὶ τῶν ὀργάνων τῶν αἰσθήσεων φυσιολογήσωμέν τινα.

—

Ε'. Τὰ νεῦρα καὶ ὁ ἐγκέφαλός εἰσι τὰ ὄργανα τῶν αἰσθήσεων.

Ὑπάρχουσι πειραματικαὶ ἀποδείξεις, αἷς πειθόμεθα θεωρεῖν τὰ νεῦρα ὡς τὰ ὄργανα τῶν διαφόρων τούτων αἰσθήσεων καὶ ἀντιλήψεων, δι' ὧν ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος, σὺν ᾧ συνδέεται, καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων σχετίζεται. Εἰσὶ δ' αὗται αἱ ἑξῆς (1)·

α) Αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι, αἱ ἐπ' αἰσθήσεσι βασιζόμεναι, ἀναπτύσσονται ἐν τῇ ἀνιούσῃ σειρᾷ τῶν ζώων κατ' ἴσον λόγον ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος.

β) Αἱ ἐμφανίσεις τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἐν ἑκάστῳ ἀτόμῳ βαδίζουσι παραλλήλως σὺν τῷ βαθμῷ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καὶ παύουσιν αὗται ἅμα αὐτῷ φθαρέντι καὶ παραλυθέντι (2).

γ) Ἕκαστον τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, μηχανικῶς ἢ χημικῶς ἢ ἄλλως πως ἐρεθισθὲν ἢ βλαβέν, εἰδικῶς ἀντιδρᾷ, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν· οὕτω τὸ μὲν ἁπλῶς αἰσθητήριον, βλαβὲν ἢ ἄλλως ἐπηρεασθέν, φέρει ὀδύνην, τὸ δ' ὀπτικὸν προάγει φῶς, τὸ δ' ἀκουστικὸν βόμβον ἢ κρότον ἀποτελεῖ, καὶ οὕτω καθεξῆς.

δ) Ὅσῳ ὁ ἀριθμὸς τῶν νευρικῶν ἰνῶν ἔν τινι ὀργανικῷ ὄντι ἐν γένει καὶ ἕν τινι ὀργάνῳ ἰδίᾳ μείζων, τοσούτῳ καὶ ἡ αἴσθησις λεπτοφυεστέρα καὶ ἐξυτέρα. Οὕτω παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, σχετικῶς μείζονα ἀριθμὸν νεύρων ἔχοντι, καὶ ἡ αἴσθησις λεπτοφυεστάτη, καὶ ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδεῖ ὑμένι τοῦ ὀφθαλμοῦ, βρίθοντι νευρικῶν ἰνῶν, οἵα ἡ τῆς ὁράσεως αἴσθησις, καὶ παρὰ τοῖς κυσὶ τοῦ ὀσφρητικοῦ νεύρου ὡς μάλιστα ἀνεπτυγμένου, οἵα ἡ ὄσφρησις.

ε) Ἄνευρα ὄντα, ὡς τινα τῶν κατωτέρων κλάσεων ζῶα, π. χ. τὰ ζωόφυτα (1), ἢ ὅλως ἀναίσθητα καθ' ἡμᾶς φαίνονται, ἢ ἀμυδρῶς μόνον αἰσθανόμενα.

Τὸ ὅτι δὲ τὰ νεῦρα τὴν αἴσθησιν, ἣν περ ἀπεργάζονται, ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὸ κέντρον ἄγουσιν, ἡ φυσιολογία αὖθις διὰ τῶν ἑπομένων μάλιστα ἀποδείξεων διδάσκει.

α) Νεῦρόν τι αἰσθητήριον συνθλιβὲν παύει αἴσθησιν ἐμποιοῦν ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς συνθλίψεως πρὸς τὴν περιφέρειαν, ἀπὸ δὲ τοῦ αὐτοῦ σημείου πρὸς τὸ κέντρον ἡ αἴσθησις διαμένει σῴα καὶ ἀκέραιος· τῆς δὲ συνθλίψεως ἀρθείσης, καὶ ἡ αἴσθησις ἐπανέρχεται.

β) Τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα φέρει καὶ δεῦέν τι ἢ ἀποκοπὲν νεῦρον.

Τὸ ὅτι δὲ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ὥσπερεὶ ἐν κέντρῳ, αἱ ἀγόμεναι αὗται αἰσθήσεις συνάγονται, τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς ἀποδείκνυται.

α) Αὐτὴ ἡ ἀνατομὴ τῶν νεύρων δείκνυσι τὴν πορείαν τῶν νευρικῶν ἰνῶν ἀπὸ τῆς περιφερείας πρὸς τὰ κεντρικὰ ὄργανα, ὧν τὸ ἀνώτατον κέντρον ὁ ἐγκέφαλός ἐστιν.

β) Ὅταν τὸ κεντρικὸν τέλος αἰσθητηρίου τινὸς νεύρου συνθλιβῇ, ἢ ἄλλως πως βλαβῇ, ἡ αἴσθησις ἐν ἀκαρεῖ παύει (2).

γ) Ὅταν ὁ ἐγκέφαλος ἢ ὁ νωτιαῖος μυελός, ὅστις ἐστὶ συνέχεια ἐκείνου, συνθλιβῇ ἢ συγκινηθῇ, πάρυτα ἡ λειτουργία τοῦ κάτωθεν τῆς συγκινήσεως ἢ συνθλίψεως διευθυνομένου νεύρου παύει, ἐπανέρχεται δ' ἐκείνη μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐγκεφάλου ἢ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ τῆς ἀπὸ τῆς συνθλίψεως ἢ τῆς συγκινήσεως ἀλλοιώσεως.

δ) Αἰσθήσεις νοσηραὶ διαδίδονται πολλάκις προδήλως ἀπὸ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκέφαλον.

ε) Μετὰ τὴν ἴασιν τραυμάτων ἀποκοπέντων ἄκρων ἡ αἴσθησις τοῦ μὴ ὑπάρχοντος ἄκρου πολλάκις διαμένει ἐπὶ πολύ. Τοῦτο δὲ δηλοῖ αὐτὴν εἰς τὸ κεντρικὸν ὄργανον ἀνάγεσθαι δεῖν.

Ἅπαντα δὲ τὰ αἰσθητήρια νεῦρα οὐκ εἰσὶ ταὐτοδυνάμως ἀγωγὰ τῶν αἰσθήσεων. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπάρχει καὶ ὁλόκληρόν τι σύστημα νευρικόν, ὅπερ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σχεδὸν ὅλως ἀποκλειόμενον ἰδίαν ἑστίαν ἀποτελεῖ, καὶ ὅπερ ὁ Reil ὄργανον τῆς ἀτελοῦς ἀγωγῆς ὀνομάζει, τὸ σύστημα λέγομεν τοῦ μεγάλου συμπαθητικοῦ νεύρου, τοῦ ἄλυσιν ἐλλειπτικὴν καὶ κλειστὴν μὲν σχηματίζοντος, σὺν τῷ ἐγκεφάλῳ δὲ οὐχ ἧττον συνδεομένου. Αἱ δ' ἐν τῇ ἑνορίᾳ τοῦ συστήματος τούτου γενόμεναι ἐντυπώσεις οὐ πάνυ σαφῶς μεταδίδονται τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ διὰ τοῦ ἐγκεφάλου τῇ ψυχῇ ὡς αἰσθήσεις, ὥσπερ αἱ διὰ τῶν ἄλλων νεύρων τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ γιγνόμεναι· οὕτως ἡ καταποθεῖσα ἔνθεσις οὐκ ἔστιν αἰσθητὴ εἰ μὴ μέχρι τινὸς σημείου τοῦ φάρυγγος, ἔπειτα δὲ παύει αἰσθητὴ οὖσα μέχρι τοῦ σφιγκτῆρος τοῦ δακτυλίου, ὅπου ἡ αἴσθησις ζωηρὰ πάλιν ἀναφαίνεται.

Τὸ νευρικὸν τοῦτο σύστημα, τὸ λαθραίως πως καὶ ἀμυδρῶς τὰς *φυτικὰς* λεγομένας λειτουργίας τοῦ σώματος διέπον, ἐστὶν ἐκεῖνο, ὅπερ οἱ ἀνατόμοι καὶ φυσιολόγοι, *γαγγλιῶδες* ὀνομάζουσι, καὶ ὅπερ διάφορα κέντρα, ὡσανεὶ ἑστίας ἐκ γαγγλίων συνισταμένας, ἀποτελεῖ. Ἐν ταῖς ἑστίαις ταύταις αἱ αἰσθήσεις συγκεντροῦνται καὶ ἀπὸ τοῦ μεγάλου κέντρου τοῦ ἐγκεφάλου τρόπον τινὰ ἀποκλείονται. Αὗται δ' εἰσί·

α) Ἡ ἑστία τῶν γεννητικῶν νεύρων, ἡ ἐν τῇ ἐλάττονι λεκάνῃ κειμένη, ἥτις σχηματίζει κἄπως τὸν ἀνταρκτικὸν πόλον τοῦ ὀργανισμοῦ. Ὅσῳ ἡ ἑστία αὕτη προαδεύει ἐν τῇ ἀναπτύξει, τοσούτῳ ὁ ἐγκέφαλος ὀπισθοδρομεῖ, καὶ τ' ἀνάπαλιν. Ἐπενεργεῖ δὲ πολυτρόπως ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Σὺν τῇ ἡβικῇ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ἡ ἑστία αὕτη καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐξαρτώμενα ὄργανα ἀναπτύσσονται, σὺν τῇ διαφορᾷ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, σὺν ταῖς παθολογικαῖς καταστάσεσι τῆς ἑστίας ταύτης τοσαῦται ψυχικαὶ συνδέονται ἀντιδράσεις, περὶ ὧν ἡ ψυχικὴ παθολογία καταγίνεται, ὥστε οὐδεμία περὶ τούτου ἀμφιβολία ἐπιλείπεται.

β) Ἡ φρενικὴ ἑστία. Αὕτη διοικεῖ τὴν καρδίαν, τοὺς πνεύμονας, τὸ διάφραγμα, τὴν καρδίαν τοῦ στομάχου καὶ τὸν στόμαχον αὐτόν. Τὴν ἑστίαν ταύτην συμπληροῦσι τὸ δέκατον ζεῦγος, τὰ φρενικὰ νεῦρα καὶ τὸ μέγα συμπαθητικὸν νεῦρον. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἑστίας ἡ ψυχικὴ ζωὴ διαφόρως παθαίνεται, ὡς τοῦτο αἱ φυσιολογικαὶ καὶ παθολογικαὶ καταστάσεις τῆς κυκλοφορίας, τῆς ἀναπνοῆς, τῆς πέψεως κ. τ. λ. τρανῶς ἀποδεικνύουσι.

γ) Τὸ ἡλιακὸν πλέγμα. Τοῦτο δὲ συνιστάμενον ἐκ δύο ἡμισεληνοειδῶν τόξων, τοῦ ἀνωτέρου κοιλιακοῦ καὶ τοῦ ἀνωτέρου μεσεντερικοῦ πλέγματος, καὶ ἐν τῷ μέσῳ διάφορα γάγγλια ἐμπεριλαμβάνον, ἐξ ὧν διάφορα νεῦρα ὡσανεὶ ἀκτινοβολοῦνται, τῷ ἀκτινοβολοῦντι ἡλίῳ ὑπὸ τῶν ἀνατόμων ἐξωμοιώθη, καὶ οὕτως *ἡλιακὸν* πλέγμα ὠνομάσθη. Αὕτη δ' ἡ ἑστία ἐπὶ πάντων τῶν ἐν τῇ γαστέρι ὀργάνων καὶ λειτουργιῶν ἐνεργεῖ. Ἡ δ' ἐπὶ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἐπίῤῥοια αὐτῆς ἐν τῇ φυσιολογικῇ καταστάσει ἄδηλος οὖσα, ὡς τῶν ἐκ ταύτης πηγαζουσῶν αἰσθήσεων πάνυ ἀμυδρῶν οὐσῶν, γίνεται μάλιστα ἐπαισθητὴ ἐν ταῖς παθολογικαῖς καταστάσεσι.

Τὰ ἐπιπολαίως πως ἤδη περιγραφέντα μέρη τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἀποτελοῦσι τὰ ὄργανα τῆς λεγομένης *κοιναισθήσεως*. Ἔστι δ' αὕτη ἐξ ὑποκειμένου· ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ οὐχὶ ἐξωτερικόν τι ἐπὶ τῶν νεύρων τούτων ἐνεργεῖ, καὶ ἀκολούθως αὐτὸ τὸ σῶμά ἐστι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀντιλήψεως. Αὕτη ἡ ἀντίληψις φυσιολογικῶς μέν ἐστι λίαν ἀμυδρά, ἐπειδὴ τὰ ἀντικείμενα κεκαλυμμένα τυγχάνουσιν ὄντα, οὐ κατὰ τὸ δοκοῦν ἀλλοιωτά, οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων ἐπανορθωτά. Ἡ δὲ συνάφεια τῶν νεύρων τούτων σὺν τῷ ἐγκεφάλῳ ἐμμέσως μόνον γίνεται. Ἐν δὲ τῇ παθολογικῇ καταστάσει τὰ ἐμπόδια ὡσεὶ ὑπερβαίνονται, καὶ ἡ διὰ τῆς κοιναισθήσεως ἀντίληψις διαφόρως μεταλλάσσεται οὕτως, ὥστε πολλάκις τὰς κατὰ φύσιν ἀδήλως ἐκτελουμένας λειτουργίας ἐν συνειδήσει καὶ ὀδυνηρῶς ἐκτελεῖσθαι, καὶ ὡς πλεῖστα παραδόξως ἐν τῷ κοινῷ αἰσθητηρίῳ διαδραματίζεσθαι. Ἀποδεικνύουσι δὲ ἀναντιῤῥήτως πολλάκις καὶ πολλαχῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμῖν λεγομένων οἱ ὑποχονδριακοὶ ἄνδρες καὶ αἱ ὑστερικαὶ γυναῖκες.

Διὰ τῆς κοιναισθήσεως ἀντιλαμβανόμεθα τῆς καταστάσεως τοῦ σώματος ἡμῶν αὐτῶν, τῆς εἰς τὴν φυτικὴν ἡμῶν ζωὴν ἀναγομένης. Ἐν δὲ τοῖς ὀργάνοις ταύτης τὰ ταύτῃ ἐφορεύοντα νεῦρα διαδίδονται. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐστὶ πολλαπλῆ καὶ

α) μὲν γενικὴ καὶ ἀόριστος, οἵα ἡ αἴσθησις τοῦ ἄχθους τοῦ σώματος, ἡ δυσφορία καὶ ἡ τῆς κουφότητος καὶ εὐεξίας αἴσθησις, ἡ τῆς χαυνώσεως καὶ ἡ τῆς ἀντιλήψεως.

β) δὲ εἰδικὴ καὶ ὡρισμένη, οἵα ἡ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης αἴσθησις καὶ αἱ τῶν ἀφροδισίων ὀρέξεις.

Καὶ ἡ αἴσθησις δὲ τῆς ὀδύνης καὶ τοῦ γαργάλου καὶ τοῦ κνησμοῦ καί τινες ἄλλαι ἐνταῦθα ἀπαριθμούμεναι παρά τινων εἰσὶ διαφοροτροποι. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν γενικὴν αὐτῶν σημασίαν ἀνήκουσι τῇ γενικῇ σωματικῇ αὐταισθήσει, ὡς δὲ πρὸς τὸν τοπικὸν αὐτῶν περιορισμὸν μετὰ σαφοῦς ἀντιλήψεως τοῦ διεγείροντος αὐτὰς ἀντικειμένου ἀνήκουσιν ἰδίως τῇ ἁφῇ, περὶ ἧς παρακατιὸν λα-

(1) Hartmann, Geist des Menschen etc. σελ. 6-8.

(2) Soemmering, De fabrica corporis humani. IV, 165.

(1) Καὶ ὅμως ἐν τῷ, ψιλῷ τῷ ὀφθαλμῷ, ὁρᾶτῳ ἐκείνῳ ἀπείρῳ κόσμῳ τῶν ἐγχύτων ὁ ὀξυδερκὴς Ερεμβέργιος ἀνεκάλυψε διὰ τοῦ μικροσκοπίου σὺν τοῖς λοιποῖς καὶ νευρικὸν σύστημα. Παραλείπω δὲ τὰς λοιπὰς κατωτέρας κλάσεις τῶν ὁρατῶν ζώων, ὡς τὰ ἔντομα καὶ ἄλλα, ἅπερ καὶ νευρικοῦ συστήματος, καὶ πολλάκις πλουσίου, ἴχνη ἀναντίῤῥητα δεικνύουσι.

(2) Soemmering, αὐτ. IV, 93.

λήσομεν. Ὅταν δ' ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης ἐξωτερικῆς ἐπιῤῥοίας διεγείρωνται ἰδίᾳ ὑπὸ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, τοῦ τῇ φυσικῇ σφαίρᾳ ἀναφερομένου, τότε βεβαίως ἀνάγονται ἰδίως τῇ κοιναισθήσει.

Ἐνταῦθα δὲ μνείαν ποιητέον καὶ τῆς στενοχωρίας καὶ τῆς στενοκαρδίας, τῆς προερχομένης ἐκ τῆς ἐμποδισθείσης ἀναπνοῆς καὶ κυκλοφορίας, καὶ τῆς ἄσης καὶ ναυτιάσεως, αἵτινες ἅπασαί εἰσιν ἀποτελέσματα τῆς ἠλλοιωμένης κοιναισθήσεως.

Μετὰ δὲ τὴν κοιναίσθησιν, βαθμίδα ὑψηλότερον ἀναβαίνοντες, ἀπαντῶμεν ταῖς διαφόροις ἐξωτερικαῖς λεγομέναις αἰσθήσεσι, ταῖς δι' ἰδιαιτέρων νεύρων καὶ ὀργάνων ἐκτελουμέναις καὶ δι' ὧν σὺν τῷ ἔξω κόσμῳ κοινωνοῦμεν.

Συγχωρηθήτω δ' ἡμῖν καὶ ταύτας ἰδίᾳ ἐν συντόμῳ διεξελθεῖν, ἀρχομένοις ἀπὸ τῶν κατωτέρων καὶ προβαίνουσιν ἐπὶ τὰς ἀνωτέρω.

—

ς'. *Περὶ Ἁφῆς.*

Ἔστι δ' ἡ ἁφὴ ἡ ἁπλουστέρα αἴσθησις, δι' ἧς ἀντιλαμβανόμεθα τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμένου κόσμου. Ἡ ἁφή ἐστιν ἡ αἴσθησις τῶν μηχανικῶν σχέσεων τῶν σωμάτων. Ἕδρα δ' αὐτῆς ἐστιν ἐν γένει ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χιτὼν τοῦ σώματος, εἴτουν ἡ ἔξω καὶ ἔσω ἐπιφάνεια τοῦ χρωτός, ἰδίᾳ δὲ μάλιστα ἡ χεὶρ καὶ τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων τῆς χειρός, ὅπου αὕτη ἡ αἴσθησις πρὸ πάντων συγκεντροῦται καὶ ἀκμάζει, κατά τι μὲν ἐκ τῆς λεπτότητος τῆς ἐπιδερμίδος, κατά τι δὲ ἐκ τοῦ ἐρείσματος, ὅπερ οἱ ὄνυχες τοῖς δακτύλοις παρέχουσι, κατά τι δὲ ἐκ τῆς εὐκινησίας τούτων, τῆς τὰ μάλιστα πρὸς τὴν εὐκρινῆ αἴσθησιν συνεργούσης, κατά τι δ' ἐκ τῆς πληθύος τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, τῶν ἐν ταῖς θηλαῖς ἐνταῦθα ἐπιπολαζόντων. Τὰ ταύτῃ τῇ αἰσθήσει ἐπικείμενα νεῦρά εἰσι τὰ αἰσθητήρια τοῦ δέρματος, ὧν τὰ μὲν περιφερικὰ ἄκρα ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα διαδίδονται, τὰ δὲ κεντρικὰ εἰς μείζονας κορμοὺς συναγόμενα εἰς τὸ νωτιαῖον καὶ ἐγκεφαλικὸν κέντρον συνέρχονται. Ἰδίᾳ δὲ τὸ ὄργανον τῆς ἁφῆς, ἐκτὸς τῆς ἐν ἁπάσῃ τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ σώματος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον δήλης οὔσης, μάλιστα ὑπερέχει ἐν τοῖς ἄκροις τῶν δακτύλων ἐν εἴδει ἐξοχῶν τινων καλουμένων θηλῶν, κατὰ γραμμὰς ἐλλειψοειδῶς κυματουμένας συνταττομένων καὶ ψιλῷ τῷ ὀφθαλμῷ διακρινομένων. Εἰ δέ τις τὰς θηλὰς ταύτας μικροσκοπικῶς ἐρευνήσειεν, εὕροιεν ἂν αὐτὰς ἐκ τριχοειδῶν ἀγγείων καὶ νευρικῶν ἰνῶν συντεθειμένας. Ὑποτίθεται δ' ὅτι, διὰ τῆς ἄψεως καὶ πιέσεως ἀντικειμένου τινός, πρῶτον κατ' ἀντιγωνιστικὴν συμπάθειαν τὰ ἀγγεῖα εὑρύνονται καὶ κατὰ συνέπειαν συμφόρησις τοῦ αἵματος ἐκεῖσε καὶ ὀργασμὸς καὶ τοπικὴ πληθώρα τῶν ἀγγείων τούτων προζενεῖται, ὑφ' ἧς τὰ ἐν ταῖς θηλαῖς αἰσθητήρια νεῦρα πιεζόμενα ἀστραπηδὸν τὴν ἐντύπωσιν ταύτην τῷ ἐγκεφάλῳ ἰδίῳ τινὶ τρόπῳ μεταδιδόασιν, ἥπερ τῇ ψυχῇ ὡς αἴσθησις ἁφῆς ἀπεικονίζεται. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὀργασμοῦ τούτου, τοῦ ἐν ταῖς θηλαῖς γινομένου, καὶ ἡ ἐκ τῆς ἄψεως πίεσις κατ' εὐθεῖαν καὶ διὰ τῶν νεύρων τῷ κοινῷ αἰσθητηρίῳ ὡς ἐντύπωσις μεταδίδοσθαι δύναται. Διὰ τῆς ἁφῆς διακρίνομεν τὰς γενικὰς μηχανικὰς ἰδιότητας τῶν σωμάτων, ὡς τὴν στερρότητα, τὸ σχῆμα κ. τ. λ. Ἡ δ' αἴσθησις τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ, τοῦ ἠλεκτρικοῦ καὶ γαλβανικοῦ ῥεύματος καὶ τῶν παραπλησίων, ἅπερ τῇ ἁφῇ ἀποδίδονται, εἴη ἂν μᾶλλον ἀντίληψις τῆς κοιναισθήσεως. Καὶ ἡ περιφέρεια ταύτης τῆς αἰσθήσεώς ἐστι κἄπως ἐν τοῖς δακτύλοις περιωρισμένη, ἐπεὶ ἀνάγκη ἐστὶν ἀκριβοῦς προσάψεως τῶν ἀντικειμένων· τὰ δὲ ἄκρα τῶν δακτύλων μάλιστα πρὸς τοῦτο ἐπιτήδειά εἰσιν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται.

—

ζ'. *Περὶ Γεύσεως.*

Ἡ δὲ γεῦσίς ἐστιν ἡ τὰς χημικὰς τῶν σωμάτων ποιότητας ὁρίζουσα αἴσθησις καὶ ἑπομένως ἡ ὑπὸ τῶν ῥευστῶν καὶ εὐδιαλύτων ὑλῶν διεγειρομένη. Ἕδρα δὲ ταύτης ἐστὶν ἡ ὑγρὰ καὶ μαλθακὴ βλεννομεμβράνα τῆς ἄνω ἐπιφανείας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὑπερῴου. Τὰ ἐνεργοῦντα νεῦρά εἰσι τὰ γλωσσοφαρυγγαῖα, τὰ γλωσσικὰ καὶ τὰ ὑπογλωσσικά. Τούτων δὲ τὰ γλωσσοφαρυγγαῖα καὶ τὰ πρὸς μόρφωσιν τῶν ἐπὶ τῆς γλώσσης φαινομένων αἰσθητηρίων ἐξοχῶν, ἅσπερ θηλὰς πάλιν καλοῦμεν, συντρέχοντα φαίνονται μᾶλλον τῇ αἰσθήσει ταύτῃ ἐπισκοπεῖν. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ πειράματα τοῦ Panizza καὶ ἄλλων φυσιολόγων κύνες, ὧν ἔτι ζώντων ἀμφότερα τὰ γλωσσοφαρυγγαῖα ἀπεκόπησαν, τῇ αὐτῇ ὁρμῇ κρέατα καὶ πικρὰς οὐσίας κατεβρόχθιζον, ἐν ᾧ ἀποκοπέντων τῶν ἄνω ῥηθέντων ἄλλων δύω ζευγῶν μόνον τὰ προσφερόμενα κρέατα ἔτρωγον, τὰς δὲ πικρὰς οὐσίας προσφερομένας ἀπετροπιάζοντο (1). Ἀντικείμενα δὲ τῆς γεύσεώς εἰσι ῥευσταὶ καὶ διαλύσιμοι οὐσίαι, σχέσιν τινὰ χημικήν, ἧς ἡ φύσις ἡμῖν ἄγνωστος (γευστήριον), ἔχουσαι μετὰ τοῦ ὀργάνου, ὅπερ ταύτης προεδρεύει. Ἡ μετὰ τῆς ἀντικειμένης γευστῆς οὐσίας ἄμεσος πρόσαψις ἀναγκαία ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τῇ ἁφῇ· ὅθεν καὶ ἡ περιοχὴ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς οὐ λίαν ἐκτεταμένη. Ἡ δὲ διὰ τοῦ κοινοῦ αἰσθητηρίου τῇ ψυχῇ προσγιγνομένη αἴσθησίς ἐστιν εὐάρεστος ἢ δυσάρεστος· διὸ καὶ ἔν τισιν ἰδιώμασιν ἡ λέξις γεῦσις (goût, Geschmack κτλ.) μεταφορικῶς ὡς πρὸς τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ ὡραίου ἐκλαμβάνεται (οἷον bon goût, mauvais goût κτλ). Καὶ τὸ ἄλας δ' αὐτό, ὅπερ μάλιστα τὴν γεῦσιν προσβάλλει, ἐξ ἀρχῆς ἐξελήφθη ὡς ἔκφρασις ἀρτύματος τῆς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως. Οὕτω τὸ ἄλας τοῦ λόγου, τῆς ὁμιλίας, καί, κατὰ τοῦτο, τὸ ἀττικὸν ἅλας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τὰ πρωτεῖα κατεῖχε, καὶ καθ' ἡμᾶς ὁ κατ' ἐναντίον λόγον διακείμενος ἄνθρωπος ἐκφραστικῶς πάνυ *ἄγοστος κ' ἀνάλατος* ὀνομάζεται. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κατά τι ὑποκειμένης φύσεως τῆς αἰσθήσεως ταύτης ἐγένετο οὐ τοσοῦτον προσφυῶς καὶ τὸ ἀξίωμα· « De gustibus non est disputandum » καὶ τὸ παρ' ἡμῖν τοῖς νεωτέροις γενικώτερον «Περὶ ὀρέξεως οὐδεὶς λόγος.»

(1) Bischoff, *ἔνθ' ἄνωθι, σελ.* 264.

—

η'. *Περὶ Ὀσφρήσεως.*

Ἡ ὄσφρησις μέν ἐστι μάλιστα συγγενὴς τῇ προτέρᾳ, ὁμοίως καὶ αὕτη τὰς χημικὰς ὁρίζουσα ἰδιότητας τῶν ὑλῶν, ἀλλὰ τῶν ἀερομόρφων ἢ τῶν ἐν τούτοις εὐδιαλύτων. Ἕδρα δ' αὐτῆς ἐστιν ἡ βλεννομεμβράνα τῆς κοιλίας τῆς ῥινός, ἥτις διὰ τῶν χοανῶν τῇ τοῦ ὑπερῴου συμφύεται, καὶ οὕτως ἀμφότεραι αἱ ὅμοροι αἰσθήσεις ἥ τε τῆς ὀσφρήσεως καὶ ἡ τῆς γεύσεως συνάπτονται. Ἀλλ' ἡ ὄσφρησις κέκτηται ἀδιαφιλονείκητον ἴδιον ζεῦγος νεύρων ἐγκεφαλικῶν, διὸ καὶ συγκατατάττεται ταῖς ἀνωτέραις αἰσθήσεσι. Τοῦτο δ' ἔστι τὸ πρῶτον ζεῦγος, τὸ *ὀσφρητήριον* λεγόμενον, οὗπερ τὰ περιφερικὰ ἄκρα ἐν τῇ σχνειδερείῳ μεμβράνῃ τῆς ῥινὸς διακλαδίζονται, ἀλλὰ πρὸ πάντων, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ καὶ ἐσωτερικῇ μερίδι ἐκείνης· ἐν δὲ τῇ κεντρικῇ ἄκρᾳ τούτου οὐκ ἔστι μέχρι τέλους ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ διὰ τοῦ ἀνατομικοῦ μαχαιρίου τῷ νεύρῳ τούτῳ παρακολουθῆσαι, ὡς λίαν ἄβροφυεῖ καὶ μαλθακῷ ὄντι. Ἡ δὲ σύμπραξις τῶν ἐκ τοῦ πέμπτου ζεύγους νεύρων, τῶν σὺν τοῖς ὀσφρητηρίοις ἐκεῖ διακλαδιζομένων, οὐκέτι ἀκριβῶς ὡρίσθη, καίτοι ὡς πλείστων ἐπὶ τούτῳ πειραμάτων ὑπό τε τοῦ Magendie καὶ τοῦ Bérard καὶ τοῦ Mérys πρὸ πολλοῦ γενομένων (1). Ἀντικείμενα δὲ τῆς ὀσφρήσεώς εἰσιν, ὡς εἴρηται, ἀερόμορφοί τινες οὐσίαι. Αἱ δ' ἀντιλήψεις εἰσίν, ὡς καὶ αἱ τῆς γεύσεως, ὑπερβαλλόντως ἐξ ὑποκειμένου οὕτως, ὥστε πολλάκις τὴν αὐτὴν οὐσίαν τῷ μὲν εὐώδη τῷ δὲ δυσώδη παρίζασθαι. Ἄμεσος ἡ συνάφεια μετὰ τῶν ὀζουσῶν οὐσιῶν οὐκ ἔστι τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, ἐπειδὴ τὰ ἀερόμορφα τῶν ὀζόντων σωμάτων μόρια διὰ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος σὺν τῷ ὀσφραινομένῳ ὀργάνῳ εἰς συνάφειαν ἔμμεσον ἔρχεσθαι δυνατὸν καὶ διὰ τῶν ἀγωγῶν νεύρων τῷ ἐγκεφάλῳ τὴν τῆς ὀσφρήσεως ἐντύπωσιν μετοχετεύεσθαι. Ἡ δ' ἀπὸ τοῦ ὄζοντος σώματος ἀπόστασις τὸν βαθμὸν τῆς ὀσφρήσεως τροποποιεῖ. Ὥστε ὅσῳ τὸ ὄζον σῶμα ἐγγυτέρω εὑρίσκεται, τοσούτῳ καὶ ἡ ὀσμὴ βαρυτέρα γίγνεται· ὑπάρχουσι δ' ὅρια τὰ τὴν σαφῆ ὄσφρησιν περιστέλλοντα. Τὸν ὑπὸ τῶν ὁρίων τούτων ὁριζόμενον χῶρον *ὀσφρητικὸν πεδίον* κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ὀπτικὸν πεδίον, περὶ οὗ περαιτέρω λέξομεν, ὀνομάσαιμεν ἄν. Ἡ περιφέρεια τοῦ ὀσφρητικοῦ πεδίου οὐκ ἔστιν, ὡς ἡ τοῦ ὀπτικοῦ, λίαν εὐρύχωρος. Ἡ δὲ τοῦ ὀσφρητηρίου ὀργάνου σὺν τῷ γευστηρίῳ συνάφεια τίθεται ἐν ἐνεργείᾳ ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν πλείστων βρωμάτων καὶ πομάτων, ὥνπερ ὀσφραινόμενοι γευόμεθα. Οἱ ἄνοσμοι καὶ τὴν γεῦσιν ἀμβλύνονται. Ὁμοίως δὲ καὶ μετὰ τῆς ἀναπνοῆς συνδέεται ἡ αἴσθησις αὕτη· ἐπειδή, ἅμα ἀναπνέοντες, εἰσπνέομεν τὸν ὄζοντα ἀέρα. Ὡς πρὸς τὴν ψυχὴν δ' ἡ ὄσφρησις φαίνεται ἰδιαιτέραν σχέσιν ἔχειν μετὰ τῆς μνήμης. Καὶ περὶ τούτου τοὺς ἐρωτολήπτους μᾶλλον ἐξεταστέον, οἵτινες πολλάκις τῆς τῇ λήθῃ πρὸ πολλοῦ παραδοθείσης ἐρωμένης διά τινος εὐωδίας, ἥτινι ἐκείνη χρῆσθαι εἴωθεν, ἐν ἀκαρεῖ ζωηρῶς ἀναμιμνήσκονται. Τῶν δὲ κυνῶν, τῶν ὡς μάλιστα ὀσφραινομένων, ἡ διὰ τῆς ὀσμῆς ἐνθύμησις καὶ ἀναγνώρισις τῶν πρὸ πολλοῦ ἀπόντων αὐτῶν δεσποτῶν ἅπασι γνωστή ἐστιν. Ἕκαστος βεβαίως παρετήρησεν ἐν τῷ βίῳ, ὅτι ὀσμαί τινες σιγμὰς τοῦ παρελθόντος εὐαρέστους ἢ δυσαρέστους τῇ μνήμῃ ἀκαριαίως ἀνακαλοῦσιν. Ἡ αἴσθησις αὕτη παρὰ ταῖς γυναιξὶν ὑπερβάλλουσά ἐστι· καὶ τοῦτο δ' ἡ τῷ γυναικείῳ φύλῳ ἰδία λεπτοφυὴς ὑφὴ καὶ ἡ ἁβρὰ εὐαισθησία, ἢ τὸ νευρικὸν τῶν γυναικῶν σύστημα κοσμεῖται, ἀρκούντως ἐξηγοῦσιν.

(1) Bischoff, *ὡς ἄνω, σελ.* 275.

—

θ'. *Περὶ Ὁράσεως.*

Ἡ ὅρασίς ἐστιν ἡ αἴσθησις τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ φωτός, οὗπερ ἡ ἀνάλογος διάχυσις τὴν τῶν σωμάτων περιγραφὴν ὁρίζει. Ἄλλως τ' ἰδίᾳ, ὥσπερ ἄνωθι εἴρηται, τὴν μορφὴν τῶν σωμάτων δεικνύει ἡ ἁφή (1). Διὰ τῆς αἰσθήσεως ταύτης αἱ αἰσθητήριοι ἀντιλήψεις ὑψοῦνται εἰς βαθμὸν ἀνώτερον καὶ ταῖς διανοητικαῖς ἐγγύτερον. Ὅρ-

(1) Herder, Plastik, 1. 317.

γανον τῆς αἰσθήσεως ταύτης ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός. Τὸ ταύτης τῆς αἰσθήσεως προεξάρχον νεῦρόν ἐςι τὸ δεύτερον ἐγκεφαλικὸν ζεῦγος, τὸ δὴ καὶ *ὀπτικὸν* καλούμενον, ὅπερ διὰ τῆς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ περιφερικῆς ἀναπτύξεως τὸν ἐνδότερον καὶ ὀπίσθιον ἡμισφαιρικὸν ὑμένα ἀποτελεῖ, ὅνπερ *ἀμφιβληστροειδῆ* ὑμένα ἢ χιτῶνα ἀνατόμων παῖδες καλοῦσιν. Ὄπισθεν δὲ καὶ πρὸς τὰ ἔσω, τῶν ἰνῶν τοῦ χιτῶνος τούτου συμπυκνουμένων καὶ διὰ τοῦ τετρημένου πετάλου διερχομένων, τὸ ὀπτικὸν νεῦρον ἀναφαίνεται, ὃ διὰ τοῦ ὀπτικοῦ τρήματος διελθόν, μετὰ τοῦ ἑτέρου συναντηθὲν καὶ τὸ νευρικὸν χίασμα σχηματίσαν εἰς τὸν τετράλοφον τοῦ ἐγκεφάλου ἀπολήγει. Ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος διὰ τῶν τριῶν διαφόρων τοῦ ὀφθαλμοῦ ὑγρῶν καὶ διαφανῶν ὑμένων, δηλονότι τοῦ κερατοειδοῦς σὺν τοῖς αὐτῷ συνημμένοις ἄλλοις δυσὶν ὑμέσι, τῷ προσπεφυκότι καὶ τῷ τοῦ ὑδατώδους ὑγροῦ, διὰ τοῦ ὑδατώδους ὑγροῦ, τοῦ ῥακοῦ καὶ τοῦ ὑελίνου σώματος διαφόρως συνθλασθεῖσαι, αἱ ἀφ' ἑκάστου φωταυγοῦς ἢ περωτισμένου σώματος ἀπακοντιζόμεναι ἀκτῖνες συνάγονται εἰς εἰκόνιόν τι, ὅπερ τῷ κοιναισθητηρίῳ ἀγνώστῳ τινὶ τρόπῳ ἐκτυπούμενον ὁρίζει τῇ ψυχῇ τὴν ἀντίληψιν πάντων τῶν ὀπτικῶν ἀντικειμένων.

Λεχθήτω δ' ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ πολλάκις συζητηθὲν ζήτημα, τὸ διὰ τί ὁρῶμεν τὰ ἀντικείμενα ὀρθά, ἐν ᾧ ἡ διαγραφομένη εἰκὼν τῶν ἀντικειμένων ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδεῖ ὑμένι κατὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν συνθλωμένων ἀκτίνων ἀντίστροφος διαγράφεται, ἐστὶ ζήτημα μάταιον καὶ σχολαστικόν. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Lichtenberg τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ἡμῖν μὴ ἐγκεῖσθαι συγκρίσεως ἀφετηρίαν· ἅπαντα γάρ, ἅπερ ὁρῶμεν, ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς ἄλληλα στάσει ὁρῶμεν. Σκεφθήτω δὲ πρὸς τούτοις ὁ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μεριμνῶν, ὅτι ἡ ψυχὴ οὐκ ἐκτὸς τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ὑμένος τοῦ ἰδίου σώματος κεῖται, ἵνα τὴν εἰκόνα ἀντίστροφον ἴδῃ, ἀλλ' ἡ ἐντύπωσις, ἣν ὁ ἀμφιβληστροειδὴς ὑμὴν πάσχει, ἐστὶ μόνον ἡ συνθήκη, δι' ἧς ἡ ἀντίληψις τῆς ὁράσεως γίνεται. Ἡ δ' ἐσωτερικὴ ἐνέργεια, τὸ τί ἐκεῖ μεταξὺ ψυχῆς καὶ ἐγκεφάλου γίγνεται, ἐστὶ καὶ ἔσται τοσοῦτον γνωστὸν ἐνταῦθα, ὅσον καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ δ' ἐξύνους Choulant (1) ὑπενθυμίζει ἐπὶ τούτου δικαίως, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἁφῇ τῶν ἐξοχῶν ὡς ἐξοχῶν ἀντιλαμβανόμενοι οὐδόλως θαυμάζομεν, ἐν ᾧ ἔδει ἡμᾶς αὐτῶν ὡς ἐσοχῶν ἀντιλαμβάνεσθαι· ἐπειδὴ αἱ ἐξοχαὶ ὡς ἐσοχαὶ ἐν τοῖς ἁπτομένοις ἡμῶν δακτύλοις ἐντυποῦνται. Περὶ τούτου δ' οὐδεὶς οὐκέτ' ἠρεύνησε, περὶ δὲ τοῦ ὀπτικοῦ εἰκονίου ὡς πλεῖστοι παλλοῦς καὶ ματαίους ποιοῦσι λόγους.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ εἰδικῶς αἰσθανομένου ὀπτικοῦ ζεύγους εἰσὶ καὶ ἄλλα ὡς πλεῖστα νεῦρα τῷ ὀπτικῷ ὀργάνῳ ἀναγόμενα. Ταῦτα δ' εἰσὶ τὰ κινητήρια τῶν μυῶν τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τὰ *βλεφαρικὰ* λεγόμενα νεῦρα.

Ἀντικείμενα μὲν τῆς ὁράσεώς εἰσιν ἅπαντα τὰ περωτισμένα σώματα, ἢ μᾶλλον αἱ ἀναλογίαι τῆς διαφόρου τοῦ φωτὸς ἐπισκιάσεως ὑπὸ τῶν σωμάτων τοῦ Παντός. Αἱ δ' ἀντιλήψεις, αἱ διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου γινόμεναι, εἰσὶν ὡς μάλιστα ἀντικείμεναι καὶ ἔμμεσοι διὰ τοῦ φωτός. Ἡ δὲ περιφέρεια τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐστι μεγίστη ἁπασῶν τῶν ἄλλων αἰσθητηρίων ἀντιλήψεων. Ἐπειδὴ καὶ ἐὰν ἑκάστῳ ὀφθαλμῷ ἴδιον ᾖ τὸ ὁροπέδιον, τοῦτο ἀναφέρεται ὡς πρὸς τὴν σαφήνειαν τῆς ἀντιλήψεως· ἄλλως τε καὶ τὸ ἀπώτατον ἀντικείμενον, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἀστερόεις οὐρανός, ἐστὶ παντὶ ὀφθαλμῷ ὁρατός. Φυσικῶς δ' ἔστι σχετικὴ ἡ αἴσθησις αὕτη μετὰ τῆς ὀσφρήσεως καὶ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων (1)· ἐκ γὰρ τοῦ ὁρᾶν τὸ ἐρᾶν, καὶ τὸ ὀξὺ φῶς πταρμὸν παρέχει, ὡς καὶ αἱ βαρεῖαι ὀσμαί. Μετὰ δὲ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἀπειροτρόπως συνδέεται· ἐπειδὴ ὅλον τὸν ἔξω φαινόμενον κόσμον ὡς ὕλην σκέψεως παρίστησιν. Ὅλος ὁ ἐν χώρῳ κόσμος ἀντανακλᾶται [ἐν τῷ ὀφθαλμῷ· ὅ,τι δ' οὐκ ἔνεστιν ἀντανακλασθῆναι, τουτέστιν ἡ τριπλῆ διάστασις τῶν ἀντικειμένων, ἡ κατὰ βάθος, κατὰ πλάτος καὶ κατὰ πάχος, τοῦτο διὰ τῆς ἁφῆς κρίνομεν. Ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς Saunderson ἐδίδασκε γεωμετρίαν καὶ ὀπτικήν. Τοῦτο δ' ἐδυνήθη ἐκτελέσαι ὁ ἀγχίνους ἐκεῖνος τυφλὸς διὰ τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων, τοῖς συλλογισμοῖς καὶ τοῖς πορίσμασι τὴν ἰδέαν τοῦ χώρου προσκτησάμενος. Διὰ τῆς ὄψεως ὁ ἄνθρωπος γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ γνωστός, καθ' ὅσον δηλονότι τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ ὀφθαλμῷ κατοπτρίζεται. Παλαιόθεν δ' εἴρηται τὸν ὀφθαλμὸν *κάτοπτρον τῆς ψυχῆς* εἶναι.

Ἕκαστον τῶν χρωμάτων ἀσκεῖ ἐνέργειάν τινα ἰδιάζουσαν καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις τῶν ἀνθρώπων διάφορον. Ἐν γένει δὲ τὰ θετικὰ χρώματα, ὡς τὸ ἐρυθρόν, τὸ ὠχρὸν κτλ. διεγείρουσι, τὰ δὲ ἀρνητικά, ὡς τὸ κυανοῦν, τὸ πράσυνον, πραΰνουσιν. Ὁ παρὰ τοῖς ζωγράφοις *θερμὸς* ἢ *ψυχρὸς* χρωματισμὸς καὶ αἱ διὰ τῶν κεχρωματισμένων ὑέλων δοκιμαὶ ἐπικυροῦσι τοῦτο.

(1) Αὐτόθι, σελ. 76.

(1) Hartmann, Der Geist des Menshen. σ. 159.

Γ'. Περὶ Ἀκοῆς.

Ἡ ἀκοή ἐστιν ἡ αἴσθησις τοῦ ἤχου, ὅστις ἐστὶ δόνησις τῶν σωμάτων μεταδιδομένη τῷ αἰσθητηρίῳ διὰ μέσου τινός, ὅπερ συνήθως ἐστὶν ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ. Ἡ μὲν αἴσθησις αὕτη ἐστὶν ἡ πνευματικωτέρα πασῶν τῶν λοιπῶν· ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἡ ἀνθρώπινος γλῶσσα, ὡς ἡ καθαρωτέρα γήϊνος ἀποκάλυψις τοῦ πνεύματος, καὶ ἡ ἁρμονία, ὡς ἡ ἔμψυχος ἔκφρασις τοῦ αἰσθητοῦ, ἐμφανίζονται. Τὸ δ' ὄργανον τῆς αἰσθήσεως ταύτης ἐστὶ τὸ οὖς, τό τε ἐσωτερικὸν καὶ τὸ ἐξωτερικόν, οὗτινος τὴν τεχνικὴν κατασκευὴν καὶ θαυμάσιον συναρμογὴν ἡ ἀνατομία διδάσκει. Τὸ τῆς αἰσθήσεως ταύτης ἐφορεῦον εἰδικὸν νεῦρόν ἐστι τὸ ὄγδοον ζεῦγος, τὸ καὶ *ἀκουστικὸν* καλούμενον, ὅπερ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ὠτός, τῷ λεγομένῳ *λαβυρίνθῳ* διὰ τῶν διακλαδώσεων αὐτοῦ ὡς ὑμὴν ἐξαπλοῦται, ὑπό τινος δὲ κινητηρίου τοῦ ζ'. ζεύγους, τοῦ καὶ *προσωπικοῦ* καλουμένου, συνοδευόμενον, ἐξέρχεται διά τινος ἰδιαιτέρου σωλῆνος, τοῦ πετρώδους ὀστοῦ, καὶ ἀπολήγει κεντρικῶς, κατὰ τὰς ἀκριβεῖς ἐρεύνας τοῦ Eble (1), πρὸς τὸ κάτω μέρος τοῦ ἐμπροσθίου τοιχώματος τοῦ δ'. ἐγκεφαλικοῦ θαλάμου. Τὰ δὲ λεγόμενα *ἠχητικὰ κύματα* ὅλως τοῖς θαλασσίοις ὅμοια, ὅπερ καὶ διὰ τῶν λεγομένων *ἠχητικῶν σχημάτων* ἀποδεικνύεται, ἢ ἄλλως αἱ *ἠχητικαὶ ἀκτῖνες*, κατ' ἀναλογίαν τῶν ὀπτικῶν οὕτως ὀνομαζόμεναι, ἀφ' ἑκάστου ἠχοῦντος ἤτοι δονοῦντος σώματος μεταδιδόμεναι τῷ περιεχοῦντι ἀέρι, ὑπὸ τῆς ἐλαςικῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ ὠτὸς κόγχης ἀνταναικλώμεναι καὶ πάλιν συγκεντρούμεναι, καὶ διὰ τοῦ χονδροειδοῦς καὶ ὀστεΐνου πόρου τοῦ ὠτὸς τῷ τυμπάνῳ μεταδιδόμεναι, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ κοίλῳ τοῦ τυμπάνου ἀλληλουχουμένοις ὀστεαρίοις καὶ τῷ ὕδατι τοῦ λαβυρίνθου, σχηματίζουσιν ἐπὶ τῷ ὑμένι τοῦ λαβυρίνθου τὴν *ἠχητικὴν* λεγομένην *εἰκόνα*, ἥτις ἰδίῳ τινὶ τρόπῳ διὰ τοῦ ἀκουστικοῦ νεύρου τῷ ἐγκεφάλῳ μεταδίδοται, καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἀκουστικοῦ ἀντικειμένου ποιεῖ μέτοχον. Ἐν παρόδῳ δὲ πάλιν λεχθήτω, ὅτι τὸ ζήτημα τὸ οὕτως ἔχον, « Τίνος ἕνεκα δυσὶν ὠσὶν ἑνὸς ἤχου ἀκούομεν; » ἔστι τοσοῦτον ἄτοπον, ὅσον καὶ τὸ « Τίνος ἕνεκα δυσὶν ὀφθαλμοῖς τὰ ἀντικείμενα ἁπλᾶ βλέπομεν. » Ἐπειδὴ τὰ ἀντικείμενα τῆς ἀντιλήψεως ἐν μὲν τῇ ὁράσει συμπίπτουσι κατὰ τὸν χῶρον εἰς ἕν, ἐν δὲ τῇ ἀκοῇ κατὰ τὸν χρόνον, καὶ οὕτω καλύπτονται καὶ συγχέονται εἰς ἕν. Ἐκτὸς δὲ τούτου τοῦ νεύρου τὸ ἐσωτερικὸν οὖς λαμβάνει νεῦρα καὶ ἀπὸ τοῦ γλωσσοφαρυγγαίου καὶ ἰδίᾳ τῶν κλώνων ἐκείνων, οἵτινες τὸ λεγόμενον *ἀκρωβόριον* νεῦρον συμπληροῦσιν (1). Ἀντικείμενα δὲ τῆς ἀκοῆς εἰσιν ἅπαντα τὰ ἠχοῦντα σώματα, ἅτινα δονούμενα τὰς δονήσεις αὐτῶν ἐλαςικῶ τινι μέσῳ μεταδιδάσι, δι' αὐτοῦ δὲ τῷ ἀκουστικῷ ὀργάνῳ καὶ διὰ τούτου τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ τῇ ψυχῇ. Ἡ δὲ ἀντίληψις τῆς αἰσθήσεως ταύτης ἐστὶ πρὸ πάντων ἀντικειμενική, καὶ οὕτως αἱ σφοδραὶ καὶ ὁρμητικαὶ ἐντυπώσεις ἀποτελοῦσι ταύτην ἀσφῆ. Ἔστι δ' ἔμμεσος, τὸ δὲ σύνηθες μέσον ἐστὶν ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ, ὡς τὸ ἐλαστικώτατον τῶν περικυκλούντων ἡμᾶς σωμάτων. Ἡ δὲ περιφέρεια αὐτῆς ἔστι μὲν ἐλάσσων τῆς ὁράσεως, μείζων δὲ τῆς τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων. Φυσικῶς δὲ συνδέεται ἡ ἀκοὴ μετὰ τῶν ὀργάνων τοῦ λόγου διὰ τῶν προσωπικῶν νεύρων (2), μετὰ τῶν μυώνων τῶν ἄκρων, ἐξ οὗ καὶ ὁ κατὰ ῥυθμὸν χορὸς καὶ αἱ χειρονομίαι (3), καὶ μετὰ τῆς κοιναισθήσεως, ἐξ οὗ ἡ ἐνέργεια τῆς μουσικῆς ἐπὶ ταύτης. Μετὰ δὲ τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς συνέχεται ἡ ἀκοὴ ἐνδομύχως· ἐπειδὴ διὰ τῆς αἰσθήσεως ταύτης ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος ὡς ὁ ἀνώτατος βαθμὸς τῆς αἰσθητικῆς ἐκφράσεως μεταδίδοται. Ὁ ἐν τῷ χρόνῳ κόσμος ἐμφανίζεται τῇ ψυχῇ διὰ τῆς ἀκοῆς, τὸ ταὐτόχρονον διὰ τῆς ἁρμονίας, ἡ δὲ τοῦ χρόνου διαδοχὴ διὰ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τῆς μελῳδίας. Καὶ τὸ μὲν ἀντικείμενον τῆς ὁράσεώς ἐστιν αὐτόχρημα εἰκών, ὅθεν ἡ ὅρασις τῇ φαντασίᾳ μάλιστ' ἀνάγεται, τὸ δ' ἀντικείμενον τῆς ἀκοῆς διὰ τοῦ ἐνδομύχου χαρακτῆρος τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐστὶ μᾶλλον ἐννοίᾳ παρεμφερές, καὶ ἐκ τούτου ἡ ἀκοὴ τῷ νῷ μᾶλλον ἀνάγεται. Καὶ τῷ θυμῷ δὲ ζωηροτέραν τὴν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ, καὶ τοῦτο κατά τι μὲν ἡ μουσικὴ κατά τι δ' ὁ λόγος ἀποδεικνύει· ἕκαστος γὰρ ἐκ πείρας ἔμαθε τὴν φιλάνθρωπον τῶν ἀνθρώπων συμπάθειαν διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ τόνου μᾶλλον συγκινεῖσθαι ἢ διὰ τῆς ψιλῆς ὄψεως ξένου ἄλγους (4).

(1) Αὐτ. I. 519.

ΙΑ'. Περὶ τῶν αἰσθήσεων ἐν γένει καὶ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς τοῦ κοινοῦ αἰσθητηρίου.

Ἐποπτεύοντες πᾶν ὅ,τι περὶ αἰσθήσεων μέχρι τοῦδε εἴπομεν, ἐννοοῦμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἀντιλήψεως τῆς σωματικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως, ἥτις ἄρχεται εὐθὺς ἅμα ἡ γενικὴ ἀμυδρὰ αὐταίσθησις εἰς κοιναίσθησιν μεταβληθῇ, μέχρι τῆς ψυχικῆς

(1) Bischoff, ὡς ἄνω, σελ. 286.
(2) Hartmann, ὡς ἄνω, σελ. 166.
(3) Αὐτόθι, σελ. 167.
(4) Herder, ὡς ἄνω, I. 201.

ἀντιλήψεως τῶν ἐκτὸς ἡμῶν κειμένων ὄντων διὰ τῶν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀνεπτυγμένων δυναμικῶν αἰσθήσεων πᾶν, οὗ ἀντιλαμβανόμεθα, διὰ νεύρων ἀντιληπτόν ἐστιν. Ἡ δὲ πορεία τῶν νεύρων τούτων ἀπὸ τῆς περιφερείας, εἴτε τῶν ὀργάνων τῶν ταῖς φυτικαῖς λειτουργίαις ἐπισταθύντων, εἴτε τῶν ὀργάνων τῶν σὺν τῷ ἔξω κόσμῳ σχέσεις συνδεόντων, πρὸς τὰ κέντρα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ τοῦ ἐγκεφάλου διευθύνεται. Τὰ ὄργανα τοίνυν τῶν ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων ἄγουσι διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, δι' ἧς πᾶσα αἴσθησις ἐν γένει, καὶ οὕτω τὰς ἀντιλήψεις σωματικῶς ἰχνηλατοῦντες καταντῶμεν εἰς κέντρον τι, τὸν ἐγκέφαλον, ὅπου τὸ ὑλικὸν σῶμα μετὰ τῆς αὐλου ψυχῆς μυστηριωδῶς πως συνδέεται. Ὁ δ' ἐγκέφαλος, τὸ κοινὸν τοῦτο αἰσθητήριον, συνίσταται ἐξ ἀρχετύπων τοξοειδῶν ἰνῶν καὶ κυτταρίων. Τούτου τὴν ἀνατομικὴν λεπτομερῆ ἀνάλυσιν παραλείποντες, ἐν συντόμῳ γενικήν τινα, ὅσον ἔνεστιν, ἔποψιν ἀνελίξαι ὑμῖν συγχωρήσατε.

Τὰ μὲν νεῦρα συνίστανται ἐκ δεσμίδων, ἐξ ἀρχετύπων μικροσκοπικῶν ἰνῶν συνισταμένων. Αἱ ἶνες αὗται εἰσι κοῖλαι μὲν καὶ σωληνοειδεῖς κατὰ τοὺς μέν, στερεαὶ δὲ καὶ κυλινδροειδεῖς κατὰ τοὺς δέ. Αἱ δὲ δεσμίδες εἰς κλωνάρια, καὶ τὰ κλωνάρια εἰς κλώνους, καὶ οἱ κλῶνοι εἰς κορμοὺς συμπτυσσόμενοι εἰς τὸν μέγιστον τῶν κορμῶν ἀδιακόπως διευθυνόμενοι συνάπτονται, ὃν *νωτιαῖον μυελὸν* ἀποκαλοῦμεν. Οὗτος δ' ἐν τῇ κοιλότητι τῆς νωτιαίας στήλης περικλειόμενος πρὸς τὰ ἄνω διήκει, ὅπου ἐπὶ τῆς ἄνω ἄκρας τοῦ σπονδυλικοῦ σωλῆνος *ἐπιμήκης μυελὸς* ὀνομάζεται. Διαιρεῖται δὲ εἰς τέσσαρα δέματα, ἅπερ *σκέλη* οἱ ἀνατόμοι καλοῦσι. Τῶν σκελῶν τούτων τὰ μὲν δύο πρόσθια εἰς τὸν ἐγκέφαλον τὰ δὲ δύο ὀπίσθια εἰς τὴν παρεγκεφαλίδα ἀπολήγουσι. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ὀγκούμενα σχηματίζουσι τὰ δύο λεγόμενα *ἡμισφαίρια τοῦ ἐγκεφάλου*, καθ' ὁδὸν διὰ τῆς θολωτῆς καμπῆς αὐτῶν κενὰ διαστήματα ἀναπεταννύοντα, ἅπερ *πλάγιοι ἢ μεγάλοι θάλαμοι* τοῦ ἐγκεφάλου καλοῦνται· ἄλλως τ' ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰς διαφόρους ἐξοχὰς ἐξογκοῦνται, ὧν τὰ ὀνόματα μᾶλλον ἢ τὸν προορισμὸν γιγνώσκομεν.

Ἐξωτερικῶς δ' ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἐγκεφάλου αὔλαξι διαγράφεται, οὓς *γύρους* ὀνομάζουσι. Τὰ δὲ δύο σκέλη τῆς παρεγκεφαλίδος ἐνούμενα σχηματίζουσι πυρῆνα, ὅστις διακλαδίζεται εἰς σχῆμά τι δενδροειδές, ὅπερ τὸ *δένδρον τῆς ζωῆς* ἀπεκάλεσαν. Πρὸς τὰ ὀπίσω δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡ παρεγκεφαλὶς χωρίζεται διά τινος αὔλακος, ἐν ᾗ ἐξοχή τις σκωληκοειδὴς διακρίνεται, ἣν *βόμβυκα* καλοῦσιν. Ἡ δ' αὔλαξ διαιρεῖ ἀτελῶς τὴν παρεγκεφαλίδα ὁμοίως εἰς δύο ἡμισφαίρια. Ἐνοῦται δ' αὖτη ἀμφοτέρωθεν πρὸς μὲν τὰ ἄνω καὶ τὰ ἐμπρὸς μετὰ τῶν λεγομένων *τετραλόφων* τοῦ ἐγκεφάλου, πρὸς δὲ τὰ κάτω καὶ τὰ ἐμπρὸς μετὰ τῶν σκελῶν τοῦ ἐγκεφάλου. Διὰ δὲ τῆς λεγομένης *γεφύρας τοῦ Οὐαρολίου* τὰ ἡμισφαίρια τῆς παρεγκεφαλίδος ἑνοῦνται πρὸ ἄλληλα. Πρὸς τὰ ἔξω δὲ σημειοῦται εὐθέσιν αὐλακίοις, ἐκ τῆς πορείας τῶν διὰ τῆς παχείας μήνιγγος φερομένων ἀγγείων ὀρυττομένοις (1).

Δύο εἰδῶν οὐσίαι ἀποτελοῦσι τὴν ὁλομέλειαν τοῦ ἐγκεφάλου· καὶ ἡ μὲν τούτων ὀνομάζεται *φλοιώδης*, ὡς ἐπιπόλαιος τῷ ἐγκεφάλῳ οὖσα, ἡ δὲ *μυελώδης*, ὡς ὑπὸ τὴν προτέραν ἐσωτερική. Μᾶλλον δ' ἡ φλοιώδης οὐσία ὡς ἐκ τοῦ χρώματος *φαιὰ* ἀποκαλείσθω, καὶ ἡ μυελώδης, *λευκή*. Ἀλλ' ἡ μὲν φαιὰ οὐ μόνον ἐν τῷ φλοιῷ καὶ τῇ ἐπιπολῇ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἔνδον ἔστιν ὅπου εὑρίσκεται, ὡς ἐν ταῖς ἐλαίαις, ταῖς πυραμίσι καὶ τοῖς ὀπτικοῖς λόφοις, ἰδιαιτέραις ἐξοχαῖς τοῦ ἐγκεφάλου οὖσιν· ἡ δὲ λευκὴ ἐν τῷ νωτιαίῳ μυελῷ ἐπὶ τῆς ἐπιπολῆς ἔξω κεῖται. Ἡ ἀναλογία τῆς φαιᾶς οὐσίας πρὸς τὴν λευκὴν ἔχει οὕτως, ὥστε προβεβηκυίας τῆς ἡλικίας ἡ φαιὰ μειοῦται.

Καὶ ἡ μὲν φαιὰ οὐσία συνίσταται ἐκ σφαιριδίων ἢ κυτταρίων μικροσκοπικῶν, ἡ δὲ λευκὴ ἐκ τριῶν σειρῶν ἰνῶν, ὧν ἡ μὲν ἀπὸ τῆς μυελώδους πρὸς τὴν φλοιώδη διήκει, ἡ δὲ τὰ δύο ἡμισφαίρια συνδέει, ἡ δ' ἑκάστην μερίδα ἑκάστου ἡμισφαιρίου πρὸς ἀλλήλας ἑνοῖ. Ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ὀπτικοῦ λόφου ἑκάστης πλευρᾶς ἄρχεται στήλη ἰνῶν, ἥτις τὸ ὀπίσθιον μέρος τοῦ ἐπιμήκους καὶ νωτιαίου μυελοῦ σχηματίζει καὶ ἐκεῖ λήγει, ὅπου τὰ αἰσθητήρια νεῦρα ἀπὸ τῶν ὀπισθίων ριζῶν ἐν τῷ νωτιαίῳ γεννῶνται. Ἀφ' ἑκατέρου δὲ τοῦ ῥοπαλοειδοῦς ἢ ῥαβδωτοῦ λόφου (corpus striatum) δευτέρα στήλη ἰνῶν ἄρχεται καὶ τὸ ἐμπρόσθιον μέρος τοῦ ἐπιμήκους καὶ νωτιαίου μυελοῦ σχηματίζουσα εἰς τὰς ἐμπροσθίους τούτου ρίζας ἀπολήγει, ὅθεν τὰ κινητήρια νεῦρα παράγονται. Ἐξ αὐτῆς τῆς κατασκευῆς καί τινων ἄλλων παρατηρήσεων συνεπέραναν οἱ φυσιολόγοι, ὅτι ἡ μὲν πρώτη στήλη τῶν ἰνῶν ἀπὸ τῆς περιφερείας εἰς τὸ κέντρον διήκουσα ἐστὶν ἡ ἀγωγὸς τῶν αἰσθητηρίων ἐντυπώσεων, καὶ ἀκολούθως ἐστὶ τὴν ἐνέργειαν κεντροπετής, ἡ δὲ δευτέρα στήλη ἐκ τοὐναντίου ἀπὸ τοῦ κέντρου εἰς τὴν περιφέρειαν διευθυνομένη, εἴτουν τὴν ἐνέργειαν κεντρόφυξ οὖσα, ἐστὶν ἀγωγὸς τῶν κινητηρίων ἐντυπώσεων καὶ κατὰ συνέπειαν τὰς κινήσεις ἐκτελεῖ· ὅτι ἡ

(1) Hartmann, *ὡς ἄνω*, σελ 72.

φλοιώδης ἢ μᾶλλον ἡ φαιὰ οὐσία ἐστὶ τὸ ὄργανον τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν, ὅτι αἱ ἑκούσιαι κινήσεις ἐκ ταύτης προέρχονται, καὶ διὰ τῆς κινητηρίου στήλης καὶ τῶν ὁμοίων νεύρων αἱ κινητήριοι συστάλσεις τῶν μυώνων διατάττονται. Ἐπειδὴ ἐκτὸς τῶν ἑκουσίων ὑπάρχουσι καὶ ἀκούσιοι τῆς βουλήσεως ἡμῶν ἀνεξάρτητοι κινήσεις, οἷον αἱ τῆς καρδίας, τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος κτλ. πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐνεργείας τούτων ὑποτίθεται, ὅτι αἱ ἀκούσιοι αὗται κινήσεις ἀνανακλῶνται ἐκ τοῦ ἐρεθισμοῦ τῆς αἰσθητηρίου στήλης ἐπὶ τῆς κινητηρίου οὕτως, ὥστε ἐν μὲν ταῖς ἑκουσίαις κινήσεσιν ἡ ἐνεργοῦσα δύναμίς ἐστιν ἡ βούλησις, καθ' ἣν τὸ ἐρεθιστικόν, ἐσωτερικὸν καὶ ψυχικόν ἐστιν, ἐν δὲ ταῖς ἀκουσίαις ἡ αἴσθησις, καθ' ἣν τὸ ἐρεθιστικόν, ἐξωτερικὸν καὶ φυσικόν ἐστι.

Ταῦτα, Κύριοι, οὐκ εἰσὶν ἁπλῶς ὑποθέσεις ἀλλὰ καρποὶ διαφόρων βαθέων σκέψεων καὶ ἀκριβῶν φυσιολογικῶν πειραμάτων, καὶ ταῦτά εἰσι κατὰ τὸν Bennet (1) ἐν συντόμῳ, ὅσα θετικῶς γνωρίζομεν περὶ τῆς ἀνατομίας καὶ φυσιολογίας τοῦ ἐγκεφάλου. Καὶ ἀληθῶς ἅπαντες οἱ λοιποὶ λεπτομερεῖς καὶ τρόπον τινὰ ἀποδεικτικοὶ ὁρισμοὶ τῶν διαφόρων ἐνεργειῶν τοῦ ἐγκεφάλου, οὓς ἐστι μαθεῖν ἐν τοῖς πολυμαθέσι συγγράμμασι τοῦ Burdach, τοῦ Carus, τοῦ Flourens κτλ. καίτοι λίαν ἐπαγωγοὶ ὄντες, εἰσὶν οἱ πλεῖστοι ἄντικρυς ὑποθετικοί. Ὁ δὲ βαθύνους Marschall Hall ἀμφισβητεῖ πᾶσαν ὁροθεσίαν ὡς πρὸς τὰς τοῦ ἐγκεφάλου ἐνεργείας καὶ μόνον παραδέχεται, ὅτι τὰ ἡμισφαίρια τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς παρεγκεφαλίδος τακτοποιοῦσι τὰς ἑκουσίας κινήσεις τοῦ ἀντιθέτου ἡμίσεως μέρους τοῦ σώματος, τοῦ ἐπιμήκους καὶ νωτιαίου μυελοῦ ἐνεργοῦντος ἐπὶ τοῦ κατ' εὐθεῖαν ὁμωνύμου μέρους. Φαίνεται δὲ τῇ ἐρεύνῃ ἐπιβεβαιοῦσθαι τὸ τῇ παρεγκεφαλίδι προσήκειν ἀγκωνάς τινας νευρικῶν ἰνῶν, ἀπὸ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων προερχομένων.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων τῶν βαθύτερον μικροσκοπικῶς ἐρευνησάντων τὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὁ Jacubowitsch καὶ Owsjannikoff ἐσχάτως παρέστησαν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν τῆς Πετρουπόλεως μικροσκοπικὰς ἐρεύνας περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν νεύρων, δι' ὧν προὐτίθεντο ἀποδεῖξαι, ὅτι ἐν τῇ φαιᾷ οὐσίᾳ τῶν νευρικῶν κέντρων, ἔν τε τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ τῷ νωτιαίῳ μυελῷ, ὑπάρχουσι δύο εἴδη νευρικῶν κυψελῶν ἀνατομικῶς πρὸς ἀλλήλας καὶ φυσιολογικῶς διαφερουσῶν· διότι αἱ μὲν κυψέλαι, μεθ' ὧν κοινωνοῦσιν οἱ νευρικοὶ σωλῆνες τῆς κινήσεως, εἰσὶ μεγάλαι, αἱ δὲ τῶν νευρικῶν σωλήνων τῆς αἰσθήσεώς εἰσι τρὶς ἢ τετράκις ἐλάσσονες ἢ καὶ ἄλλως διαφανεῖς καὶ φαιόλευκοι. Κατὰ τοὺς Κυρίους τούτους, ἡ φαιὰ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων οὐσία περιέχει μόνον μικρὰς κυψέλας· καὶ τὸ μὲν ὀσφρητικόν, ὀπτικὸν καὶ ἀκουστικὸν νεῦρον προτάσιν ἐκ μικρῶν κυψελῶν, ὡς καὶ τοῦ πέμπτου ζεύγους ἡ γαγγλιώδης μοῖρα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ μὴ γαγγλιώδης, τὰ δὲ ἄλλα ἐγκεφαλικὰ νεῦρα ἔχουσι τὴν ἀρχὴν ἐκ μικρῶν ἅμα καὶ μεγάλων κυψελῶν, ὧν ἡ ἀναλογία διαφέρει καθ' ἕκαστον νεῦρον. Τῆς δὲ παρεγκεφαλίδος ἡ φαιὰ οὐσία ἐν μὲν τῇ ἐπιπολῇ περιέχει μεγάλας κυψέλας, ἐν δὲ τῷ βαθεῖ στρώματι αὐτῆς μικράς. Αἱ κυψέλαι τῶν ἐγκεφαλικῶν ἡμισφαιρίων κοινωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας διὰ παραγινομένων ἀποφύσεων, καθὰ καὶ αἱ τῆς παρεγκεφαλίδος (1).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιπολαίως, ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν καὶ ὀργανικὴν οἰκονομίαν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐπανέλθωμεν δ' ἐπὶ τὸ προκείμενον καὶ τὴν ὅσον ἔνεστιν ἀφήγησιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διὰ τοῦ ὀργάνου τούτου αἰσθανόμεθα.

Αἱ αἰσθήσεις, αἱ ἐσωτερικαί τε καὶ ἐξωτερικαί, ἐμποιοῦσιν ἐντύπωσίν τινα ἤ, εἰ βούλει γενικώτερον, ἀλλοίωσίν τινα ἐν τοῖς περιφερικοῖς ἄκροις τῶν νεύρων· αὕτη δέ, ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος δίκην, ἐν ἀκαρεῖ μεταδίδοται τῷ κεντρικῷ ἄκρῳ, ὅπου, ὡς τὸ ἠλεκτρικὸν σύρμα τοῦ τηλεγράφου, τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντικειμένου ἐγχαράττει. Ἐπειδὴ οὖν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ συνάπαντα τὰ κεντρικὰ νεῦρα συγκεντροῦνται, ὁ ἐγκέφαλος θεωρητέος ὡς ἡ κεντρικὴ ἕδρα, ἐν ᾗ ἅπασαι αἱ τῶν διαφόρων ἀντιλήψεων εἰκόνες συνάγονται· διὸ καὶ *κοινὸν αἰσθητήριον*, sensorium commune, ὀνομάζεται. Ὁ ὀφθαλμὸς οὐχ ὁρᾷ, τὸ οὖς οὐκ ἀκούει, ἀλλ' ὁ ἐγκέφαλος ὁρᾷ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὁ ἐγκέφαλος ἀκούει διὰ τοῦ ὠτός, ἢ μᾶλλον ἡ ψυχὴ ὁρᾷ διὰ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἡ ψυχὴ ἀκούει διὰ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ ὠτὸς κτλ. Ὑπὸ δὲ τὴν ἔκφρασιν *κοινὸν αἰσθητήριον* οὐδὲν ἕτερον ὑπονοεῖται, ἢ τὸ ἄμεσον ὄργανον τῶν αἰσθήσεων, τὸ πρώτιστον τῶν αἰσθητηρίων, δι' οὗ ἡ ψυχὴ λαμβάνει ὕλην τῶν αὐτῆς ἐννοιῶν.

Ἐν τῇ παρούσῃ τῆς ἐπιστήμης καταστάσει οὐκ ἔστιν ἀποδεδειγμένον, ἐὰν τὸ αἰσθητήριον τοῦτο ἔν τινι χώρᾳ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ ἐν τίνι ἰδίᾳ ἑδράζῃ. Πολλάκις πολλοὶ ἐπειράσαντο τοῦτο ὁρίσαι, καὶ οἱ μὲν ἔν τινι τῶν στερρέων (2) μερῶν τοῦ ἐγκεφάλου, οἱ δὲ ἐν τῷ ὑγρῷ (3) τὸ κέντρον

(1) Many, Dinert of the brain.

(1) Béclard, Physiol. ἔκδ. γ'. σελ. 768.
(2) Soemmering, Org. der Seele, σελ. 53.
(3) Αὐτόθι. Ἀντίκειται δὲ τούτῳ ὁ Rudolphi,

ἔθεντο, ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ κεντρικὰ ἄκρα ὡς ἐν ἑστίᾳ συνάγοιντο ἄν. Ἀλλὰ ματαίως, τῶν ἀποδείξεων μὴ ἀκριβῶν οὐσῶν· ἐπειδὴ αἱ ἑνώσεις τῶν κεντρικῶν καὶ τῶν περιφερικῶν μερῶν τοῦ νευρικοῦ συστήματος οὐ πανταχοῦ ἀναμφισβήτητοί εἰσι, καὶ οὐ πανταχοῦ ἀναντιῤῥήτως ἀποδέδεικται, τίνα εἰσὶ τὰ ὄργανα τοῦ ἐγκεφάλου, ἅπερ ὡς συνέχεια ἄμεσος τῶν αἰσθητηρίων νεύρων θεωρητέα εἰσίν.

Ὁ Bischoff (1) θεωρεῖ διπλῆν τὴν σχέσιν τοῦ κοινοῦ αἰσθητηρίου πρὸς τὴν κοιναίσθησιν, θεὶς ὡς πρῶτον αἰσθητήριον ψυχικὸν τὸν ἐγκέφαλον καὶ ὡς δεύτερον αἰσθητήριον σωματικὸν τὸν νωτιαῖον μυελὸν καὶ τὰ γάγγλια, καὶ διὰ τούτου ἐξηγεῖ τὴν ζωὴν τῶν σωματικῶς καὶ μὴ ψυχικῶς χρόνον τινὰ ζώντων ἀκεφάλων τεράτων καὶ τὴν παλαιὰν διάκρισιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ θυμοῦ (discrimen animae ab animo). Ἀλλ' αἱ μὲν λέξεις εἰσὶ σημεῖα ἐκφραστικὰ τῶν κατ' ἐποχήν τινα ἐπικρατουσῶν ἰδεῶν, οὐχὶ δὲ καὶ ἀναγκαίως ἀποκαλύψεις ἀναντιῤῥήτων ἀληθειῶν, τῷ δ' ἀνθρώπῳ ἔνεστι μονάς τις ἐν τῇ δυάδι συμπτυσσομένη, ἡ τὸ πᾶν συνδέουσα καὶ τὴν αἴσθησιν τελευταῖον εἰς ἔννοιαν μεταβάλλουσα.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ἀνάγκη πρὸς τὸ παρὸν παραδέξασθαι ὡς ἀναντίῤῥητον, ὅτι ὁ ἐγκέφαλός ἐστι τὸ κέντρον τῶν εἰκόνων ἁπασῶν τῶν ἐννοιῶν, καὶ ὡς τοιοῦτον θεωρεῖν τὸν ἐγκέφαλον ὡς τὸ πρώτιστον ὄργανον τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύεται μάλιστα ἐκ τῶν ἑξῆς.

α) Τοῦ ἐγκεφάλου σώου ὄντος, πᾶν ἕτερον σωματικὸν ὄργανον δύναται κατὰ μέρος βλαβῆναι ἢ ὅλως φθαρῆναι, τὴν δὲ ψυχικὴν ἐνέργειαν ἀκμάζειν. Ὡς δ' ἐναντίαν τούτου ἀπόδειξιν οὐ θέμις ἀντιπροτείνειν τὴν φθορὰν τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως, καθ' ἣν πᾶσα ψυχικὴ ἐνέργεια συγχρόνως παύει· ἐπειδὴ τότε πᾶς δεσμὸς μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος λύεται. Ἀπ' ἐναντίας δ' οὐκ ἀεί, τοῦ ἐγκεφάλου βεβλαμμένου, καὶ αἱ φυσικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαι συμβλάπτονται.

β) Βλάβαι τοῦ ἐγκεφάλου ὀργανικαὶ βλάπτουσι τὰς ψυχικὰς λειτουργίας. Οὕτω συῤῥοὴ αἵματος σφοδρὰ εἰς τὸν ἐγκέφαλον, καὶ ῥῆξις τῶν ἀγγείων, καὶ ἔκχυσις τοῦ αἵματος, καὶ ἀποῤῥήγματα τῶν ὀστέων τοῦ κρανίου καὶ τὰ παραπλήσια, καὶ νοσηρὰ προϊόντα τὸν ἐγκέφαλον πιέζοντα ἐν ἀκαρεῖ ἢ βαθμηδὸν τὴν συναίσθησιν ἀφαιροῦσι, καὶ τὰ ἀκέφαλα βρέφη ψυχικῶς ἀμόρφωτα ὄντα εἰσὶ καὶ ἀβίωτα. Τὰ δ' ἐκ τῆς πείρας ἔστιν ὅτε ἐναντίως ἔχοντα ἐπανορθοῦνται πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι, τοῦ ἐγκεφάλου διπλοῦ ὄντος ἐν τοῖς αὐτοῦ μέρεσιν, ἀμφότερα τὰ ὁμώνυμα μέρη συγχρόνως οὐ βλάπτονται, ὥστε, τοῦ ἑτέρου σώου διαμένοντος, τὴν τοῦ βλαβέντος λειτουργίαν ἀναπληροῦν δύνασθαι, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς φυσικαῖς λειτουργίαις πολλάκις βλάβαις σημαντικαῖς τῶν ὀργάνων ἀπαντῶμεν, τῆς λειτουργίας τούτων ἐπαρκούντως ἐν τῇ ζωῇ ἐκτελουμένης. Οὕτως ἐν τοῖς πνεύμοσι, τοῖς νεφροῖς, τῷ ἥπατι κτλ. καθ' ἑκάστην οἱ ἀνατέμνοντες πολλάκις σημαντικὰς μετὰ θάνατον ἀλλοιώσεις ἀνακαλύπτουσι, τῆς ἀναπνοῆς, τῆς οὐροποιήσεως, τῆς χολοποιήσεως ἐν τῇ ζωῇ κατὰ φύσιν ἐκτελουμένης.

γ) Τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως τοῦ ἐγκεφάλου ἐπανορθωθείσης, ἡ συναίσθησις ἐπανέρχεται (1).

δ) Ἡ ψυχικὴ ἀξία τῶν ὄντων αὐξάνει κατ' εὐθὺν λόγον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐγκεφάλου.

ε) Καὶ ἐν ἑκάστῳ ἀτόμῳ αἱ ψυχικαὶ δυνάμεις παραλλήλως σὺν τῇ ἀναπτύξει καὶ καταστάσει τοῦ ἐγκεφάλου προέχουσιν.

ς) Αἱ διὰ τῶν νεύρων ἐκείνων, ὧν ἡ μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου συνάφεια διεκόπη, παριστάμεναι αἰσθήσεις γίνονται ἀμυδραὶ καὶ ἄσημοι.

Αἱ θέσεις αὗται καὶ διάφορα ἄλλα πειράματα, ἐκτελεσθέντα ἐπὶ κεφαλῶν καρατομηθέντων ἀμέσως μετὰ τὴν καρατομίαν, εἰκάσαι εἴασαν, ὅτι καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, τῷ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σώματος χωρισθέντι, ἡ αἴσθησις καὶ αὐτὴ ἡ συνείδησις μικρόν τινα χρόνον διατηρεῖται. Καὶ τοῦτο δ' ἐγένετο ζήτημα πρῴην σφοδρῶς μεταξὺ τῶν φυσιολόγων ἀμφισβητηθέν, προεξάρξαντος τοῦ Soemmering (2).

Τὰ δὲ πειράματα (3) τὰ πιέσει ἢ σπαράξει τοῦ σὺν τῷ ἐγκεφάλῳ ἡνωμένου νωτιαίου μυελοῦ διὰ τῶν δακτύλων, ἐργαλείων, ῥιπτασμοῦ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς στήλης, διὰ τοῦ γαλβανισμοῦ, τοῦ ἐρεθισμοῦ ὀξεῖ φωτὶ τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ γενόμενα προὐξένησαν συστάλσεις τῶν προσωπικῶν μυώνων καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ ἄνω μνησθείσῃ εἰκασίᾳ ἀφορμὴν ἔδωκαν. Τὸ δὲ πάντων παραδοξώτατόν ἐστιν ἡ διαβεβαίωσις τοῦ ὅτι, τινὸς μέγα ποτὲ προσφωνήσαντος τῷ ὠτὶ καρατομηθέντος καὶ ὀνομαστὶ αὐτὸν καλέσαντος, εὐθὺς οἱ τέως κεκλεισμένοι ὀφθαλμοὶ ἠνεῴχθησαν καὶ πρὸς τὸν ἦχον ἐστράφησαν (4).

Ὁ δὲ Burdach παρατηρεῖ, ὅτι τὰ πειράματα

Comment. de ventricul. cerebral. Gryphis. 1796.
(1) Naturlehre des Menschen, II. 235.

(1) Soemmering, Nervenlehre.
(2) Mémoires de la Société d' émulation, vol. II.
(3) Burdach, Bau des Gehirnes, III. Friedr. Gesch. σελ. 192.
(4) Ἐν ταὐτῷ ὡς ἄνωθι.

ἐκεῖνα οὐχ ὅλως ἀταράχῳ τῇ ψυχῇ ἐγένετο, καὶ τοῦ περὶ τῆς κάρας τῆς Charlotte Corday μύθου μνείαν ποιεῖται· λέγεται γὰρ τὴν ἀποταμεῖσαν κάραν τῆς κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καρατομηθείσης γυναικὸς ἐρυθριάσαι ἐπὶ τῇ ἀναιδεῖ καὶ ἀσχήμονι συμπεριφορᾷ τοῦ δημίου· ὁ αὐτὸς τὴν μετὰ θάνατον αἰδήμονα συνείδησιν ὡς ὅλως μυθολογουμένην ἀποφαίνεται. Τὰς δ' ἐν τοῖς πειράμασιν ἐκείνοις τῶν μυῶν προξενηθείσας συστάλσεις θεωρεῖ ὡς ὅλως μηχανικὰς καὶ ἀσυνειδήτους, ἄλλως τε τῆς συνειδήσεως καὶ διὰ σφοδρᾶς μόνον αἱμορῤῥαγίας ἐκλειπούσης. Ἐξετάζοντες δ' ἀπροκαταλήπτως τὰς συστάλσεις ἐκείνας, οὐδόλως διαφόρους εὑρίσκομεν τῶν ὑπὸ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος τοῖς τῶν βατράχων σκέλεσιν ἐμποιουμένων καὶ ὑπὸ τοῦ Galvani τὸ πρῶτον ἐφθεισῶν. Καὶ εἴπερ δὴ τῷ ἐγκεφάλῳ ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σώματος χωρισθέντι καὶ τοῦ τοσοῦτον αὐτῷ ἀναγκαίου καὶ ἀφθόνου αἵματος στερηθέντι ὑποθῶμεν αἴσθησιν, ἡ αἴσθησις οὐκ ἔστι καὶ συνείδησις. Ὑπάρχει γὰρ καὶ ὄντα, ἄτινα αἰσθήσεως ἐνδείξεις παρέχει, συνειδήσεως δ' οὔ. Ἡ δ' αἴσθησις ἄνευ συνειδήσεως ὑποτιθεμένη ἐστὶν ἡ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων ὑποστᾶσα καὶ τῷ κέντρῳ μεταδιδομένη ἐντύπωσις, ὁποία τις ποτ' ἂν εἴη, καὶ ἥπερ μέχρι τινὸς τῆς ζωτικότητος διαμενούσης τοῖς παρακειμένοις νεύροις τρόπῳ τινὶ μεταδίδοται καὶ εἰς κινήσεις τῶν μυώνων ἀνανακλᾶται. Τὰς δ' ἀνανακλωμένας ταύτας κινήσεις ἄνευ συνειδήσεως ἐν ὡς πλείστοις φυσιολογικοῖς καὶ παθολογικοῖς φαινομένοις ἔστιν ὁσημέραι τοῖς παρατηρηταῖς ἰατροῖς βλέπειν καὶ ἐξετάζειν.

Αἱ εἰκόνες τῶν ἐννοιῶν οὐκ εἰσὶν ἔννοιαι. Ὅπως δὲ αἱ εἰκόνες τῶν ἐννοιῶν αὐτόχρημα εἰς ἐννοίας μεταβληθῶσιν, ἐστὶ χρεία τῆς ἐνεργείας τῆς ψυχῆς. Αὕτη ἡ ἐνέργεια γενικῶς μὲν ὡς αὐτόματόν τι, αὐθόρμητον, ἢ αὐτεξούσιον, ἢ ὁρμέμφυτον ἐμφανίζεται, ἰδίᾳ δ' ὡς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ὡς προσοχὴ παρίσταται. Πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ ταύτης οὐδὲν ὀργανικὸν μέσον ἐστὶν ἡμῖν γνωστόν. Ὁ δὲ Herz (1) τοῦτο ἄριστα ἐκφράζει, λέγων τὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς τῷ τοῦ κατόπτρου ὁμοίαν εἶναι· τοῦτο γὰρ τῶν μὲν ἀντικειμένων τὰς εἰκόνας ἄριστα παριστάνει, αὐτὸ δ' ἑαυτὸ ἀπεικονίζειν οὐ δύναται. Τὸ δὲ κοινὸν αἰσθητήριον τῶν ἐντυπώσεων μόνον δεκτικόν ἐστιν· ὅπως δὲ προϊόν τι προαγάγῃ, χρῄζει ἐξ ἅπαντος ἑτέρου τινὸς ἔξωθεν ἢ ἔσωθεν ἐντυποῦντος. Πρὸς τοῦτο δὲ προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν· ἡ δὲ προσοχή ἐστιν ἐφικτὴ διὰ τῆς προϋποτιθεμένης συνειδήσεως. Καὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς συνειδήσεως οὕτως ἀποδειχθείσης, ἰδοὺ κατελάβομεν τὰ ὅρια τῆς πρὸς τὰ ἄνω ἐξεταστικῆς μεθόδου. Ἡ συνείδησις δηλονότι ἐμφανίζεται ἐν τῷ ἐλευθέρῳ συνδέσμῳ τινὸς δοθέντος, σὺν τῇ μονάδι ἀδιασπάστως συντιθεμένου. Μονὰς δὲ καὶ ἐλευθερία ἐν τῷ αἰσθητῷ φυσικῷ κόσμῳ οὐχ ὑπάρχουσιν, ὑπάρχουσιν ἐν ἑτέρῳ τινὶ κόσμῳ, τῷ ὑπὲρ τὰς αἰσθήσεις, τῷ μεταφυσικῷ (1). Παλαιόθεν ἤδη οἱ φυσιοδίφαι καὶ φιλόσοφοι κατανοήσαντες ὅτι τὸ πᾶν ἐν τῇ μονάδι τῆς συνειδήσεως κεῖται, ἐπειράσαντο ὀργανικήν τινα μονάδα ἀνευρεῖν, καὶ ἐν ταύτῃ τὴν ψυχὴν ἐγκαθιδρύσαι. Καὶ μὰ Δί' οὐκ ἔστι σημεῖον ἐν τῷ σώματι, ὅπου τὴν καθέδραν τῆς ψυχῆς οὐχ ὑπέθεντο. Οὕτως ὁ μὲν Μωσῆς καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὡς τοιαύτην τὸ αἷμα ἀπεφήναντο, ὁ δὲ Διογένης ὁ ἐξ Ἀπολλωνίας, σύγχρονος Ἐμπεδοκλέους, τὸν δεξιὸν τῆς καρδίας θάλαμον, ὁ δὲ Χρύσσιπος τὴν καρδίαν, ὁ δ' Ἐλμόντιος τὸν πυλωρόν, ὁ δὲ Καρτέσιος τὸ κωνάριον (glandula pincalis), ὁ δὲ Digby τὸ διαφανὲς διάφραγμα τοῦ ἐγκεφάλου (septum pellucidum), ὁ δὲ Lancisi καὶ ὁ La Peyronie τὸ μεσόλαβον (corpus callosum), ὁ Soemmering τὸ ἐγκεφαλικὸν ὑγρόν, καὶ ἄλλοι ἄλλο. Αἱ δὲ περὶ τῆς ψυχῆς ἰδέαι τῶν οὕτω διαφόρως περὶ τῆς ἕδρας αὐτῆς δογματισάντων ὁμοίως ὡς ἀπὸ τῆς γῆς μέχρι τοῦ οὐρανοῦ διέφερον. Ὁ περὶ τῆς ἕδρας τῆς ψυχῆς διάφορος δογματισμὸς πολλάκις κατά τι ἐπὶ ἀνατομικῇ παρατηρήσει ὑλικῶν ἀλλοιώσεων μετὰ θάνατον παρατηρηθεισῶν ἐβασίζετο, ὡς τὰ πολλὰ δὲ ἐφ' ὑποθέσεσι σαθραῖς ἐσαλεύετο. Ἀφ' ἑτέρου δ' ὑπάρχει καὶ ἀνατομική τις ἀναντίῤῥητος παρατήρησις, ὅτι ἐκτὸς τοῦ κωναρίου ἁπλοῦ ὄντος πάντα τἄλλα τοῦ ἐγκεφάλου μέρη διπλᾶ εἰσι. Καὶ τούτου δοθέντος καὶ τῆς ἕδρας τῆς συνειδήσεως ὁρισθείσης, εἴποι τις ἄν, ὅτι, τοῦ ἑνὸς φθαρέντος, θάτερον ἂν ἐνεργεῖν δύναιτο. Ἀλλὰ καὶ τούτου τεθέντος, διπλῆν παραδεχθῆναι καὶ τὴν συνείδησιν ἄτοπον ἂν εἴη.

Ἔστι δὲ τέλεον ἀκατανόητον, πῶς εἰδικῶς διάφοροι ἀντιλήψεις, ὡς π. χ. αἱ τῆς ὁράσεως καὶ τῆς ἀκοῆς, καὶ μάλιστα ἐν διαφόροις χρόνοις ἐντυπούμεναι ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὀργάνῳ, ἐὰν τοιοῦτον ὡς κέντρον ἁπασῶν τῶν ἀντιλήψεων ἀπεδεικνύετο, εἰς ἀδιαφορίαν καταντῶσι καὶ οὐκ ἀμοιβαίως ἐπιῤῥεάζωνται συναντώμεναι. Ἐὰν δέ τις ἀφ' ὧν ἀρχόμενοι ἔθημεν ἀρχῶν μὴ παρεκτρέπηται, τὴν ἕδραν τῆς ψυχῆς ἐν τῇ ὕλῃ οὐκ ἂν ματαίως ἀναζητοίη. Ἡ γὰρ ψυχὴ ὡς πνεῦμα

(1) Ueber den Schwindel.

(1) Hartmann, der Geist des Menschen.

ἄϋλος οὖσα, ὑλικῆς ἕδρας οἱ χρήζει· ἐπεὶ τὸ πνεῦμα οὐδεμίαν πρὸς τὸν χῶρον ἔχει σχέσιν καὶ πανταχοῦ τοῦ σώματος, ὅπου τοῦτο δι αὐτῆς ἐνεργεῖ, πάρεστιν. Ὅταν οἱ πλεῖστοι, λέγει ὁ Κάντιος, τοῦ σκέπτεσθαι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτῶν αἰσθάνεσθαι νομίζωσι, λανθάνουσιν ἐκλαμβάνοντες τὸ αἴτιον τῆς αἰσθήσεως ὡς αἰσθησιν τῆς αἰτίας (1). Καὶ εἰ ἡ ψυχή, προστίθησιν ὁ Platner (2), ἦν ἐκεῖ, ὅπου ἑαυτῆς αἰσθάνεται, ἐν τῷ ὁρᾶν ἔξω ἂν τοῦ σώματος εἴη. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις.

Οὕτω δὲ τὴν ἀνιοῦσαν τῆς ἐρεύνης ὁδὸν βαδίσαντες, ἀφικόμεθα, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, μέχρι τοῦ σημείου τῆς πρώτης ἐμφανίσεως τοῦ αὐτεξουσίου ἢ τοῦ αὐθορμήτου τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐστὶν ἡ προσοχὴ καὶ ἡ συνείδησις· οὕτω δέ, κατὰ τὸ ἡμέτερον ἄνω διαγραφὲν σχέδιον, ἱκανῶς ἤδη μετεωρισθέντες στῶμεν, καὶ ῥέμα τῆς ἐναντίας ἀψώμεθα, καὶ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ταύτης περιωπῆς τῆς κατιούσης ἀρξάμενοι ἐμπερισκέπτως καὶ ἀσφαλῶς καταβῶμεν.

Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ.

(1) Sömmering Ueber das Org. der Seele.
(2) Phil. Aphor. I. 81.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΤΑΚΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΩΣ

ἀμφοτέρων τῶν Συλλόγων

τῆς 5 Μαΐου 1864.

(Ὅρα τεῦχος Δ΄. σελ. 203.)

ΠΡΟΣΛΑΛΙΑ ΤΟΥ Κ. Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ, ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Σεβαστὴ καὶ φιλόμουσος ὁμήγυρις,

Τὸ δεύτερον ἤδη συνερχόμεθα εἰς τὴν περικαλλῆ ταύτην Λέσχην, ὅπως τὴν ἐπέτειον πανηγυρίσωμεν ἑορτὴν ἀμφοτέρων τῶν ἑλληνικῶν Συλλόγων, τοῦ τε Ἰατρικοῦ καὶ τοῦ Φιλολογικοῦ. Ἡ φιλόκαλος προθυμία, ἣν ἐπεδείξατε πέρυσιν, ἐρεθάρρυνεν ἡμᾶς, ἵνα καὶ αὖθις προσκαλέσωμεν ὑμᾶς, διότι ἡ παρουσία ὑμῶν δείκνυσι τὸν πρὸς τὰ καλὰ ζῆλον τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν μὲν πρόοδον τῶν Συλλόγων παγιωτέραν καὶ ἑδραιοτέραν καθίστησι, παρέχει δὲ καὶ πρὸς τοὺς ξένους τραπὰ δείγματα, ὅτι ἡ διανοητικὴ τοῦ ἔθνους καὶ ἠθικὴ διάπλασις ἀεὶ ἐπὶ τὰ κρείττω βαίνει καὶ τῶν ἄλλων προπορεύεται. Διὰ τὸν φιλόκαλον ὑμῶν τοῦτον καὶ φιλομαθῆ ζῆλον, ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος δι' ἐμοῦ ἐκφράζει τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ πρὸς ὑμᾶς εὐχαρίστησιν καὶ εὐγνωμοσύνην.

Φιλόμουσοι καὶ φιλόκαλοι ὁμογενεῖς, Πέρυσιν ὁ Φιλολογικὸς Σύλλογος συνῆλθε φαιδρὸς καὶ χαίρων, σήμερον δὲ προσέρχεται κατηφὴς καὶ ὑποκάρδιον φέρων πένθος, διότι ἔκτοτε δύο ἀπώλεσε τῶν μάλα διακεκριμένων αὐτοῦ ἱδρυτῶν. Ὁ μὲν ζηλωτὴς εἰς ἄκρον τῆς εὐκλείας τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ τὰ μέγιστα συνεργήσας εἰς τὴν καθίδρυσιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ἀφηρπάσθη ὁ τάλας ὑπὸ προώρου καὶ πικροῦ θανάτου ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ, σπαραξικαρδίους καταλιπὼν ἀναμνήσεις. Ὁ δ' ἕτερος τρομερώτερον ὑπέστη καὶ φρικωδέστερον θάνατον· χθὲς ἔτι ἦν μεθ' ἡμῶν ὁ ἰατρὸς Γαλάτης, συνηγάλλετο ἐπὶ τῇ κοινῇ τοῦ ἔθνους προόδῳ καὶ ἐπὶ τῇ προαγωγῇ τῶν Συλλόγων, καὶ λίαν ἐνεργὸν ἔλαβε μέρος πρὸς σύσασιν τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου, ὅτε τραγικώτατος κατέλαβεν αὐτὸν θάνατος. Φαντασθῆτε . . . ἀλλὰ τίς δύναται φαντασθῆναι καταστροφὴν φρικώδη, πᾶσαν ὑπερβάλλουσαν φαντασίαν; Ὁ Γαλάτης ἐκ βαθέος ἐγείρεται ὕπνου βλέπων αὐτὸν ὑπὸ φλογῶν περικυκλούμενον· αἱ φλόγες μανιωδῶς κυμαινόμεναι, ὡς ῥεύματα, πυρίνους ἀναπέμπουσι γλώσσας, νέα περιζητοῦσαι θύματα πρὸς τροφήν. Στιγμὴ τρομερά, φρικώδης! τὸ πῦρ καίει ἤδη τὰ ῥῶτα τοῦ ἀτυχοῦς ἰατροῦ· ἀλλὰ λαμπρύνει τὴν ὡραίαν αὐτοῦ ψυχήν, φλογίζει αὐτὴν καὶ ὑπεκκαίει, ἵνα τὸ ὑψηλότερον τοῦ ἀνθρώπου τελέσῃ καθῆκον, τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς αὐτοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἄλλων. Ἐν τοιαύταις περιπτώσεσιν, ὅτε συνήθως ὁ ἄνθρωπος ἐπιλανθάνεται πάντων, καὶ αὐτῶν τῶν τιμαλφεστάτων, καὶ φροντίζει μόνον περὶ τοῦ σαρκίου αὐτοῦ — ὁ σώζων σωζέτω τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν, — ὁ γεραιὸς Γαλάτης ἐπιλανθάνεται τῆς ἑαυτοῦ, διασχίζει τὰς φλόγας ἐπὶ πεπυρακτωμένων πατῶν ἀνθράκων, ἐγείρει τὸν γυναικάδελφον αὐτοῦ, ἵνα τοὺς ἄλλους τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ σώσῃ, αὐτὸς δ' ἐπανέρχεται διασχίζων τὰς φλόγας αὖθις, ἐγείρει ἀπὸ τῆς κλίνης τὴν πεφιλημένην αὐτοῦ σύζυγον καὶ περισφίγγων εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας τὸ τρυφερὸν νεογνόν, νήπιον τετράμηνον, τὸν ἐξῆς ποιεῖται νεκρικὸν διάλογον μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· «Γύναι, ὄπισθεν ἡμῶν, ὡς βλέπεις καὶ αἰσθάνεσαι ἤδη, ὁ πύρινος καὶ φλογερὸς θάνατος ἄφευκτος, ἔμπροσθεν τὸ ὕψος μέγα, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ μικροτάτη ἐλπὶς σωτηρίας· θάρρος λοιπὸν καὶ καρδία!» Καὶ κρατῶν τὸ ἁπαλὸν βρέφος, πηδᾷ πρῶτος ἀπὸ τοῦ παραθύρου, ἵνα τὴν πεφιλημένην σύζυγον ἐμψυχώσῃ. Ἀλλὰ φεῦ! τὸ νήπιον ὀλισθαίνει τῶν πατρικῶν χειρῶν καὶ καταθραύεται, αὐτὸς δὲ πίπτων κατασυντρίβει τὸν ἀριστερὸν βραχίονα. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ πηδᾷ κατὰ κεφαλῆς καὶ ἡ γυνή, καταθραύει μέτωπον, ῥῖνα, πρόσωπον, ὥστε καθίσταται ἀγνώριστος· θέαμα εἰδεχθὲς καὶ σπαραξικάρδιον! Ὁ δὲ κατακείμενος ἰατρός, ὢ θέαμα πελωρίου καρτεροψυχίας! ὁ Γαλάτης κατεθρυσμένον ἔχων τὸν ἀριστερὸν βραχίονα, νῶτα καὶ πόδας ἐγκεκαυμένους, καὶ ὀδυνηροτάτους, ὡς εἰκός, αἰσθανόμενος πόνους, παρ οὐδὲν λογίζεται ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς δραμόντας συναδέλφους καὶ ἐρωτῶντας, πῶς ἔχει, ποῦ ποτεῖ, ἀποκρίνεται, « πρὸς Θεοῦ! τὴν γυναῖκά μου, τὰ τέκνα μου!» Ὁ μακαρίτης πολλάκις ἐπανέλαβε τὴν φράσιν ταύτην καὶ ταύτην τὴν θρηνῳδίαν ἔχων ἀνὰ στόμα ἐξέπνευσε «τὴν γυναῖκά μου, τὰ τέκνα μου». Ἰδοὺ μεγαλεῖον ψυχῆς καὶ καρδίας ὄντως ἰατρικῆς! διότι ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη μετὰ τῆς θρησκείας ἐμπνέει εἰς τοὺς ὀτηροὺς αὐτῆς θεράποντας τοιαῦτα γενναῖα αἰσθήματα καὶ πράξεις.

Τοιοῦτος ὁ ἀγαθὸς συνάδελφος, οὗ τὴν ἀπώλειαν πενθοῦσιν οἱ Σύλλογοι. Δὲν δύναμαι, καίτοι ἠβουλόμην, νὰ ἐξιστορήσω τὸν λοιπὸν βίον τοῦ καλοῦ τούτου φίλου, ἵνα μὴ παρατείνω τὴν κατήφειαν καὶ λύπην τοῦ σεβαστοῦ ἀκροατηρίου. Διὸ καὶ παραχωρῶ τὸν λόγον τῷ Κ. Π. Ζάνῳ, ἵνα διὰ τῆς γλαφυρᾶς αὐτοῦ γλώσσης καὶ καλλιεπείας, διὰ τοῦ ὕψους τῶν ἰδεῶν, τῆς ὡραίας περιγραφῆς καὶ ἐξιστορήσεως τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων μεγαλοφυοῦς ἀνδρὸς καὶ μεγάλου Πατριάρχου, ἐπαναγάγῃ τὴν πρέπουσαν φαιδρότητα τοιαύτῃ ἐπετείῳ ἑορτῇ.

Μετὰ δὲ τὸν περὶ Φωτίου Λόγον (ὅρα σελ. 225) τοῦ Κ. Π. Α. Ζάνου, ὁ Πρόεδρος ἔλεξε τάδε·

Φιλόκαλοι καὶ φιλόμουσοι ὁμογενεῖς,

Ἡ εὐμενὴς καὶ φιλόφρων παρουσία τῆς Α. Ε. τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Μεγάλης Βρεττανίας βαθέως συγκινεῖ τὰ Μέλη τῶν Συλλόγων καὶ ἀμυθήτου πληροῖ αὐτὰ χαρᾶς. Πέποιθα δέ, ὅτι ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων συγκινεῖται καὶ ἅπαν τὸ σεβαστὸν ἀκροατήριον. Ἡ τιμὴ αὕτη πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα παρὰ τοιούτου γιγομένη ἀνδρὸς δικαιοῖ τὴν ἀκλόνητον ἡμῶν πεποίθησιν, ὅτι ἡ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τῆς φυλῆς ἡμῶν ἀναγέννησις ἔσεται διὰ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Πάντες γινώσκομεν, ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ἀνετράφησαν ἐν τῇ ἑλληνικῇ παιδείᾳ. Ὁ μέγας Μίλτων τοσοῦτον ἠγάπα τὸν Ὅμηρον, ὥστε τυφλωθεὶς καὶ μὴ δυνάμενος ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναγινώσκειν τὸν θεῖον ποιητήν, ἐδίδαξε τὸ δεκαετὲς αὐτοῦ θυγάτριον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τούτου ὁ Ὅμηρος τῆς Ἀγγλίας ἀνεγίνωσκε τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσσειαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ Α. Ε. ἔν τινι ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν ἔγραφε νεωστί, ὅτι τὸ πᾶν ὀφείλει τοῖς τῶν ἡμετέρων προγόνων ἀθανάτοις συγγράμμασι. Τοιούτου λοιπὸν ἑλληνομαθοῦς ἀνδρὸς παρουσία τιμᾷ μεγάλως τοὺς Συλλόγους καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἐφ' ᾧ καὶ ἐκφράζομεν αὐτῷ τὴν βαθυτάτην ἡμῶν εὐγνωμοσύνην.

(Ὅρα τὴν συνέχειαν τοῦ Λόγου ἐν τεύχει Δ΄. σελ. 203).

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΞΖ΄.

τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1864.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Ἡ. Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλεται τὸ Γ΄. ὡς Ἐπίτιμον Μέλος ὁ Κ. Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος, καὶ γίνεται δεκτὸς προταθεὶς κατὰ τὰ νενομισμένα.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει μετὰ ταῦτα τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν·

Κύριε Πρόεδρε, Εὐχαρίστως ἀκούων πρὸ πολλοῦ τὰς προόδους τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ βλέπων τὴν ἐπὶ τῆς ἀναμορφουμένης κοινωνίας ἡμῶν ἀγαθοποιὸν ἐπιῤῥοὴν αὐτοῦ, μεγάλως ἐχάρην ἀναγνοὺς πρό τινων ἡμερῶν τὸ παρ' αὐτοῦ δημοσιευθὲν πρόγραμμα τοῦ κοινωφελεστάτου διαγωνίσματος, ὅπερ φιλοτίμως ἔθετο διὰ τοῦ Συλλόγου ὁ σεβάσμιος Ἀρχιμανδρίτης Κ. Εὐγένιος Ξηροποταμηνός.

Θεωρῶν ὀρθὴν τὴν ἰδέαν, ὅτι αἱ τοπογραφίαι τῶν διαφόρων χωρῶν εἰσὶ τὰ μέγιστα ὠφέλιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν ἡμῶν, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ προβάλω διὰ τοῦ Σ. Συλλόγου, ὃν ἐπαξίως προεδρεύετε, ὅμοιον βραβεῖον, ἤτοι ἑκατὸν πεντήκοντα (ἀριθ. 150) φλωρία ὁλλανδικά, διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος μου Ἠπείρου.

Τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς βραβεύσεως καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀνάπτυξιν τοῦ προτεινομένου θέματος, ἂν γένῃ δεκτόν, ἀφίνω εἰς τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου, μόνην ἐπιθυμίαν ἐκφράζων τοῦ νὰ συνεξακριβωθῇ, εἰ δυνατόν, καὶ ἡ ἱστορία τῶν συνοικούντων τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἀδελφῶν Ἀλβανῶν.

Ἐπειδὴ πρὸς τούτοις μανθάνω, ὅτι ὁ ἑλλη-

νικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος μέλλει νὰ ἐκδίδῃ καὶ περιοδικὸν σύγγραμμα, πεποιθώς, ὅτι καὶ τοῦτο ἔσεται ὠφέλιμον εἰς τὸ ἔθνος, προσφέρω ἑκατὸν λίρας ὀθωμανικάς (ἀριθ. 100), ἵνα χρησιμεύσωσιν αὗται πρὸς ἔκδοσιν αὐτοῦ, παρακαλῶν μόνον νὰ διανέμωνται ἐπὶ ἓν ἔτος δωρεάν, εἰ δυνατόν, εἴκοσιν (ἀριθ. 20) ἀντίτυπα αὐτοῦ εἰς τὰ κυριώτερα σχολεῖα τῆς πατρίδος μου Ἠπείρου, ὧν τὸν προσδιορισμὸν ἀφίνω εἰς τὸν Σύλλογον.

Ταῦτα, Κύριε Πρόεδρε, παρακαλῶ νὰ ὑποβάλητε εἰς τὸν ἔντιμον Σύλλογον, καί, ἂν ἐγκριθῶσι, νὰ μὲ εἰδοποιήσητε, ἵνα πέμψω ἡμῖν ἀμέσως τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα (ἀριθ. 150) ὁλλανδικὰ φλωρία τοῦ διαγωνίσματος καὶ τὰς ἑκατὸν (ἀριθ. 100) ὀθωμανικὰς λίρας διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος τοῦ Συλλόγου.

Τελευτῶν δὲ παρακαλῶ ν' ἀνακοινώσητε τὴν παροῦσάν μου εἰς τὸν ἔντιμον Φιλολογικὸν Σύλλογον καὶ νὰ δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς ἐξαιρέτου πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ἐν Κων]πόλει τῇ 3]15 Σεπτεμβρίου 1863.

Πρόθυμος

(Ὑπογ.) ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ Β. ΖΩΓΡΑΦΟΣ.

Ὁ Σύλλογος εὐχαρίστως ἐδέχθη τὰ προσφερόμενα, ὁ δὲ Κ. Πρόεδρος ἐνετείλατο τῷ Γενικῷ Γραμματεῖ, ὅπως ἐπιστείλῃ εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν τῷ δωρητῇ.

Ἐπομένως οἱ ΚΚ. Ἀ. Βαφιάδης, Ἀ. Καραθεοδωρῆ, Σ. Ἀριστάρχης καὶ Γ. Σοφοκλῆς ὠνομάσθησαν Μέλη τῆς πρὸς σύνταξιν τοῦ Προγράμματος Ἐπιτροπῆς.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀνέγνω ἑτέραν ἐπιστολὴν ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Κ. Γ. Λαμπίση, προσφέροντος ἓν σῶμα τῆς ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθείσης *Ἱστορίας τῆς Μεγάλης Βρεττανίας*. Ἀναγγέλλει δέ, ὅτι ὁ Κ. Ἐμ. Καμάρας προσέφερεν ἀνὰ ἓν σῶμα *Πλάτωνος, Αἰσχύλου* καὶ *Ἀρριανοῦ* τῆς στερεοτύπου ἐκδόσεως Tauchnitz, ἔτι δὲ *Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Φιλοσοφίαν Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, Καινὴν Διαθήκην* εἰς τὴν καθομιλουμένην καὶ Discours sur l'Histoire Universelle par Bossuet. Ἀμφοτέρων δὲ τὰς προσφορὰς ἀσμένως ἐδέξατο ὁ Σύλλογος.

Ὁ Κ. Στέφανος Καραθεοδωρῆ ἀνέγνω συνέχειαν τῆς Ε'. *Περὶ Ἀλφαβήτου* προσλαλιᾶς αὐτοῦ (ἴδε σελ. 244).

Εἶτα ὁ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης κοινοποιεῖ εἰς τὸν Σύλλογον τὰ ἐν Χαλκηδόνι ἀνακαλυφθέντα ἀρχαῖα ἐρείπια καὶ προτείνει, ὅπως ἀποσταλῇ ἐκεῖσε ἓν τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου πρὸς ἔρευναν τούτων. Ἐρωτᾷ δὲ τὸν Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ, εἰ ἐνήργησέ τι περὶ τῆς ἐν τῇ προτελευταίᾳ συνεδριάσει δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς περὶ ὁμοίας ἀρχαιολογικῆς ὑποθέσεως. Τοῦ δὲ Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ ἀπαντήσαντος, ὅτι τῆς ἀνασκαφῆς ἐπελήφθη ἡ Σ. Κυβέρνησις, ὡς ὁ Κ. Μίλιγγεν τὸν διεβεβαίωσε, τὸ Προεδρεῖον ἐνετείλατο τῷ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδῃ, ὅπως ἐξετάσας τὰς ἐν Χαλκηδόνι ἀρχαιότητας παρουσιάσῃ ἔκθεσιν περὶ αὐτῶν.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

—

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΞΗ'.

τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Ἡ. Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλονται τὸ Γ'. ὡς Ἐπίτιμα μὲν Μέλη οἱ ΚΚ. Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, Χ. Βενάρδος, Δημήτριος Βερναρδάκης καὶ Ἀπόστολος Ἀρσάκης, ὡς Ἀντεπιστέλλοντα δὲ οἱ ΚΚ. Περικλῆς Τριανταφυλλίδης, Ἀθανάσιος Φερεκύδης, Σεραπίων Ἰωαννίδης, Κυριακὸς Κοσμίδης, Κωνσταντῖνος Σ. Ξανθόπουλος καὶ Δημήτριος Μαυροφρύδης, ὡς Τακτικὸν δὲ ὁ Κ. Π. Ξανθόπουλος, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ὁ Γεν. Γραμματεὺς ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ μὲν Κ. Π. Ἀραβαντινὸς προσήνεγκε τῷ Συλλόγῳ τὰς ὑπ' αὐτοῦ συντεταγμένας συγγραφάς, *Χρονογραφίαν τῆς Ἠπείρου, Συλλογὴν Παροιμιῶν τῆς Ἠπείρου* καὶ *Πραγματείαν περὶ Δωδώνης*, ὁ δὲ ἰατρὸς Κ. Ἰ. Βοῦρος τὴν *Περὶ τριῶν ἰχθύων τῶν ἀρχαίων συγγραφέων* ἔντυπον διατριβὴν αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης λέγει, ὅτι, συνεπείᾳ τῆς ἐν τῇ παρελθούσῃ συνεδριάσει δοθείσης αὐτῷ ἐντολῆς *Περὶ τῶν ἐν Χαλκηδόνι κατὰ τὴν θέσιν Μουχουρδάρι ἀνασκαπτομένων ἀρχαιοτήτων*, κατεμέτρησε καὶ ἰχνογράφησεν αὐτάς, ὅτι ἡ ἀνακαλυφθεῖσα κυκλοτερὴς οἰκοδομή ἐστιν ὅλως ἔκτακτόν τι, ὅτι, τό γε νῦν ἔχον, τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς φαίνονται ὅλως ἀσύμμετρα, ὅτι ἀξιοσημείωτοι πρὸ πάντων αἱ ἐξ τοῦ κτιρίου θυρίδες ἄγουσαι εἰς ἐπιμήκεις διαδρόμους, τὸ ἐν μέσῳ τετράγωνον λίθινον ὕψωμα, ἔχον σήλην ἐν ἑκάστῃ γωνίᾳ, τρία ἠκρωτηριασμένα καλλίστης ἐργασίας γυναικεῖα ἀγάλματα λίθου προικονησίου καὶ ὀγκωδέστατός τις καμπύλος γεγλυμμένος λίθος. Ἀλλ' ὅτι τὸ ἀτελὲς τῆς ἀνασκαφῆς κωλύει αὐτόν, ὅπως σχηματίσῃ ἰδέαν σαφῆ περὶ τοῦ πράγματος· ἐλπίζει ὅμως, ὅτι, προϊούσης τῆς ἀνασκαφῆς, θέλει δυνηθῆ νὰ παρουσιάσῃ τῷ Συλλόγῳ ὅσον οἷόν τε λεπτομερῆ ἔκθεσιν.

Τοῦ δὲ Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ διακοινώσαντος, ὅτι ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ, ἐντεῦθεν τοῦ Κεὰτ Χανέ, κατὰ τὴν θέσιν *Σιλιχτάρι*, ἀνευρέθησαν *βυζαντιναὶ ἀρχαιότητες*, ἴσως Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, τὸ Προεδρεῖον ἐνετείλατο τοῖς ΚΚ. Ἐμ. Ἰωαννίδῃ, Ἀ. Καραθεοδωρῆ καὶ Σ. Ἀριστάρχῃ, ὅπως ἐπισκεφθέντες ταύτας ἀνακοινώσωσι προσεχῶς τῷ Συλλόγῳ τὰς παρατηρήσεις αὐτῶν.

Εἶτα ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης ἀνέγνω *Περί τινων ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς Περίνθου* (Ἴδε σ. 257).

Ὁ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ Κ. Σ. Ἀριστάρχου ἐπὶ τοῦ πανομοιοτύπου τῶν ἐπιγραφῶν λέγων, ὅτι ἐκ τῆς διηκριβωμένης περιγραφῆς τοῦ σχήματος, τοῦ μεγέθους καὶ τῆς ὅλης διασκευῆς οὐ μόνον τῶν γραμμάτων ἀλλὰ καὶ τοῦ λίθου αὐτοῦ, ἔτι τῆς ποιότητος, τῆς θέσεως κτλ. πολλάκις ὁδηγεῖται ὁ ἀρχαιολογῶν εἰς ἀνεύρεσιν καὶ λύσιν πολλῶν διαπορημάτων.

Ὁ δὲ Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης δὲν ἀνέφερε λεπτομερείας περὶ τοῦ εἴδους τοῦ πολιτεύματος τῶν Περινθίων, οὔτε περὶ τῆς δουλείας, ἣν ἄλλοτε οἱ Βυζάντιοι κατεδικάσθησαν νὰ δουλεύωσι τοῖς Περινθίοις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡρωδιανοῦ. Ἐπίσης δὲ εὑρίσκει παράδοξον, πῶς ἰδιῶται, ὡς ἐν ταῖς ἀναφερομέναις ἐπιγραφαῖς, ὥριζον αὐθαιρέτως πρόστιμον.

Ὁ δὲ Κ. Γ. Σοφοκλῆς εἰκάζει, ὅτι, εἰ ἀλήθευε τὸ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἑλληνικὴν νομοθεσίαν συντάξεως τῶν ΙΒ'. Πινάκων, τότε ἐξ ἀναλογίας ὑπῆρχέ τις πιθανότης, ὅτι, καθὼς ἐν τοῖς τιμητοῖς ἀγῶσιν ὁ κατήγορος προέτεινε ποινήν τινα (*τιμᾶσθαι*), ὁ δὲ κατηγορούμενος ἀνθυπέβαλλεν ἐλαφροτέραν ποινὴν (*ἀντιτιμᾶσθαι*), ὑπελείπετο δὲ τῷ δικαστηρίῳ, ἵνα παρεδεχθῇ τὴν ἑτέραν (*τιμᾶν*), οὕτω καὶ ἰδιωτικῶς ἐπετρέπετο, ἵνα ὁ ἀδικούμενον ἑαυτὸν θεωρῶν ἰδιοκτήτης προτείνῃ ποινήν τινα, ἧς ἡ ἐφαρμογὴ ἀνέκειτο ταῖς ἀρχαῖς.

Ὁ δὲ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης τὴν χρηματικὴν ταύτην ποινὴν ὡς ῥήτραν ὑπὸ τοῦ νόμου ὁριζομένην νομίζων, ὑπὸ δὲ τοῦ ἰδιοκτήτου ἁπλῶς ἀναφερομένην πρὸς ἐκδειμάτωσιν τῶν περὶ τὰς ταφὰς ἀσεβούντων, λέγει, ὅτι τοιαύτη τις ῥήτρα ἔν τε ταῖς τῶν Περινθίων καὶ Σμυρναίων καὶ ἑτέρων λαῶν ἐπιγραφαῖς ἀπαντωμένη, καὶ πάντοτε σχεδὸν μετὰ τῆς αὐτῆς ποσότητος, ὑποδείκνυσι τὴν διὰ καθολικοῦ νόμου τοῦ τοιούτου προστίμου ἐπιβολήν.

Ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης ἀπαντῶν λέγει, ὅτι δὲν ἠρεύνησε τὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτοῦ ἔποψιν, τὰ δὲ ῥηθέντα ἦσαν ἁπλῆ τῶν ἐπιγραφῶν προεισαγωγή, ἐν δὲ ταῖς ἑρεξῆς ἐπιγραφαῖς θέλει διασαφήσει ταῦτα.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΞΘ'.

τῆς ς'. Ὀκτωβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Ἡ. Βασιάδου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλονται τὸ Γ'. ὡς Ἐπίτιμα μὲν Μέλη οἱ ΚΚ. Ἀλέξανδρος Ῥ. Ῥαγκαβῆς, Φίλιππος Ἰωάννου καὶ Στέφανος Κουμανούδης, ὡς Τακτικὸν δὲ ὁ Κ. Π. Φενερλῆς, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν φιλομούσου ὁμογενοῦς, προσφέροντος τῷ Συλλόγῳ 1000 φράγκα, μετριοφρόνως δὲ αἰτοῦντος, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ μὴ δημοσιευθῇ, καὶ ἑτέραν τοῦ Κ. Γ. Ζαρίφη ἔχουσαν ὧδε·

Κύριε Πρόεδρε, Ὅτι ἡ σύστασις τῶν Συλλόγων, τοῦ τε Φιλολογικοῦ καὶ Ἰατρικοῦ, περιποιεῖ τιμὴν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἡμετέραν κοινωνίαν ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔθνος καθόλου, τραῦς ἀποδέδεικται διά τε τοῦ τύπου καὶ τῆς ἰδίας ἑκάστου γνώμης ὑπὲρ τῶν ἱδρυτῶν ἀείποτε ἐκφραζομένης.

Ἵνα δὲ οἱ Σύλλογοι οὗτοι παράσχωσι καὶ τοὺς προσδοκωμένους καρποὺς πνευματικῆς ὠφελείας, ἥτις εἶναι πάντοτε ἡ βάσις τῆς ὑλικῆς προόδου παντὸς ἔθνους, ἀνάγκη ἅπαντες οἱ ὁμογενεῖς νὰ συνδράμωσιν, οἱ μὲν διανοητικῶς, οἱ δὲ ὑλικῶς, καὶ τότε τὸ ἔργον ἔσεται πάγιον καὶ ἡ ὠφέλεια βεβαία καὶ διαρκής.

Ἐκ τῶν ἀρχῶν τούτων ὁρμώμενος, Κύριε Πρόεδρε, σπεύδω ν' ἀναγγείλω Ὑμῖν διὰ τῆς παρούσης μου, ὅτι προσφέρω εἰς τὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον δισχίλια φράγκα (ἀριθ. 2000), πρὸς ἀγορὰν βιβλίων, ἅπερ θέλουσι χρησιμεύσει ὡς πυρὴν πρὸς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης πολυτεύχου σὺν Θεῷ καὶ πλούσιας.

Δέξασθε, Κύριε Πρόεδρε, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς Ὑμᾶς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου, μεθ' ἧς διατελῶ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 3]15 Ὀκτωβρίου 1863.

Προθυμότατος (Ὑπογ.) Γ. ΖΑΡΙΦΗΣ.

Ὁ Σύλλογος εὐγνωμόνως ἀπεδέξατο τὰς προσφορὰς ταύτας.

Ἀκολούθως ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς, εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος Ἐπιτροπῆς, ἀνέγνω τὴν ἐξῆς ἔκθεσιν·

« Κύριοι, Ὁ φιλογενὴς Κ. Χρηστάκης Β. Ζω-
« γράφος προέτεινεν, ὡς γνωρίζετε, διαγώνισμα
« ἱστορικῆς περιγραφῆς τῆς πατρίδος αὐτοῦ Ἠ-
« πείρου, τὴν δὲ φροντίδα τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀ-
« παιτουμένου προγράμματος ἀνέθετο τῷ Συλ-
« λόγῳ.

« Ἡ ἐπὶ τούτῳ ὀνομασθεῖσα Ἐπιτροπὴ καθυποβάλλουσα σήμερον ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν ὑμῶν τὸ ἐπισυνημμένον πρόγραμμα, θεωρεῖ καθῆκόν της ν' ἀναφέρῃ τὴν μόνην προσθήκην, ἣν ἐπήνεγκε, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγωνοθέτου εἰς τὸ ἤδη προεκδεδομένον πρόγραμμα τοῦ διαγωνίσματος τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κ. Εὐγενίου τοῦ Ξηροποταμηνοῦ, ἤτοι τὴν ἐν τέλει τῶν περιεχομένων προσθήκην τοῦ « *ἐν πᾶσι δὲ τούτοις περιληπτέα καὶ πάντα τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ συνοικοῦντας Ἀλβανούς.* » Μεταβολὰς δὲ ἐπήνεγκεν ἡ Ἐπιτροπὴ τὰς ἀπολύτως ἀναγκαίας πρὸς μοναδικὸν πρόγραμμα ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τοῦ τριακοσίου ἐκείνου προγράμματος.

« Τοιοῦτον λοιπὸν τὸ πρόγραμμα καθυποβάλλουσα ὑμῖν ἡ Ἐπιτροπὴ εὐγνωμοσύνης χρέος ἐκπληροῖ προτείνουσα, ἵνα ἐν τῇ Β'. ταύτῃ σημερινῇ ἀγγελίᾳ ἀπονεμηθῇ ὁ τίτλος τοῦ Ἐπιτίμου Μέλους τῷ φιλογενεῖ Κυρίῳ Χρηςάκῃ Β. Ζωγράφῳ, ὡς διαφερόντως εὐεργετήσαντι τὸν ἡμέτερον Σύλλογον, τὸ δὲ περὶ τοῦ διαγωνίσματος διαλαμβάνον μέρος τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ὡς καὶ τὸ πρόγραμμα μετὰ τοῦ ἐπιτόμου προοιμίου αὐτοῦ, δημοσιευθῇ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ τοῦ ἡμετέρου Περιοδικοῦ.

« Ἡ πρὸς σύνταξιν τοῦ Προγράμματος Ἐπιτροπή.

« Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῇ 5]17 8βρίου 1863.

« (Ὑπογ.) Α. ΒΑΦΙΑΔΗΣ.
« Α. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ.
« Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΗΣ.
« Γ. ΣΟΦΟΚΛΗΣ *Εἰσηγητής.*

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.

« Θέμα, *Περιγραφὴ Ἠπείρου*, βραβευθησόμενον τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ Ἀπριλίου 1865.

« Βραβεῖον, ἑκατὸν πεντήκοντα φλωρία ὁλλανδικά.

Περιεχόμενα τοῦ θέματος.

« Ἱστορικαὶ πηγαί, γενικαὶ καὶ εἰδικαί (βιβλιογραφία ἀρχαία καὶ νέα, μνημεῖα κλπ.).

« Γεωγραφία φυσικὴ καὶ πολιτική (ἀρχαία καὶ νέα).—Δρομολόγιον (ἀρχαῖον καὶ νέον).—Εἰδικαὶ τοπογραφίαι τῶν ἱστορικωτέρων θέσεων.—Πολιτικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ διαιρέσεις τῆς χώρας.—Στατιστικὴ ἐθνολογία.—Κατάλογος συγκριτικὸς τῶν ἀρχαίων καὶ νέων τοπικῶν ὀνομάτων.

« Ἱστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἄχρι τῆς σήμερον, πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστική, καὶ ἀκριβής, εἰ δυνατόν, ἐξιστόρησις τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου τοῦ χριστιανισμοῦ.—Ἀρχαιολογία (ἐπιγραφική, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βυζαντινῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐπιγραφῶν, νομισματική, κλπ).—Θρησκεία (λατρεία καὶ ἑορταὶ ἀρχαῖαι καὶ νέαι, καὶ σύγκρισις αὐτῶν).—Γράμματα, ἐπιστῆμαι, τέχναι, γεωργία καὶ ἐμπόριον.—Ἤθη καὶ ἔθη.—Παραδόσεις.—Γλῶσσα (γλωσσάριον, δημοτικὰ ᾄσματα, μῦθοι, παροιμίαι).—Νόμοι γραπτοὶ καὶ ἄγραφοι καὶ ἰδίως οἱ περὶ τὴν ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, καὶ εἴ τι ἐγχώριον.— Κτιτορικὰ μοναστηρίων καὶ μητροπόλεων. — Βιβλιοθῆκαι, χειρόγραφα.—Βιογραφία τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν.—Χρονολογικοὶ πίνακες.

« Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις περιληπτέα καὶ πάντα τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ συν οικοῦντας Ἀλβανούς.

Ὅροι.

« 1) Αἱ πραγματεῖαι, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἢ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ ὀρθῶς καὶ εὐαναγνώστως γεγραμμέναι, δέον ν' ἀποστέλλωνται ἐνσφράγιστοι τῷ Γενικῷ Γραμματεῖ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου μέχρι τῆς πρώτης Φεβρουαρίου τοῦ 1865, ἤτοι τρεῖς μῆνας πρὸ τῆς ἀνωτέρω εἰς βράβευσιν ὁρισθείσης προθεσμίας.

« 2) Οἱ γράφοντες ὀφείλουσιν ἑκάστοτε νὰ σημειῶσιν ἀκριβῶς τὰ χωρία τῶν συγγραφέων, ἀφ' ὧν ἀρύονταί τι.

« 3) Ἑκάστη τῶν πραγματειῶν δέον νὰ φέρῃ ἐπὶ κεφαλίδος ῥητόν, γεγραμμένον καὶ ἐπισυνημμένου δελτίου ἐνσφραγίστου, φέροντος ἔσωθεν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως.

« 4) Ἐπιτροπή, ὁριζομένη παρὰ τοῦ προεδρείου τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1865, ἐπιφέρει τὴν περὶ ἑκάστου πονήματος κρίσιν αὐτῆς ἐν ἐκθέσει, ἀναγινωσκομένῃ ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικῶν Συλλόγων, ἤτοι τὴν τελευταίαν Κυριακὴν Ἀπριλίου, ὅτε καὶ βραβεύεται τὸ ἀριστεῦσαν πόνημα.

« 5) Ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οὐδὲν πόνημα ἤθελε κριθῆ βραβεύσιμον, παρατείνεται τὸ θέμα εἰς τὸ ἐπιὸν ἔτος. »

« Ἐν Κων]πόλει τῇ 5]17 8βρίου 1864. »

Ὁ Σύλλογος ἐπεκύρωσε τὰ προταθέντα ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, τὴν δὲ ὀνομασίαν τοῦ Κ. Χρηστάκη Ζωγράφου ὡς Ἐπιτίμου Μέλους ἀνέβαλε κατὰ τὰ νενομισμένα εἰς τὴν προσεχῆ συνεδρίασιν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης ἀνέφερε σημείωσίν τινα ἐκ τοῦ πονήματος *Νεωτερικὴ Γεωγραφία ὑπὸ τῶν Θετταλῶν Δαυὶλ καὶ Γρηγορίου ἱερομονάχου*, 1790 (σελ. 268) πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας, ὅτι τὸ προνόμιον τοῦ Ἡρακλείας τοῦ νὰ δίδῃ τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον πρὸς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην προὔκυψεν ἐκ τοῦ ὅτι, πρὶν ἡ ὀνομασθῇ οὕτως ἡ Κωνσαντινούπολις, τὸ Βυζάντιον ἦν ἐπισκοπὴ τῆς Ἡρακλείας· « διότι « τότε αὕτη ἦτο μεγάλη καὶ ὀνομαστὴ καὶ πρώτη τῶν τῆς Θράκης πόλεων, ἔχουσα παλάτια « λαμπρότατα, κτισθέντα κατὰ καιροὺς ὑπὸ τῶν « αὐτοκρατόρων τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, καὶ ἀμφι« θέατρον λογιζόμενον ἓν τῶν θαυμάτων τῆς οἰ« κουμένης, ἐκτίσθη δὲ κατὰ τὸν ς'. Π. Χ. αἰῶ« να. Ἡ πόλις αὕτη ὠνομάζετο πρότερον μὲν Μυ« γδονία, ὕστερον δὲ Πέρινθος. » Ὥστε περὶ τῆς προτεραιότητος τοῦ ὀνόματος ἰδοὺ καὶ ἑτέρα μαρτυρία οὐχ εὐτελεστέρα τῆς τοῦ Τζέτζου. Προστίθησι δὲ ὁ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης, ὅτι, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ, αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἦσαν αὐτοκέφαλοι, ἀρχικὴν ἐκκλησίαν ἀναγνωρίζουσαι πρότερον μὲν τὴν τῆς Κορίνθου, ἀκολούθως δέ, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Δ'. αἰῶνος, τὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτε ὁ τότε Πάπας Δαμάσιος ὑφήρπασεν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἐποπτείαν κυριαρχικήν. Ἐρωτᾷ δὲ τὸν Κ. Σ. Ἀριςάρχην, τίς τῶν ἱςορικῶν ἀναφέρει τὴν αἰτίαν τῆς εἰς Πέρινθον προσαρτήσεως τοῦ Βυζαντίου. Περὶ δὲ τῆς ἐμπορικῆς σχέσεως ἣν εἶχε πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς τότε ἀκμάζουσα ἡ Πέρινθος ὁ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης παρουσίασε τὴν ἑξῆς ἀρχαίαν ἐπιγραφὴν ἀντιγραφεῖσαν ἐν Περίνθῳ ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀμοργοῦ Ζωρζάκη Γαβρᾶ κατὰ τὸ 1810.

ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ
Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ
ΕΤΕΙΜΗΣΕΝ-ΠΟ-ΑΙ
ΛΙΟΝΑΡΠΟΚΡΑΤΙΩΝΑ
ΤΟΝΤΟΤΥΧΑΙΟΙΚΑ
ΤΑΣΚΕΥΑΣΑΝΤΑΛΕΞ
ΑΝΔΡΕΙΣΙΠΡΑΓΜΑΤ
ΕΥΟΜΕΝΟΝΟΙΕΝΠΕΡΙΝΘ
ΩΤΟΝΑΝΔΡΙΑΝΤΑ
ΑΝΕΣΤΗΣΑΝΤΕΙΜΗ
ΣΧΑΡΙΝ

ἤτοι

Ἀγαθῇ Τύχῃ
Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος ἐτίμησε Π[ρ]ό[κλον Λ]αίλιον Ἀρποκρατίωνα, τὸν τὸ τ[εἰ]χο[ς] κατασκευάσαντα, [Ἀ]λεξανδρε[ῦ]σι πραγματευόμενον, οἱ ἐν Περίνθῳ τὸν ἀνδριάντα ἀνέστησαν, τιμῆς χάριν.

Ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης ἐπάγει, ὅτι ἡ αἰτία, δι' ἣν ὑπέκειτο ἐκκλησιαστικῶς τὸ Βυζάντιον τῇ Περίνθῳ ἀπὸ Σευήρου μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ προηγουμένως μνημονευθεῖσα, καθόσον αἱ ἐκκλησιαστικαὶ διαιρέσεις ἔπονται συνήθως ταῖς πολιτικαῖς. Εἰ δὲ ἔν τισι πόλεσι διατηροῦνται ἀνεξαρτήτως τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν οἱ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας δοθέντες προνομιοῦχοι βαθμοί, τοῦτο συμβαίνει ἐσθ' ὅτε, διότι ἐν αὐταῖς οἱ Ἀπόστολοι πρῶτοι ἐδίδαξαν. Περὶ δὲ τοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι εἶναι ὁ Ἡρωδιανός. Προστίθησι δέ, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδου προσενεχθεῖσα ἐπιγραφὴ εἶναι ἤδη ἐκδεδομένη ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Βοικχίου ὑπ' ἀριθ. 2024, ἔνθα ἀναγινώσκεται ὡς ἀκολούθως·

Ἀγαθῇ [τ]ύχῃ, ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησεν Πο. Αἴλιον Ἀρποκρατίωνα τὸν καὶ Πρόκλον, τὸν τὸ Τύχαιον κατασκευάσαντα. Ἀλεξανδρεῖς οἱ πραγματευόμενοι ἐν Περίνθῳ τὸν ἀνδριάντα ἀνέστησαν τειμῆς χάριν.

Ταύτην τὴν ἐπιγραφὴν θεωρεῖ ἐπίσημον διὰ τὴν ἔνδειξιν τῶν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς Περίνθου.

Ὁ Κ. Ἡ. Βασιάδης, ἀναφορικῶς πρὸς τὰς προαναγνωσθείσας ἐπιγραφάς, ἀποδέχεται τὴν ὑπὸ τοῦ Κ. Σ. Ἀριστάρχου ἐξήγησιν τῆς λέξεως *σακκοφόρος*=ἀχθοφόρος· διότι καὶ ὁ Ἀμμώνιος, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας ἐπωνομάζετο *σακκᾶς*, ὡς ἐκ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ ἐπαγγέλματος. Ἀναφέρει δὲ ὡς περίεργον ὅτι, καθὼς ἐν Περίνθῳ οἱ Κρῆτες, οὕτω καὶ νῦν ἐν Ἀθήναις οἱ ἐκ Μελίτης καὶ Μάνης, οἱονεὶ ἀποκλειστικῶς ἀσκοῦσι τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο.

Ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης ὑπομιμνήσκει, ὅτι ἐπὶ τῆς τοῦ Τραϊανοῦ στήλης ὑπάρχουσι στρατιῶται φέροντες σάκκους ἐπὶ τῶν ὤμων, τούτους δὲ τοὺς στρατιώτας καλῶς δύναταί τις ἀποκαλέσαι *σακκοφόρους*.

Ἀκολούθως ἀναγινώσκει συνέχειαν τῆς πραγματείας αὐτοῦ, «*Περί τινων ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς Περίνθου* (ἴδε σελ. 264).»

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ συνεδρίασις.

—

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ Ο'.

τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Γ. Σοφοκλέους, ἀπόντος τοῦ Προέδρου.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλονται τὸ Γ'. ὡς Ἐπίτιμα μὲν Μέλη αἱ ΑΑ. ΕΕ. ὁ Κ. Victor Duruy, Ὑπουρ-

γὸς τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως ἐν Γαλλίᾳ καὶ Sir William E. Gladstone, Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς καὶ ὁ Κ. Χρηστάκης Ζωγράφος, ὡς Ἀντεπιςέλλοντα δέ, οἱ ΚΚ. Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης, Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, Ἰ. Πανταζίδης, Παναγιώτης Ἀραβαντινός, Στέφανος Ῥάδος, Σπ. Μανάρης καὶ Παναγ. Οἰκονόμου, ὡς Τακτικὰ δὲ οἱ ΚΚ. Γ. Γῶγος καὶ Θ. Κυριακίδης, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κοινοποιεῖ, ὅτι ὁ συντάκτης τῆς Ἀθήνησιν ἐκδιδομένης ἐφημερίδος *Τὸ Μέλλον* ἤρξατο πέμπειν αὐτὸ τακτικῶς. Τοῦτο δ' εὐχαρίστως ἀπεδέξατο ὁ Σύλλογος.

Ἀκολούθως ὁ Σύλλογος ὠνόμασεν ὡς μέλη τῆς πρὸς ἀγορὰν βιβλίων ἐπιτροπῆς τοὺς ΚΚ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ, Ἐμ. Ἰωαννίδην, Γ. Σοφοκλέα, Ξ. Ζωγράφον καὶ Ἀ. Πασπάτην, ὅπως συντάξωσι κατάλογον τῶν δαπάνῃ τοῦ Κ. Γ. Ζαρίφη ἀγορασθησομένων βιβλίων.

Προτάσει τοῦ Κ. Προεδρεύοντος ἀποφασίζεται, ὅπως ἀπὸ τῆς προσεχοῦς ἑβδομάδος συνεδριάζῃ ὁ Σύλλογος κατὰ πᾶσαν Πέμπτην, καὶ ὅπως τὰ ἑκάστοτε παρόντα μέλη ἐγγράφωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς ἐπὶ τούτῳ βιβλίον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος ἀνέγνω τὴν Εἰσαγωγὴν τῆς *Περὶ πολυθεϊσμοῦ παρ' Ἕλλησι* πραγματείας αὐτοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, τέκνον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως, ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Goerres, ἐσχημάτισε τὰς πρώτας αὐτοῦ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ἐν αὐτῇ τῇ φύσει· πρὸς τὴν φύσιν ἀπηύθυνε τὴν πρώτην αὐτοῦ λατρείαν. Τὰ πάντα εἰσὶν ὑψηλά, μ' ὅλον ὅτι ἁπλᾶ καὶ ἄκομψα, εἰς τὴν λατρείαν ταύτην, ἧς τὰ ἀντικείμενά εἰσι τὰ γήϊνα φαινόμενα· οἱ ποταμοί, αἱ μυστηριώδεις πηγαί, τὰ ὄρη, τὰ βαθέα αὐτῶν σπήλαια, τὰ τρομερὰ ἡφαίστεια, τὸ πῦρ, καὶ ἰδίως τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον καταστρέφει, ὅ,τι τὸ πλησιάζει.

Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα προβαίνει κατὰ βαθμούς. Ἀπὸ τῆς λατρείας τῶν ἀντικειμένων τῆς φύσεως μετέβη εἰς τὴν θεωρίαν τῶν οὐρανίων πραγμάτων. Τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου ἐγκατέλιπεν αἴφνης τὴν γῆν καὶ ἐστράφη πρὸς τὸν οὐρανόν, δηλαδὴ ἐκ τῆς εἰδωλολατρείας μετέβη ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἄστρων, εἰς τὸν σαβαϊσμόν. Οὗτος θέτων ἐν τῷ οὐρανῷ τὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας του, θεωρῶν πρὸ πάντων τὸν ἥλιον, τὸ λαμπρότερον τῶν ἄστρων, ὡς τὸν ποιητὴν πάντων τῶν ἐχόντων ζωήν, τὸν διανομέα τῆς κινήσεως, τὸν δημιουργὸν καὶ τὸ ὑπέρτατον Ὄν, ἔπλασε σύστημα ἀστρονομικοθρησκευτικόν, δίδον περὶ θεότητος σαφεστέραν καὶ σεβαστοτέραν ἰδέαν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὁρατῶν πραγμάτων, τῶν τε οὐρανίων καὶ τῶν γηΐνων, ἀκολουθοῦσα ἡ ἀνθρωπότης πάντοτε τὴν φορὰν τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς κλίσεως ἐδόθη εἰς τὴν λατρείαν τῆς ἀοράτου φύσεως. Ὁ βουδαϊσμὸς ἀνήγειρε βωμοὺς εἰς τὴν ἀτελεύτητον φύσιν, τὸ δὲ αἴσθημα τῆς θεότητος ἐχάθη εἰς τὸν πανθεϊσμόν. Κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο καὶ αὐτὴ ἡ εὐτελεστέρα ὕλη ἀποτελεῖ μέρος συμφυὲς τῷ Θεῷ.

Ἡ εἰδωλολατρεία ὅθεν ἢ ὁ φετιχισμός, ὁ σαβαϊσμὸς καὶ ὁ πανθεϊσμὸς ἦσαν αἱ πρῶται θρησκεῖαι τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν αὕτη ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς χαοτικῆς αὐτῆς καταστάσεως καὶ νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν πολυθεϊσμόν. Ὁ πανθεϊσμὸς ἰδίως ἦλθεν ὡς ἐποχὴ συγχύσεως θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς, διότι μὴ βλέπων εἰμὴ τὴν οὐσίαν πανταχοῦ καὶ συγχέων τὰς πρώτας φιλοσοφικὰς γνώσεις μὲ τὸν γελοῖον αὐτοῦ συμβολισμόν, κατήντησε τὰ πάντα ἀνεπαισθήτως ν' ἀποθεώσῃ καὶ συνάμα νὰ τὰ καταστήσῃ ὕλην. *Τὸ πᾶν εἶναι θεός, ὁ θεὸς εἶναι τὸ πᾶν* (L. de Couvray. Hist. du princip. d'Autor.).

Ἡ θρησκευτικὴ κίνησις μετὰ τὸν πανθεϊσμὸν ἐβάδισε πρὸς τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμόν, ὅστις διακρίνων καὶ ἀποθεόνων τοὺς νόμους τῆς φύσεως ἔφερε τὴν τάξιν, τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζωὴν καὶ εἰσήγαγε τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ ὡραῖον. Ἕκαστον στοιχεῖον ἐνεδύθη χωριστὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἀλληγορίαν. Ἡ γῆ, ὁ οὐρανός, τὸ πῦρ, τὰ ὕδατα, οἱ ἄνεμοι κτλ. ἔχουσι τὴν μυθολογικὴν αὐτῶν ἐνσάρκωσιν. Αἱ ὧραι τοῦ ἔτους, οἱ ποταμοί, τὰ δάση, οἱ κῆποι, οἱ τρυγητοί, αἱ ἀρεταὶ καὶ αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀνθρώπου ἔχουσι τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεὰς αὐτῶν. Τὰ πάντα συμβάλλουσιν ἐν ταύτῃ τῇ θρησκείᾳ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ἵνα ἐξέλθῃ τῆς πανθεϊστικῆς συγχύσεως ὁ πολυθεϊσμός, ἐπάσχισε πάσαις δυνάμεσι νὰ εἰσαγάγῃ τὴν μέθοδον τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς κατατατάξεως, ἥτις εἶναι ἡ μέθοδος τῆς τάξεως καὶ τῆς προοδευτικῆς τῆς κοινωνίας κινήσεως. Καὶ εἰς τὸν πολυθεϊσμὸν ὑπάρχει βεβαίως ὑλισμὸς θρησκευτικός. «Πανταχοῦ, ὡς λέγει καὶ ὁ Creuzer, ἀναφαίνεται ἰδέα τις θεμελιώδης, ἔχουσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸν ἀρχαῖον σαβαϊσμὸν καὶ εἰς τὴν ἁπλουστέραν τῆς φύσεως γνῶσιν.» Ἀλλ' ἀνεπαισθήτως θέλει ἐλευθερωθῇ ἀπ' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα καὶ θέλει φθάσει εἰς σύστημα μᾶλλον ἀφῃρημένον· τὸ δὲ σύστημα αὐτὸ εἶναι ὁ χριστιανισμός.

Ἅπασαι αἱ ἐθνικαὶ θεότητες διακρίνονται ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ ἐκ τῶν στοιχείων, δι' ὧν παρίστανται διὰ προσωπικῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες

ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ἀρτισυστάτων κοινωνιῶν. Αἱ ἰδιότητες αὗται, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοινωνίαν, παριστῶσι τὴν ἰσχύν, τὴν θέλησιν, τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, τὴν ἀρχὴν τῆς ἱεραρχίας. Ὁ πολυθεϊσμὸς θέσας τὴν θεότητα εἰς τὸν οὐρανόν, ἔθετο διάκρισιν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτῆς, διέκρινε τὴν ὑπεροχὴν ταύτης καὶ τὸ εὐτελὲς ἐκείνου. Μ' ὅλον ὅτι πάντες οἱ θεοί εἰσι βασιλεῖς, ζῶντες ἐν δημοκρατίᾳ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, ὑπάρχει μ' ὅλα ταῦτα ἀνώτερος αὐτῶν ὁ Ζεύς, καὶ τοῦτο δεικνύει τὴν μονάδα τοῦ ἐθνικοῦ συστήματος. Καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πανταχοῦ ἐγείρουσι ναοὺς πρὸς τιμήν του, καὶ πέριξ τῶν ναῶν αὐτῶν ἱδρύονται κοινωνίαι ἀκμάζουσαι. Ὁ κόσμος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τοῦ φετιχισμοῦ καὶ τοῦ πανθεϊσμοῦ, ὁ δὲ πολιτισμὸς ἐξαπλοῦται μεγαλοπρεπῶς πανταχοῦ.

Πρῶτος ὁ πολυθεϊσμός, λέγει ὁ de Couvray, ἤνοιξεν ἡμῖν τὰς πύλας τοῦ πολιτισμοῦ· καὶ ἂν ἡ θρησκεία, ἵνα μορφώσῃ τοὺς ἀνθρώπους, κατέφυγεν εἰς ταύτας τὰς ἀποθεώσεις καὶ τοὺς μύθους, ἔπραξε καλῶς καὶ ὀφείλομεν διὰ τοῦτο νὰ τὴν εὐχαριστήσωμεν.

Τέλος ἐφάνη ὁ μωσαϊσμὸς καὶ ὁ χριστιανισμός. Ἐν τῷ μωσαϊσμῷ καὶ τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ, ὁ Θεὸς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ θεότητα, ἀπεδύθη ὅλως διόλου τῶν πολυθεϊστικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων καὶ οὐδὲν τοῦ ὑλισμοῦ διετήρησεν.

Ἡ ἰδέα τῆς θεότητος παρ' Ἕλλησι, λέγει ὁ Ménard (Du polythéisme hellénique) εἶναι ἡ ἰδέα τοῦ νόμου, ἤτοι τῆς τάξεως, τῆς ἀναλογίας, τῆς ἁρμονίας. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, καθ' Ἡρόδοτον, ἠγνόουν τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν· ἐκάλουν αὐτοὺς θεούς, δηλ. *θεσμούς*, νόμους, διὰ τὴν τάξιν, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὸ πᾶν. Αἱ θεότητες τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶναι, ὡς τῶν λοιπῶν ἐθνῶν, ἡ ἰσχύς, ἡ δύναμις, τὰ αἴτια· εἶναι οἱ ζῶντες νόμοι, τὸ δίκαιον καὶ τὸ ὡραῖον. Οὐδεμία ξένη θρησκευτικὴ ἐπιῤῥοὴ ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ, μολονότι οἱ συγγραφεῖς αὐτοῦ ἀπέδωκαν πολλὰ δόγματα καὶ νόμους τῆς πατρίδος των εἰς ἀποικίας αἰγυπτιακάς, φοινικικὰς ἢ φρυγικάς· καὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγει· «Ἐμοὶ μὲν νῦν δοκέουσι ταῦτα λέγοντες τῆς Αἰγυπτίων φύσιος καὶ τῶν νόμων πάμπαν ἀπείρως ἔχειν οἱ Ἕλληνες (Ἡρόδ. Β΄. 2. § 43).» Ἀφ' ὅτου ἡ σπουδὴ τῆς σανσκριτικῆς γλώσσης ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν σχέσιν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ἀρίας οἰκογενείας, αἱ ἰδέαι αὗται δὲν ὑποστηρίζονται πλέον. Αἱ σχέσεις, λέγει ὁ Ménard, αἱ ὑπάρχουσαι μεταξὺ τῶν θρησκειῶν τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν, ὡς καὶ ἡ μεταξὺ τῆς γλώσσης αὐτῶν, δὲν εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι πρωτότυπος καὶ ἰθαγενής· εὑρίσκομεν ἐν τοῖς Βαίδαις πολλῶν ἑλληνικῶν μύθων τὴν πρώτην ἀρχήν, καθὼς ἐπίσης ἀνακαλύπτομεν τὴν ἐτυμολογίαν πολλῶν ἑλληνικῶν λέξεων βοηθείᾳ τοῦ βαιδικοῦ ἰδιώματος, τῆς ἀρχαιοτέρας τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν διαλέκτων. Ἀλλ' ἡ ἀναλογία τῶν παραδόσεων ἢ τῶν γλωσσῶν δεικνύει σύμφυτον μᾶλλον ἀδελφότητα ἢ σειρὰν γενεῶν. Οἱ λαοὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας αἰσθάνονται ἐνώπιον τῆς φύσεως τὰς αὐτὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς ἐκφράζουσι διὰ τῶν αὐτῶν εἰκόνων, χωρὶς νὰ λάβωσι τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθῇ ὁ εἷς παρὰ τοῦ ἑτέρου. Ὑπάρχουσι κοιναὶ σύμβολα εἰς πάσας τὰς θρησκείας, καθὼς ὑπάρχουσι χαρακτῆρες κοινοὶ εἰς πάσας τὰς ἀνθρωπίνους φυλάς.

Ἡ ἀναμφισβήτητος ὑπεροχὴ τοῦ ἰνδοευρωπαϊκοῦ στοιχείου ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει δὲν συγχωρεῖ ἡμῖν νὰ ζητήσωμεν τὴν καταγωγὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑβραίων, ὡς ἔπραξεν ὁ Οὐόσσιος, οὔτε εἰς τὴν τῶν Φοινίκων καὶ Αἰγυπτίων, ὡς ἔπραξεν ὁ Creuzer.

Εἰς τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν ἐν πρώτοις τοὺς γενικοὺς τοῦ ἑλληνισμοῦ χαρακτῆρας. Οἱ ποιηταὶ ἦσαν οἱ διερμηνεῖς τῶν θρησκευτικῶν τοῦ λαοῦ ἰδεῶν· ἐπὶ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν, καὶ ἰδίως τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου, στηρίζονται ὅλα, ὅσα λέγονται ἐπὶ τῶν δογμάτων. Οὗτοι ἐδίδαξαν τὸν λαὸν τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν καὶ τὰς λειτουργίας ἑκάστου. «Οὗτοι δέ εἰσιν, οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες, καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες (Ἡροδ. Β. 2. §. 53)».

Ἑκάστη θρησκεία εἶναι σύνθετος ἐκ δύο στοιχείων, τοῦ δόγματος καὶ τῆς λατρείας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ποίησις ἦτον ἐπὶ τοῦ δόγματος, ἡ δὲ λατρεία εὗρε τὴν φυσικὴν αὐτῆς ἔκφρασιν ἰδίως εἰς τὴν πλαστικήν.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν αἰγυπτίων ἱερέων εἶπεν, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐγνώριζον τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, ἀλλ' ἐρωτήσαντες τὸ ἐν Δωδώνῃ μαντεῖον, τὸ ἀρχαιότερον ἐν Ἑλλάδι, ἂν δύνανται νὰ παραδεχθῶσι τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, τὰ ὁποῖα ἤρχοντο ἐκ τῶν βαρβάρων, ἤκουσαν, ὅτι δύνανται νὰ πράξωσι τοῦτο, καὶ οὕτω παρέλαβον τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἅτινα μετέδωκαν ὕστερον τοῖς μεταγενεστέροις (Ἡροδ. Β. 2. §. 490).

Κατὰ τὸν Πλάτωνα οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, φαίνεται, ὅτι δὲν εἶχον ἄλλους θεούς, ἢ

ἐκείνους, τοὺς ὁποίους λατρεύουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν βαρβάρων λαῶν, ὡς εἶναι ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, ἡ γῆ, τὰ ἄστρα, ὁ οὐρανός· « Φαίνονταί μοι οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους θεοὺς ἡγεῖσθαι, ὥσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν· ἅτε γοῦν αὐτὰ ὁρῶντες πάντα ἀεὶ ἰόντα δρόμῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεῖν θεοὺς αὐτοὺς ἐπονομάσαι· ὕστερον δὲ κατανοοῦντες τοὺς ἄλλους πάντας ἤδη τούτῳ τῷ ὀνόματι προσαγορεύειν (Πλατ. Κρατ. 256).» Καὶ ὁ Πλούταρχος λέγει· « Θεοῦ γὰρ ἔννοιαν ἔσχον ἀπὸ τῶν φαινομένων ἀστέρων ὁρῶντες τούτους μεγάλης συμφωνίας ὄντας αἰτίους, καὶ τεταγμένας ἀνατολάς τε καὶ δυσμάς, ἡμέραν τε καὶ νύκτα, χειμῶνά τε καὶ θέρος, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς γῆς ζωογονούμενα καὶ καρποτονούμενα· διὸ πατὴρ μὲν ἔδοξεν αὐτοῖς ὁ οὐρανὸς ὑπάρχειν, μήτηρ δὲ ἡ γῆ· τούτων δὲ ὁ μὲν οὐρανός, πατήρ, διὰ τὸ τὰς τῶν ὑδάτων ἐκχύσεις, σπερμάτων ἔχειν τάξιν, ἡ δὲ γῆ, μήτηρ, διὰ τὸ δέχεσθαι ταῦτα καὶ τίκτειν· βλέποντες δ' ἀεὶ τοὺς ἀστέρας θέοντας, αἰτίους τε τοῦ θεωρεῖν ἡμᾶς ἥλιόν τε καὶ σελήνην, θεοὺς προσηγόρευσαν (Πλουτ. περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. Β. Α΄. ς΄).»

Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ καθολικοὶ νόμοι ἀπεκαλύφθησαν εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν ὁρατῶν αὐτῶν δηλώσεων· μ' ὅλα ταῦτα αἱ ἀνώτεραι φυλαί, καὶ ἰδίως οἱ Ἕλληνες, ἀπ' ἀρχῆς εὗρον ἐξ εἰκασίας ἀκινήτους ἀρχάς, ἔμμονα στοιχεῖα, ἰδέας ζώσας· ταύτας δὲ τὰς κυρίας ἐνεργείας τῶν πραγμάτων ὠνόμασαν θεούς.

Διὰ τοὺς λαούς, λέγει ὁ Ménard, τοὺς εὑρισκομένους εἰς τὴν νηπιώδη αὐτῶν κατάστασιν, ἡ ὕπαρξις τοῦ ἀνθρώπου συγχέεται ἀκόμη μὲ τὴν τῆς φύσεως, ὁ ἄνθρωπος κυριεύεται ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν δυνάμεων, τὰς θεωρεῖ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπαρχούσας, τὰς βλέπει, τὰς ἀκούει, τὰς αἰσθάνεται· ἑκάστη κίνησις, ἕκαστον αἴσθημα τὸν βυθίζει εἰς ζωήν τινα θείαν· τὸν βαθὺν δὲ αὐτὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα τῆς νεότητος τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοήσῃ ὁ γηραιὸς πολιτισμός. Ἀποδίδουσι συνεχῶς ὑλισμὸν παχὺν καὶ ἀλλόκοτον φετιχισμὸν εἰς τὰς ζωηρὰς καὶ εἰλικρινεῖς ἐκφράσεις τῆς θρησκείας τῶν πρώτων χρόνων. Ἴσως ἡ σύγχυσις αὕτη προῆλθε διότι, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας (Ἀρκαδ. Β. 8. §. 8), οἱ σοφοὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐξέφραζαν τὰς ἰδέας των αἰνιγματωδῶς καὶ δὲν ἔλεγον αὐτὰς φανερά.

Ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν ἐπροσπάθουν νὰ ἐξηγήσωσι τὴν μυθολογίαν διὰ τῆς ἱστορίας, ζητοῦντες νὰ εὕρωσιν εἰς ἕκαστον θεὸν ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐξέφρασε πρῶτος ὁ Εὐήμερος· ταύτην παρεδέχθη ὁ Διόδωρος καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς. Ὁ Εὐήμερος ἐν τῷ συγγράματι αὐτοῦ *Ἱερὰ Ἀναγραφὴ* διηγεῖται, ὅτι, ἀφ' οὗ περιῆλθε πολλοὺς ξένους τόπους καὶ διῆλθεν ἀγνώστους θαλάσσας, ἔφθασε τέλος εἴς τινα νῆσον τοῦ Ὠκεανοῦ καλουμένην *Παγχαίαν* καὶ κατῳκημένην παρὰ Κρητῶν λίαν πλουσίων. Ἐξήκοντα στάδια μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἣν ὁ Διόδωρος ὀνομάζει *Πανάραν*, ὑπῆρχε μέγας ναὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς τοῦ πρώτου τῶν θεῶν, *Διὸς Τριφυλίου* (Διοδ. Ε΄. 42-46). Ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ ὑπῆρχον ἀνεκτίμητοι θησαυροί· μεταξὺ ἄλλων ὑπῆρχε στήλη τις ἐκ χρυσοῦ, ἐφ' ἧς ἦσαν ἐπιγραφαὶ περὶ τῶν βίων τῶν θεῶν, ὡς τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Κρόνου καὶ τοῦ Διός, τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος, δηλαδὴ τῶν θεῶν ἐκείνων, οὓς ἰδίως ἐλάτρευεν ὁ λαός (Διοδ. Ε΄. 46). Πρὸς δὲ ἦτο γεγραμμένον, ὅτι πάντες ἐκεῖνοι οἱ θεοὶ ἦσαν ἄνθρωποι πρότερον, καὶ ἰδίως ὁ Ζεὺς ἦτον ἀρχαῖός τις βασιλεὺς τῆς Κρήτης. Τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Εὐήμερος εἶχε λάβει ἐξ ἀρχαίας τινὸς παραδόσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ τάφος τοῦ Διὸς ὑπῆρχεν εἰς Κρήτην· « Ἐπεὶ οἵ γε ἐκ Κρήτης ἥκοντες ἄλλα ἡμῖν διηγοῦνται, τάφον τινὰ κεῖθι δείκνυσθαι, καὶ στήλην ἐφεστάναι δηλοῦσαν ὡς οὐκέτι βροντήσειεν ἂν ὁ Ζεύς, πάλαι τεθνεώς (Λουκιαν. Ζεὺς τραγ. Α. σελ. 169).

« Ἔνιοι τῶν φιλοσόφων, λέγει ὁ Πλούταρχος (Περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. Β. Α΄. ζ΄), καθάπερ Διαγόρας ὁ Μήλιος, καὶ Θεόδωρος ὁ Κυρηναῖος, καὶ Εὐήμερος ὁ Τεγεάτης, καθόλου φασί, μὴ εἶναι θεοῖς· τὸν δ' Εὐήμερον καὶ Καλλίμαχος ὁ Κυρηναῖος αἰνίττεται ἐν τοῖς ἰάμβοις γράφων·

Εἰς τὸ περὶ τείχεος ἱερὸν ἀλέες δεῦτε,
Οὗ τὸν πάλαι χάλκεον ὁ πλάσας Ζᾶνα
Γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχει.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι πολλὰ ἐπίθετα καὶ εἰδικοὶ τίτλοι διδόμενοι εἰς τοὺς θεοὺς τοὺς ἐπλησίαζον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σφαῖραν, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν εὐημερισμόν. Ἀλλ' οἱ ἱερεῖς ἐπροσπάθουν πάντοτε νὰ θέτωσι διάκρισιν μεταξὺ τῆς γενικῆς ἰδέας καὶ τῶν ἰδιαιτέρων χρήσεων· οὕτως οἱ Σπαρτιάται ἔδωκαν εἰς τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν δύο εἴδη ἱερατείων κληρονομικῶν, τοῦ Λακεδαίμονος Διὸς καὶ τοῦ Διὸς τοῦ Οὐρανίου, τοῦ μὲν θεωρουμένου ὡς πατρῴου θεοῦ, ὡς προστάτου, τοῦ δὲ ὡς μονάρχου τῶν οὐρανῶν. « Γέρεα δὲ δὴ τάδε τοῖσι βασιλεῦσι Σπαρτιᾶται δεδώκασιν ἱερωσύνης δύο, Διός τε Λακεδαίμονος καὶ Διὸς Οὐρανίου (Ἡροδ. Β. 6. §. 56). »

Κατὰ τὸν Ἀθηναγόραν, ὁ Λακεδαιμόνιος Ζεύς, πλησιάσας πλειότερον εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔφερε τὸ ὄνομα Ἀγαμέμνων. Τινὲς τότε τῶν ἀνθρώπων ἐτόλμησαν, ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ αὐτῶν, νὰ οἰκειοποιηθῶσιν ὀνόματα θεῶν, ὡς ἔπραξεν ὁ ἐκ Συρακουσῶν ἰατρὸς Μενεκράτης, ὅστις λαβὼν τὸ ἐπίθετον Ζεὺς ἐνόμισεν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Creuzer, ὅτι ἔλαβε μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου θεοῦ.

Οἱ Στωϊκοὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς θεοὺς καταγωγὴν θείαν· « Ὁρίζονται δὲ τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν οἱ Στωϊκοὶ οὕτω· πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μὲν μορφὴν μεταβάλλον δὲ εἰς ἃ βούλεται καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν· ἔσχον δ' ἔννοιαν τούτου πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ κάλλους τῶν ἐμφαινομένων προσλαμβάνοντες· οὐδὲν γὰρ τῶν καλῶν εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε γίνεται, ἀλλὰ μετά τινος τέχνης δημιουργούσης (Πλουτ. Περὶ τῶν ἀρεσκ. τοῖς φιλοσ. Β. Α΄. ς΄)». Κατέφευγον δὲ εἰς τὴν ἐτυμολογίαν, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐξηγήσωσί τι· σήμερον τὸν τρόπον αὐτὸν δυνάμεθα μᾶλλον ἐπιτυχῶς νὰ μεταχειρισθῶμεν, διότι ἔχομεν τὴν συγκριτικὴν φιλολογίαν.

Οἱ θεοὶ λοιπὸν τῶν Ἑλλήνων ἦσαν θεοὶ οὐράνιοι καὶ οὐχὶ ἄνθρωποι ἀποθεωθέντες, ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ οὐχὶ αἰγυπτιακῆς ἢ ἄλλης τινός· ἦσαν Ἕλληνες, ὡς καταδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, ὧν οὐδὲν παράγεται ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς γλώσσης.

Τὸ πρῶτον οἱ θεοὶ δὲν εἶχον οὔτε ἀγάλματα, οὔτε ναοὺς τακτικούς· τεμάχια λίθων ἢ γῆς ἐπεῖχον θέσιν ναοῦ. Ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἐγκατέλιπον τὸν νομαδικὸν αὐτῶν βίον καὶ διένειμαν τὰς γαίας, ἐχώρισαν καὶ μέρη ἰδιαίτερα διὰ τοὺς θεούς, τὰ ὁποῖα ὠνόμασαν *τεμένη* ἐκ τοῦ τέμνω, δηλ. μέρη γῆς τοῖς θεοῖς ὡρισμένα. Τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ ἔθετον πρὸς ἀνατολάς, διότι εἰς τὴν ἱερὰν ἀρχιτεκτονικὴν ὑπάρχει τι, τὸ ἐνθυμίζον τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν οἱ Θεοὶ δὲν εἶχον ἀγάλματα, ἡ δὲ παρουσία των δὲν ἀνεκαλύπτετο εἰμὴ διὰ φυσικῶν ἐνδείξεων· ἄφινον καὶ μέρος τῆς στέγης ἀνοικτὸν τὸ λεγόμενον *ὕπαιθρον*, ἵνα φαίνηται ἐκεῖθεν ὁ οὐρανός, ut videatur divum, λέγει ὁ Βάῤῥων (ὅρα Ménard).

Ἡ κατοικία τῶν θεῶν δὲν διέφερε πολὺ τῆς κατοικίας τῶν ἀρχηγῶν τοῦ λαοῦ· καθότι αἱ αὐταὶ λέξεις χρησιμεύουσι καὶ δι' ἀμφοτέρας, *δόμος, ναός, μέγαρον*. Τοσοῦτον ὀλίγον διέφερε τότε ἡ θρησκευτικὴ τῆς πολιτικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ὥστε, ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν ναῶν, οἱ θεοὶ μετεῖχον καὶ τῶν κατοικιῶν τῶν ἀνθρώπων, ὅπου ὑπῆρχον βωμοὶ καὶ ἴσως καὶ ἀγάλματα.

Ἡ τέχνη μεταβᾶσα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ λαοῦ εἰσῆλθεν εἰς στάδιον ὅλως νέον, σκοπὸς αὐτῆς ἦτο τὸ ὡραῖον, εἰς ὃ βαθμηδὸν εἶχε φθάσει. Τὸ ὡραῖον τῆς Ἑλλάδος κλίμα, ἡ ἐλευθέριος ἀγωγή, ἡ γυμναστική, οἱ φιλελεύθεροι νόμοι, οἱ ἐθνικοὶ ἀγῶνες, τὸ παράδειγμα τοῦ Ὁμήρου, ὅστις λαβὼν τοὺς προσωποποιηθέντας ἤδη διὰ τῆς ὀξείας τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ φαντασίας θεούς, ἔδωκεν αὐτοῖς καθαρὰν καὶ ὡραίαν φυσιογνωμίαν ἀνθρώπινον, συνήργησαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς τέχνης, ἥτις κατώρθωσε νὰ ποιῇ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα ἔργα, ἅτινα πάντες οἱ αἰῶνες ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουσιν· οἱ δὲ θεοὶ ἀντὶ τῶν ἀργῶν λίθων (Παυσαν. Ἀχαϊκ. Β. 7. §. 22) ἤρχισαν ν' ἀντιπροσωπεύωνται διὰ τῶν λαμπροτέρων ἀγαλμάτων, καὶ νὰ οἰκῶσι τοὺς θαυμασιωτέρους ναούς.

Ἐνταῦθα ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος ἔληξε τὸν λόγον.

Ὁ Κ. Προεδρεύων λίαν σπουδαῖον θεωρῶν τὸ ἀνάγνωσμα, καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀναφέρων τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν διαπραγματευσαμένων τὸ θέμα τοῦτο, οἷον Benjamin Constant (Du polythéisme romain), Fr. Creuzer (Religions de l'antiquité), Baron de Sainte-Croix (Recherches historiques et critiques sur les mystères du paganisme), κλπ. παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος, ἐν οἷς εἶπε περὶ σαβαϊσμοῦ, οὐδένα λόγον ἐποιήσατο, εἰ ὄρος οὗτος παράγεται ἐκ τῆς *Σαβᾶ*, πόλεως Ἀραβίας, ἧς ἡ βασίλισσα ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἱερᾷ Γραφῇ (Βασιλ. Γ. 10.2.—Λουκ. ΙΑ΄. 31), ὡς ἐλθοῦσα ἰδεῖν τὸν Σολομῶντα· ὅτι ὤφειλε νὰ εἴπῃ ἐκτενέστερόν τι περὶ φετιχισμοῦ, ἤτοι τῆς τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων λατρείας, οἷον δρακόντων, κροκοδείλων, ἰχνευμόνων, γαλῶν, κρομμύων καὶ ἑτέρων ὑπερφυσικῶν καὶ μαγικῶν δυνάμεων.

Ὁ Κ. Θ. Ζωγράφος ἁπάντων περὶ μὲν σαβαϊσμοῦ λέγει, ὅτι ἡ λέξις παράγεται κατά τινας μὲν ἐκ τοῦ *Zába*, δηλοῦντος ποίμνιον, κατά τινας δὲ ἐκ τοῦ *Zabâ*, χώρας τινὸς τῆς Ἀραβίας, περὶ δὲ φετιχισμοῦ φρονεῖ, ὅτι δὲν διαφέρει τῆς ἐν γένει εἰδωλολατρείας, ὅθεν καὶ *φετὶχ*=εἴδωλον, καὶ ὅτι οὐδεὶς τῶν συγγραφέων, ὅσους ἀνέγνω, διαξέλλει τὰ δύο ταῦτα.

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ συνεδρίασις.

—

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ

τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους, ἀπόντος τοῦ Προέδρου.

Ἀρξαμένης τῆς συνεδριάσεως, ὁ Εἰδικὸς Γραμματεὺς ἀνέγνω ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν ἐξαμηνίαν ἐργασιῶν τοῦ Συλλόγου.

Ἀκολούθως ὁ Ταμίας Κ. Χ. Φ. Παλλάκης ἀνέγνω ἔκθεσιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Ταμείου, ἐν ᾗ καταδείκνυσιν, ὅτι ἔλαβε μὲν παρὰ τοῦ προκατόχου του λίρας ὀθωμ. 43,68
εἰσέπραξε δὲ 90,89

Τὸ ὅλον 134,57
ἀφαιρουμένων δὲ τῶν ἐξόδων . . 84,94

μένει ὑπόλοιπον 49,63

ὅπερ μέλλει παραδώσειν τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλογος, προκειμένων ἀρχαιρεσιῶν, ἐξελέξατο διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας καὶ κατ' ἀπόλυτον πλειονοψηφίαν Πρόεδρον μὲν τὸν Κ. Σ. Μαυρογένη, Ἀντιπροέδρους δὲ τοὺς ΚΚ. Χ. Γ. Κωνσαντινίδην καὶ Ἐμ. Ἰωαννίδην, Γενικὸν δὲ Γραμματέα τὸν Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ, Εἰδικὸν δὲ Γραμματέα τὸν Ἀρχιμανδρίτην Κ. Εὐσάθιον Κλεόβουλον, καὶ Ταμίαν αὖθις τὸν Κ. Χ. Φ. Παλλάκην.

Μετὰ δὲ τὰς ἀρχαιρεσίας διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΑ'.

τῆς 7 Νοεμβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν τῆς τε τακτικῆς καὶ τῆς ἐκτάκτου συνεδριάσεως, ὁ Κ. Πρόεδρος ἀπηύθυνε τῷ Συλλόγῳ τὴν ἑξῆς Προσλαλιάν·

Κύριοι, Τὴν μεγίστην ἀπασῶν τῶν ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ χορηγουμένων τιμῶν, ἥν μοι ἐν τῇ προτεραίᾳ ἐκτάκτῳ τῶν ἀρχαιρεσιῶν συνεδριάσει περιεποιήσατε ψηφισάμενοί με Πρόεδρον τοῦ κλεινοῦ τούτου Συλλόγου, δέχομαι οὐχ ὡς γέρας τῆς ἐμῆς φιλολογικῆς ἀξίας, οὐχ ὡς ἀμοιβὴν τῶν ὑπὲρ τοῦ σεπτοῦ τούτου τῶν γραμμάτων ἱδρύματος διαπραχθέντων μοι ὠφελημάτων, ἐπειδὴ καὶ ἡ μὲν καὶ τὰ δὲ λίαν εὐτελῆ εἰσι, δέχομαι ταύτην, Κύριοι, ὡς ἀγνὴν ἔκφρασιν τῶν πρός με εὐνόων αἰσθημάτων ὑμῶν, ὧν τοσάκις τοσαῦτά μοι ἐδώκατε τραπὰ δείγματα, καὶ ἀφ' ὧν εὐγνωμοσυνῶν μυρίας ὅσας ἀποδίδωμι ὑμῖν χάριτας.

Ἀλλ' ἐν ταὐτῷ, Κύριοι, διαδεχόμενος ἄνδρας γεραρούς, ἄνδρας ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γράμμασιν, ἐπιστήμαις καὶ λοιπαῖς ἀρεταῖς τοσοῦτον ἀριζήλως διαπρέποντας, ἄνδρας τοιούτους, οἱοί εἰσιν οἱ πρὸ ἐμοῦ τὴν ἕδραν ταύτην εὐκλεῶς κατασχόντες, ὁμολογῶ παῤῥησίᾳ, ὅτι συνταράσσομαι εὐδομύχως τὴν καρδίαν ὑπ' αἰσθήματος δυσαρέστου φύσεως. Τὸ αἴσθημα τοῦτο, Κύριοι, ἐστὶ γέννημα τῆς συναισθήσεως τῆς ἐμῆς ἀνεπαρκείας καὶ τοῦ φόβου, μήπως ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων, ἅτινα μοὶ ἐπεπιστεύθητε, φανῶ ὑποδεέστερος τῶν προσδοκιῶν ὑμῶν. Καὶ ὅμως κλίνων εὐπειθῶς τὸν αὐχένα ὑπὸ τὴν κυρίαρχον ἀπόφασιν τῆς πλειονοψηφίας, δέχομαι τὴν ἐντολήν, ἥν μοι ἐπιβάλλετε, τῇ ὑμετέρᾳ συγκαταβάσει ὑπείκων, καὶ μάλιστα τῇ ὑμετέρᾳ ἐμφρονι καὶ εἰλικρινεῖ συμπράξει θαῤῥῶν.

Ἐκ τῆς γλαφυρᾶς μὲν ἐκθέσεως, ἣν τινα ὁ ἀξιότιμος ἡμῶν πρώην εἰδικὸς γραμματεὺς Κ. Ἐμ. Ἰωαννίδης ἐν τῇ προτεραίᾳ εὐφραδῶς ἐσκιαγράφησε, κατενοήσατε, Κύριοι, ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, ὁ φωταυγὴς οὗτος πυρὴν τῆς μελλούσης ἡμῶν φιλολογικῆς εὐκλείας, τὰς πρώτας τῆς στερεώσεως αὐτοῦ ἀορίστους δονήσεις εὐτυχῶς ὑποσάς, θείᾳ συνάρσει πρὸς ἑδραίαν κρυστάλλωσιν σταθερῶς τείνει, ἥτις ὑπόσχεται κρύσταλλον ἀδαμάντινον μορφῶσαι, ἐσόμενον ποτ' ἴσως ἀκτινοβόλον ἑστίαν, ἐν ᾗ καὶ αὖθις αἱ πρὸ πολλοῦ ἤδη μακρὰν τῆς ἐνδόξου ταύτης χώρας ἀποτοξευθεῖσαι καὶ διασκεδασθεῖσαι ἀκτῖνες τῶν φώτων ἐπανακάμψουσι καὶ συγκεντρωθήσονται καὶ τὴν χώραν φωτίσουσι καὶ θερμανοῦσι. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης ἠκούσατε, ὅτι ὁ ἡμέτερος Σύλλογος τὴν νηπιακὴν αὐτοῦ ἡλικίαν αἰσίως ἤδη ὑπερβὰς βιώσιμος φαίνεται, καὶ πρὸς τὰ πρόσω ἐῤῥωμένως βαίνει· ὅτι κατὰ τὴν θερινὴν ἐξαμηνίαν, ἐν ᾗ ἡ ἐν ταῖς ἐξοχαῖς τῶν πολιτῶν διατριβὴ καὶ ἡ ἀγραυλία τὰς τοῦ τοιούτου εἴδους ἀσχολίας οὐσιωδῶς παρεμποδίζει, αἱ συνεδριάσεις ἐγένοντο ὅσον ἔνεστι πλήρεις, αἱ συζητήσεις ὅσον ἔνεστι ζωηραί. ὅτι πλεῖσται ὅσαι σπουδαῖαι διατριβαὶ καὶ ἀνεγνώσθησαν καὶ ἐμβριθῶς συνεζητήθησαν· ὅτι τελευταῖον καὶ τὸ περιοδικὸν ἡμῶν σύγγραμμα εἰς φῶς εὐσχήμως προήχθη καὶ ὑπὸ τῆς ἐγχωρίου καὶ ἀλλοδαπῆς δημοσιογραφίας ἀξιοπρεπῶς ἐπηνέθη· ὅτι ἐνὶ λόγῳ ὑπ' αἰσίους οἰωνοὺς τῆς χειμερινῆς ἀρχόμεθα ἐξαμηνίας.

Ἔπειτα δ' ὁ ἀξιότιμος ἡμῶν Κ. ταμίας δι' ἀριθμῶν παρέστησεν ὑμῖν τὴν ὅσον ἔνεστι βελτίω κατάστασιν τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Συλλόγου, τῇ γενναίᾳ συνδρομῇ φιλομούσων καὶ φιλοπατρίδων βαθυπλούτων συμπολιτῶν καὶ τῷ ζήλῳ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Βεβαίως δ' ἐλπίζεται, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ τακτικὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, τὸ τὸ φιλόμουσον τοῦτο σύστημα συγκροτοῦντα, ἄνευ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς συνδρομῆς τῶν οἱονεὶ ὁ Σύλλογος καὶ τὰ ὑπάρξῃ ἐστὶν ἀδύνατον, τὸν Σύλλογον, ὡς τὸ ἑαυτῶν πλάσμα καὶ σῶμα ἀγαπῶντες καὶ τὴν διάλυσιν αὐτοῦ καὶ τὴν καταστροφὴν ἀποτροπιαζόμενοι, ἄλλως τε καὶ ἀπάντων τῶν προνομίων καὶ ὠφελημάτων, τῶν ὑπὸ τοῦ φιλομούσου τούτου ἱδρύματος παρεχομένων, ἀσμένως μετέχοντες, θέλουσιν εἶσθαι τοῦ λοιποῦ ἀκριβέστεροι εἰς τὴν τακτικὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἱερῶν αὐτῶν ὑποχρεώσεων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, προοιωνιζόμενος τὸ μέλλον αἰσιώτερον, συγχαίρω ὑμῖν ἐγκαρδίως ἐπὶ τῇ γενναίᾳ ταύτῃ ἠθικῇ τε καὶ ὑλικῇ προόδῳ.

Εἰς ταῦτα πάντα, Κύριοι, ἀναμφιβόλως πάντες ὑμεῖς προθύμως καὶ γενναίως συνεπράξατε, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν καὶ τοὺς ἀπόντας. Ὁ ἀποδημῶν πρώην Πρόεδρος Κ. Ἡ. Βασιάδης, ὅστις πρῶτος καὶ τ' ὄνομα Σύλλογος εἰς τοιούτου εἴδους συστήματα καθιέρωσεν, εἷς τῶν πρωτίστων ἱδρυτῶν τοῦ Συλλόγου τούτου, τὰ μέγιστα συνέτεινεν εἰς τὴν ἐπαισθητὴν τούτου πρόοδον καὶ κατὰ τὴν ἐξάμηνον ἐποχὴν τῆς προεδρείας αὐτοῦ. Ὡσαύτως ὁ πρώην ἀντιπρόεδρος Κ. Γ. Σοφοκλῆς καὶ οἱ ἐν τῇ Συντακτικῇ Ἐπιτροπῇ πρὸς ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν φύλλου συνεταῖροι αὐτοῦ, οἱ ΚΚ. Σ. Ἀριστάρχης, Θ. Ζωγράφος, Ἐμ. Ἰωαννίδης καὶ Ν. Γεωργιάδης, τὰ μέγιστα ὠφέλησαν τὸν Σύλλογον, ἀνενδότως ἀτρύτους μόχθους καταβαλόντες, πρὸς τὴν εἰς φῶς ὅσον ἔνεστιν εὐπρόσωπον ἐμφάνισιν τῶν ἀπαρχῶν τῶν ἡμετέρων μελετημάτων. Τοῦ δὲ πρώην Γενικοῦ Γραμματέως Κ. Σ. Ἀριστάρχου τὸν διακαῆ ζῆλον καὶ τὴν ἀκάματον προσπάθειαν πρὸς τὴν ἀκριβῆ καὶ κατὰ γράμμα ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν, τὰ ὁποῖα τῷ ἐνεπιστεύθητε, οὐδεμία χρεία ἐν πολλοῖς νὰ ὑπενθυμίσω ὑμῖν· ἀρκεῖ μόνον νὰ ὀνομάσω τὸν ἄνδρα, ὅπως πάραυτα καὶ ἡ ἀκρίβεια καὶ ὁ ζῆλος ἐν τῇ μνήμῃ ὑμῶν σῶμα ὑποδυθῶσι καὶ ὅλως προσωποπεποιημένα ἀπεικονισθῶσι.

Περαίνων τὸν λόγον, Κύριοι, ἐπαναλαμβάνω τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας εὐγνωμοσύνης μου καὶ διαβεβαιῶ ὑμῖν, ὅτι, ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, οὐδενὸς ἀμελήσω πρὸς τὴν περαιτέρω παγίωσιν τοῦ Συλλόγου ἡμῶν. Εὐοδούσθω καὶ ἐσαεὶ εὐδαιμονείτω ὁ ἡμέτερος Σύλλογος!

Εἶτα ἀγγέλλονται τὸ Γ'. ὡς ἐπίτιμα μὲν Μέλη, ὁ Πανιερώτατος ἅγιος Σταυρουπόλεως Κ. Κωνσαντῖνος Τυπάλδος καὶ οἱ ΚΚ. Γεώργιος Ζαρίφης καὶ Κωνσταντῖνος Κοντογόνης, ὡς Ἀντεπιστέλλοντα δέ, οἱ ΚΚ. Ἀ. Κωὴν καὶ Στέφανος Κ. Καραθεοδωρῆ, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς ἀναγινώσκει ἐπιστολὴν τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου Ῥόδου Κ. Δωροθέου ἔχουσαν ὧδε·

Τοῖς ἐλλογιμωτάτοις καὶ φιλομούσοις Κυρίοις, τοῖς ἀποτελοῦσι τὸν ἐν Σταυροδρομίῳ ἔντιμον Φιλολογικὸν Σύλλογον, εἰρήνη καὶ ἔρωσις ἀπὸ Θεοῦ.

Μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως ἀνέγνωμεν ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τῆς ἐθνωφελοῦς ἐφημερίδος ἡ Βυζαντίς, ὅτι ὁ φιλογενέστατος Κ. Γ. Ζαρίφης ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ φιλοπατρίᾳ κατέθεσε καὶ αὖθις τὰς πρώτας βάσεις ἐθνωφελεστάτου ἔργου, προσενεγκὼν ἱκανὴν ποσότητα πρὸς σύστασιν βιβλιοθήκης ἐν τῷ Ἡμετέρῳ Συλλόγῳ, καταστησομένης μετ' οὐ πολὺ πολυτεύχου καὶ σχεδὸν ἐθνικῆς.

Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἐνεπλήσθημεν ἀνεκφράστου ἀγαλλιάσεως καὶ ηὐξάμεθα ἀπὸ καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ταχείας καὶ αἰσίας συμπληρώσεως τοῦ κοινωφελοῦς τούτου ἔργου.

Εἰ καὶ μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ὡς ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατείχομεν ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην, καθῆκον ἡμῶν ἐθεωρήσαμεν, ἵνα μὴ μέτωμεν ἁπλοῖ θεαταὶ καὶ ξένοι πρὸς τὸ ἐθνοσωτήριον τοῦτο μέτρον, ἀλλὰ συντελέσωμεν τὸ ἐφ' ἡμῖν, ὡς εἰλικρινεῖς καὶ ἀρχαῖοι φίλοι τοῦ ἐντίμου Συλλόγου· καὶ δὴ ἔγνωμεν, ἵνα ἐκ τῆς ταπεινῆς καὶ πενιχρᾶς ἡμῶν βιβλιοθήκης ἀποστείλωμεν τό γε νῦν πρὸς ὑμᾶς τεσσαράκοντα σώματα βιβλίων κατὰ τὸν ἐπισυνημμένον κατάλογον καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ ἀρχαίου Ποιητοῦ διὰ τοῦ ἐξοχωτάτου ἐν ἰατροῖς καὶ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Κυρίου Κωνσταντίνου Καραθεοδωρῆ.

Πεπείσμεθα δέ, ὅτι, εἰ καὶ κατ' οὐδὲν ἀξία ἡ προσφορά, γενήσεται ὅμως παραίτιος πολλοῖς τῶν ἡμετέρων πλουσιωτέρας κεκτημένοις βιβλιοθήκας.

Παρακαλοῦμεν δὲ τὸν ἔντιμον Σύλλογον, ὅπως ἀποδεξάμενος εὐμενῶς τὴν μικρὰν ταύτην προσφορὰν ἐνθαῤῥύνῃ ἡμᾶς πρὸς ἀποστολὴν ἀρχαίων χειρογράφων καὶ διαφόρων ἄλλων ἀρχαιοτήτων, ἔργων προγονικῆς καλλιτεχνίας, συναγομένων κατὰ μικρόν.

Εὐχόμενοι δὲ ἀπὸ ψυχῆς ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τὰ κρείττω προαγωγῆς τοῦ ἀξιοτίμου Ὑμῶν Συλλόγου, τῆς ἑνότητος καὶ τῆς διαρκείας αὐτοῦ, διατελοῦμεν.

Ἐν Ῥόδῳ τῇ 22 Ὀκτωβρίου 1864.

Ἐν Χριστῷ διηνεκεῖς εὐχέται
(Ὑπογ.) *Ὁ Ῥόδου* ΔΩΡΟΘΕΟΣ.

Ὁ Σύλλογος ἀσμένως ἀποδεξάμενος τὴν προσφοράν, ἐπεφόρτισε τὸν Γενικὸν Γραμματέα, ἵνα

ἐπιστείλῃ τῇ Α. Πανιερότητι τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου.

Ἀναγινώσκεται ἀκολούθως ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ, ἀγγέλλοντος, ὅτι ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν δὲν δύναται ν' ἀναλάβῃ τὰ χρέη τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, καὶ ἑτέρα τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Κ. Εὐσταθίου Κλεοβούλου, μὴ δεχομένου τὰ χρέη τοῦ Εἰδικοῦ Γραμματέως ἕνεκα τῆς ἀποκέντρου αὐτοῦ διαμονῆς. Δεκτῶν δὲ γενομένων τῶν παραιτήσεων ἀμφοτέρων, ὁ Σύλλογος ἐξελέξατο διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας Γενικὸν μὲν Γραμματέα τὸν Κ. Σ. Ἀριστάρχην, Εἰδικὸν δέ, τὸν Κ. Ἀ. Δαλλαπόρταν.

Ἀγγέλλεται προσφορὰ 12 φυλλαδίων Γαλλιστὶ συντεταγμένων «*Περὶ τοῦ Μοναστηριακοῦ ζητήματος.*»

Εἶτα ὁ Κ. Σ. Ἀριστάρχης ἀνέγνω συνέχειαν τῆς *Περὶ τινων ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς Περίνθου* πραγματείας αὐτοῦ (Ἴδε σελ. 264).

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

—

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΒ'.

τῆς 14 *Νοεμβρίου* 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλονται τὸ Γ'. ὡς Ἀντεπιστέλλοντα μέλη, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Κ. Γερμανὸς Γρηγοριάς καὶ ὁ Κ. Ἀναστάσιος Σακελλάριος, καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Εἶτα ἀγγέλλεται ἡ ὑπὸ τοῦ Κ. Β. Ἀποστολίδου προσφορὰ τοῦ *Μεγάλου χάρτου τῆς Θρᾴκης* ὑπὸ Viquesnel, καὶ τοῦτον εὐχαρίστως ἀποδέχεται ὁ Σύλλογος.

Ἀναγινώσκεται ἀκολούθως ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Ἀ. Δαλλαπόρτα, παραιτουμένου τῶν χρεῶν τοῦ Εἰδικοῦ Γραμματέως ἕνεκα τῆς προσεχοῦς αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας ἀποδημίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κ. Μ. Παρανίκας ποιεῖται ἀνασκευὴν τῶν ἐν τῇ ΞΔ'. συνεδριάσει ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Σοφοκλέους παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ πρώτου *Περὶ τῶν Τρωγλοδυτῶν τῆς Καππαδοκίας* ἀναγνώσματος, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην μετάφρασιν τῆς πραγματείας τοῦ Κ. Α. Mordtmann.

Α'. Λεχθέντος, ὅτι τὸ ὄνομα Τρωγλοδῦται δὲν ἀνήκει τοῖς Τρωγλοδύταις τῆς Καππαδοκίας, ὁ Κ. Μ. Παρανίκας ἀπ' ἐναντίας λέγει, ὅτι ἀνήκει τοῦτο τοῖς ἐν τρώγλαις, κοιλώμασιν ἐντὸς βράχων, οἰκοῦσιν, οὐδόλως θεωρουμένου τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτῶν. Διότι ὁ λόγος εἶναι μόνον περὶ τῶν οἰκημάτων, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ ἐπιτηδεύματος, ὅπερ εἴη ἂν μοναδικόν, ἢ ἄλλο τι οἱονδήποτε τοιούτοις προσῆκον ἀνθρώποις. Ὁ Ἡρόδοτος (Δ. 183) λέγει περὶ τῶν Τρωγλοδυτῶν τῆς Αἰθιοπίας· «Οἱ Γαράμαντες δ' οὗτοι τοὺς Τρωγλοδύτας Αἰθίοπας θηρεύουσι τοῖσι τεθρίπποισι,» ἔνθα ὁ ἐκδότης Baehr σημειοῖ· «Aethiopes pro Nigris habet Heeren, qui (Aethiopes) in montium vicinorum habitarint antris (κοιλώμασι, σπηλαίοις).» Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (Γ. 32) περὶ τῶν αὐτῶν ποιούμενος τὸν λόγον λέγει, ὅτι οἱ αὐτοὶ ᾤκουν μὲν ἐν τρώγλαις, ἦσαν δὲ νομάδες· «Οἱ τρωγλοδύται (ἐν Αἰθιοπίᾳ) *νομάδες* παρ' Ἕλλησι καλούμενοι, *βίον ἔχοντες ἀπὸ θρεμμάτων νομαδικόν*, καὶ κατὰ συστήματα τυραννούμενοι καὶ τὰς γυναῖκας μετὰ τῶν τέκνων κοινὰς ἔχοντες κτλ.» πρβλ. καὶ Ἀγαθαρχίδην (ἐν Συλλογῇ τῶν πάλαι γεωγραφηθέντων Τόμ. Α'. σελ. 236). Καὶ ὁ Στράβων (Ις'. 774) περὶ τῶν αὐτῶν ὁμιλῶν λέγει, ὅτι ᾤκουν μὲν ἐν σπηλαίοις ἢ μάνδραις στεγασταῖς, εἶχον δὲ διάφορα ἐπιτηδεύματα, ἐν οἷς πρῶτον ἦν τὸ νομαδικόν. Εὐστάθιος δ' ὁ Θεσσαλονίκης ἐν ταῖς εἰς Διονύσιον τὸν Περιηγητὴν Παρεκβολαῖς αὐτοῦ (Τόμ. Β'. σελ. 58 τῆς ῥηθείσης Συλλογῆς), λόγου ὄντος περὶ τῶν Ἐρεμβῶν σημειοῖ «. . . . Τρωγλοδύται μοῖρα Αἰθιοπική, νομαδικὴ καὶ Ἀράβων ὅμορος.» Περὶ δὲ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως· «Ὅτι τοὺς ἀνθισταμένους διαδιδράσκουσιν, ἐπτερωμένοι τῇ ποδωκείᾳ, εἰς ὀπάς τινας βραχυστόμους καὶ χηραμοὺς κρυφίους πετρῶν καταδύονται.» Ἐκ τούτων ἕπεται, ὅτι τὸ ὄνομα Τωγροδύται ἀφορᾷ μόνον τὸ εἶδος τῆς οἰκήσεως οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἐπιτήδευμα. Δυνατὸν οὖν οἱ αὐτοὶ εἶναι συνάμα τρωγλοδῦται καὶ νομάδες. Τοὺς δὲ Τρωγλοδύτας τῆς Καππαδοκίας καλοῦσιν οὕτω Λέων ὁ Διάκονος ἐν τῷ μνημονευθέντι χωρίῳ, ὁ Ritter (Erdkunde, ἔκδ. 1858, Μέρ. Α'. σελ. 317), ὁ Texier (Asie Mineure, σελ. 550), ὁ Barth (Reise von Trapezunt nach Scutari im Herbst 1858. ἔκδ. Γότθης, 1860. σελ. 63), τέλος δὲ καὶ ὁ Κ. Mordtmann ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ πραγματείᾳ «*Περὶ τῶν Τρωγλοδυτῶν τῆς Καππαδοκίας.*» Πάντες οὗτοι ἐκάλεσαν αὐτοὺς οὕτως ἀποβλέποντες μόνον εἰς ἃς ᾤκουν τρώγλας, καίτοι ἄλλην θεωροῦντες αἰτίαν τῆς κατασκευῆς αὐτῶν.

Β'. Ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἐν τῇ μεταφράσει, ὡς μεταφραστοῦ, σφόδρα παρενοήθη ὑπὸ τοῦ Κ. Γ. Σοφοκλέους, κρίνει περιττὸν νὰ εἴπῃ.

Γ'. Ὅτι ὅλη ἡ χώρα πρότερον ἦν βάρβαρος, δείκνυσιν αὐτὸ τῆς χώρας τὸ ὄνομα περσόφωνον ὄν. Ὅτι οἱ Καππαδόκαι, κατὰ μὲν τοὺς ἀρχαίους, *Λευκοσύρους* καλοῦντας αὐτούς, ἦσαν συρικὸν ἔθνος, ὡς παραδέχεται καὶ ὁ Texier, κατὰ δέ τινας τῶν νεωτέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ Κ. Α. Mordtmann, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρίαν ὁμοφυλίαν καὶ εἰσὶν ἔθνος ἄριον, ὡς δείκνυται ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν γλωσσῶν, τῆς καππαδοκικῆς καὶ ἀρμενικῆς, παρὰ Μωσεῖ τῷ Χορακηνῷ (Ι. 13), ὁ δὲ ἐξελληνισμὸς τῆς χώρας ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις, φαίνεται, κατέκτησεν αὐτήν.

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὁ Περδίκκας εἰσέβαλε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν χώραν καὶ κατέστησε σατράπην τὸν Εὐμένη. «Οὗτος, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος (ἐν βίῳ Εὐμένους Γ), ἀποδείκνυται σατράπης. Καὶ τὰς μὲν πόλεις τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις παρέδωκε, καὶ φρουράρχους ἐγκατέστησε, καὶ δικαστὰς ἀπέλιπε, καὶ διοικητὰς οὓς ἐβούλετο, τοῦ Περδίκκου μηδὲν ἐν τούτοις πολυπραγμονοῦντος.» Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Εὐμένους, ὁ πρώην βασιλεὺς τῆς χώρας, Ἀριαράθης ὁ Γ', κατέλαβεν αὐτήν. Ἀλλ' ὅμως οἱ ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου βασιλεῖς, ἢ δι' ἄμιλλαν ἢ διὰ φιλομάθειαν, ἀνετρέφοντο ἑλληνιστί, ἐφιλοσόφουν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Σελευκιδῶν καὶ Ἀττάλων, μεθ' ὧν εἶχον κηδεστίαν. Οὕτω δὲ ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς χώρας ἐπέδωκε βαθμηδὸν καὶ τοσοῦτον μάλιστα, ὥστε ἐπὶ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων ἀναφαίνονται συγγραφεῖς τὴν θύραθεν σοφίαν διάσημοι καὶ τὴν ἔσω πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔκλαμπροι. Καίτοι ὅμως τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς χώρας προϊόντος, τὰ ὀνόματα τῆς χώρας οὐχ ἧττον, τῶν ἐπαρχιῶν δηλαδὴ καὶ τῶν πόλεων, ἦσαν καππαδοκικά, οἷον ἐπαρχιῶν μὲν ὀνόματα τάδε· Ταρσαουρῖται, Γαργαρασσηνή, Σαραουρηνή, Χαμμανηνή, Μελιτηνή, Καταονία, Τυανίτης (Δανα=Τύανα) Μοριμηνή, πόλεων δὲ τάδε· Ἰόγκολα, Μοκισσός, Ταρσάουρα, Πόδανδος, Χοῦσα, Ἀναντίαγον, Μομόασσον, Ἀργκουστανά, Δάνα, Ναζιανζός, Δόαρα, Μάζακα, Μαράνδαρα, Γοργορή, Νῶρσ, Ἀζάμορα, Δασταρκή (1) κτλ.

Τὰ ὀνόματα ταῦτά εἰσι πάντως Καππαδοκικά· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν νῦν, ὡς Οὐργκιούπ, Οὐτζισσὰρ καὶ ἄλλα, ἐφάνησαν ξενόφωνα τῷ τε Ritter, Texier καὶ ἄλλοις, οἵτινες διὰ τοῦτο ἐνόμισαν, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἤθελεν εὑρεθῆ τι τῆς ἀρχαίας καὶ θανούσης καππαδοκικῆς γλώσσης· τοῦτο δ' ἐπεχείρησεν ὁ Κ. Α. Mordtmann, ἐγκρατὴς τῆς ἀρμενικῆς καὶ τῶν σημιτικῶν γλωσσῶν.

Ὁ Κ. Α. Mordtmanu λοιπὸν παραδεχόμενος, ὅτι οἱ Καππαδόκαι ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν ἀρίαν ὁμοφυλίαν, καὶ ὅτι ἑπομένως ἦσαν συγγενεῖς τοῖς Ἀρμενίοις, ἀποσυνθέτων καὶ ἐξετάζων τὰ εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλους ξενόφωνα ὀνόματα φαινόμενα τῶν πόλεων (εἰ ταῦτα πάντα ἐσήμαινον τὰς θέσεις) ἐξήγαγε συμπέρασμα κατ' αὐτὸν ἀσφαλές (καίτοι μετὰ πλείστης ὅσης εὐλαβείας τοῦτ' ἐκφέρων), δείξας δηλ. ἐκ τῆς ἐρεύνης τοῦ *Ἱεροσολυμιτικοῦ Ὁδοιπορικοῦ*, ὅτι ἡ Ἁλίασσος (Ἅλυος πόλις) ἔκειτο πλησίον τῆς ἐπὶ τοῦ Ἅλυος γεφύρας τοῦ Τσισγεγίρ, τὸ Γαλέα (=πόλις) εἴη ἂν ἐκ τοῦ ἀρμενικοῦ *kayak* καὶ *kalák*, πόλιν σημαίνοντος, Ἄντραπα ταὐτὸν τῷ Κιρσεχέρ (κατά γε τὴν σημασίαν), Μουτζὶρ νῦν ταὐτὸν τῷ ἀρχαίῳ Μοκισσὸς (κατὰ τὴν προφοράν), Γιόγκολα καὶ Ἀκαγιοὺκ νῦν (κατὰ τὴν προφοράν), Ἀβανὶς καὶ Νιταλὶς νῦν (κατὰ τὴν προφοράν), Γαρσάουρα (ὀρεινὴ) καὶ Κολώνεια καὶ Ἀκ-Σαράϊ νῦν (κατὰ τὴν σημασίαν), Οὐτζ Ἰσὰρ καὶ φρούριον, Νύσσα (νύασσα) καὶ Νεάπολις, Νῶρα καὶ Νὲβ-Σεχὲρ νῦν, Σινασσὸς καὶ ὀξύβουνον, Μάζακα ἐκ τοῦ ἀρμενίου ἡγεμόνος Μσάκ. Ἐκ τούτων δ' ἐξήγαγεν, ὅτι δυνατόν, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς καππαδοκικῆς ἐν τοῖς διασωθεῖσιν ἀρχαίοις ὀνόμασι τῶν πόλεων.

Δ'. Ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ἦν ὅλως καππαδοκικὴ μέχρι τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς χώρας, ἧς μάλιστα αἱ πόλεις, ἀπὸ τῶν Διαδόχων καὶ ἑξῆς φαίνονται ἐντελῶς ἐξελληνισμέναι. Ἐὰν ὅμως ὅλη ἡ χώρα ἐξελληνίσθη ἢ οὔ, ὁ Κ. Μ. Παρανίκας ἐπέχει νὰ ἀποφανθῇ.

Ὁ Κ. Α. Mordtmann δέχεται μόνον, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἦν γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κυβερνήσεως, λέγει δὲ ὁ Κ. Μ. Παρανίκας, ὅτι (ἐὰν πρέπῃ νὰ προσθέσῃ καὶ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην) δὲν περιορίζει τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐκτείνει ἔτι μᾶλλον τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς χώρας, καθότι ἴχνη αὐτοῦ φαίνονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον· χωρία ὁλόκληρα καὶ κωμοπόλεις λαλοῦσιν ἔτι καλῶς τὴν ἑλληνικήν.

Ε'. Ἐλέχθη, ὅτι οἱ αὐτοκράτορες δὲν ἐζωγραφοῦντο ἐν τοῖς ναοῖς, ἀποδείκνυσι δ' ὅτι ἐζωγραφοῦντο οἱ κτίτορες καὶ ἄλλοι δαπανήσαντες ὁπωσδήποτε εἰς ἀνακαίνισιν ναῶν ἢ τῶν ζωγραφιῶν των, παραπέμπει δὲ εἰς τὸν Κ. Texier (Asie Mineure. Πίν. 64), ἔνθα εἰσὶν αἱ εἰκόνες τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἀλεξίου καὶ τῆς Θεοδώρας ἐν Τραπεζοῦντι. Ὅτι δὲ τοῦτο ἦν ἔθιμον, ἀποδείκνυται ἐκ τῆς εἰκονογραφικῆς, διότι καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν τῷ ναῷ τῆς μονῆς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, κατὰ τὸ Μονοδένδριον (ἐν Ἠπείρῳ) εἰσὶν ἐζωγραφημένοι τοιοῦτοι δαπανήσαντες, φαίνεται, εἰς τὴν μονὴν πρίγκηπες, καὶ ἐν ἑτέρῳ χωρίῳ Σουδενοῖς, ἐν τῷ ναῷ τῆς Εὐαγγελιστρίας,

(1) Τὰ ὀνόματα τῶν μετὰ ταῦτα κτισθεισῶν πόλεων διακρίνονται ὡς Ἀρχελαὶς καὶ ἄλλα Εὐσέβεια καὶ Καισάρεια, τὰ πρώην Μάζακα.

ἐστὶν ἐζωγραφημένος ὁ συνδραμὼν εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τῆς τοῦ ναοῦ ζωγραφίας Χριστόδουλος Μαρίνου.

Ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς ἀπαντῶν πρὸς τὰ κυριώτερα τῶν ἄνωθι λέγει·

Α΄. Ὅτι οὐδεμίαν ἀναίρεσιν τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ ἐξέφερεν ὁ Κ. Μ. Παρανίκας διὰ τῶν τοῦ Διοδώρου, Εὐσταθίου καὶ εἴ τινος ἄλλου μαρτυριῶν· διότι οὐδεὶς διεφιλονείκησε, λέγει, τὴν ὕπαρξιν τῶν Τρωγλοδυτῶν, οὔτε τὸ ὄνομα αὐτῶν, ἀλλ' ἀκατάλληλος ἐκρίθη ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς τοὺς ποτὲ κατοίκους τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ μονολίθων. Εὑρίσκεται δὲ εἰς ἀντίφασιν ὁ Κ. Μ. Παρανίκας λέγων, ὅτι «οἱ ἐν τρώγλαις οἰκοῦντες ἦσαν *νομάδες*·» διότι οἱ δύο οὗτοι βίοι οὐδαμῶς συνδυάζονται, οὔτε εἶναι ποτὲ δυνατὸν ὁ τὸν πλάνητα βίον μετερχόμενος νομὰς πανταχοῦ νὰ εὕρῃ ἢ νὰ κατασκευάσῃ τρώγλας.

Β΄. Ἐνῷ ἐζήτησα, λέγει ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς, παρὰ τοῦ Κ. Μ. Παρανίκα πληροφορίας τίνων πλείστων πόλεων τὰ ὀνόματά εἰσιν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, οὗτος οὐδόλως ἀπαντῶν εἰς τοῦτο, ἐκτίθησιν αὖθις διὰ μακρῶν τὰς σαθρὰς εἰκασίας τοῦ Κ. Α. Mordtmann. Τὰ μόνα δὲ ὀνόματα Ἀριαράθης, Ἀριοβαρζάνης, κτλ. τὰ ὁποῖα ἴσως ἤθελον χρησιμεύσει αὐτῷ ὡς ἀπόδειξις τῶν λεγομένων, οὐδ' αὐτὸς ὁ Κ. Μ. Παρανίκας δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι περσικῆς εἰσι καταγωγῆς καὶ οὐδὲν ἀρμενικὸν ἔχουσι. Τὴν δὲ τῶν Ἀρμενίων καὶ Καππαδοκῶν συγγένειαν οὐδ' ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς ἀρνεῖται, ἀλλὰ διασταλτέον, λέγει, συγγένειαν καὶ ταὐτότητα ἐθνότητος. Διὰ δὲ τὰς περὶ εἰκόνων παρατηρήσεις τοῦ Κ. Μ. Παρανίκα, παραπέμπει αὐτὸν ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς εἰς τὰ Πρακτικά, ὅτι « οὐδενὸς τῶν αὐτοκρατόρων ἡ εἰκὼν δὲν κατετάσσετο μεταξὺ *τῶν προσκυνημένων εἰκόνων*, πλὴν τῶν Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης προσκυνουμένων οὐχὶ ὡς βασιλέων, ἀλλ' ὡς ἁγίων, ὡς ἰσαποστόλων. »

Ὁ Κ. Μ. Παρανίκας ἁπαντῶν, λέγει, ὅτι συνεταύτισε τοὺς τρωγλοδύτας καὶ τοὺς νομάδας, διότι δὲν προὐτίθετο νὰ περιγράψῃ τὸν πλάνητα ἢ σταθερὸν βίον τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ὅστις διεβίου καθάπερ οἱ τὴν παραλίαν τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης παρὰ τὴν Αἴγυπτον οἰκοῦντες, καὶ ὃν ὁ Λέων ὁ Διάκονος, Ritter, Mordtmann, καὶ ἄλλοι θεωροῦσιν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐν κοιλώμασι τοιούτοις καταφεύγοντα, μεθ' ὧν καὶ ὁ Texier παραβάλλων αὐτοὺς πρὸς τοὺς κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ καταδιωκομένους χριστιανούς, τοὺς ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς πρὸς σωτηρίαν καταφεύγοντας. Ὅτι τὰ χωρία τῶν συγγραφέων προσήνεγκε πρὸς ἀπόδειξιν τῶν τε ἐπιτηδευμάτων, εἰς ἃ ἐπεδίδετο ὁ λαὸς ἐκεῖνος, να μὴν καὶ τῶν οἰκημάτων αὐτῶν, ὡς τοσοῦτοι ἔξοχοι περιηγηταὶ καλοῦσιν αὐτοὺς *Τρωγλοδύτας*, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, μεθ' ὧν συγκατατίθεται νὰ ἀπατᾶται τρωγλοδύτας αὐτοὺς ἀποκαλῶν. Ὅτι περὶ Τρωγλοδυτῶν κυρίως προθέμενος νὰ λαλήσῃ, καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς ἰδίᾳ νὰ ἐξακριβώσῃ, ὤφειλε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ τῷ ὀνόματι ἐκείνων νὰ ἐπιγράψῃ, καθὼς θέλει πράξει καὶ εἰς τὸ Γ΄. Μέρος, καίτοι περὶ Καππαδοκίας σχετικῶς ἢ παρεκβατικῶς πλείονα διέλαβεν. Ὅτι αἱ τρῶγλαι, ἃς ὁ Κ. A. Mordtmann ἀνάγει εἰς τὸ 336 Π. Χ. ἐχρησίμευον ὡς τάφοι κατ' ἐκείνας τὰς ἐποχάς. Περὶ δὲ τῆς ἐτυμολογίας τῶν ὀνομάτων ἐκ τῆς ἀρμενικῆς, ὤφειλεν ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς ν' ἀποδείξῃ τὰ ἐναντία τῷ Κ. A. Mordtmann τῷ μετ' ἀποδείξεων καταπειστικῶν ἀποφαινομένῳ περὶ τούτων καὶ λέγοντι « ἡ μέχρι τοῦδε ἔρευνα δείκνυσιν, ὅτι ἡ ἀρμενικὴ γλῶσσα συμβάλλεται μεγάλως εἰς ἐξήγησιν τῶν ἀρχαίων καππαδοκικῶν ὀνομάτων. »

Μετὰ ταῦτα διελύθη ἡ συνεδρίασις.

—

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΓ΄.

τῆς 21 Νοεμβρίου 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλεται τὸ Γ΄. ὡς ἀντεπιστέλλον μέλος ὁ Κ. Λέανδρος Ἀρβανιτάκης.

Ἀκολούθως ἀναγινώσκεται ἐπιστολὴ τῆς Διευθύνσεως τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐφημερίδος « Εὐσέβεια, » δι' ἧς προσφέρει αὕτη τῷ Συλλόγῳ τὸ φύλλον αὐτῆς, ὅπερ εὐχαρίστως δέχεται ὁ Σύλλογος, καὶ ἕτερα τοῦ Κ. Σ. Ἀριστάρχου, παραιτουμένου τῶν χρεῶν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως. Δεκτὴς δὲ γενομένης τῆς παραιτήσεως ταύτης, ὁ Σύλλογος ὠνόμασε Γενικὸν μὲν Γραμματέα τὸν Κ. Κ. Καραπάνον, Εἰδικὸν δὲ τὸν Κ. Ν. Γεωργιάδην.

Προσφέρεται τῷ Συλλόγῳ ὑπὸ τοῦ Κ. Εὐστ. Κλεοβούλου τὸ φυλλάδιον αὐτοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον. *Προσλαλιὰ εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τῆς Α. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.*

Εἶτα ὁ Κ. Στέφανος Καραθεοδωρῆ ἀνέγνω συνέχειαν τῆς Ε΄ *Περὶ Ἀλφαβήτου* Προσλαλιᾶς αὐτοῦ (ἴδε σελ. 248).

Μετὰ τοῦτον ὁ Κ. Ἡ. Βασιάδης ἀνέγνω *Περιγραφὴν τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Τρωγλῶν*, κατὰ τὸν Κ. Texier ἔχουσαν ὧδε ἐν περιλήψει·

Ὅτε ὁ Κ. Μ. Παρανίκας ἀνέγνω ἡμῖν τὸ πρῶτον τὴν *Περὶ Τρωγλοδυτῶν τῆς Καππαδοκίας*

πραγματείαν τοῦ Κ. A. Mordtmann, καὶ ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς ἐποιήσατο τὰς κριτικὰς αὐτοῦ ἐπιστασίας, οὐδέτερος εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὸ περὶ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας (Asie Mineure etc.) νεώτατον σύγγραμμα τοῦ σοφοῦ Γαλάτου Κ. Texier, ἐν ᾧ ἠδύναντο εὑρεῖν πολλὰ περὶ Καππαδοκίας. Περιέμενον λοιπὸν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν συνεδρίασιν ν' ἀκούσω νέα πράγματα, διότι ἑκάτερος εἶχεν ἤδη τὸ σύγγραμμα. Ἀλλὰ τῆς συζητήσεως εἰς ἄλλα περιστραφείσης, δὲν ἀπεδείχθη ἀρκούντως, ἂν ποτε αἱ ἐν Καππαδοκίᾳ τρῶγλαι, αἱ ἐντὸς σκοπέλων καὶ μονολίθων ἐσκαμμέναι, ὑπῆρξαν κατοικίαι ἀνθρώπων. Διὸ ἐπιτραπήτω μοι νὰ καθυποβάλω ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Συλλόγου, ὅσα ἡ ἀνάγνωσις ὑπηγόρευσέ μοι τοῦ συγγράμματος τοῦ Κ. Τεξιέρου.

Ὁ Κ. Τεξιέρος ὑπολαμβάνει, ὅτι ἡ Ἐλάσσων Ἀσία κατῳκήθη ὑπὸ δύο ὁμοφυλιῶν, τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς καὶ τῆς σημιτικῆς ἢ συροφοινικικῆς· καὶ τῆς μὲν πρώτης λαοὶ ἦσαν οἱ Φρύγες, Μυσσοί, Θρᾷκες, Βιθυνοί, Παφλαγόνες, Ἕλληνες, τῆς δὲ συροφοινικικῆς οἱ Καππαδόκαι, Κίλικες, Λυκάονες, Κᾶρες, Λύκιοι. Ἄλλοι δὲ ὀρθότερον ἀποδέχονται, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Καππαδοκίας, Κιλικίας, Λυκαονίας καὶ Λυκίας ἦσαν ἐκ τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς ὁμοφυλίας, καὶ οἱ μὲν Κίλικες, Λυκάονες, Λύκιοι, Κᾶρες ἐκ τοῦ πελασγοελληνικοῦ κλάδου, οἱ δὲ Καππαδόκαι καὶ Παφλαγόνες ἐκ τοῦ ἀρμενοφρυγικοῦ· ἐπελθοῦσα δὲ ὕστερον ἡ συροφοινικικὴ ὁμοφυλία κατέκλυσε ταύτας τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέστησεν αὐτὰς μιξοβαρβάρους. Ὥστε καί τινες λαοὶ τῆς ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς μετήλλαξαν τὸ ὄνομα αὐτῶν, τὴν τῶν κατακτητῶν προσλαβόντες προσηγορίαν, οἷον οἱ Μαίονες μετωνομάσθησαν Λυδοί, οἱ δὲ Καππαδόκαι, Λευκόσυροι· οἱ δὲ Κᾶρες διετήρησαν μὲν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, ἡ γλῶσσα ὅμως αὐτῶν ἀπέβη βαρβαρόφωνος, δηλ. μιξοβάρβαρος περιέχουσα καὶ συροφοινικικὰς λέξεις. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς συγκρούσεως καὶ ἐπιμιξίας τῶν δύο ὁμοφυλιῶν ἀνέλαμψε τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ διεδόθησαν κατὰ τὴν Ἐλάσσω Ἀσίαν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ αὐτὰ δ' ἴσως τὰ γράμματα, πρὶν ἢ οἱ Φοίνικες ἄρξωνται περιπλέειν τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας, ὡς ἐστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν περιβοήτων στίχων τῆς Ἰλιάδος (Ζ. 168, 169). Οἱ δὲ Καππαδόκαι, ἐκτὸς τῆς ἐπιμιξίας τῶν Συροφοινίκων, ὑπέστησαν ὕστερον καὶ τὴν τῶν συγγενῶν Μήδων, Ἀρμενίων, Περσῶν, ἐξ ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβον Καππαδόκαι κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον.

Μεταβαίνων ἀκολούθως ὁ Κ. Ἡ. Βασιάδης εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τρωγλῶν ἢ χειροποιήτων ἄντρων, διαιρεῖ αὐτὰς εἰς τρεῖς τάξεις, ἤτοι εἰς κατοικίας, εἰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τάφους. Κατὰ τὸν Κ. Τεξιέρον (Asie Mineure, σελ. 504), ἐξ αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ κάτοικοι τῆς Καππαδοκίας μετεχειρίσθησαν τὰς τρώγλας ὡς κατοικίας· διότι ποιμενικὸν διάγοντες βίον, ἀμαθεῖς καὶ σχεδὸν βάρβαροι καὶ ἐν πεδιάσι ζῶντες, ἔνθα οὐδεὶς εὕρητο λίθος πρὸς οἰκοδομήν, ἢ ἐν κοιλάσιν ὑπὸ πορωδῶν πετρῶν περικεκλεισμέναις, οἱ μὲν ὡς νομάδες διῃτῶντο ὑπὸ σκηνάς, τρίχινα φέροντες ἱμάτια, ἃ μόνα καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐν χρήσει, οἱ δέ, τὸ κατ' ἀρχὰς ἐν φυσικοῖς κοιλώμασιν εὑρόντες καταφύγιον, κατέστησαν αὐτὰ τῷ χρόνῳ εὐρύτερα καὶ ἁρμοδιώτερα πρὸς κατοικίαν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῶν τρωγλῶν τούτων, ἃς ὁ περιηγητὴς διερχόμενος περιβλέπει, ἀπειρασίους τὸ πλῆθος· διότι ἅμα τῷ πληθυσμῷ τῶν ἐνοικούντων ηὔξανον καὶ αὗται, ὥστε αἱ σπιλάδες εἰσίν, ὡς αἱ κυψέλαι τῶν μελισσῶν, διατετρημέναι. Κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἅλυος, λέγει ὁ Κ. Τεξιέρος (σελ. 504 καὶ 534), εἴδομεν ἄντρα, ὁλόκληρα συνιστῶντα χωρία, ἐν οἷς εὑρηνται δεξαμεναὶ καὶ καπνοδόχαι, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἴχνη τέχνης τινὸς ἢ καλλιτεχνικῆς συμμετρίας. Εἰς ταῦτα λοιπὸν τὰ ἄντρα κατέφευγον οἱ ἐν ταῖς κοιλάσιν οἰκοῦντες, ὁσάκις ἐπέκειτο κίνδυνος· διότι ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μήδων καὶ Περσῶν μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Καππαδοκίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, βαρεῖαι ἐπῆλθον ἐπιδρομαὶ καὶ καταδιωγμοί, ἐν οἷς οἱ κάτοικοι τὰ πάνδεινα ὑφίσταντο καὶ πολλάκις μετετοπίζοντο, ὡς ὑπὸ Τιγράνου εἰς Ἀρμενίαν, καὶ ὑπὸ τῶν Οὖνων πέραν τοῦ Ἅλυος, καὶ ὑπὸ τοῦ Κοπρωνύμου Κωνσταντίνου καὶ τῶν Τούρκων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὐδεμία δὲ ἀμφιβολία, ὅτι αἱ τρῶγλαι αὗται πλήρεις ἦσαν τῶν ἐνοικούντων καὶ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας, τὸ μὲν πρὸς ἀποφυγὴν τῶν σκληρῶν διωγμῶν τῶν Ῥωμαίων καὶ Περσῶν, τὸ δὲ διότι οἱ αὐστηρότεροι τῶν εἰς Χριστὸν πιστευσάντων πόρρω τῆς κοινωνικῆς τύρβης εἰς τὸν μονήρη καὶ θεωρητικὸν ἐνησμενίζοντο βίον, ἐνῷ πάσης ἄλλης ἁρμοδιωτάτη ὑπῆρχεν ἡ παράδοξος αὕτη ἐπαρχία, ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας ἐξ εὐρέος συνισταμένη ὀροπεδίου, οὗ ἡ ἐπιφάνεια διηυλάκισται ὑπὸ τοῦ ἡφαιστείου πυρός. Καὶ τὴν μὲν διαμονὴν ἐν τοῖς ἄντροις τῶν χριστιανῶν διαβεβαιοῦσι μνημεῖα ἀναμφισβήτητα, τὰ ἐν αὐτοῖς παρεκκλήσια καὶ τὰ μαρτύρια, τὴν δὲ τῶν ἐθνικῶν πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ διασωζόμενοι τύμβοι· διότι οὐδεὶς ναὸς ἀρχαῖος εὑρηται, πάντων ἴσως

μεταβληθέντων εἰς ἐκκλησίας διὰ τὸ εὐσχηματίστον τῆς πορώδους πέτρας. Οἱ χριστιανικοὶ ναοί εἰσιν ἀπειρέσιοι, καὶ τὰ μαρτύρια δὲ οὐκ ὀλίγα, κείμενα κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρμενικοῦ μοναστηρίου *Σουρπ-Καραβέτ* καὶ τὴν τοῦ Οὐργκιοὺπ καὶ τῆς Σοάνδου. Τὰ ἀρχαιότατα ταῦτα μνημεῖα τοῦ χριστιανισμοῦ οὐκ ἔχουσι διακριτικόν τινα χαρακτῆρα, ὡς αἱ ἐκκλησίαι· « Θεωροῦμεν αὐτάς, λέγει ὁ Τεξιέρος (Asie Mineure, σελ. 536), ὡς διαμονὴν τῶν ἀναχωρητηρίων τῶν ἐν κοινοβίῳ μετ' ἄλλων ἢ ἰδίᾳ ζησάντων. Εἴδομεν πλῆθος θαλάμων μεμονωμένων, ἐχόντων δὲ ὅσα τῷ βίῳ ἀναγκαῖα· ὅτε ἀναχωρητής τις, ζήσας ἐν τοιαύτῃ σκήτῃ πολλὰ ἔτη, ἀφοσιωμένος ὅλως εἰς τὴν προσευχὴν καὶ τὴν βαθεῖαν μελέτην τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀποκεκαλυμμένου δόγματος, κατέλειπε φήμην εὐσεβοῦς καὶ ἁγίου ἀνδρός, ἡ μονὴ αὐτοῦ μετεσχηματίζετο ὑπὸ τῶν πιστῶν εἰς ἐπιτάφιον παρεκκλήσιον, ὅπερ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἱστορικοὶ τῶν πρώτων αἰώνων καλοῦσι μαρτύριον, κατατιθεμένου τοῦ νεκροῦ ἐν αὐτῷ· πολλάκις δὲ καὶ ἄλλοι χριστιανοὶ ἐθάπτοντο κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν. »

Περὶ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἐν ταῖς τρώγλαις ὁ σοφὸς Γαλάτης φρονεῖ, ὅτι κατεσκευάσθησαν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ τρίτου μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος Μ. Χ. (σελ. 516, 517)· διότι οἱ σκληρότεροι διωγμοὶ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους ἐγένοντο παρὰ τῶν Περσῶν καὶ Ῥωμαίων. Ὥστε οἱ χριστιανοὶ τῆς Καππαδοκίας πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν βασανιστηρίων κατέφευγον εἰς μέρη, ἔνθα αἱ μᾶλλον ἀπρόσιτοι καὶ ἄγριαι κοιλάδες τῆς χώρας, ἔνθα ἡ γῆ κατεσχαμμένη ὑπὸ τοῦ ἡφαιστείου πυρός, οὐδὲν δένδρον σκιερόν, αἱ δὲ πηγαὶ μικραὶ καὶ μόλις ἀναβρύουσαι εὐθὺς ξηραίνονται, καὶ ἐκεῖ κατέλειπον μαρτύρια ἀνεξίτηλα τοῦ θερμοῦ αὐτῶν ζήλου, μυρία ὅσα ἐκκλησίδια, ἔστι δ' ὅπου καὶ ἐκκλησίας ὁπωσοῦν εὐρείας, ἐν τρώγλαις κατεσκευασμένας. Αἱ ἀρχαιόταται αὐτῶν, ἁπλαῖ καὶ ἄνευ εἰκόνων, ἔργον τοῦ τρίτου καὶ τετάρτου αἰῶνος Μ. Χ. κατὰ τὸν Τεξιέρον, κεῖνται κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρμενικοῦ μοναστηρίου Σοὺρπ-Καραβέτ, καὶ ἕν τινι ἄλλῃ κοιλάδι τρία χιλιόμετρα τοῦ μοναστηρίου ἀπεχούσῃ, περιγράφει δὲ αὐτὰς ὁ συγγραφεὺς μετ' ἀκριβείας ἐν σελ. 535, 536. Τὰ δὲ παρεκκλήσια, ὅσα εἰκόσι κεκόσμηνται, κεῖνται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Οὐργκιοὺπ καὶ Γκιορεμέ. Αἱ εἰκόνες, περιέχουσαι ὑποθέσεις ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, τοσοῦτον καλῶς διετηρήθησαν διὰ τὴν ἀπορρόφητικὴν τῆς ὑγρασίας φύσιν τοῦ πορώδους λίθου, ὥστε δύναταί τις, καίτοι τὸ ἡμαρτημένον τῆς γραμμῆς ἐξελέγχει τὴν ἀπειρίαν τῆς ζωγραφησάσης χειρός, νὰ κατοπτεύσῃ τὴν τελείαν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας. Ἐκ τούτων δὲ τῶν παρεκκλησίων τινὰ δεικνύουσιν ἡμῖν τοὺς βυζαντινοὺς ζωγράφους ζωγραφοῦντας τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἐπὶ κιόνων καὶ ἁψίδων, ὅλως δὲ ἀμεριμνοῦντας, ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος ἐπιδοκιμάσῃ τοιαύτας συνθέσεις μέχρι τοῦ ἀλλοκότου παρεκκλινούσας. Ἔν τινι τῶν ἐκκλησιδίων τοῦ Γκιορεμὲ ὁ θόλος παρίστησι τὸν Χριστὸν μείζονα ἢ κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνην ἐζωγραφημένον· κάθηται δὲ ἐπὶ θρόνου, οὗ τὰ νῶτα ἔχουσι σχῆμα λύρας, καὶ φαίνεται ὑποβασταζόμενος ἐν τῷ ἀέρι ὑπὸ δύο δαιμόνων, ὧν ὁ μὲν ἐρυθρᾷ βαφῇ, ὁ δὲ πρασίνῃ ἐζωγραφημένος· τὰ δὲ συμβολικὰ τῶν Εὐαγγελιστῶν ζῶα κατέχουσι τὰ ἄκρα τοῦ πίνακος· εἰκόνες δὲ ἁγίων σελαυγεῖς περὶ τὴν κεφαλὴν κοσμοῦσι τὰ ἀετώματα τῶν ἁψίδων, τὰ δὲ κοῖλα μεγάλαι εἰκόνες προσώπων ἱερῶν. Ἄλλο δέ τι ἐκκλησίδιον μικρόν, ἔν τινι κώνῳ δυσπροσίτῳ κείμενον, λελάξευται ἐν σχήματι ἑλληνικοῦ σαυροῦ· τὸ κοῖλον σχηματίζει σηκὸν ἡμικυκλοτερῆ, ἐν δὲ τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἐστι θυσιαστήριον, ἓν ὅλον ἀποτελοῦν μετὰ τοῦ ἐπιλοίπου τῆς οἰκοδομῆς· ὁ δὲ ἡμικυκλιώδης θόλος, ὁ στέφων τὸν σηκόν, κεκόσμηται κολοσσαίᾳ τοῦ Χριστοῦ προτομῇ ἐν σχήματι ἀνθρώπου εὐλογοῦντος· ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου παρίσταται εἰκὼν τῆς Παναγίας καθημένης, κρατούσης δὲ ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς τὸν Ἰησοῦν παιδίον, ἄγγελοι δὲ κύκλῳ ἱστάμενοι ἐπαγρυπνοῦσιν ἐπ' αὐτόν. Οἱ ἄλλοι πίνακες παριστῶσι μάρτυρας καὶ ἁγίους, φέροντας ἱματισμὸν εἰκονικὸν καὶ ἀλλόκοτον, ὧν τὰ ὀνόματά εἰσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγγεγραμμένα ἐν καθέτοις κίοσι κατὰ τὸ βυζαντινὸν ἔθος (Tex. αὐτ. σελ. 551).

Καὶ τὰ ἐπιτάφια δὲ μνημεῖα τῆς Καππαδοκίας πολλοῦ λόγου καὶ μελέτης ἄξια· ἐπειδὴ δὲ ἔν τινι τῶν προηγουμένων συνεδριάσεων ἐγένετο λόγος περὶ τῶν ποινῶν καὶ χρηματικῶν ζημιῶν τῶν ἐπιβαλλομένων τοῖς ἀσεβοῦσι περὶ τοὺς τάφους, πρὸς λύσιν τῶν διαπορηθέντων μεταφέρω ἐκ τῶν τοῦ Τεξιέρου (σελ. 515 καὶ 528) τὰ ἑξῆς. Οἱ τάφοι παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς ἦσαν ἱεροὶ ἀνατεθειμένοι ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς· ποιναὶ καὶ χρηματικαὶ ζημίαι ἐπεβάλλοντο τοῖς ἀσεβοῦσιν, ἡ δὲ κατάρα τῶν θεῶν κατεδίωκεν αὐτοὺς καὶ μετὰ θάνατον· ὁ ἐπιτηρῶν τὴν διατήρησιν τῶν τάφων ἐκαλεῖτο κρεωφύλαξ· ἐν τῷ κρεωφυλακείῳ δέ, ὡς ἐν τῷ τῶν νεωτέρων γραφείῳ τῆς ἀναγραφῆς, οὐ μόνον ἐνεγράφοντο τὰ ὀνόματα τῶν κατεχόντων τάφους καὶ ἡ περιοχὴ τῆς ἐπιταφίου γῆς, ἀλλ' ὡς φαίνεται, ἐχρησίμευε τοῦτο καὶ ὡς

μητρῷον τῶν ὑποθηκιμαίων κτημάτων (vid. Boeckh Corp. Inscript. Tom. II. pag. 537—546). Πᾶς οὖν ὁ ἀσεβῶν εἰς ξένον τάφον, ἀγοράζων αὐτὸν ἢ πωλῶν ἢ θάπτων νεκρόν, κατεδικάζετο εἰς πρόστιμον χιλίων μέχρι μυρίων δραχμῶν πρὸς ὄφελος τοῦ ἱεροῦ ταμείου. Τὸ τίμημα τῶν ἀσεβούντων ὁρίζουσι πολλάκις ἐν ταῖς ἐπιταφίοις ἐπιγραφαῖς αὐτοὶ οἱ ἰδιοκτῆται. Καὶ μέχρις οὗ μὲν ἤκμαζεν ὁ πολυθεϊσμός, οἱ τάφοι ἦσαν ἱεροὶ καὶ ἀνέπαφοι, ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ ἀρχαῖον σέβας καὶ ὁ φόβος τῶν θεῶν ἐξέλιπον, οἱ δὲ χριστιανοὶ ἤρξαντο τὸ μὲν θρησκευτικῷ ζήλῳ, τὸ δὲ καὶ ὠφελείας ἕνεκεν, τυμβωρυχεῖν καὶ καταστρέφειν τοὺς τάφους τῶν ἐθνικῶν. Ἐν οὐδεμιᾷ δὲ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τοσοῦτον ἐχώρησε τὸ κακὸν τῆς τυμβωρυχίας, ὅσον ἐν Καππαδοκίᾳ, ἣν μάτην κωλύσαι ἠγωνίσατο ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς δι' ἑξήκοντα περίπου σαρκαστικῶν ἐπιγραμμάτων· ἐν τῷ πεντηκοστῷ γίνεται λόγος περὶ περικαλλοῦς τύμβου ὡς περὶ ὀγδόου θαύματος·

Ἑπτὰ βίοιο πέλει τάδε θαύματα, τεῖχος, ἄγαλμα,
Κῆποι, πυραμίδες, νεοί, ἄγαλμα, τάφος·
Ὄγδοον ἔσκον ἔγωγε πελώριον ἐνθάδε τύμβος
Ὑψιπαγής, σκοπέλων τῶν δ' ἀπὸ τῆλε θεῶν·
Πρῶτος δ' ἐν φθιμένοισιν ἀοίδιμος, ἔργον ἄπληστον,
Τῆς σῆς, ἀνδροφόνε, μαινομένης παλάμης.

Ἐκ τούτου καὶ ἄλλων τινῶν ἐπιγραμμάτων δείκνυται, ὅτι καὶ μαυσωλεῖα ἐπίσημα ἦσαν ἐν Καππαδοκίᾳ, ἀλλὰ πάντα κατέστρεψεν ὁ ὑπερβάλλων ζῆλος καὶ ἡ τυμβωρυχία.

Οἱ τάφοι τῆς ἀρχαίας Σοάνδου (Σοανλῆ Δερὲ) δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς βίβλος τῶν ἐθνῶν, ὅσα ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ κατῴκησαν (Τεξ. αὐτ. σελ. 563). Ἡ νεκρόπολις αὕτη κατὰ τὸν Hamilton κεῖται ἐν τῷ ζεύγματι δύο κοιλάδων, ἃς διαβρέχει ῥυάκιον. Πολλὰ ἀναχώματα ὑψοῦνται κατὰ διαδοχήν, περιέχοντα λείψανα οἰκοδομῆς ἐκ μεγάλου σωροῦ πετρῶν, καὶ τείχη στερεὰ καλῶς καὶ μέχρι σήμερον διατηρούμενα. Τάφος ἄξιος λόγου, ἐκ θαλάμου συγκείμενος μετὰ νάρθηκος καὶ περιεστεμμένος θόλῳ ἡμικυκλιώδει, ὑπάρχει ἐν τῷ σκοπέλῳ ἐσκαμμένος. Ταῦτα τὰ μνημεῖα καταλείπων καὶ πρὸς δύσιν τῆς κοιλάδος χωρῶν εἰσέρχεταί τις εἰς ἀτραπὸν στενὴν μεταξὺ ὑψηλῶν ἡφαιστείων σκοπέλων εἰς μεμονωμένον λόφον ἄγουσαν, ἔνθα μυρίοι τάφοι καὶ τρῶγλαί εἰσιν ἐσκαμμέναι, καὶ ἐξ οὗ ἄρχεται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σοανλῆ· ἑκατέρωθεν δὲ τῆς κοιλάδος οἱ σκόπελοι μέχρι τοῦ ὕψους ἑξήκοντα μέτρων εἰσὶν ὑπὸ πολλῶν διατετρημένοι μικρῶν κοιλωμάτων, ὧν τὰ πλεῖστα ἔξωθέν εἰσιν ἀπρόσιτα. Ἀφ' οὗ δὲ διέλθῃ τις ἑτέραν ἀτραπόν, ἐξειργασμένην ἐπὶ ἁψίδος ἐν ἄλλῳ τινὶ ὄγκῳ σκοπέλου λελαξευμένης, εἰσέρχεται εἰς τὴν κοιλάδα τῶν τάφων, ὧν ἡ θέα παρέχει εἰκόνα θαυμασίαν καὶ ἀπροσδόκητον, καίτοι ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ περιηγητοῦ πολλὰ τοιαῦτα μνημεῖα διεώρακε. Δύο ὑψηλοὶ σκόπελοι μέχρι κορυφῆς ὑπὸ μυρίων ὅσων εἰσὶ κατατετρημένοι κοιλωμάτων, ὧν τινα κεκόσμηνται ἐνωπίοις, παραστάσιν, ἀετώμασι καὶ θύραις μετὰ θόλου. Ὡς ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτῆρος ἀδύνατόν ἐστιν ἵνα ὁρισθῇ ἡ ἐποχὴ τῶν μνημείων τούτων, καί, ὡς ἔοικε, πολλαὶ γενεαὶ κατὰ διαδοχὴν ἐφιλοτιμήθησαν τὸ γιγάντειον τοῦτο κατασκευάσαι ἔργον· διότι ἀπὸ τοῦ βυζαντινοῦ παρεκκλησίου μέχρι τῆς ἐπιταφίου κλίνης, ἐφ' ἧς οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Πέρσαι κατετίθεσαν τοὺς πολεμικοὺς αὐτῶν ἄνδρας, πάντα τὰ εἴδη τῆς ταφῆς ὑπάρχουσι. Τάφοι τινές εἰσι τοσοῦτον μικροί, ὥστε μόλις χωρεῖ νεκρὸς παιδίου· ποῦ μὲν ῥωμαϊκὰ columbaria, ποῦ δὲ τάφοι ἄνωθεν τετρημένοι τῶν χοῶν ἕνεκα, ἀλλαχοῦ θῆκαι μεμονωμέναι πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὑδριῶν, ἢ σαρκοφάγοι κεχωρισμένοι ἢ συνηνωμένοι, ἐσκαμμένοι ἐν τῷ ἐδάφει ἢ ἐπὶ ὑψώματος κτλ. Λείψανα δὲ ἐπιγραμμάτων οὐχ ὁρᾷ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ περιηγητοῦ ἄλλα, πλὴν ἢ γράμματα ἑλληνικὰ καί τινας λέξεις, ἐξ ὧν οὐδεμία ἐξάγεται ἔννοια. Οἱ δὲ κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ Οὐργκιοὺπ καὶ Γκιορεμὲ τάφοι εἰσὶ κυρίως χριστιανικοί, διότι καὶ εἰ ὑπῆρχον ἐθνικοί, ὅλως κατεστράφησαν (Τεξιερ. σελ. 549). Οἱ ἐπιτάφιοι κρύπται τοῦ Οὐργκιοὺπ παρέχουσι μοναδικὸν εἶδος ταφῆς, σαρκοφάγους ἐν σκοπέλῳ λελαξευμένους, οὐδὲν columbarium, οὐδεμίαν κλίνην, ἐφ' ἧς ἐπετίθετο τὸ σῶμα. Τὸ ἔθος τοῦτο, τοσοῦτον κοινὸν τοῖς Λυκίοις καὶ Τυῤῥηνοῖς, ὅλως ὠλιγωρήθη ὑπὸ τῶν χριστιανῶν· διὸ οἱ μὲν μονόλιθοι τάφοι τῆς Λυκίας εὐμοιροῦσιν ἐδωλίων, ἐχόντων τὸ σχῆμα κλίνης, οἱ δὲ τοῦ Οὐργκιοὺπ ἀμοιροῦσιν, ὅπερ δείκνυσι τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν καταγωγήν, μαρτυρουμένην ἄλλως καὶ ὑπὸ τοῦ χριστιανικοῦ σημείου (αὐτ. σελ. 530, 531). Ὁ Κ. Τεξιέρος (σελ. 550) ἀναφέρει τάφον ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως Οὐργκιοὺπ κείμενον καὶ πλείστου λόγου ἄξιον, αἰγυπτιακὴν μᾶλλον ἢ ἑλληνικὴν ἐμφαίνοντα ἀρχιτεκτονικήν. Οἱ δὲ ἐν τῷ χωρίῳ Μαρτσιανῇ ἐν μονολίθοις κώνοις λελαξευμένοι (σελ. 522 καὶ 527) ἔχουσιν ἐνώπια κομψότερα· τύμβος τις παρίστησι στοὰν ναοῦ τέσσαρας ἔχουσαν κίονας μετωπίῳ κεκοσμημένους· ἀλλ' ὅ,τι ἐπισύρει μᾶλλον τὴν προσοχὴν τοῦ περιηγητοῦ, ἔστι στήλη, *Δικηλῆ-Τὰς* λεγομένη ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων, οἵ-

τινες καὶ ἐκρήμνισαν αὐτὴν κατὰ τὸ 1858, ὡς λέγει ὁ Barth, καὶ τύμβος παρακείμενος, εὐρύτερος καὶ τελειότερος τῶν ἄλλων. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ στήλη καὶ ὁ τύμβος ἦσαν τάφοι κεχωρισμένοι, κατασκευασθέντες κατ' ἐποχὰς πολὺ ἀπ' ἀλλήλων διεστώσας. Ἡ στήλη ἐξ ἡφαιστείου λίθου ἔφερε κιονόκρανον δωρικοῦ ρυθμοῦ, ὁ δὲ τάφος παρίστησι μᾶλλον αἰγυπτιακὴν ἀρχιτεκτονικὴν τεχνηέντως λελαξευμένην κτλ.

Ἐκ ταύτης τῆς ἐπιτόμου περιγραφῆς τῶν μνημείων τῆς Καπποδοκίας καθορᾷ τις, λέγει ὁ Κ. Ἡ. Βασιάδης, τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Τούτων ἕνεκα συνιστῶν τὴν περιγραφὴν τῆς ἐπαρχίας ταύτης ὡς διαγώνισμα ἄξιον τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, εὔχεται ἵνα φιλόκαλός τις καὶ φιλόμουσος ὁμογενὴς ἀναλάβῃ τοῦτό τε τὸ διαγώνισμα καὶ ἄλλα ἄλλων ἐπαρχιῶν τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πατρὶς τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ὁ πρῶτος σταθμός, ἔνθα συνῃσθάνθη τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ὑψηλὴν αὐτῆς ἀποστολήν.

Ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς, εὐγνωμονῶν τὸν Κ. Ἡ. Βασιάδην ἐπὶ τῷ ἀναγνώσματι αὐτοῦ, προστίθησι διασαφήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἀναγνωσθέντων, ἅτε μὴ ἀναφερομένας ὑπὸ τοῦ Κ. Texier. Παρατηρεῖ δ' ὅτι οἱ περιηγηταὶ οὐδεμίαν διάκρισιν ποιοῦσι μεταξὺ τρωγλῶν καὶ μονολίθων, ἀμφότερα περιλαμβάνοντες ὑπὸ τὸ ὄνομα *τρωγλαι*, καὶ *τρωγλοδύτας* ἀποκαλοῦντες ἀμφοτέρων τοὺς κατοίκους. Ἐκ τῶν τρωγλῶν, λέγει ὁ Κ. Γ. Σοφοκλῆς, τινὲς μέν εἰσι σπήλαια, εἴτε φυσικά, εἴτε ἐπὶ τούτῳ ἐσκαμμένα πρὸς κατοικίαν, τινὲς δὲ ὑπόγειοι κρυπτῆρες ἐπὶ 4—5 ὥρας ἐκτεινόμενοι καὶ περιέχοντες πλείστας ὅσας οἰκοδομάς, ὡς ἐστιν ἰδεῖν πολλοὺς τοιούτους πολλαχοῦ τῆς Καππαδοκίας, οἵτινες καὶ ὡς κρεισφύγετα ἐν καιρῷ κινδύνων ἐχρησίμευον, καθόσον ἡ χώρα αὕτη, οἱονεὶ λεωφόρος τῶν ἐθνῶν, ἦν ἐκτεθειμένη εἰς τὴν ἁπλωστίαν πολλῶν ἰσχυρῶν κατακτητῶν ἀπὸ τοῦ ς'. Π. Χ. αἰῶνος μέχρις ἐσχάτων. Αἱ τρῶγλαι δ' αὗται, λέγει, εἰσὶν ἀρχαῖαι, ἐν ᾧ τοὐναντίον οἱ παρὰ τῷ Οὐργκιοὺπ μονόλιθοι, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες ταῖς τρώγλαις, πολλῷ ἐκείνων εἰσὶ μεταγενέστεροι, χρησιμεύσαντες ὡς ἀσκητήρια ἀναχωρητῶν. Ἀξιοσημείωτον δ' ἐστί, λέγει, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς ταῦτα ἰδίως τὰ μέρη διετηρήθη μέχρι τῆς σήμερον, πλήν τινων ἐξαιρέσεων, δωρίζουσα μάλιστα, εἰ καὶ παρεφθαρμένη, εἰς ὅσα εὑρίσκονται τοιοῦτοι ὑπόγειοι κρυπτῆρες, ὡς ἐν Μαλαγοπί, Σινασῷ κτλ.

Μετὰ δὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Κ. Γ. Σοφοκλέους διελύθη ἡ συνεδρίασις.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΔ'.

τῆς 28 *Νοεμβρίου* 1863.

Προεδρεύοντος τοῦ Κ. Σ. Μαυρογένους.

Ἀναγνωσθέντων καὶ ἐπιψηφισθέντων τῶν Πρακτικῶν, ἀγγέλλονται τὸ Γ'. ὡς Ἐπίτιμα μέλη, οἱ ΑΑ. Ὑψ. Φουὰτ Πασᾶς καὶ Ἀαλῆ Πασᾶς καὶ γίνονται δεκτοὶ προταθέντες κατὰ τὰ νενομισμένα.

Ἀκολούθως δὲ ἀγγέλλεται ὡς τακτικὸν μέλος ὁ Κ. Χ. Μανουὴλ καὶ γίνεται ὡσαύτως δεκτός.

Ἀναγινώσκεται εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τῶν συντακτῶν τῆς Κλειοῦς, ΚΚ. Α. Θ. Λιβαδᾶ καὶ Α. Θεαγένους ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν ὡς Ἀντεπιστελλόντων μελῶν· ἀγγέλλεται δὲ ὡς προσφορὰ εἰς τὴν Βιβλιοθήκην φυλλάδιον ἐπιγραφόμενον «Ἱστορικαὶ καὶ Γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις ὑπὸ Πελεκάσση.»

Εἶτα ὁ Κ. Ἀ. Καραθεοδωρῆ, Εἰσηγητὴς τῆς περὶ ἀγορᾶς βιβλίων Ἐπιτροπῆς, ἀναγινώσκει Ἔκθεσιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἐν ᾗ ἐπισυνάπτεται καὶ κατάλογος τῶν βιβλίων, ἅτινα ἰδίως ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν αὐτῆς, καὶ πρὸς ἀγορὰν τῶν ὁποίων ὑπελογίσατο αὕτη 2000 φράγκων, λαμβάνουσα καὶ βάσιν διά τινα μὲν ἐξ αὐτῶν τὰς ἐν τοῖς καταλόγοις σημειουμένας τιμάς, δι' ἕτερα δὲ πραγματικὰς ἀγορὰς γενομένας εἰς δημοπρασίας βιβλίων ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κ. Σ. Μαυρογένης ἀνέγνω μέρος τῆς *Περὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς* πραγματείας αὐτοῦ (Ἴδε σελ. 266).

Ἐπὶ τούτοις διελύθη ἡ Συνεδρίασις.

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Note sur la question si les Grecs ont connu l'usage de la lettre de change (1).

Περὶ τοῦ εἰ οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὴν χρῆσιν τῆς συναλλαγματικῆς.

Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς τοῦ ἀναγγελλομένου συγγράμματος, ἐξ οὗ τὴν παροῦσαν ἐρανιζόμεθα σημείωσιν, διακρίνεται εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν γάλλων φιλολόγων ἅτε δὴ ἀρετὰς ἑνώσας ἀντιμαχομένας, τὴν γαλλικὴν σαφήνειαν καὶ εὐκρίνειαν καὶ συμμετρίαν μετὰ τῆς γερμανικῆς πολυμαθείας καὶ ἀκριβείας. Τούτου ἕνεκα τὰ συγγράμματα αὐτοῦ οὐ μόνον ἐν Γαλλίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Γερμανίᾳ τῆς ἀξίας ἀπολαύουσι φήμης. Πολλάκις ἐν Γερμανίᾳ ἠκούσαμεν καθηγητῶν ἐπὶ φιλολογίᾳ κλεϊζομένων καὶ ἀπὸ τῆς ἕδρας καὶ ἐν ταῖς ἰδίαις συνδιαλέξεσι συνιστώντων μετ' ἐγκωμίων τὰς συγγραφὰς τοῦ καθηγητοῦ τῆς Σορβώνης. Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν προτιθέμενοι ἐνταῦθα ἄλλοτε λεπτομερέστερον γράψαι, περιοριζόμεθα νῦν εἰς τὴν παροῦσαν μόνον σημείωσιν. Πρὸς δὲ γνῶσιν τῶν ἡμετέρων παρατιθέμεθα καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σεβασμίου γέροντος Κ. Ν. Πικκόλου ποιηθὲν πρὸς τὸν πολυμαθῆ Γαλάτην ἐπίγραμμα, διότι οὗτος νεωστὶ εὑρεθὲν ἑλληνικὸν ἐπίγραμμα μετέφρασεν ἐμμέτρως γαλλιστί.

Ἡ μάλα δὴ σοφίη περιῶν Ἔγγηρος ἀμύμων,
Ὃς καλὰ συλλέξας ἄνθεα Κεκροπίης,
Μούσαις Παρισίων στέφανον πλέκει ἱμερόεντα,
Διγλώσσοις χορδαῖς κοίρανος ἁρμονίης.

Ἡ. Β.

« Πολὺ ἂν εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἀρχῆς τῆς *συναλλαγματικῆς* ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχαιότητι, συνήθως τιθεμένης κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῶν μέσων αἰώνων. Διὸ ἀναγινώσκων πρό τινος χρόνου τὸ *Περὶ Τραπεζιτῶν τῶν Ἀθηνῶν* δοκίμιον τοῦ λογίου Ῥώσσου Κ. Κουτόργα, μεταξὺ ἄλλων περιέργων τεθησαυρισμένων ἐν τῷ ἀξιολόγῳ τούτῳ καίτοι συντόμῳ ὑπομνήματι, εὗρον μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ταύτην τὴν διαβεβαίωσιν, « ὅτι οἱ τραπεζῖται τῶν Ἀθηνῶν συνέλαβον πρῶτοι τὴν ἰδέαν περὶ τῶν συναλλαγματικῶν, *τῶν κολλυβιστικῶν συμβόλων*.» Τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην στηρίζει ὁ συγγραφεὺς ἐπί τινος ἄρθρου τοῦ Θησαυροῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τοῦ Ἐρρίκου Στεφάνου. Ἀλλ' ὁ Θησαυρὸς οὐδεμίαν φέρων ἀρχαίαν μαρτυρίαν παραπέμπει εἰς τὸν Γ. Βουδαῖον· ὁ δὲ Βουδαῖος τί λέγει ἐν τοῖς περιωνύμοις Ὑπομνήμασι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης (Commentarii linguae graecae); «Sic hodie vocari possunt tesserae collybisticae, quas litteras collybicas vocant, quasi ad commutandam pecuniam externam institutas,» ὅ ἐστιν « οὕτω (δηλ. κολλυβιστικὰ σύμβολα) δυνάμεθα καλεῖν νῦν τὰς συναλλαγματικὰς ὡσεὶ πρὸς ἀνταλλαγὴν τῶν ἔξωθεν χρημάτων συστάσας.» Ἐν τούτοις οὐδὲν κείμενον ἀναφέρεται ἀρχαίου συγγραφέως κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν χρησαμένου τῇ φράσει, *κολλυβιστικὸν σύμβολον*. Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐπίθετον *κολλυβιστικόν*, καίτοι ἐκ τοῦ κολλυβιστὴς ἀναμφιβόλως παραγόμενον καὶ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν νεωτέρων λεξικῶν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀναφερόμενον, ὑπό τινος συγγραφέως *ἐπιμαρτυρεῖται*.

« Ὁ δὲ Courtaud-Divernéresse ἐν τῷ ἀρίστῳ τῶν ὧν ἔχομεν μέχρι τοῦδε γαλλοελληνικῶν λεξικῶν μεταφράζων τὴν φράσιν lettres de change διὰ τῶν *ἀργυροπρακτικά, κολλυβιστικὰ σύμβολα*, πρὸς μαρτυρίαν τῆς πρώτης λέξεως φέρει τὸν Φρύνιχον (σελ. 440 édit. Lobeck). Ἀλλ' ὁ ἀττικιστὴς οὗτος ἐγκρίνων μόνον τὰ *κόλλυβος* καὶ *κολλυβιστής*, οὐδὲν λέγει περὶ τῶν ἐμπορικῶν πράξεων· ὥστε ἡ φράσις, *κολλυβιστικὸν σύμβολον*, καίτοι ἐπαγωγὸς καὶ ἁρμοδία πρὸς ἔκφρασιν τοῦ παρ' ἡμῖν lettre de change (1), ὁμολογητέον, ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μέχρι τοῦδε εὑρέθη. Ἀναμφιβόλως αἱ μεταξὺ χωρῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀπεχουσῶν ἐμποριακαὶ χρεῖαι προὐκάλεσαν πρωΐμως τὴν ἐπινόησιν μέσου τινὸς ἀνταλλαγῆς πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς τῶν μεταλλικῶν μετακομίσεως. Οἱ τραπεζῖται τῶν Ἀθηνῶν, ἔχοντες καθ' ἑκάστην σχέσεις πρὸς ἁπάσας τὰς ἀγορὰς τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, καὶ φοβούμενοι τὰ ἐκ τῆς πειρατείας δεινὰ ἀεὶ τὴν Μεσόγειον λυμαινομένης, πρὶν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι θριαμβεύσωσιν, ἠδύναντο ἐπὶ πολὺ χάριν τῶν ἐμποριῶν αὐτῶν πράξεων νὰ μεταχειρίζωνται μόνα τὰ μέσα, ἃ καὶ ἐπίπονά εἰσι καὶ ἐπικίνδυνα; τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι πιστεῦσαι (2). Πολλῷ δὲ μᾶλλον ἀπίθανον καθίσταται περὶ τῶν ἱππέων τῆς Ῥώμης, ἤτοι τῶν εἰσπραττόντων τὰ δημόσια τέλη,

(1) Mémoires d' Histoire ancienne et de philologie par Emile Egger, Membre de l' Institut, professeur à la Faculté des Lettres etc. Paris, 1863, 8ον.

(1) Ἴδε γαλλικὸν ἐμπορικὸν Κώδηκα livr. I, tit. VIII. art. 110. La lettre de change est tirée d' un lieu sur un autre; elle est datée; elle énonce la somme à payer, le nom de celui qui doit payer, l'époque et le lieu où le payement doit s' effectuer etc.

(2) Τὴν γνώμην τοῦ σοφοῦ Γαλάτου ἰσχυροποιεῖ καὶ τὸ ἐν τῷ Τραπεζικῷ (§. 19.) χωρίον τοῦ Ἰσοκράτους. « Ἐγὼ γάρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, μέλλοντος Στρατοκλέους εἰσπλεῖν εἰς τὸν Πόντον, βουλόμενος ἐντεῦθεν ὡς πλεῖστ' ἐκκομίσασθαι τῶν χρημάτων, ἐδεήθην Στρατοκλέους τὸ μὲν αὐτοῦ χρυσίον ἐμοὶ καταλιπεῖν, ἐν δὲ τῷ Πόντῳ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ ἐμοῦ κομίσασθαι, νομίζων μεγάλα κερδαίνειν, εἰ κατὰ πλοῦν μὴ κινδυνεύοι τὰ χρήματα, ἄλλως τε καὶ Λακεδαιμονίων ἀρχόντων κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον τῆς θαλάττης..... Ἐρωτῶντος γαρ Στρατοκλέους, ὅστις αὐτῷ ἀποδώσει τὰ χρήματα, ἐὰν ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς μὴ ποιήσῃ τὰ ἐπεσταλμένα, ἡ αὐτὸς ἐκπλεύσας ἐνθάδ' ἐμὲ μὴ καταλάβῃ, Πασίωνα αὐτῷ συνέστησα, καὶ ὡμολόγησεν οὗτος αὐτῷ καὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ τοὺς τόκους τοὺς γιγνομένους ἀποδώσειν.» Τὸ χωρίον τοῦτο ὑπεφαίνει τὴν πρώτην καὶ στοιχειώδη μορφὴν τῆς συναλλαγματικῆς, ἡ δὲ τελεία μορφή, ὡς ἔχει νῦν, συνεπάγει τὴν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταβίβασιν τῆς συναλλαγματικῆς δι' ὀπισθογραφήσεως, τῶν ὀπισθογραφούντων πᾶσαν ὑποχρέωσιν ἀλληλεγγύως ἀναδεχομένων.

ὅτε τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο σῶμα ἐπετράπη τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς δημοκρατίας. Καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κικέρωνος παρέχουσι μαρτύρια ἀναμφισβήτητα μέσου τινὸς ἐν χρήσει τῶν τε ἰδιωτῶν καὶ τοῦ δημοσίου ταμείου, δι' οὗ ἀπηλλάττοντο τῆς μετακομίσεως μεταλλικῶν ἐκ Ῥώμης πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξ Ἑλλάδος πρὸς Ῥώμην· ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐπιστολαὶ δὲν περιγράφουσι τὸ μέσον τοῦτο· οἷον ὁ Κικέρων γράφων πρὸς Ἀττικὸν λέγει· «Περὶ δὲ τῶν χρημάτων, ὧν χρῄζει ἐν Ἀθήναις ὁ ἐμὸς υἱός, ἐβουλόμην μαθεῖν, εἰ ἔστιν οἷόν τε ἀλλάξασθαι ἢ μεθ' ἑαυτοῦ λαβεῖν, permutarine possit, an ipse ferendum sit (ad Atticum XII, 24). Ἡ μαρτυρία αὕτη μετὰ καί τινων ἄλλων (αὐτ. XV, 15 ad Div. II, 16) οὐκ ἐπιδέχεται διπλῆν ἑρμηνείαν ὑπονοοῦσαν τὴν χρῆσιν ἐπιστολιμαίας ἀνταλλαγῆς χρημάτων, ἢ μέσου τινὸς τοιούτου, οἷον οἱ καθ' ἡμᾶς νομίζω, καλοῦσι virement. Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ ἀναφοραὶ οὐκ ἀντάξιοί εἰσι τῆς κατ' εὐθεῖαν καὶ σαφοῦς διαβεβαιώσεως, ἣν οὔπω ἀνεῦρε τὸ περίεργον τῶν φιλολόγων βλέμμα οὔτε ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων οὔτε ἐν τοῖς τῶν Ῥωμαίων συγγράμμασι. Καὶ εἰ μὲν ἡ συναλλαγματικὴ ἄγνωστος παρ' Ἕλλησιν, ἀλλ' ὅμως ἡ χάριν πιστώσεως συστατικὴ (lettre de crédit) καὶ τὰ διαπιστευτήρια γράμματα (lettres de créance) φαίνεται, ὅτι οὐκ ἦσαν ἄγνωστα. Κείμενόν τι τοῦ Λυσίου (1), οὗ ἐμνημόνευσεν ὁ Βουλαῖος ἐν τοῖς κολλυβιστικοῖς συμβόλοις, δείκνυσιν ἀκριβῶς τὴν χρῆσιν τῆς πρὸς πίστωσιν συστατικῆς· «Δῆμος γὰρ ὁ Πυριλάμπους τριηραρχῶν εἰς Κύπρον ἐδεήθη μου προσελθεῖν αὐτῷ, λέγων, ὅτι ἔλαβε σύμβολον παρὰ βασιλέως τοῦ μεγάλου φιάλην χρυσῆν . . . . . ὡς Ἀριστοφάνην λαβεῖν ἑκκαίδεκα μνᾶς ἐπ' αὐτῇ ἃς ἔχοι ἀναλίσκειν εἰς τὰ τῆς τριηραρχίας· ἐπειδὴ δὲ εἰς Κύπρον ἀφίκοιτο, λύσεσθαι ἀποδοὺς εἴκοσι μνᾶς· πολλῶν γὰρ ἀγαθῶν καὶ ἄλλων καὶ χρημάτων εὐπορήσειν διὰ τὸ σύμβολον ἐν πάσῃ τῇ ἠπείρῳ. Ἀριστοφάνης τοίνυν ἀκούων μὲν ταῦτα Δήμου, δεομένου δ' ἐμοῦ, μέλλων δ' ἄξειν τὸ χρυσίον, τέσσαρας δὲ μνᾶς τόκον λήψεσθαι, οὐκ ἔφη εἶναι, ἀλλ' ὤμνυε καὶ προσδεδανεῖσθαι τοῖς ξένοις ἄλλοθεν, ἐπειδὴ ἥδιστ' ἂν ἀνθρώπων ἄγειν τε εὐθὺς ἐκεῖνο (λείπει) τὸ σύμβολον καὶ χαρίσασθαι ἡμῖν ἃ ἐδεόμεθα. » Τί ἄλλο τοῦτο τὸ σύμβολον εἰμὴ συστατικὸν τοῦ τριηράρχου Ἀθηναίου πρὸς τοὺς πράκτορας τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς διοικητὰς τοῦ δημοσίου πλούτου; Καὶ ἡ διαπιστευτήριος ἐπιστολή, οἱαδήποτε ἦν ἡ μορφὴ αὐτῆς, οὐδὲν ἧττον σαφῶς ἐμφαίνεται ἔν τινι ἐγγράφῳ τοῦ τετάρτου, ὡς ἔοικε, Π. Χ. αἰῶνος, ἐν ᾧ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Σιδωνίων ὁμολογοῦσιν ἑκάτερος σύμβολον ποιήσασθαι, ἵνα δι' αὐτοῦ οἵ τε ἀπὸ Στράτωνος πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἔχωσιν εἴσοδον, καὶ οἱ ἀπὸ Ἀθηναίων πρὸς τὸν Στράτωνα (Corp. Inscript. Graec. n. 87). »

(1) Ὑπὲρ τῶν Ἀριστοφ. Χρηματ. §. 25. Τὰ ἐλλείποντα τοῦ χωρίου τούτου ὑπ' οὐδενὸς τῶν ἐκδοτῶν ἀνεπληρώθησαν μέχρι τοῦδε ἐπιτυχῶς.

Histoire de la Grèce ancienne par V. Duruy (Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπὸ Β. Δουρουῆ) **1862**, 2 Τόμοι, 8ον.

Τὰ πολυάριθμα καὶ πολυμαθῆ ἱστορικὰ συγγράμματα τοῦ νῦν εὐκλεῶς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐν Γαλλίᾳ διευθύνοντος Κυρίου Δουρουῆ, ἀνὰ μυριάδας ἀντιτύπων διασπειρόμενα καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν χρησιμεύουσιν ἐν τοῖς σχολείοις τροφὴ καθημερινὴ εἰς τοὺς σπουδάζοντας νέους· ἡ δὲ τροφὴ αὕτη εὔχυμός ἐστι, θρεπτικὴ καὶ ζωοποιός· διότι ὁ φιλελεύθερος συγγραφεὺς ἠρύσατο αὐτὴν οὐχὶ ἐξ ἀρχῶν τεθολωμένων καὶ σαπρῶν, οἷαι αἱ τῶν ἀπολυτοφρόνων καὶ ὑπερᾳλπείων τοῦ καθολικισμοῦ ἢ αἱ τῶν δημοκρατῶν κοινωνιστῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ὄντως ἀληθῶν καὶ καθολικῶν ἀρχῶν τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἡμέτερον ἔθνος πρῶτον εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν τὰς θεμελιώδεις ταύτας τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχάς, ὁ Κύριος Δουρουῆς συγγράφων τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους δὲν κρύπτει τὸν ἐνθουσιασμόν αὐτοῦ καὶ θαυμασμόν, οὐδὲ φείδεται τῶν ἐγκωμίων, ὡς δείκνυσι καὶ τὸ τεμάχιον ἐκ τοῦ προλόγου τῆς πολυμαθοῦς αὐτοῦ ἑλληνικῆς ἱστορίας, ὃ μεταφράσαντες ἐκδίδομεν ἐνταῦθα, ἵν' ἀπονείμωμεν αὐτῷ μικρὸν φόρον μεγάλης εὐγνωμοσύνης. Ἀλλ' ἡμεῖς καὶ ἑτέρας τῷ κυρίῳ Δουρουῆ ὀφείλομεν χάριτας, διότι ὑπουργὸς γενόμενος οὐκ ἐπελάθετο καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀλλὰ κρίνων αὐτὴν λίαν ὠφέλιμον τοῖς τε γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τοῖς ἐμπορευομένοις τῶν Γάλλων κατὰ τὴν Μεσόγειον, προὐκάλεσε ψήφισμα τοῦ Αὐτοκράτορος ὁρίζον ἕδραν μόνιμον τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης ἐν τῇ Αὐτοκρατορικῇ Βιβλιοθήκῃ. Τοιούτου ἀνδρὸς τὸ κλέος οὔποτ' ὀλεῖται ἐν τῇ εὐγνώμονι τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς μνήμῃ.

Η. Β.

« Τίς ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἡ τάξις, ἣν κατέχει ὁ εὐγενὴς οὗτος λαός; ἡ πρώτη ἀναμφιβόλως. Ἐν ταῖς ἀχανέσι πεδιάσιν, ἃς ὁ μὲν ἥλιος τῶν τροπικῶν γονιμοποιεῖ, μεγάλοι δὲ ποταμοὶ ἀρδεύουσιν, ὁ ἄνθρωπος ἄνευ πόνων πορίζεται τροφὴν ἄφθονον· ὁ ἥλιος ὅμως οὗτος καίει καὶ ἐκνευρίζει, οἱ δὲ ποταμοὶ πλημμυρίζοντες παρασύρουσι τὰ δάση καὶ τὰς πόλεις, καὶ ἡ πολύδωρος αὕτη φύσις ἔστιν ὅτε ὑφίσταται τρομερὰς κλονισμούς· ὥστε ἐν αὐτῇ τὰ πάντα εἰσὶν ὑπὲρ τὸ μέτρον, τά τε ἀγαθὰ καὶ τὰ κακά· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὁτὲ μὲν κατακηλούμενος, ὁτὲ δὲ κατατρομάζων, παραδίδοται εἰς τὰ περικυκλοῦντα αὐτόν, θέλγητρα ἢ τρόμους, καὶ ἄνευ ἀντιστάσεως ὑποχωρεῖ. Καὶ οὕτω δεσποζόμενος ὑπὸ ταύτης τῆς φυσικῆς εἱμαρμένης ἀδύνατος ἀντιδράσαι νικηφόρως κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐπ' αὐτοῦ ἐπενεργοῦντος, ἀναγνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ· αἱ δὲ τρομεραὶ αὗται τῆς φύσεως δυνάμεις ἀποβαίνουσιν ὑπερφίαλοι θεότητες, ἃς ἐκπροσωποῦσι διηνεκῶς ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς. Ἡ δὲ Ἑλλὰς οὐκ ἔχει τοιαύτην φύσιν τρομερὰν ἔν τε τῇ εὐνοίᾳ καὶ ἐν τῇ ὀργῇ αὐτῆς· ὁ μὲν ἀήρ ἐστι ζωηρός, ὁ δὲ χειμὼν ἔστιν ὅτε δριμύς, τὸ δὲ ἔδαφος μᾶλλον ἄγονον ἢ γόνιμον, καὶ ἀντὶ τῶν πεδιάδων ἐκείνων τῶν ἀπεράντων, ἃς οὔτε ποῦς οὔτε ὀφθαλμὸς δύναται διαδραμεῖν, ἔνθα τὰ ζῶα καὶ φυτὰ κολοσσαῖα, ἡ Ἑλλὰς ἐξ ὀρέων συνίσταται καὶ πεδιάδων· πανταχοῦ θάλασσαι, κόλποι καὶ λιμένες, πανταχοῦ χερσόνησοι, ἀκρωτήρια καὶ νῆσοι· ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ χώρᾳ τοσούτῳ εὐτυχὴς ἐτελέσθη καὶ γόνιμος συνδυασμὸς τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς γῆς· ἐνταῦθα τὸ πᾶν περιγράφει ὅρια παναρμονίου ἀναλογίας· ἀντὶ μιᾶς δυνάμεως βιαίας καὶ κραταιᾶς ἐπενεργοῦσι πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἐπιῤῥοαί, ὑφ' ὧν διεγείρεται ἡ πλήρης ἐλευθερία τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ ἐπὶ μὲν τῶν ἠρωϊκῶν χρόνων δραστηρίως ἀντιπαλαίει ὁ Ἕλλην κατὰ τῶν ἀγρίων θηρίων, ἢ κατὰ τῶν γειτνιαζουσῶν φυλῶν, διαμφισβητῶν τροφὴν πρόσκαιρον· ὕστερον δὲ ἀγωνίζεται πρὸς συγκομιδὴν τῶν καρπῶν τῆς γῆς ἢ ζητεῖ τὸν θαλάσσιον πλοῦτον διὰ μακρῶν καὶ ἐπιπόνων κελεύθων· ἀλλ' οὕτως ὑπόχρεως ἐνεργεῖν ἀπαύστως ἀναπτύσσει τὴν ῥώμην αὐτοῦ καὶ διάνοιαν, καὶ σεμνύνεται ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν· οὐχὶ μόνον δὲν ταὐτίζεται μετὰ τῆς φύσεως, οὐδὲ νομίζει, ὡς ὁ Ἰνδός, ἑαυτὸν φαινόμενον ἐφήμερον, ἀπόῤῥοιαν τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ περικεχυμένου Θεοῦ, εἰς ὃν ἐπανακάμψει ὡς εἰς πηγὴν τῆς ζωῆς, ἐξ ἧς πρὸς στιγμὴν ἀπέῤῥευσεν· ἀλλ' ἀντιτάσσει ἑαυτὸν πρὸς τὴν φύσιν, καὶ ἵνα σέβας τι διατηρήσῃ πρὸς τὰς φυσικὰς δυνάμεις, περιβάλλει αὐτὰς ἀνθρωπίνῃ μορφῇ, ἀνάγκης ὅμως τυχούσης μάχεται κατ' αὐτῶν. Παρ' Ὁμήρῳ ὁ μὲν Διομήδης τραυματίζει τὴν Ἀφροδίτην, ὁ δὲ Αἴας τολμᾷ πρὸς τὸν Ἄρη ἀντιτάξασθαι.

Βεβαίως λαὸς ἐξυμνῶν μετὰ τοῦ ἀοιδοῦ τὴν τόλμην ταύτην τῶν ἡρώων δὲν διετήρει τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ἐν πλήρει ἰσχύϊ, ἀλλὰ προῆγεν εἰς φῶς ἕτερον αἴσθημα ἄγνωστον τῇ δεσποζομένῃ Ἀσίᾳ, τὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἐν ταῖς ἰνδικαῖς θεογονίαις ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι κύριος ἑαυτοῦ, ἅπασαι δὲ αἱ πράξεις αὐτοῦ εἰσὶν ἀδιάφοροι· καὶ ἀγαθὸν μὲν θεωρεῖται ἡ ὑποταγή, κακὸν δὲ ἡ ἀπείθεια εἴς τινας αὐθαιρέτους ἐντολάς· ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι ὁ ἄνθρωπος κηρύττων ἑαυτὸν ἐλεύθερον, καθίσταται ἠθικὸν ὂν καὶ ὑπεύθυνον. Ἐκ τούτων βλέπει τις τὴν ἀπέραντον πρόοδον, εἰς ἣν προήγαγε τὸν κόσμον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Εἴκοσι καὶ πέντε αἰῶνες παρῆλθον καὶ εἰσέτι δὲν ἐξηντλήθησαν ἅπαντα τ' ἀποτελέσματα τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, *τῆς ἠθικῆς ἑνὸς ἑκάστου καὶ τῆς δημοσίου ἐλευθερίας*. Ἐντεῦθεν δῆλον, διατί δύο μόνον πολιτισμοὶ ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὴν φαινομένην ποικιλίαν τῶν μορφῶν, ὁ ἀσιατικός, κρατῶν ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὴν τυφλὴν εἱμαρμένην ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς καὶ φιλοσοφικοῖς δόγμασιν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὸν δεσποτισμὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ὅ ἐστι πᾶν ὅ,τι ἀμετάβλητον, καίτοι πολλὰ ἀνέστησαν καὶ πολλὰ ἔπεσον βασίλεια, καὶ ὁ τῆς ἑλληνιζούσης ἢ χριστιανιζούσης Εὐρώπης, ἥτις ἐστὶν αὐτὴ ἡ κίνησις ἐκ τῆς ἐλευθερίας λαμβάνουσα τὴν ζωήν.

« Ὥστε ἡ Ἑλλάς, οὐχ ὡς ἀπεφαίνετο ὁ φθονερὸς ἐκεῖνος Ῥωμαῖος, ἐκτήσατο ὄνομα ἀθάνατον, διότι εἶχε μεγάλους καὶ δεινοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ διότι ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ἤλλαξεν, εἴ μοι ἔξεστιν οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῇ ἠθικῇ τοὺς πόλους τοῦ κόσμου. Ἐν τῇ Ἑλλάδι πρῶτον ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἀναπτύξει της φύσεως αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἑλλάδι ἤναψεν ἡ λυχνία, ἡ ἔτι τὴν Εὐρώπην φωτίζουσα, ἣν αὖθις ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τριῶν ἤδη αἰώνων μεταφέρει εἰς τὸν νέον κόσμον καὶ εἰς τὴν ἀνευρεθεῖσαν γραῖαν Ἀνατολήν. Ὁ εὑρετὴς τῆς κωμῳδίας Ἐπίχαρμος ἔλεγε πρὸ εἴκοσι καὶ τεσσάρων αἰώνων, *τὰ καλὰ πόνῳ κτῶνται*· ἡ δὲ Ἑλλὰς μοχθήσασα ἔλαβε πρὸς ἀνταμοιβὴν τὰ δῶρα τοῦ οὐρανοῦ· ἀλλ' ἀκριβέστερον ταῦτα ὁρίσωμεν. Ἐν μὲν τῇ θρησκείᾳ ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξε στεῖρα ἅμα καὶ γόνιμος· βλέπει θεοὺς πανταχοῦ· ἀλλ' ἐν τούτῳ τῷ πολυθεϊσμῷ ἡ μορφὴ κατέχει τὸν τῆς ἰδέας τόπον· ἡ μὲν ἰδέα πτωχὴ καὶ συγκεχυμένη, ἡ δὲ μορφὴ κομψὴ καὶ χαρίεσσα. Τί γενήσεται ἡ μυθολογία αὕτη ἀπογυμνωθεῖσα τῆς λαμπρᾶς αὐτῆς ἐσθῆτος; τὰ μὲν ἔξω καλή, τὰ δὲ ἔσω κόνις. Ἡ μυθολογία αὕτη γοητεύουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς

μόνον ὠφέλησε τὴν ποίησιν καὶ τὴν τέχνην, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐδεμίαν ἔσχεν ἰσχυρὰν ἐπιρροήν.

« Ἐν δὲ τῇ πολιτικῇ ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρξε τὸ μέγα παιδευτήριον τοῦ κόσμου· πάντα τὰ πολιτικὰ συστήματα ὑπέστησαν τὴν δοκιμασίαν, πλὴν τοῦ τῆς νεωτέρας Εὐρώπης, τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ, ἀσυμβιβάστου ὄντος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ῥωμαϊκὴν ἰδέαν τῆς κυριαρχίας κατ' εὐθεῖαν ἄνευ ἀντιπροσώπων ἐνεργουμένης. Ἡ Ἑλλὰς εἶδε πάντα, ἐπειράθη πάντων, βασιλείας δεσποτικῆς ἢ συγκεκραμένης, τυρανίας βιαίας ἢ δημοτικῆς, ἀριστοκρατίας ἢ ὀλιγαρχίας, δημοκρατίας σώφρονος ἢ ἀχαλινώτου ὀχλοκρατίας, καὶ τελευταῖον ἐδοκίμασε τὸ μόνον σύστημα, ὅπερ ἠδύνατο σῶσαι αὐτήν, τὸ τῆς συγκεκραμένης δημοκρατίας, περιθαλπούσης τὸ ἀρχαῖον τῶν Ἑλλήνων πάθος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὸ τῆς ἀντιπροσωπικῆς σχεδὸν κυβερνήσεως, δι' ἧς ἡ ἕνωσις καθίστατο ἐφικτὴ διότι παρεσκευάζετο οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν ἑνὸς καὶ μόνου, ὡς ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Σπάρτης, τῶν Θηβῶν καὶ τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ τῇ ἴσῃ καὶ κοινῇ συμμετοχῇ πάντων. Δυστυχῶς οἱ ἐπ' ἐκείνων τῶν χρόνων ἐπαναστατικοὶ τῆς Σπάρτης τρόποι ἔῤῥιψαν τὴν Ἀχαϊκὴν Συμμαχίαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Μακεδονίας, ἡ δὲ βοήθεια αὐτῆς παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάμιξιν τῶν Ῥωμαίων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς πράγμασιν. . . .

« Ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ ἡ Ἑλλὰς παρέσχεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πᾶσαν πρὸς ἀνάπτυξιν ἐλευθερίαν, ἀπηλλαγμένη οὖσα βιβλίων ἱερῶν καὶ ὡρισμένων θρησκευτικῶν δογμάτων, καὶ τάξεως ἰδίας ἱερατικῆς, περικλειούσης ἐν ἑαυτῇ τὸ δόγμα καὶ τὴν ἐπιτήρησιν. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι ἀποχωρίσαντες τὴν φιλοσοφίαν ἀπὸ τῆς θρησκείας συνέστησαν αὐτὴν ἀνεξάρτητον καὶ κοινὸν κτῆμα πᾶσιν, οὐχὶ προνόμιον τάξει τινὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' οὐδὲ τὸν σκοπὸν αὐτῆς περιώρισαν, σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας τὴν ζήτησιν καθόλου τῆς ἀληθείας διακηρύξαντες, ἐξ οὗ εὐρύτατος ἠνεῴχθη ὁρίζων τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι. Εἰς ὅ,τι μέχρι τοῦδε τὸ αἴσθημα μόνον ἀφικνεῖτο, τοῦτο καὶ ὁ λόγος περιλαβεῖν ἐτόλμησε, καὶ μετὰ πόσης δὲ δυνάμεως! εἴκοσιν αἰῶνες προσέθηκαν πολλὰ τοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων πεφιλοσοφημένοις;

« Ἐν δὲ ταῖς ἐπιστήμαις κατεμέτρησαν τὴν γῆν καὶ τοὺς ἀστέρας ἠρίθμησαν, ἐπενόησαν τὰ καθαρὰ μαθηματικὰ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς γεωμετρίας καὶ μηχανικῆς καὶ εἰς τὴν σύστασιν τῆς γεωλογίας, βοτανικῆς, ἰατρικῆς καὶ ὑγιεινῆς· ἀτυχῶς ὅμως δὲν ἐβάδισαν σταθερῷ βήματι πρὸς τὴν εὐρεῖαν καὶ λαμπρὰν ὁδόν, ἣν ἠνέῳξεν αὐτοῖς ὁ Ἱπποκράτης, καὶ εἰς ἣν ὡδήγει ὁ Ἀριστοτέλης, τὴν τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀναλύσεως τῆς φύσεως.

« Ἐν δὲ τοῖς γράμμασι ποία φαεινὴ λάμψις! πόσα εἴδη δημιουργηθέντα καὶ μέχρι τελειότητος προαχθέντα! ἐποποιία, ἐλεγεία, ᾠδή, τραγῳδία, κωμῳδία, ἱστορία, ῥητορία ἡ ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ ἡ δικανική! Ποῖον δὲ κράτος μόνιμον καὶ διαρκές! Ἡ Εὐρώπη, ἐξ οὗ ἤρξατο τοῦ διανοητικοῦ βίου, πάντα τὸν ζωοποιὸν χυμὸν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρύεται πηγῆς. Χθιζὰ καὶ πρόϊζα τὰ τῶν γερμανικῶν ἐθνῶν γράμματα, πλὴν τοῦ Σαιξπήρου καὶ Μίλτωνος, μηδὲ τούτων πάνυ ἀρχαίων ὄντων, πλὴν τοῦ Γαίθου, Ἕλληνος ἔστιν ὅτε, καὶ τοῦ Σχιλλέρου, ὃς οὐκ ἀεὶ Γερμανός. Τὰ Σλαυϊκὰ γράμματά εἰσιν ἐν τῷ γίγνεσθαι· τὰ τῆς βορείου Εὐρώπης οὐδεμιᾶς ἄξια ἰδίας προσοχῆς, τὰ δὲ τῆς νοτίου διετυπώθησαν κατὰ τοὺς κλασικοὺς λεγομένους συγγραφεῖς· τῶν δὲ συγγραφέων τούτων οἱ πλεῖστοι τὴν γλῶσσαν ὁμιλοῦσι τοῦ Ὁμήρου. Ἀλλὰ καὶ οἱ διασημότεροι τῶν Ῥωμαίων μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων· αἱ λατινικαὶ Μοῦσαί εἰσιν ὄντως θυγατέρες τοῦ Ἑλληνίου Διὸς καὶ ἀδελφαὶ τοῦ Δελφινίου Ἀπόλλωνος. Ὥστε κατὰ ταῦτα, πάντα τὰ λαϊκὰ γράμματα πηγάζουσιν ἐκ τῆς Ἑλλάδος, ὡς τὰ ἱερὰ ἐκ τῆς Παλαιστίνης. Ἐκ τούτων τῶν δύο χωρῶν ἀπορρέουσιν οἱ δύο μεγάλοι ποταμοί, οἱ τὴν βάρβαρον ἀρδεύσαντες Εὐρώπην καὶ καταστήσαντες αὐτὴν γόνιμον.

« Ἐν δὲ ταῖς τέχναις καί τι πλέον κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες, τὸ στιγμιαῖον καὶ ἐφήμερον κάλλος μόνιμον αἰωνίως καὶ συμπαγὲς ἐν τῷ χαλκῷ καὶ μαρμάρῳ δημιουργήσαντες. Τὰ κολοσσαῖα τῆς Αἰγύπτου, Ἀσσυρίας, καὶ Ἰνδικῆς μνημεῖα περιεστάλησαν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὰς ὀρθὰς καὶ ἁρμονικὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου κάλλους, ἀθάνατον ἀπαστράπτοντος νεότητα ἐν τοῖς τοῦ Φειδίου καὶ Πραξιτέλους ἔργοις, καθὰ ἐν τοῖς τοῦ Ὁμήρου, Σοφοκλέους καὶ Πλάτωνος. Ὁ ἀγαλματοποιός, ὁ ἀρχιτέκτων καὶ ὁ ζωγράφος ἐκ μὲν τῆς θρησκείας καὶ ποιήσεως ἠρύοντο ὕλην πολύτιμον, ἐκ δὲ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν τελεσιουργὸν ἐμψύχωσιν. Ἡ ἐποχὴ τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, λέγει ὁ Winkelmann, ὑπῆρξεν ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν τεχνῶν. Διὸ ὡς πρὸς τὸ πλαστικὸν κάλλος ὁ κόσμος ἔμεινεν ἐθνικός· ἐπιλαθόμενος ἤδη τῶν εὐσεβῶν παραδόσεων, δι' ὧν ἡ Ἐκκλησία διεπαιδαγώγει τὴν τρυφερὰν αὐτοῦ ἡλικίαν, τῶν γοτθικῶν θόλων, ὑφ' οὓς ἀνέπεμπε τὴν προσευχὴν αὐτοῦ θερμὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἑλλάδος· ἀπὸ Λονδίνου δὲ μέχρι Βιέννης, καὶ ἀπὸ Πετρουπόλεως μέχρι Μαδρίτης τίς ἀρ-

χιτεκτονική, ἥτις οὐκ ἐκ τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ Παρθενῶνος προέρχεται; Ἔχομεν ἐφάμιλλόν τινα τῶν μεγάλων ἀγαλματοποιῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σικυῶνος, ὅστις οὐ βαδίζει τὴν παρ' αὐτῶν διαχαραχθεῖσαν ὁδόν; »

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἐν τοῖς χειρογράφοις σημειώμασι τοῦ μακαρίτου Ι. Φ. Πατρόκλου εὑρηται πραγματεία τις αὐτοῦ περιέργους πληροφορίας περιέχουσα περὶ χιακῶν τινῶν οἴκων (τῶν Μαυρογορδατικῶν καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν). *Ἐκ τῆς σπουδαίας ταύτης πραγματείας ἀποσπῶμεν τὴν ἐν ἀρχῇ αὐτῆς βιβλιογραφίαν χειρογράφου τινὸς ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἔχουσαν ὡς ἑξῆς.*

Γ. Σ.

« Κατὰ τὸ 1823 παρ' Ὀθωμανοῦ ἐπανελθόντος ἐκ τῆς ἁλώσεως τῆς Χίου Βασιλείδις τις Καμηλαυχᾶς ἠγόρασεν ἐνταῦθα ἓν χειρόγραφον Εὐαγγέλιον, ὅπερ καὶ ἔχει εἰσέτι. Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, σχήματος 8ου, περιέχει, ὡς φέρει ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι, « Εὐαγγέλια Σαββατοκυρίακα καὶ ἑορταὶ (οὕτω) ἁγίων σὺν τοῖς Ἀποστόλοις τοῦ ἐνιαυτοῦ. » Εἶναι δὲ γεγραμμένον ἐπὶ χάρτου χονδροῦ, ὡς τοῦ λεγομένου τουρκικοῦ, ἀπομεμιμημένου εἰς μεμβράναν, καὶ σύγκειται ἐκ 430 σελίδων. Ἔπονται δὲ μετὰ τριῶν διαγραμμάτων ἢ πινάκων τὸ διηνεκὲς Πασχάλιον τοῦ Ἐμμανουὴλ Γλυζωνίου, καὶ εἶτα τὸ λεγόμενον Εὐαγγελιστάριον, καὶ τὰ 35 Κανόνια, δηλαδὴ ἅπαντα, ὅσα περιέχουσι τὰ συνήθη τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν Εὐαγγέλια, καὶ οὐδὲν πλέον.

« Ἐλλειπούσης τῆς κυρίας ἐπικεφαλίδος, προηγεῖται εἰς 3 1|2 φύλλα ἀσέλιδα Πίναξ τῶν περιεχομένων, καὶ μετὰ 3 1|2 ἕτερα πάλιν ἀσέλιδα ὁ βίος τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου « κατὰ Σωφρόνιον, καὶ ἐκ τῆς Δωροθέου μάρτυρος καὶ Τυρίων ἐπισκόπου συνίψεφε (ἤτοι συνόψεως). » Ἀμέσως δὲ πρὸ τῆς 1ης σελίδος προτέτακται ἡ εἰκὼν τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελιστοῦ κεχρωματισμένη καὶ διάχρυσος, ἀποχρώντως καλὴ καὶ ἀκμαία. Ὁμοίως δὲ ἐν τῇ 56ῃ σελ. καὶ τῇ 118ῃ καὶ τῇ 186ῃ ὑπάρχουσι τῶν ἄλλων τριῶν Εὐαγγελιστῶν οἵ τε βίοι καὶ αἱ εἰκόνες οὐχ ἧττον καλαὶ καὶ ἀκμαῖαι. Ἡ δὲ γράψασα τό τε Εὐαγγέλιον καὶ τὰς εἰκόνας, εἰκάζω, χεὶρ μιμεῖται μὲν ἐνιαχοῦ τὴν συνήθη τῶν παλαιῶν χειρογράφων γραφήν, ἔστι δ' ἀνεπιτηδεία καὶ ἀγύμναστος, μᾶλλον δὲ κακογράφος καὶ ἀνορθογράφος, ἐκτὸς εἰς τὸ κείμενον τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ κἀκεῖ περιέργως πως ἁμαρτάνει περὶ τοὺς τόνους, καὶ ἐπὶ πολλὰς μὲν σελίδας ἐφεξῆς ψιλοῖ τὰ δασυνόμενα, ἐπὶ ἄλλας δὲ πάλιν κατὰ σειρὰν δασύνει τὰ ψιλούμενα.

« Εἶναι δὲ τὸ τεῦχος χρυσοδεμένον μὲ καλύμματα παχέα καὶ παχυλὰ ἐπίχρυσα καὶ δύο ἀργυρᾶς περόνας· καὶ τὸ μὲν ἄνω κάλυμμα φέρει ἐν τῷ μέσῳ ἐξεικασμένην τὴν Ἁγίαν Σταύρωσιν μὲ κάτωθεν τῆς Σταυρώσεως τύπον ὀκταγώνου σφραγῖδος. Ἐν δὲ τῷ τύπῳ τούτῳ φαίνεται σταυροετὸς ἀναπεπταμένας ἔχων τὰς πτέρυγας, καὶ ἱστάμενος ἐπὶ κύκλου διηρημένου εἰς σταυρούς, ἔνθεν δὲ καὶ ἔνθεν τοῦ σταυροετοῦ τ' ἀρκτικὰ στοιχεῖα Ι. Μ. Ὅμοιος τύπος ὑπάρχει καὶ ἐπὶ τοῦ κάτω σώματος ἢ καλύμματος καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν. »

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι Α΄. — Δ΄. ΤΕΥΧΕΙ.

(*Ὅρα σελ.* 223.)

ΤΩΝ ΕΝ ΤΩι Ε΄. — ς΄. ΤΕΥΧΕΙ.

σελ.	στήλ.	στίχ.		
225	Β΄.	30	*γράφε*	ἐξιστορήσει
227	»	27	»	κατὰ
236	ά.	48	»	ἑνώσας
239	Β΄.	16	»	πάντων
240	»	32	»	Καίσαρα. Τότε
244	ά.	20	»	συγκροτεῖται
»	»	50	»	Ἀρμενιακῶν
245	Β΄.	18	»	Χαλκιδέων
246	»	1	»	ὡς
»	»	15	»	Buonarroti
247	»	45	»	φοῖνιξ
248	ά.	26	»	τιμωρητικόν.
»	»	40	»	Ἐιθούμ,
»	»	43	»	κἀν
»	»	46	»	προσθεῖναι
»	Β΄.	16	»	Ménart).
253	»	49	»	enroulement
255	»	16	»	κυζικηνοῖς
256	ά.	23	»	sur la langue etc. de l' Egypte σελ.
»	Β΄.	13	»	στύλον
»	»	45	»	κλεὶς
257	»	35	»	(F. Buonarroti),
259	»	53	»	(11) Eckhel, αὐτ. Β΄. 41.
260	»	45	»	de
»	»	46	»	σελ. 379,
»	»	49	»	» 404,
261	ά.	45	»	» 407,
»	»	47	»	Buonarroti,
»	»	52	»	σελ. 413, ἀρ. 330. σελ. 414, ἀρ. 334.
262	Β΄.	6	»	περιπνευμονία,
»	»	49	»	Buonarroti,
264	»	40	»	μῆκος 2,89
268	»	49	»	εὐεργητικῆς
274	ά.	9	»	ἄσης
276	Β΄.	18	*γράφε*	ὀροπέδιον,
»	»	52	»	Menschen.
277	ά.	35	»	ὀσταρίοις
279	»	47	»	κυτταρίων (*ἀντὶ κυψελῶν*)
»	»	49	»	τὰ μὲν κυττάρια, (*ἀντὶ αἱ μὲν κυψέλαι,*)
»	»	52	»	Inaug. Dissert. (*ἀντὶ* Many Dinert)
»	Β΄.	1	»	μεγάλα, τὰ δὲ
»	»	2	»	ἐλάσσονα
»	»	3	»	διαφανῆ καὶ φαιόλευκα.
»	»	5	»	μικρὰ κυττάρια
»	»	7	»	κυτταρίων,
»	»	11	»	κυτταρίων
»	»	13	»	μεγάλα κυττάρια,
»	»	14	»	μικρά. Τὰ κυττάρια
»	»	15	»	ἄλληλα
»	»	16	»	καὶ τὰ
»	»	48	»	στερῥῶν
281	»	19	»	Χρύσιππος
282	ά.	1	»	οὐ χρήζει
290	Β΄.	45	»	Σπαρτιᾶται
294	»	46	»	παρεννοήθη
»	»	52	»	νομαδικὸν
295	ά.	31	»	Γαρσαουρῖται, Σαργαραυσηνή, Σαραουνηνή,
»	»	32	»	Τυανῖτις
»	»	34	»	Γαρσάουρα,
»	Β΄.	11	»	Κὶρ Σεχήρ
»	»	19	»	Ὀξύβουνον
296	»	2	»	ναὶ
298	ά.	9	»	αὐτά,
300	»	49	»	Σινασσῷ
303	»	3	»	«Βεβαίως
304	»	11	»	τυραννίας
304	Β΄.	6	»	ῥητορεία·

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΝ ΤΩι Α΄. ΤΟΜΩι

Πρόλογος . . . . . σελ. γ΄.
Κανονισμὸς τοῦ Συλλόγου . . . . . » ε΄.
Μέλη τοῦ Συλλόγου . . . . . » ζ΄.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ.

Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ. Τί τὸ Ἀλφάβητον . . . . . σελ. 1, 59, 157, 244
Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ. Ὁμοιότητες καὶ διαφοραὶ ἐν ἑκατέρῳ τῶν φύλων ὑπὸ φυσιολογικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἔποψιν . . . . . » 13
Α. ΔΑΛΛΑΠΟΡΤΑ. Εἰσαγωγὴ τοῦ περὶ νεοελληνικῆς γλώσσης ζητήματος » 25
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν γλωσσῶν . . . . . » 27
Μ. ΒΛΑΔΟΥ. Περὶ τῆς διὰ τῶν δύω ὤτων ἀκροάσεως. . . . . » 32
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περὶ τῆς διὰ τῶν δύω ὀφθαλμῶν ὁράσεως . . . . . » 33
Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ. Περὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος. . . . . » 49
Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ. Κριτικαί τινες ἐπιστασίαι εἰς τὸ «Περὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου κτλ.» πόνημα τοῦ Κ. Γ. Χρυσοβέργη . . . . . » 52, 97
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Ἰνδοπελασγικὰ Μελετήματα . . . . . » 67
Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ. Πόθεν πηγάζει ἡ περὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν γενικὴ ὀλιγωρία ἡμῶν. . . . . » 107, 171
Σ. ΜΑΥΡΟΓΕΝΟΥΣ. Περὶ ζωῆς καὶ ψυχῆς καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεων αὐτῶν . . . . . » 111, 266
Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ. Ἀνάμικτα Γ. Χρυσοβέργη. . . . . » 158
Ι. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Περὶ τῆς νομοθεσίας τῆς διεπούσης τὰς χρηματιστικὰς πράξεις. . . . . » 163
Α. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ. Περὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως . . . . . » 174
Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ. Περί τινων ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς Περίνθου . . . » 257

Περιλήψεις ἀναγνωσμάτων.

Ι. ΑΡΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ. Περὶ τοῦ ἐποπτικοῦ λόγου . . . . . » 36, 78, 191
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κεραυνοῦ φωτογραφικῶν εἰκόνων ἐπὶ ὀργανικῶν καὶ ἀνοργάνων ὄντων . . . . . » 37
Ι. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ . . . » »
Ν. ΒΕΓΛΕΡΗ. Περὶ γυναικός. . . . . » 38
Π. ΕΥΘΥΦΡΟΝΟΣ. Περὶ τῆς ἀξίας τῆς γυναικός . . . . . » 39
Μ. ΒΛΑΔΟΥ. Περὶ τῶν ἀνατομικῶν καὶ φυσιολογικῶν διαφορῶν τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου σώματος καὶ τῆς ἐπιῤῥοῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐνεργείας τῶν δύω φύλων . . . . . » »
Α. ΔΑΛΛΑΠΟΡΤΑ. Περὶ γυναικός . . . . . » 40

Κ. ΦΩΚΑ. Περὶ γυναικός. . . . . σελ. 41
Α. ΠΑΣΠΑΤΗ. Περὶ συγκριτικῆς φιλολογίας . . . . . » 80
Μ. ΒΛΑΔΟΥ. Περίληψις τῆς περιηγήσεως τοῦ Hahn ἀπὸ Βελιγραδίου εἰς Θεσσαλονίκην . . . . . » 81
Θ. Ζ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Περὶ εὐνούχων . . . . . » 82
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ. Περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος . . . . . » 83, 90
Α. ΖΩΗΡΟΥ. Βιογραφία τοῦ Saint-Marc Girardin καὶ ἀνάλυσις τοῦ περὶ δραματικῆς ποιήσεως συγγράμματος αὐτοῦ. . . . . » 85
Ι. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Περίληψις τοῦ συγγράμματος τοῦ Κ. Ν. Τορνάουρ, τοῦ ἐπιγραφομένου « Τὸ Μουσουλμανικὸν Δίκαιον. » . . . . . » 88
Α. ΖΩΗΡΟΥ. Ἀδὰμ καὶ Εὔα. . . . . » 90
Α. ΠΑΣΠΑΤΗ. Περὶ ἰνδικῶν μελετημάτων . . . . . » 136, 137, 189
Α. ΒΑΦΙΑΔΟΥ. Βιογραφία Ἀ. Παλαιολόγου. . . . . » 139
Ι. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Ἱστορία τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας . . . . . » »
Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ. Περὶ τῶν Π. Χ. ἑλληνίδων συγγραφέων . . . . . » 141
Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ. Παρέκβασις περὶ τῆς κεφαλῆς φυσιολογικῶς καὶ ψυχολογικῶς θεωρουμένης . . . . . » 143
Ι. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ. Περὶ τῶν κατὰ τοὺς φιλοσοφοῦντας δημιουργικῶν κύκλων. » 150
Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ. Περιγραφὴ χειρογράφου εὐαγγελίου τοῦ Ἰ. ἢ ΙΑ. αἰῶνος. » 194
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περὶ τῶν φυσιολογικῶν καὶ ψυχολογικῶν θεωριῶν τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων φιλοσόφων . . . . . » 195
Ι. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ. Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω ἀναγνώσματος τοῦ Κ. Ἡ. Βασιάδου . . . . . » 201
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Τίς ἡ μονὰς παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις πρὸς ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων πρὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταλλ. νομισμάτων. » 202
Ι. ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ. Περὶ ὡραίου καὶ ὑψηλοῦ . . . . . » 205
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ. Περὶ τῶν Τρωγλοδυτῶν τῆς Καππαδοκίας κατὰ τὸν Κ. Mordtmann . . . . . » 206
Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ. Περὶ τρωγλοδυτῶν τῆς Καππαδοκίας . . . . . » 210
Θ. Ζ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Περὶ πολυθεϊσμοῦ παρ' Ἕλλησι . . . . . » 288
Μ. ΠΑΡΑΝΙΚΑ. Περὶ τῶν Τρωγλοδυτῶν τῆς Καππαδοκίας . . . . . » 294
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περιγραφὴ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ τρωγλῶν κατὰ τὸν Κ. Texier . . . . . » 296

Λόγοι ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ ἐπετείῳ πανηγύρει.

Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περὶ Ἕκτορος καὶ Ἀνδρομάχης . . . . . σελ. 126
Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ. Περὶ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. . . . . » 133
S. E. SIR HENRY BULWER. Περὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων . . » 203
Π. Α. ΖΑΝΟΥ. Περὶ Φωτίου . . . . . » 225
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περὶ Ἀ. Παλαιολόγου καὶ Ἰ. Γαλάτου . . . . . » 282

ΠΡΑΚΤΙΚΑ.

Συνεδριάσεις ἀπὸ Ἀ. μέχρις ΟΕ'. . . . . » 34, 78, 133, 189, 282

Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Φ. Σύλλογον.

Κ. Α. Κοέν . . . . . σελ. 41
Κ. Σ. Καραθεοδωρῆ . . . . . » »
Ἀρχιμανδρίτου Κ. Εὐγενίου Ξηροποταμηνοῦ . . . . . » 209

Κ. Χρηστάκη Β. Ζωγράφου . . . . . σελ. 283
Κ. Γ. Ζαρίφη . . . . . » 285
Μητροπολίτου Ῥόδου Κ. Δωροθέου . . . . . » 293

Ἐκθέσεις Ἐπιτροπῶν.

Θ. Ζ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τοῦ ποιητικοῦ διαγωνίσματος . . . » 136
Α. ΖΩΗΡΟΥ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τῶν δημοσίων μαθημάτων. . . . . » 141
Ξ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τῶν πειραμάτων τῆς φυσικῆς . . . . . » 142
Ι. ΓΑΛΑΤΟΥ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τοῦ πονήματος τοῦ Κ. Χρηστίδου « Οἱ διδάσκαλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως » . . . . . » 143
Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου . . . . . » 195
Α. ΒΑΦΙΑΔΟΥ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος τοῦ Κ. Εὐγενίου Ξηροποταμηνοῦ. . . . . » 210
Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τοῦ διαγωνίσματος τοῦ Κ. Χρηστάκη Β. Ζωγράφου . . . . . » 285
Α. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ, *εἰσηγητοῦ*. Ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς βιβλίων . . . . . » 300

Προγράμματα Διαγωνισμάτων.

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΗΝΟΥ, *Ἀρχιμανδρίτου*. Περιγραφὴ Θεσσαλίας (1865), Μακεδονίας (1866), Θράκης (1867) . . . . . » 214
ΧΡΗΣΤΑΚΗ Β. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Περιγραφὴ Ἠπείρου (1865) . . . . . » 286

Προσφοραὶ φιλομούσων ἀνδρῶν.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ, γροσίων 300 . . . . . » 42
ΧΡΗΣΤΑΚΗ Β. ΖΩΓΡΑΦΟΥ, λιρῶν 100, πρὸς ἔκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ. » 283
ΑΝΩΝΥΜΟΥ, φράγκων 1000 . . . . . » 285
Γ. ΖΑΡΙΦΗ, φράγκων 2000, πρὸς ἀγορὰν βιβλίων . . . . . » 285

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ.

Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ. Περί τινος ἀρχαίου χειρογράφου τῆς Ἰ. Γραφῆς καὶ περὶ τοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης (ἐκ τῆς Revue Germanique). » 43
Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ. Οἱ Λέλεγες, ἐθνογραφικὴ πραγματεία (ἐκ τῆς αὐτῆς) . » 44
Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ. Διεθνὴς ἑταιρία διὰ τὴν πρόοδον τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν (ἐκ τῆς Indépendance Belge) . . . . . » 47
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Κρίσεις ἐπὶ τῆς « Ἱστορίας τῆς ἐπιστήμης τῆς γλώσσης » (ἐκ τῆς Revue Germanique) . . . . . » 91
Θ. Ζ. ΖΩΓΡΑΦΟΥ. Ἀνασκαφαὶ ἐν Πομπηΐᾳ (ἐκ τῆς Année scientifique) . . . . . » 93
Α. ΒΑΦΙΑΔΟΥ. Περιγραφὴ ἀνεκδότου τινὸς ἑλληνικοῦ ἀναγλύφου (κατὰ τὸν Κ. Déthier) . . . . . » 153
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τοῦ φωτὸς καὶ ἰδίως τοῦ ἡλίου, γενόμεναι ἐν τῇ Britisch Association . . . . . » 154
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περὶ τηλεγραφικῆς μετεωρολογίας (ἐκ τῆς Revue Germanique) . . . . . » 216
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περὶ σινικῶν ποιημάτων (ἐκ τῆς αὐτῆς) . . . . . » 218
Η. ΒΑΣΙΑΔΟΥ. Περὶ τοῦ εἰ οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν τὴν χρῆσιν τῆς συναλ-

λαγματικῆς (κατὰ τὸν K. Egger) . . . . . σελ. 300
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περὶ τῆς τάξεως ἣν κατέχει ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (κατὰ τὸν K. V. Duruy) . . . . . » 302

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Γ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ. Περί τινος χειρογράφου περιέχοντος ἐπιστολὰς Μελετίου τοῦ Πηγᾶ. . . . . » 47, 221
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περί τινος χειρογράφου περιέχοντος ἐπιστολὰς Νικηφόρου κλπ. » 93
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περιγραφὴ χειρογράφου Κ. Δαπόντε . . . . . » 155
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Περιγραφὴ χειρογράφου περιέχοντος ἐπιστολὰς τῶν λογίων τοῦ ις΄. αἰῶνος (Κ. Λουκάρεως κλπ.), καὶ ἄλλα σύμμικτα . . . . . » 219

ΠΙΝΑΚΕΣ.

Σ. ΚΑΡΑΘΕΟΔΩΡΗ. Ἀρχαῖον φοινικικὸν ἢ ἀραμαϊκὸν ἀλφάβητον . . . . » 2
Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ. Ἐπιγραφαὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ ναοῦ » 54, 55
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Βάθρον καὶ κιονόκρανον τοῦ ἐν Κὶζ-Ταση μνημείου τοῦ Αὐτοκράτορος Μαρκιανοῦ . . . . . » 74
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Παράθεσις ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ὀθωμανικῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν . . . . . » »
Σ. ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΥ. Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ τῆς Περίνθου . . . . . » 257

SISMANOGLIO
MEGARO